HARALD ZIMMERMANN

VEACUL ÎNTUNECAT

Traducere de JOHANNA HENNING şi ANCA MIHĂILESCU

EDITURA ŞTIINŢIFICĂ ŞI ENCICLOPEDICĂ
Bucureşti, 1983

HARALD ZIMMERMANN:

DAS DUNKLE JAHRHUNDERT
EIN HISTORISCHES PORTRÄT

Printed in Austria

Schutzumschlag
Christoph Albrecht, Schmidham
Satz —, Druck-und Bindearbeit:
Universitäts—Buchdruckerei Styria, Graz

Prefață

Cartea de față a fost întocmită ca urmare a cercetărilor întreprinse de autor mai mulți ani asupra secolului al X-lea, ale căror rezultate s-au concretizat în lucrări mai mici, în prelegeri și conferințe academice și mai ales într-un volum intitulat *Papstregesten (Regeste papale)*. Prelucrarea materialului istoriografic privitor la istoria papală din epoca ottonă, în cadrul acestei lucrări, a dus la ideea de a se folosi și într-o prezentare aparte. Directorul, dr. Gerhard Trenkler, de la editura Styria din Graz, nu numai că a încurajat realizarea acestui proiect, despre care a aflat întîmplător în timpul unei discuții, dar l-a și sprijinit într-un fel care ne îndatorează. În lucrarea de față nu s-a urmărit înfățișarea unor eventuale noi cercetări sau, pornind de la rezultatele lor, rediscutarea unor probleme mai vechi, ci scopul a fost, mai curînd, ca evenimentele să fie pur și simplu lăsate să vorbească de la sine, iar cele întîmplate să fie repovestite, pe cît posibil în toată bogăția lor multicoloră, astfel încît tabloul acelei epoci să poată prezenta interes pentru un public mai larg. Oricum, unele aspecte au devenit evidente. Pe de o parte era vorba de obișnuita apreciere reprobatorie asupra secolului al X-lea, ca perioada cea mai sumbră a „evului mediu întunecat", iar pe de altă parte — după cum a reieșit din *Regestele papale* — istoria Romei și a Imperiului roman, a împăraților și papilor, situația lor, relațiile între ei, rangul și importanța lor în orînduirea politică și bisericească de atunci a Occidentului. Pentru a combate părerea depreciativă despre „saeculum obscurum", sau cel puțin pentru a o reduce la o dimensiune îndreptățită, ar fi trebuit desigur să se scrie o istorie a culturii, a vieții spirituale din veacul al X-lea, lucrare de mult necesară, și nu să se revină cu atîta insistență doar asupra ideii de reînnoire, deși aceasta constituia o preocupare vădită a oamenilor acelor vremi. Ea a apărut deja la începutul secolului în versurile pline de laude lingușitoare, pe care poetul Eugenius Vulgarius le dedica papei Sergius al III-lea, pentru ca la sfîrșitul veacului să devină programul politic — care însă eșuase — al împăratului Otto al III-lea. Astfel, limitarea perioadei prezentate asupra unui spațiu de o sută de ani nu este numai formală, ci ea corespunde și unor principii legate de conținut. Faptul că la începutul, pe parcursul și la sfîrșitul secolului, ideea

de reînnoire, „renovatio“, spre care se tindea, era legată de Roma „conducătoarea lumii“ — chiar dacă această denumire nu avea întotdeauna aceeași semnificație — constituie un motiv în plus pentru atenția deosebită care se cuvine să fie acordată istoriei frămîntate a Romei și papalității din acea perioadă, precum și celei a imperiului, cuprins și el în transformarea dinamică. Evoluția istorică a acestei perioade pornește de la un moment de scădere maximă a rolului Romei și al imperiului pe plan universal, la sfîrșitul secolului al IX-lea și începutul secolului al X-lea, continuă cu reînființarea imperiului, la mijlocul secolului, și ajunge la încercarea de a se da o formă nouă concepției despre rolul universal al Romei, într-o perioadă în care pentru prima dată și, desigur, nu întîmplător, împăratul și papa au fost denumiți „cele două lumini ale lumii“. Poate că multitudinea evenimentelor și imaginilor prezentate, a personajelor înfățișate, a forțelor politice și ale ideilor, lupta lor pentru cucerirea anumitor valori, sau numai pentru a le impune și a le afirma, poate că toate acestea vor fi suficiente pentru a demonstra că acel „saeculum obscurum“ a fost mai puțin întunecat și sumbru decît se socotea în mod curent. Desigur că autorul este pe deplin conștient că, deși s-a limitat numai la cîteva aspecte ale istoriei, acestea n-au fost epuizate.

Pentru prezentarea secolului al X-lea, și îndeosebi a istoriei imperiului și a Romei din epocă, există o literatură bogată. Cunoscătorul în materie va putea constata aceasta în timpul lecturii, dar sperăm că el va observa și pasajele în care, în urma cercetărilor și părerilor proprii ale autorului, sublinierile sînt altele decît în lucrări premergătoare acesteia. De la început, lucrarea a fost concepută fără note explicative. La numărul mare de detalii prezentate, ele ar fi necesitat un spațiu mult prea mare și, de fapt, ar fi constituit numai o repetare a aparatului critic sau chiar a bibliografiei la *Regestele papale*. Cu toate acestea, autorul și editura au fost de acord că nu pot lipsi și ar fi utile cîteva trimiteri la lucrări și tratate privitoare la istoria secolului al X-lea și a problemelor abordate. Indicele bibliografic are caracter selectiv. El este grupat în jurul temei „Imperiul și Roma în secolul obscur“, avînd ca scop furnizarea unor informații suplimentare, chiar dacă alcătuirea sa nu este exhaustivă. Tabelul genealogic a fost alcătuit pentru a prezenta legăturile de rudenie în cadrul dinastiilor domnitoare în vremea aceea, mai ales în sfera romană și cea imperială, relații importante pentru înțelegerea evenimentelor. Traducerea în limba română a lucrării, apărute în editura Styria din Graz în anul 1971, a fost sugerată, încă din 1976, de către domnul prof. dr. Adolf Armbrüster, Editurii Științifice și Enciclopedice din București. Mulțumesc domnului director dr. Mircea Mâciu pentru că a acceptat această

propunere şi totodată pentru îngrijirea volumului. Mulţumesc, de asemenea, şi editurii Styria din Graz, sub conducerea domnului director dr. Gerhard Trenkler, pentru amabilitatea de a fi acceptat ca lucrarea să fie tradusă în limba română. Traducerea a fost efectuată de către Johanna Henning şi Anca Mihăilescu.

Textul tradus are la bază o variantă revăzută, corectată şi adăugită a lucrării germane. Spre deosebire de aceasta din urmă, volumul editat în limba română a putut fi întregit cu unele ilustraţii, care să contribuie la mai buna înţelegere a expunerii. În acel veac al X-lea, Ţările române se aflau, ca şi ţările din Europa centrală într-o epocă întunecată, pe care cercetarea istorică numai cu greu o poate elucida, mai cu seamă din pricina lipsei de izvoare scrise. Ne aflăm totodată în anticamera interesului pentru istorie, în atrium-ul scenei istoriei. Prin lucrarea de faţă cititorul român este introdus în culisele acelui spectacol al lumii şi mai ales purtat pe scena pe care, încă în vremea aceea, evenimentele au fost mai numeroase şi de natură să stîrnească interes, pe scena imperiului şi a Romei, aceasta din urmă fiind printre altele şi mama neamului românesc.

Lucrarea germană a fost dedicată profesorului meu din Viena, domnului prof. dr. Leoni Santifaller (decedat în 1974) cu ocazia celei de-a 80-a aniversări. Doresc ca prin traducerea în limba română să prezint, în spiritul înţelegerii dintre popoare, salutul meu acelei ţări din care face parte Transilvania, patria mea de origine.

Tübingen, ianuarie 1981

HARALD ZIMMERMANN

PARTEA ÎNTÎI

I. Un veac întunecat?

Priviți, începe un veac nou, veacul numit de fier datorită asprimii sale nefaste, de plumb, datorită răutății ce abundă și întunecat din lipsă de autori.

Aproximativ cu aceste cuvinte începe descrierea secolului al X-lea, făcută în anul 1602, eruditul cardinal Cezar Baronius, în renumita și monumentala sa lucrare de istorie a bisericii, intitulată *Annales ecclesiastici*. Desemnat astfel de către un mare cărturar și cleric, într-o lucrare ce avea să influențeze timp îndelungat istoriografia și conștiința istorică, acel secol, ce aparținea deja mult ponegritului „ev mediu întunecat", a fost socotit drept cel mai sumbru din întreaga istorie a omenirii, „saeculum obscurum".

Datorită meritelor sale de istoriograf, Cezar Baronius a fost considerat de către lumea catolică — desigur, cu prea mare emfază — părintele istoriografiei ecleziastice, fiind astfel așezat alături de mai îndreptățitul purtător al aceluiași titlu onorific, Eusebiu din Cezareea, cronicarul epocii lui Constantin cel Mare. Într-adevăr, *Annales ecclesiastici*, operă lăsată de Baronius neterminată, ulterior însă adesea completată și prelucrată, constituie lucrarea fundamentală a istoriografiei catolice din așa-numita perioadă a „absolutismului confesional", dar și de mai tîrziu. Mai mult ca oricare alt istoric, Baronius a avut la dispoziția sa bogatele comori din arhivele papale și din Biblioteca Vaticanului, mai ales începînd din 1597, de cînd, în calitate de prefect, deținea conducerea Bibliotecii Romane. Importanța lui Baronius ca învățat, precum și înalta prețuire de care se bucura acesta, reies din faptul că în 1605, cu doi ani înainte de a se stinge din viață, el a candidat în două rînduri, la scurt interval unul față de celălalt, la scaunul papal, alegerea sa fiind împiedicată numai printr-un veto al Spaniei. *Analele* lui Baronius au fost gîndite ca replică a catolicismului la o versiune protestantă a istoriei ecleziastice, apărută cu puțin înainte la Basel, sub titlul *Ecclesiastica Historia*.

La fel de însemnate ca aport istoriografic sînt și așa-numitele *Centurii de la Magdeburg*. Bazate pe cercetări temeinice, acestea au fost redactate în deceniile șase și șapte ale secolului al XVI-lea la Magdeburg, în mai multe volume in folio, de către elevul lui Luther, originar din Istria, Matthias Flacius Illyricus, împreună cu

cîteva ajutoare destoinice. Dincolo de combaterea conținutului *Centuriilor*, Baronius urmărea să-și dovedească superioritatea, depășindu-le în privința erudiției detaliului istoric și în cea a preciziei istoriografice. Însăși forma aleasă pentru alcătuirea lucrării sale, aceea a analelor, se deosebea ca mod de periodizare de împărțirea timpului în secole, „centuriae", introdusă în istoriografie de către Flacius. În același timp, *Analele* îi ofereau lui Baronius prilejul să respingă într-un mod apologetic concepția despre istorie, promovată de către „centuriatori". Din motive confesional-polemice, acestora, mai mult încă decît lui Baronius, evul mediu li se părea o epocă întunecată, și nicidecum luminoasă. Influențată de teoria decadenței, istoriografia lor considera „papismul obscur" a fi punctul culminant al procesului de depravare a bisericii, o degradare căreia de-abia Reforma i-a pus capăt. Cu atît mai surprinzător este faptul că Baronius i-a depășit chiar și pe adversarii săi din Magdeburg, făcînd aprecierea defavorabilă „saeculum obscurum". Aceasta se explică în bună parte prin influența pe care au exercitat-o asupra cardinalului concepțiile epocii în care a trăit.

Formularea încă relativ recentă de „ev mediu", datînd după cum se știe din epoca Renașterii, era asociată, din pricina tendințelor umaniste și a celor reformatoare, cu ideea de obscuritate, de întuneric. Admirația pentru cultura antichității și dorința de a rechema la viață valorile ei de mult apuse, eforturile susținute de reformare a bisericii în spiritul creștinismului primitiv, toate acestea făceau ca secolele situate între trecutul idealizat și prezentul dornic de schimbare să apară ca un abis în timp, pe care nu numai că nimeni nu îl regreta, dar care și îndreptățea critica urmașilor.

Formularea de „ev mediu întunecat" își are, desigur, obîrșia în însuși evul mediu. În orice caz, încă de pe atunci comentarii critice la adresa vremii erau asociate cu contrastul dintre lumină și întuneric, preluat din biblie. La fel și denumirea „saeculum obscurum" este atestată în renumita cuvîntare rostită la conciliul francez din anul 991, în care se arată că Roma, cea care a oferit odinioară strămoșilor privilegiul de a se bucura de lumina curată, răspîndită de părinții bisericii („clara patrum lumina"), a învăluit prezentul într-o beznă înfricoșătoare („monstrosae tenebrae"), despre care cu siguranță se va mai povesti și în viitor.

Dacă însuși contemporanii criticau vremurile în care trăiau și le considerau întunecate, cu atît mai îndreptățiți se credeau urmașii în judecata lor disprețuitoare. Iar secolul al X-lea, situat cam la mijlocul întunecatului ev mediu, putea să pară cu ușurință treapta cea mai de jos a unei evoluții negative.

Termenul „ev mediu“, ca denumire dată unei epoci, și deci cu scopul periodizării materialului istoric, a fost introdus în istoriografia bisericească mult după moartea lui Baronius. De fapt, încă în anul 1688 Cristoph Cellarius, rectorul școlii din Zeitz, a publicat un compendiu de istorie medievală intitulat *Historia medii aevi*. În istoriografia bisericească însă, împărțirea în trei a istoriei și, legat de aceasta folosirea denumirii de „ev mediu“ apare pentru prima dată în 1834 la Jena, la Karl August von Hase și, aproximativ în aceeași perioadă, în prelegerile de istorie a bisericii, ținute la Tübingen și München de către colegul său catolic, Johann Adam Möhler.

Ce-i drept, părerea despre evul mediu începuse în vremea aceea să fie mai bună. Disprețul se transformase în admirație romantică, iar printr-o muncă tot mai susținută de cercetare a evului mediu se depuneau eforturi pentru o mai bună cunoaștere a secolelor necunoscute. Fuseseră descoperite mișcări reformatoare în plin ev mediu și revirimente înainte de Renaștere, iar pe de altă parte, fuseseră urmărite ecourile antichității pînă tîrziu, în timpurile aparent atît de întunecate ale evului mediu. Secolele respective păreau să fi păstrat valori mai multe decît se crezuse pînă atunci, sau decît se vroia să se recunoască transmițîndu-le, din antichitatea îndepărtată, vremii celei noi. Privit astfel, evul mediu apărea ca o epocă de mijlocire a cărei obscuritate dispărea aproape în întregime.

Nici chiar secolul al X-lea, pe care Baronius îl etichetase „saeculum obscurum“, nu a putut rezista în timp acestei considerări. Au existat încă din timpul Reformei, și continuă să existe, istorici care s-au străduit să găsească aspecte pozitive chiar și pentru această perioadă a istoriei. De fapt, aprecierea defavorabilă făcută de cardinal se datora situației nicidecum strălucite a Romei și dependenței umilitoare a papalității de puterea laică, indiferent dacă aceasta era reprezentată de împărat, de nobilimea romană sau de doamne nobile de reputație îndoielnică. Drept consolare pentru el și cititorii săi, Baronius invoca cunoscutele vorbe ale Domnului către Petru. după care biserica este înălțată pe piatră, și nici chiar porțile iadului nu o pot birui.

Reconsiderarea făcută secolului al X-lea de către Flacius era întemeiată, cel puțin în privința numeroaselor succese misionare de „propagatio doctrinae“, ce au avut loc în acea epocă, în care teritorii și popoare noi au îmbrățișat credința creștină. Flacius considera pozitivă domnia împăraților ottoni peste Roma și biserica romană, ambele în curs de decădere, și vedea în ea un fenomen de „eclipsis“, care făcea posibilă o schimbare în bine.

Prima critică fundamentală a denumirii de „ev mediu întunecat“ se baza, la rîndul ei, pe o cunoaștere profundă a secolului al

X-lea și a tuturor momentelor sale de obscuritate, ce puteau cu ușurință fi polemizate, o ocazie pe care profesorul Valentin Ernst Löscher, din Wittenber, a folosit-o din plin. El este autorul prezentării *Begebenheiten des zehenden Seculi (Întîmplări din secolul al X-lea)*, intitulate vulgar, desigur după sursele vremii, *Historie des römischen Huren-Regiments (Istoria stăpînirii preacurviei la Roma)*. Tot el a publicat în 1725, la Leipzig, *Historie der Mittleren Zeiten (Istoria vremurilor de mijloc)*, vremuri pe care le prezenta ca pe o „lumină în beznă", arătînd „cum s-ar putea conferi acestui studiu strălucire și un folos mai mare". Löscher insista asupra ideii cunoașterii evului mediu ca premisă necesară pentru înțelegerea prezentului. El se pronunța energic împotriva ignorării „marelui hiatus al istoriei evului mediu", fapt care a pricinuit „nenumărate applicationes și deducții nefericite", care la rîndul lor, au fost urmate de „unele nenorociri".

În epoca iluminismului, „saeculum obscurum" a fost apărat împotriva lui Baronius de către istoricul din Gottingen Johann Cristoph Gatterer, într-o disertație consacrată eruditului italian Gunzo de Novara, pe care împăratul Otto cel Mare îl chemase în Germania. Gatterer a insistat asupra faptului că secolul al X-lea nu era atît de lipsit de scriitori cultivați și învățați pe cît afirmase Baronius, și l-a numit drept exemplu pe Gerbert d'Aurillac, geniul universal al epocii respective, care, sub protecția împăratului Otto al III-lea, a fost instalat ca papă sub numele de Silvestru al II-lea.

Crearea conceptului de „renaștere ottonă" i-a fost atribuită istoricului literar francez Jean Ampère. De fapt, în conformitate cu punctul de vedere al istoriei franceze, Ampère exprima în lucrarea sa în două volume *Histoire littéraire de la France (Istoria literară a Franței*, datînd din anii 1839—1840, numai două idei în acest sens. Pe de-o parte, el constata persistența în Franța a elementelor de cultură carolingiană pînă la încetarea domniei dinastiei carolingiene, la sfîrșitul secolului al X-lea, iar pe de altă parte îl considera pe Gerbert d'Aurillac drept prima figură a renașterii din veacul al XI-lea. Urmîndu-i pe Ampère și pe istoricul culturii Jakob Burckhardt din Basel, care la rîndul său a fost influențat de primul, învățatul Konrad Burdach a vorbit mai tîrziu, la începutul secolului al XX-lea, despre o „renaștere ottonă".

În sprijinul acestei idei vin și mărturiile din domeniul istoriei artei, pe care o ilustrează cu produse artistice însemnate din epoca respectivă. La fel, în cadrul cercetărilor de istoria dreptului, care au ca scop să demonstreze continuitatea principiilor juridice, se urmărește modul în care a fost receptat dreptul roman de la începuturi și pînă în „secolul obscur" al lui Baronius, deci pînă în epoca împăratului Otto al III-lea și a papei Silvestru al II-lea, și se

constată că această receptare a depășit cu mult cadrul dezbaterilor pur teoretice. Concordanța dintre idealurile politice ale ottonilor, îndeosebi ale lui Otto al III-lea, cu cele ale lui Carol cel Mare, mai ales privitor la o reînnoire și ridicare a importanței Romei și a Imperiului roman, a fost relevată acum patruzeci de ani de către Percy Ernst Schramm. Este drept că programul acestor strădanii nu se exprima prin termenul de „renaștere", în schimb autorul recurge la termenul sinonim „renovatio", pe care Otto al III-lea și-l alesese drept deviză. Tendințele de reînnoire din acea vreme, și mai ales cele de la Roma, pot fi ilustrate și prin alte atestări. Astfel de pildă, Fedor Schneider preferă să folosească, atunci cînd vorbește despre aristocrația romană, care se afla adesea în opoziție cu împăratul, denumirea de „eră eroică a concepției despre Roma", și nu formula de „secol de fier, de plumb și întunecat". Și în sfîrșit, Robert Sabbation Lopez a folosit pentru „secolul obscur" denumirea „încă o altă renaștere" atunci cînd, urmărind scopuri mai puțin limitate, s-a ocupat de renașterea secolului al X-lea și a dezbătut această problemă cu istorici de toate specialitățile, nelăsînd nici un aspect istoriografic al vieții din acea „centurie" să scape neanalizat, atît din punct de vedere al calității, cît și al cantității înnoirilor pe care le-a adus.

Faptul că în acel veac au existat laolaltă aspecte luminoase și aspecte mai sumbre nu constituie un specific al evului mediu. În oricare alt secol se poate pune întrebarea cît de întunecată este o epocă fără lumină și cît de luminoasă este una însorită. Dar, aceasta nu are nici un fel de importanță. Istoricul înclinat spre detaliu și interesat să pătrundă în miezul evenimentelor se bucură de imaginea vie și mult colorată a trecutului ce i se dezvăluie și care îl obligă să recurgă la o paletă tot mai bogată și mai nuanțată, atunci cînd, transpus în epoca respectivă, se străduiește să o zugrăvească.

Aceasta este situația și cu secolul al X-lea. Călătorind în timp, din epoca modernă spre antichitate, istoricul zilelor noastre întîlnește veacul al X-lea la jumătatea drumului dintre prezent și epoca atotstăpînitorului împărat Augustus și a lui Cristos, epocă considerată începutul unei ere noi. Este și cazul istoriei Romei și a bisericii în secolul al X-lea, care îi păruse atît de întunecat lui Cezar Baronius.

„Secolul obscur" a fost martorul eforturilor pentru reînnoirea imperiului. Roma nu uitase figura fondatorului vechiului imperiu, chiar dacă, în aspirația ei creștină, îl lua acum drept exemplu pe Constantin și pe Carol, cei doi mari imperatori ai creștinității. Acel secol, aparent atît de întunecat, a cunoscut dincolo de strădaniile pe care le implica răspîndirea creștinismului și succesele ei în aproape toate ținuturile din Europa. Suficiente izvoare oglindesc

acea epocă, chiar dacă în privința limbii și a stilului ele nu corespund întrutotul gustului unui umanist sau exigențelor lui Baronius.

Ar mai fi multe de spus despre „saeculum obscurum", lucruri deosebite, pline de lumină dar și întunecate, care să poată servi drept replică potrivită lui Cezar Baronius. În cele ce urmează, se va insista numai asupra unui singur aspect ale acestui veac, aspect căruia și Baronius i-a acordat o importanță deosebită. Pornind de la istoria imperiului și a Romei în „secolul obscur" va fi ilustrată însemnătatea întregului veac.

II. Vremuri de neliniști și de preschimbări

E mult de cînd te-au părăsit cezarii, de cînd numele și gloria ta au rămas în seama grecilor... Fără prestigiul lui Petru și al lui Pavel, Tu, Roma, de mult ai fi avut un jalnic sfîrșit.

Nașterea noului veac într-un ceas nefericit nu îndreptățea așteptările pline de speranțe pe care le au oamenii, de obicei, la răscruce de timpuri. Cel puțin în privința Romei și a imperiului, această constatare pare să fie valabilă. În perioada de trecere de la secolul al IX-lea la secolul al X-lea, orașul, al cărui nume l-au purtat în titlul lor împărați și papi, a fost martorul unei schisme in cadrul instituției papale și a unei absențe pe tronul papal. Doi episcopi romani își disputau scaunul lui Petru, ridicînd amîndoi pretenții asupra conducerii turmei lui Cristos. Lipsea însă un împărat care, făcînd ordine și împărțind dreptate, să țină în mînă sceptrul lui Carol cel Mare.

Desigur că pentru cel ce privește înapoi spre vremuri trecute, importanța tuturor acestor evenimente istorice devine mai evidentă decît a fost ea vreodată pentru contemporani. Există, cu toate acestea, mărturii că și aceștia erau conștienți de transformările ce se petreceau sub ochii lor. În orice caz, nu există mijloc mai bun pentru a caracteriza situația Romei de la cumpăna veacurilor, decît trimiterea la acele fapte reale, care s-au răsfrînt ca un preludiu asupra secolului ce urma să înceapă. Căci, pentru a putea ajunge să înțeleagă interdependența dintre Imperiu și papalitate sau identitatea dintre Roma și concepția despre Imperiu, oamenii din secolul respectiv trebuiau mai întîi să le trăiască și să le experimenteze.

Puțin înainte de sfîrșitul secolului al IX-lea, pe 8 decembrie 899, a încetat din viață, la Regensburg, împăratul Arnulf, ultimul împărat din dinastia carolingiană. Ce-i drept, la numai un an după moartea sa, Roma a avut din nou prilejul să admire fastul unei încoronări împărătești, dar, atît domnitorul uns atunci de către papă și aclamat de populația Romei, cît și succesorul său, care fusese ridicat la rangul de împărat încă în timpul vieții celui dintîi, nu au fost decît niște figuri șterse, fără vreo însemnătate pentru lumea occidentală, sau cel puțin pentru orașul al cărui nume îl purtau în titlu. Slăbiciunea imperiului mai avea să dureze timp îndelungat.

Chiar și aspectul *Imperiului* în vremea domniei lui Arnulf de Carintia era cu totul diferit, atît ca dimensiuni, cît și ca putere și însemnătate reală, de cel al imperiului carolingian la începuturile sale, sub domnia lui Carol cel Mare. În secolul al IX-lea imperiul a fost împărțit în mai multe rînduri între urmașii împăratului, astfel încît, pînă la sfîrșit, descendentul principal ajunsese să domnească numai în Italia, așadar în țara în care se afla capitala nominală a imperiului. O singură dată, și atunci mai curînd din întîmplare și numai pentru o perioadă scurtă, unitatea imperiului carolingian a fost restabilită sub domnia lui Carol cel Gros. În anul 887, odată cu detronarea acestui domnitor incapabil de către nepotul său de frate, Arnulf, imperiul lui Carol cel Mare s-a destrămat pentru totdeauna. Arnulf nu a fost recunoscut rege decît în partea de răsărit a regatului franc, în acea parte care ulterior a devenit regatul german, în timp ce Franța, Italia și Burgundia și-au urmat soarta independent, sub domnia unor regenți necarolingieni. Astfel, în anul 896, cînd Arnulf a fost încoronat împărat la Roma, mai existau în afară de el și alți purtători ai acestui titlu onorific.

Profitînd de contradicțiile epocii, Guido, duce de Spoleto, pe care seniorii italici l-au ales rege în 889, a pus mîna în 891 pe coroana imperială de la Roma. Ce-i drept, familia acestui mic împărat era și ea de origine francă, ca și dinastia carolingiană, numai că el nu-și putea întemeia în nici un caz pretențiile succesorale pe un drept bazat pe rudenie. Acestea se datorau în exclusivitate unei poziții puternice în vecinătatea Romei. Devenit împărat, Guido s-a străduit să asigure o succesiune dinastică, atît pentru Italia cît și pentru imperiu, luîndu-l pe fiul său Lambert asociat la domnie. Încă din timpul vieții tatălui său, în anul 892, Lambert a fost încoronat, primind de la papa Formosus diadema imperială.

Chiar și după restaurarea imperiului apusean de către Carol cel Mare, împărații bizantini nu au renunțat niciodată să se considere singurii deținători legitimi ai titlului imperial roman. Occidentul obișnuia să nege aceasta, deși nu arareori lumea apuseană se străduia să fie recunoscută de către bizantini. Faptul că la sfîrșitul veacului al IX-lea puteau ajunge împărați și principii italici care nu aparțineau dinastiei carolingiene, era o expresie a procesului de destrămare a monarhiei Carolingilor.

În comparație cu fostul imperiu din timpul lui Carol cel Mare, imperiul apusean își schimbase înfățișarea. Teritoriile sale deveniseră mai restrînse. La Nord de Alpi obișnuiau să se facă glume pe seama „împăraților din Italia“, glume într-o oarecare măsură justificate. Deși nu poate fi vorba, la vremea aceea, despre o „ita-

licizare“ a imperiului, izvorîtă din conştiinţă naţională, totuşi amprenta romană pe care o purta imperiul devenise mai evidentă ca pînă atunci. Chiar dacă împăraţii se considerau suverani ai vechiului imperiu carolingian şi ai lumii creştine occidentale, chiar dacă teritoriile „imperiale“ porneau de la o astfel de pretenţie, supradimensionarea imperiului nu era direct proporţională cu suprafaţa teritoriului stăpînit. Aceasta părea să depindă mai curînd de binecuvîntarea şi încoronarea primite de la papă la Roma, iar sensul lor era limitat la protejarea bisericii romane, al cărei administrator era considerat împăratul.

Transformarea, sub influenţa covîrşitoare a casei învecinate, de Spoleto, a puterii protectoare pe care o întruchipa imperiul în putere suverană la Roma, constituia o ameninţare ce nu corespundea de fel planurilor papale din vremea aceea. Din această cauză papa Formosus l-a chemat în ajutor împotriva Guidonilor pe Arnulf, regele francilor de răsărit, şi l-a încoronat la Roma, în anul 896, ca împărat roman. Exista, aşadar, pe atunci în imperiul din Occident o domnie dublă, constînd din rivalitatea dintre doi purtători ai titlului de împărat : Lambert, descendent al familiei de Spoleto, şi Arnulf, descendent al carolingilor. Spre dezamăgirea papei, acesta din urmă a părăsit imediat după încoronare, pentru totdeauna, Roma şi Italia, fără să-i fi învins pe Guidoni. Iar Lambert a murit într-un accident de vînătoare, în toamna anului 898. Fireşte însă, prin aceasta nu au fost înlăturate consecinţele politice ale ultimelor două încoronări imperiale. Roma şi papalitatea s-au trezit aruncate în mijlocul unor frămîntări profunde.

Criza romană, deja existentă, ajunsese astfel la apogeu. În final ea s-a soldat cu acea schismă papală, care caracterizează trecerea dintre cele două secole şi din care a izvorît conflictul privitor la persoana şi politica papei Formosus. *Papalitatea*, cel de-al doilea pilon al universului medieval, a cunoscut, ca şi imperialitatea, o prăbuşire ce nu a mai putut fi depăşită vreme îndelungată.

Ea a început, asemenea unei lovituri de tambur, cu celebrul proces purtat la Roma în 896 împotriva cadavrului papei Formosus. Acesta murise la scurt interval după plecarea împăratului Arnulf. Ştefan al VI-lea, cel de-al doilea urmaş al papei, a poruncit dezgroparea cadavrului şi judecarea lui în cadrul unui conciliu roman, oferind astfel un spectacol cumplit. Mortul, îmbrăcat în veşmintele papale, era aşezat în scaunul papal, iar trei episcopi au fost siliţi să-l acuze, în timp ce unui diacon îi revenea misiunea ingrată de a pleda cauza unui om ce amuţise pentru vecie şi care nu se mai putea dezvinovăţi singur. Procesul se soldă, aşa cum era de aşteptat, cu condamnarea defunctului papă, urmată de detestarea sa. În mod simbolic, cadavrul a fost dezbrăcat de veşmintele

și însemnele papale, apoi smuls de pe tron și tîrît afară din biserică pînă la cimitirul pelerinilor din Roma, unde a fost îngropat ca un străin. Această izbucnire pătimașă de partinitate oglindește starea de decădere a bisericii romane în epoca respectivă. Ea era îndreptată împotriva unei persoane care părea să fi comis o greșeală în funcția înaltă pe care o deținea, și căreia adversarii politici aveau ce să-i reproșeze. De neiertat este faptul că un papă a putut să se coboare la o astfel de faptă abjectă. Răufăcătorul Ștefan a fost ucis în vara anului 897, în timpul unei revolte romane, pricinuită de prăbușirea la un cutremur a bazilicii din Lateran, biserica rezidențială a papei, dezastru luat drept semn al mîniei Domnului împotriva sacrilegiului comis cu cadavrul papei. Bineînțeles că sentința pronunțată împotriva papei Formosus era în acord cu spiritul bisericii, avînd drept acoperire felul în care acesta își începuse cariera de papă. Ambițiosul cleric slujise cu devotament bisericii romane, îndeplinind diverse misiuni. Mai tîrziu însă, el a avut un conflict grav cu împuternicitul papei, în urma căruia a fost exilat un timp din Roma și împrejurimile ei. Vestea alegerii sale în funcția de papă, pe care au primit-o simpatizanții săi din Roma, i-a parvenit în anul 891, în vreme ce era episcop cardinal de Porto. O veche tradiție juridică interzicea însă trecerea de la o episcopie la alta. Asemenea verighetei, inelul episcopal simboliza o legătură care presupune anumite obligații. La fel cum soțul nu putea să schimbe soția cu care s-a cununat, nici episcopul nu putea să-și schimbe episcopia, nici chiar pentru a deveni papă.

Cu toate acestea, Formosus își părăsise episcopia, fapt care a servit drept pretext adversarilor săi, ajunși la putere la Roma în anul 896. În ochii lor, întronarea episcopului de Porto ca papă nu avea valabilitate, ba mai mult, ea constituia un sacrilegiu. Prin urmare, toate acțiunile întreprinse de Formosus în calitate de papă erau considerate ca fiind actele unui uzurpator și urmau să fie invalidate și revocate odată cu condamnarea și destituirea sa postumă.

În chip firesc, toți cei care îi erau îndatorați papei Formosus nu au putut fi de acord cu ceea ce se petrecuse. În consecință, au izbucnit între „formosieni“ și „antiformosieni“ lupte de facțiuni, care reflectau, de fapt, existența, în continuare, a contradicțiilor politice mai vechi, dîndu-le însă o tentă bisericească mai puternică.

În anul 897 a avut loc o *dublă alegere papală*. „Antiformosienii“ l-au ales pe presbiterul roman Sergius, iar „formosienii“ pe Ioan din Tivoli, care, în cele din urmă, a reușit să se impună și la Roma, silindu-l pe adversarul său să fugă. Sergius a fost con-

damnat într-un conciliu la care a luat parte și împăratul Lambert, ale cărui interese cereau reinstaurarea păcii și a ordinii. Abia după 7 ani de exil, vreme în care rătăcise dintr-un loc într-altul și se ținuse ascuns, Sergius a putut să se reîntoarcă la Roma și să ocupe scaunul papal. Nu se cunosc amănunte despre repercusiunile schismei dintre cei doi papi, se știe însă că Sergius i-a condamnat, declarîndu-i uzurpatori și invadatori pe toți papii care domniseră de la izgonirea sa, și care, asemenea lupilor din parabola biblică, au împrăștiat turma ce-i fusese încredințată lui în mod legitim.

În acest răstimp, pe scaunul papal s-au succedat patru episcopi romani, împotriva cărora erau îndreptate imputările lui Sergius. Pontificatele lor au fost de scurtă durată. După papa Ioan al IX-lea, decedat în luna mai a anului 900, a urmat Benedict al IV-lea, care primise odinioară hirotonisirea sa ca preot de la însuși papa Formosus. Asemenea predecesorului său. Benedict aparținea partidului „formosian" de la Roma, apartenență pe care a recunoscut-o public într-un conciliu, chiar în primul an al pontificatului său. Benedict a condus biserica romană în primii trei ani ai noului veac, pînă în august 903. După moartea sa prematură, alegătorii romani (clerul și aristocrația orașului) nu au putut cădea de acord asupra persoanei care să ocupe din nou scaunul papal. În cele din urmă a fost întronat un preot din localitatea învecinată, Ardea, care se afla din întîmplare în pelerinaj la Roma, unde a atras atenția celor din jur prin cucernicia sa. Dar la numai cîteva săptămîni după aceea, străinul, care ca papă își luase numele de Leon al V-lea și care, desigur, nu le putea fi pe plac tuturor romanilor, a fost înlăturat de către cardinalul Cristofor și aruncat în temniță. Bineînțeles însă că nici acest nou episcop roman nu s-a putut menține decît cîteva luni, căci la începutul anului 904 revenirea lui Sergius al III-lea a pus capăt frămîntărilor trăite de Roma în ultima vreme. După ce a fost înlăturat, Cristofor a fost trimis să-și ispășească pedeapsa într-o mănăstire. Ca și predecesorul său, pare să fi murit de o moarte cumplită. Pontificatul papei Leon al V-lea a fost prea scurt pentru ca să merite să i se acorde vreo importanță. Cel puțin de la Cristofor s-a păstrat un document. Este vorba despre confirmarea privilegiilor mănăstirii franceze Corbie, pe care Franco, abatele mănăstirii, le cerea, conform obiceiului, la Roma, prin intermediul episcopului Otger de Amiens. Acest fapt dovedește că în ciuda ascensiunii sale îndoielnice, Cristofor era recunoscut de lumea creștină ca papă legitim. Erau mulți aceia care în secolul al X-lea preferau, asemenea abatelui francez, să se bucure de un privilegiu, fie el acordat chiar și de un episcop roman cu reputație suspectă, decît de niciunul.

Cel mai însemnat eveniment, din primii ani ai noului veac, coincide ca timp cu perioada pontificatului lui Benedict al IV-lea.

Este vorba despre încoronarea imperială. Aceasta avea ca scop, pe de o parte, să umple golul ce a urmat după moartea fără urmaşi a împăratului Lambert şi a adversarului său Arnulf, iar pe de altă parte, să înscăuneze la Roma un nou împărat. Se pare că în Italia şi la Roma lipsa unui stăpînitor atotputernic, care să facă uz de autoritatea sa de împărat, era în oarecare măsură considerată un neajuns, dată fiind ameninţarea ce plutea peste nordul şi sudul ţării.

Italia de sud şi chiar şi teritoriul roman erau victima atacurilor *sarazinilor* mahomedani. Aceştia ocupaseră din anul 827 Sicilia şi îşi instalaseră, în anul 881, o tabără permanentă la sud de Roma, în regiunea de revărsare a rîului Garigliano, care aparţinea principatului Gaeta. De aici porneau raiduri de jaf, care ajungeau pînă în apropierea nemijlocită a Romei. Monte Cassino şi Subiaco, mănăstirile matcă benedictine, au fost distruse, iar un document al papei Sergius al III-lea informează că chiar şi episcopia Silva Candida, situată în vecinătatea nordică a Romei a fost devastată. Toate acţiunile militare îndreptate împotriva taberei sarazine de pe malurile rîului Garigliano au fost zadarnice şi n-au făcut decît să îndîrjească atacurile mahomedanilor. Primejdia era cu atît mai mare, cu cît o parte dintre principii din sudul Italiei tolerau prezenţa unora dintre duşmani, ba chiar pactizau cu ei. Alţii plăteau tribut pentru a-şi scăpa ţările de jaf sau apelau la ajutorul militar al mahomedanilor în luptele interne de rivalitate, sau pe cele spre care îi îndemna ambiţia oarbă de a fi independenţi, atît faţă de imperiul carolingian cît şi faţă de cel bizantin.

Începutul secolului al X-lea este marcat de o altă invazie cu caracter războinic, care a venit din Africa în Sicilia şi în sudul Italiei. Ea era condusă de emirul Kairuanului, Ibrahim al II-lea din casa Aghlabizilor, împreună cu fiul său Abul Abbas şi a fost întreprinsă în locul unui pelerinaj la Mecca, care a eşuat. Arabii au nimicit la Messina o flotă bizantină, au cucerit ultimele forturi bizantine din Sicilia, iar pe Continent au pus stăpînire pe Calabria. Solii principilor sud-italici n-au întîrziat să sosească la emir pentru a-i oferi supunerea stăpînilor lor, în schimbul încheierii păcii. Nimic nu mai părea să stea în calea înaintării victorioase a mahomedanilor spre nord. În momentul noii încoronări imperiale, Roma nu putea încă să prevadă că Ibrahim avea să moară în octombrie 902, în faţa zidurilor Cosenţei, răpus de o molimă, şi că fiul şi urmaşul său, Abul Abbas, avea să fie ucis în anul 903, evenimente care au marcat începutul declinului domniei Aghlabizilor în nordul Africii şi în Sicilia.

Roma nu era însă ameninţată numai dinspre sud. În nord se făceau simţite invaziile pustiitoare ale triburilor barbare ale ma-

ghiarilor. Izgonit din sudul Rusiei, acest popor de călăreţi, de origine asiatică, a pătruns la sfîrşitul secolului al IX-lea în spaţiul panonic. Desigur că pentru cronicarii apuseni din vremea respectivă, evenimentele care aveau loc în răsărit, atît cele trecute cît şi cele contemporane lor, nu prezentau un interes deosebit. Aşa se explică faptul că relatările despre expansiunea spre miazăzi a maghiarilor şi despre ciocnirile lor armate ulterioare, printre care se numără şi cea cu valahii din Transilvania, conduşi de voievodul Gelu, sînt întîlnite mai tirziu. Căci mult mai palpitante erau raidurile de jaf pe care le întreprindeau, pornind din Panonia, hoardele ungare şi care ajungeau pînă în îmbietoarea Italie.

În septembrie 899, o armată italică a fost nimicită într-o bătălie dată pe Brenta. În fruntea ei se afla margraful Berengar de Friaul, pe care o parte dintre mai marii Italiei îl aleseseră rege în anul 888, dar care nu reuşise atunci să se impună faţă de Guido de Spoleto. Înfrîngerea pe care a suferit-o în lupta împotriva maghiarilor nu a fost în favoarea sa şi cu atît mai puţin alianţa pe care a încheiat-o ulterior cu duşmanii, şi prin care numai marca sa, Friaulul, era pusă la adăpost de jafuri, apărarea pentru restul ţării fiind lăsată în seama puterilor locale şi a populaţiei. Singurul avantaj pentru Italia era faptul că, începînd de atunci, hoardele maghiare şi-au concentrat acţiunile militare cu precădere asupra ţinuturilor de la nord de Alpi. După prăbuşirea Moraviei Mari, în anul 906, şi după înfrîngerea bavarezilor conduşi de ducele Liutpold în bătălia de la Pressburg (Bratislava), în anul 907, maghiarii aveau porţile deschise spre Occident. Încă în acelaşi an, incursiunile lor au ajuns pînă în Turingia şi Saxonia, iar mai tîrziu în Suabia şi pe Rin, trecînd chiar şi dincolo de acesta, în Galia. Nici în acest caz, Roma şi Italia nu au putut să prevadă la începutul secolului evoluţia ulterioară a lucrurilor.

Împăratul, pe care papa Benedict al IV-lea l-a încoronat la Roma la începutul anului 901, era originar de dincolo de Alpi, fără a fi însă fiul şi succesorul lui Arnulf în Germania care era expusă la ora aceea primejdiei. Întrucît regele Germaniei, Ludovic Copilul, era încă minor, şi ţara guvernată de o regenţă, orice posibilitate de a întreprinde acţiuni de mai mare anvergură în Italia, era exclusă. Din timpul domniei regelui copil nu ne-a parvenit decît o singură relatare privitoare la relaţiile dintre Germania şi Roma : în anul 904, episcopul Solomon a pornit în pelerinaj de la Constanţa la Roma pentru a dobîndi acolo un privilegiu pentru mănăstirea sa, Sant Gallen, vestită în acea vreme datorită celor doi călugări poeţi şi muzicieni, Tuotilo şi Notker Balbulus.

În perioada de trecere de la secolul al IX-lea spre secolul al X-lea nu intra în discuţie, pentru a fi urmaş la tronul imperial al

guidonului Lambert și al carolingianului Arnulf, decît un singur domnitor. Era *Ludovic*, tînărul și ambițiosul rege al *Burgundiei de Jos*, al cărui regat, situat pe cursul inferior al Ronului, luase ființă în 879 prin destrămarea monarhiei carolingiene. În favoarea sa pledau în primul rînd legăturile de rudenie care-l apropiau atît de familia Carolingilor cît și de familiile princiare din Italia. Mama sa, Irmgard, era o carolingiană, fiind fiica ultimului împărat din casa Carolingilor, pe linie italică. Tatăl său, Boso, fusese înainte vreme regent al Italiei și este posibil să fi fost chiar propus să dețină titlul de împărat. În Tuscia, provincia învecinată a Romei și totodată principatul cel mai puternic din întreaga Italie, domnea, în calitate de soție a margrafului Adalbert cel Bogat, lorena Berta, o vară a lui Irmgard. Se pare însă că însăși Angeltrude, văduva împăratului Guido, ar fi intervenit pentru Ludovic. În cele din urmă, influența regelui burgund a crescut și prin logodna sa cu prințesa Ana, fiica împăratului Imperiului bizantin, Leon al VI-lea. Toate acestea veneau în sprijinul candidaturii lui Ludovic. În plus, acestuia i se făcuse propagandă prin readucerea în memorie a faptului că însuși nefericitul împărat Carol cel Gros îl alesese ca succesor pe Ludovic de Burgundia, motiv pentru care îl și adoptase. Circula povestea despre o viziune pe care ar fi avut-o Carol, în care Ludovic era înfățișat ca succesor legitim al împăratului carolingian și al tronului acestuia. Prin urmare, mai marii Italiei l-au chemat, de dincolo de Alpi, pe regele burgund. În toamna timpurie a anului 900, el a fost ales la Pavia și rege al Lombardiei. Pentru a obține, pe lîngă cele două titluri regale pe care le purta, și rîvnitul titlu de împărat, conferit de papă, Ludovic a pornit la începutul anului 901 spre Roma. Aici, papa Benedict al IV-lea se hotărîse în cele din urmă pentru alegerea sa ca împărat, deoarece faptul corespundea intențiilor sale politice și celor ale tovarășilor săi de idei „formosieni". Aparent, Ludovic se bucura atît de sprijinul taberei carolingiene cît și de cel al celei spoletine. Relațiile pe care le avea, precum și tinerețea sa, ofereau Romei și Italiei perspective mai bune decît o făcuse odinioară scurta domnie a lui Arnulf de Carintia.

La 22 februarie 901, într-o duminică, a avut loc la Roma încoronarea imperială. Acordîndu-i-se amploarea cuvenită, ea s-a desfășurat după toate regulile vremii. Izvoarele referitoare la acest eveniment sînt ciudat de laconice. Ele trec sub tăcere orice fel de amănunt, ca și cînd ar vrea să lase să se întrevadă posibilitatea ca și această domnie imperială să nu fie decît episodică. Nu se știe nici măcar la ce înțelegere au ajuns în acele zile Ludovic și Benedict al IV-lea, nici în ce fel s-a angajat împăratul să asigure protecția Romei și a papalității. Căci protecția a fost dintotdeauna, și mai ales în vremea aceea, lucrul cel mai important legat de venirea

noului împărat, și nu fastul ceremonialului imperial de care se bucurau romanii și prin care deveneau conștienți de importanța lor pentru instituția papală și pentru imperiu.

După încoronare, *Ludovic al III-lea* a preluat conducerea. Împreună cu papa el ținea sfat, în cadrul unor mari adunări, despre treburile bisericești și cele lumești și, la intervenția papei, lua decizii judecătorești și emitea documente. Printre participanții la aceste consfătuiri se numărau, în afara suitei imperiale, și nobili romani și funcționari de cancelarie ale căror nume aveau să devină, ulterior, în cursul secolului al X-lea, celebre la Roma. Unii dintre aceștia sînt considerați strămoșii familiilor și neamurilor de vază de mai tîrziu. Șederea lui Ludovic în orașul imperial nu a fost prea îndelungată. Deja la mijlocul lui martie 901 el se afla la Pavia, orașul reședinței sale regale, unde pare să fi rămas pînă în anul următor.

Între timp, în Italia și la Roma entuziasmul cu care fusese primit tînărul rege burgund a scăzut substanțial, făcînd loc unei oarecari dezamăgiri. I se lua în nume de rău faptul că, asemenea predecesorilor săi, nici el nu a știut să devină stăpîn pe situația politică din Italia și că nu a întreprins nimic împotriva maghiarilor și a sarazinilor. Cu cît trecea însă vremea, Ludovic devenea mai conștient de cît de limitate îi erau mijloacele și posibilitățile de care dispunea. Se pare că odată, după o primire fastuoasă în orașul Lucca, capitala Toscanei, indispus fiind, Ludovic s-ar fi exprimat cu amărăciune că mai curînd putea fi numit rege margraful Adalbert cel Bogat decît el, acesta din urmă nefiindu-i subordonat de fapt decît prin titlul ce-l purta. În cele din urmă, monarhul și împăratul burgund a suferit o puternică lovitură prin pierderea margrafului Adalbert de Ivrea, un principe italic ce stăpînea trecătorile ce duceau peste Alpi spre Burgundia, și care a trecut de partea regelui Berengar, pe a cărui fiică, Gisela, a luat-o de soție.

Pavia, orașul reședinței regale, căzuse deja în iulie 902 în mîinile lui Berengar. Deoarece numărul adversarilor săi din Italia sporea necontenit, împăratul Ludovic s-a văzut nevoit să se retragă în Burgundia. Dezamăgit de soartă, el a lăsat regatul lombard în seama rivalului său mai norocos și s-a mulțumit numai cu titlul de împărat. Astfel, s-a convenit asupra unei diviziuni a domniei, Ludovic făgăduindu-i sub jurămînt lui Berengar să nu se mai reîntoarcă în Italia și să nu se amestece de fel în conducerea acesteia, Italia rămînînd teoretic subordonată împăratului. La numai trei ani de la această înțelegere a fost deajuns să apară o mică schimbare în starea de spirit din Italia, pentru ca Ludovic să uite de jurămîntul pe care fusese constrîns să-l facă și pe care niciodată nu l-a luat cu totul în serios.

Chemat de simpatizanții săi, în primul rînd de verișoara sa Berta de Tuscia, burgundul a încercat, în primăvara anului 905,

să-şi impună din nou domnia în Italia. În luna mai a aceluiaşi an, el a izbutit să ocupe Pavia. Cîteva luni mai tîrziu, Berengar a fost luat prin surprindere şi Ludovic a reuşit, cu sprijinul armatei, să-l izgonească din Verona, oraşul său rezidenţial. Încurajaţi de reuşita rapidă, Ludovic şi anturajul său dădeau dovadă de oarecare delăsare, care nu a întîrziat să se întoarcă împotriva lor. Cînd, la sfîrşitul lui iulie, Berengar împreună cu cîţiva oameni ai săi au reapărut în faţa porţilor Veronei, acestea le-au fost deschise de credincioşii lor. Astfel împăratul a încăput pe mîna adversarului său mînios şi a fost pedepsit cumplit, prin orbire, pentru încălcarea jurămîntului.

În octombrie 905, Ludovic, numit de atunci înainte „cel Orb", se găsea din nou în Burgundia, unde putea să fie fericit că scăpase cu viaţă. Deşi Ludovic se afla dincolo de Alpi, documentele sale continuau să fie împodobite cu titlul de „imperator augustus", iar prin căsătoria sa cu prinţesa Ana, care, ce e drept, a murit de timpuriu, Ludovic devenise ginerele împăratului Imperiului bizantin fapt pentru care fiul său va purta măreţele nume imperiale Carol şi Constantin ceea ce nu îl incomodau pe învingătorul din Italia, după cum nici acela că arhiepiscopii de Vienne şi de Lyon continuau să-şi confirme privilegiile la Roma, menţinînd astfel legătura dintre papalitate şi regatul burgund, chiar şi după anul 905. Pînă la încheierea ei, domnia împăratului Ludovic al III-lea a rămas neînsemnată. Curînd după izgonirea sa din Italia, nu mai departe decît la Roma numele său a încetat să mai fie menţionat, aşa cum era obiceiul, în datarea documentelor papale. Ba chiar mai mult, se punea la cale ca în locul burgundului, devenit neputincios în urma orbirii pe care o suferise, să fie ales împărat nimeni altul decît regele Berengar.

Din păcate, acest *nou proiect imperial* nu apare consemnat limpede în izvoarele păstrate din acea vreme. Desigur, se poate presupune că el corespundea dorinţelor lăuntrice ale regelui şi este foarte posibil ca ideea să fi pornit chiar de la el. Reacţia Romei şi cauza pentru care a eşuat rămîn însă simple presupuneri. Între timp, la Roma fusese întronat ca papă Sergius al III-lea. Probabil că acesta nu a acordat o prea mare importanţă faptului că în Burgundia continua o putere imperială. Nici încoronarea lui Ludovic din anul 901 nu pare să fi constituit pentru el un obstacol insurmontabil în calea unei noi încoronări. Căci, actul încoronării lui Ludovic se dovedise a fi fost o greşeală şi, în afară de aceasta, el fusese îndeplinit de către un papă pe care Sergius îl considera nelegitim şi ale cărui decizii se străduia să le revoce. Pe de altă parte, se poate ca papa să fi avut anumite reţineri faţă de orice împărat, avînd în vedere experienţele nefericite pe care le avusese în această privinţă : căci în 897, împăratul Lambert a încetat să-l mai sprijine pe Sergius, pentru a-l susţine, contrar aşteptărilor, pe adversarul „formosian"

al acestuia, Ioan al IX-lea. Ezitarea lui Sergius și faptul că punea nişte condiţii, sînt aşadar lesne de înţeles. Înaintarea spre Roma, cum fusese plănuită la curtea regelui, pare să fi eşuat în cele din urmă, datorită împotrivirii margrafului Adalbert de Tuscia care, neconvenindu-i reîntoarcerea lui Berengar ca împărat, a ocupat împreună cu aliaţii săi trecătorile din Apenini.

Papa şi Roma au fost nevoiţi să plece capul în faţa intereselor politice ale margrafului.

Casa margrafului de *Tuscia* ajunsese în anii aceia la apogeul puterii sale şi credea că se poate dispensa de un împărat. Mărturie este o interesantă scrisoare adresată califului Abbasizilor al-Muktafi, de către Berta, soţia margrafului. Scrisoarea, împreună cu alte mesaje secrete şi cu daruri bogate, a fost adusă la Bagdad de către Ali, un căpitan african, care căzuse prizonier în urma capturării unor vase mahomedane de către pirații toscani. În această epistolă scrisă în stil oriental, cu cuvinte măgulitoare şi cu exagerări pompoase, expeditoarea se numea, printre altele, stăpînă a Romei. Propunerea ei de a încheia o alianţă avea ca scop să asigure protecţia Italiei şi Romei împotriva atacurilor sarazinilor din Africa şi din Sicilia. Dată fiind lipsa de influenţă a abbasizilor asupra vasalilor lor, în vremea aceea, singura replică posibilă era un răspuns plin de înflorituri. Prin urmare, schimbul acesta de scrisori este mai degrabă o mărturie a aprecierii înalte pe care Berta o avea despre sine, decît a simţului ei politic.

Este posibil ca în calea noului proiect imperial să fi stat şi politica bisericii privitoare la *Bizanț*. Împăratul Leon al VI-lea, din dinastia macedoneană, a cărui domnie în răsărit începuse în anul 886, socrul împăratului apusean Ludovic cel Orb, intrase tocmai atunci în conflict cu patriarhul de Constantinopol, Nicolae I Misticul. Pentru papalitate această dezbinare deschidea noi şi atrăgătoare perspective, lăsînd să se întrevadă posibilitatea de a readuce biserica greco-ortodoxă la ascultarea Romei şi înlăturarea definitivă a încordării dintre Roma şi Bizanţ. Această încordare începuse încă de la mijlocul secolului al IX-lea, cînd avusese loc conflictul dintre patriarhul Fotie, şi papa Nicolae I. Renumit legiuitor, împăratul Leon al VI-lea, numit „cel Înţelept", datorită erudiţiei sale, a fost elevul lui Photios. Deşi fusese însurat de trei ori, Leon nu avea fii moştenitori. Pentru a asigura succesiunea dinastică, împăratul, rămas văduv încă din anul 901, s-a căsătorit cu fosta sa ibovnică, Zoe Karbonopsina, ridicînd-o astfel la rangul de cea de-a patra soţie şi „augusta", după ce ea îi născuse, cu puţin înainte, un fiu. Hotărîrea lui Leon contravenea însă propriilor sale legi care interziceau chiar şi cea de-a treia căsătorie. De aici a pornit aşa-numita dispută despre tetragamie. Pentru a frînge împotrivirea

bisericii bizantine și îndeosebi pe cea a patriarhului Nicolae la cea de-a patra căsătorie a sa, împăratul, căruia oricum îi fusese interzis să participe la oficierea slujbei religioase, a cerut dispensă bisericii de la Roma, în a cărei legislație tetragamia nu era interzisă. Papa Sergius al III-lea a răspuns bucuros acestei rugăminți, cu atît mai mult cu cît ea îl flata direct, punînd autoritatea sa bisericească mai presus decît cea a patriarhului bizantin. De îndată ce a primit de la Roma acordul papal, împăratul a putut să obțină, în luna februarie a anului 907, prin constrîngere, recunoașterea religioasă de către un sinod bizantin a căsătoriei sale. Deoarece continua să se împotrivească, patriarhul a fost nevoit să abdice și să plece în exil. Locul său a fost ocupat de Euthymios, o fire cucernică, dar mult prea supusă politicii imperiale.

Chiar dacă Bizanțul era conștient că superioritatea bisericii romane nu reprezenta o victorie de durată, Roma își dădea seama că încoronarea unui nou împărat apusean în locul nefericitului ginere burgund al lui Leon al VI-lea, împăratul Ludovic cel Orb, nu era la ora aceea un act bun. Pentru moment, regele Berengar a trebuit să renunțe la speranțele sale. Originea sa carolingiană nu-i era de nici un folos, cu atît mai puțin eforturile pe care le depusese pentru a infirma propaganda burgundă, lansînd zvonul că împăratul Carol cel Gros, cu puțin înainte de moarte, i-ar fi încredințat lui imperiul în prezența mai marilor țării.

Dacă *pontificatul lui Sergius al III-lea* nu s-a putut evidenția cu strălucirea unei încoronări imperiale, el s-a remarcat totuși printr-o altă realizare, ce avea să fie mult mai însemnată pentru oraș, și care, asemenea planului imperial, are și ea valoare simbolică. Este vorba despre reconstrucția bazilicii din Lateran.

Construită în timpul domniei lui Constantin cel Mare, în secolul al IV-lea, întru slava mîntuitorului, bazilica se afla în vecinătatea reședinței episcopale de la Roma din palatul Lateran. Acest palat fusese pus la dispoziția bisericii de către Constantin cel Mare. În ochii lumii, bazilica din Lateran era principala biserică nu numai a Romei ci și a întregii creștinătăți catolice, fiind adesea comparată cu Sinaiul, muntele din Vechiul Testament, de pe care au fost date legile. Cu atît mai puternic trebuie să fi fost efectul prăbușirii venerabilei clădiri. Papa Ioan al IX-lea se străduise în zadar să reconstruiască bazilica. Deoarece Roma sărăcise, el ceruse danii de la oameni. Mai tîrziu, ruinele au fost lăsate în voia soartei și nimănui nu pare să-i fi dat în gînd să fie reluată oficierea religioasă, măcar într-o parte a vechii biserici. Sub Sergius al III-lea lucrările de restaurare au început cu mai mult avînt. Spre deosebire de vechea bazilică, cea nouă a fost închinată sfinților Ioan Botezătorul și Ioan Evanghelistul. Astfel, urma să fie ștearsă pentru totdeauna amintirea lui Ștefan și a lui Formosus. Papa nu a uitat

să aducă la cunoștință urmașilor, prin inscripții, inițiativa sa, care s-a bucurat chiar și de laudele adversarilor politicii sale bisericești. Într-una dintre poeziile sale, desigur nu lipsită de lingușire calculată, poetul Eugenius Vulgarius îndemna „Roma cea de aur" să se bucure de reînălțarea ei din ruine. Mai mult ca probabil, și alți contemporani au trecut, intenționat, cu vederea faptul că fenomenul la care asistau era departe de a fi o înnoire, ci cel mult o restaurare.

Caracterul restaurativ al pontificatului lui Sergius al III-lea se desprinde, în primul rînd, din măsurile de politică bisericească pe care acesta le-a luat și, înainte de toate, din *atitudinea sa* neînduplecată *față de adepții lui Formosus*. Imaginea păstrată despre Sergius al III-lea și celebritatea sa se datorează în mai mare măsură acestui conflict, decît acțiunilor sale de reconstrucție arhitecturală. Tocmai în aceasta constă micimea personalității sale, în faptul că nu a dat dovadă de indulgența și mărinimia care i-ar fi stat bine unui învingător.

Una dintre primele măsuri luate de papă după revenirea sa la Roma a fost convocarea, în anul 904, a unui conciliu pentru a-l condamna din nou pe Formosus și prin care erau invalidate hirotonisirile făcute în timpul pontificatului acestuia. Sergius era personal interesat de luarea acestei decizii. Fiind, încă de pe vremea cînd era diacon, adversarul lui Formosus, acesta voise să-l îndepărteze din Roma. De aceea el s-a sfințit în anul 893 episcop de Caere. Deși îndată după moartea lui Formosus, Sergius și-a părăsit dieceza și a slujit ca simplu preot la Roma, au existat totuși persoane care să-l acuze pentru aceeași abatere de la disciplina canonică, pentru care fusese odinioară condamnat Formosus. La fel cum acela renunțase la episcopia Porto în schimbul titlului de papă, și Sergius renunțase la episcopia Caere, pentru același motiv. Iată de ce considera Sergius necesar să exprime din nou, prin intermediul autorității unui conciliu, nevalabilitatea hirotonisirii pe care o primise de la Formosus. Astfel era reconfirmat caracterul legitim al alegerii sale ca papă. Bineînțeles că hotărîrea nu s-a limitat numai la acest caz particular, ci a fost luată o decizie de principiu, care cerea ca toți clericii care au primit ordinul în timpul lui Formosus, și de la acesta, să revină la vechea treaptă ierarhică sau să fie hirotonisiți din nou. Se știe că papa a comunicat decizia conciliului, printr-o scrisoare, și episcopului Amelius de Uzès din Franța. E de presupus că această epistolă, singura care s-a păstrat, nu a fost unica expediată cu această ocazie din Roma.

Pe de altă parte, este lesne de înțeles că noile cerințe de la Roma au produs tulburări în rîndul clericilor din întreaga lume apuseană, cu atît mai mult cu cît, cu puțin în urmă, papa Benedict al

IV-lea luase o hotărîre diametral opusă. Se credea, și pe bună dreptate, că atacurile împotriva lui Sergius al III-lea erau îndreptățite și se regreta amarnic că nu exista la vremea aceea un împărat de talia lui Constantin cel Mare, sub a cărui înaltă autoritate, un conciliu ar fi readus cu siguranță pacea în biserică. Nemulțumirea se datora pe de-o parte încălcării disciplinei canonice prin noua atitudine a lui Sergius al III-lea, iar pe de altă parte consecințelor practice pe care le-ar fi putut avea un astfel de decret emis de conciliu : în întreaga lume creștină ar fi luat naștere o confuzie și nesiguranță generală, în primul rînd pentru că prin condamnarea reînnoită a lui Formosus și invalidarea pontificatului său, succesiunea episcopilor ar fi fost întreruptă mai mulți ani și în al doilea rînd pentru că în noua conjunctură, fiecare cleric se afla în fața dilemei dacă episcopul de la care primise sfînta taină fusese, fără ca el să fi știut sau nu, hirotonisit de papa Formosus. În primul caz propria sa hirotonisire își pierdea valabilitatea. Și la urma urmei, cei din afara Romei care fuseseră hirotonisiți de papă cu ocazia unui pelerinaj la Roma, nu aveau de unde să cunoască situația Romei atît de bine încît să poată prevedea că mai tîrziu Formosus avea să fie declarat uzurpator și condamnat.

De la începutul secolului al X-lea s-au păstrat cîteva *scrieri cu caracter polemic.* Ele au ca temă probleme legate de conciliul convocat de Sergius la Roma și comentează legitimitatea pontificatului lui Formosus și a invalidării sale. Eugenius Vulgarius, poetul mai sus menționat, de fapt un cleric din sudul Italiei din dioceza napolitană, fusese și el hirotonisit de către Formosus. El este autorul a două „tratate proformosiene", îndreptate împotriva lui Sergius al III-lea. Papa nu a întîrziat însă să-l tragă la răspundere și l-a chemat de îndată la Roma. Ca scuză, poetul a invocat însă starea precară a sănătății sale. El a fost excomunicat și a primit canon la mănăstire. Mai tîrziu, Eugenius a reușit prin intermediul unui prieten episcop să obțină împăcarea cu Roma, supunîndu-se de acum înainte lui Sergius. El avea să-l cînte în poeziile sale pe acesta din urmă, pe care odinioară îl ponegrise. O atitudine consecventă a avut un alt cleric, originar tot din sudul Italiei, pe nume Auxilius. Acesta întreprinsese în vremea pontificatului lui Formosus un pelerinaj la Roma, unde a fost hirotonisit de papă. Și pe el, Sergius al III-lea l-a excomunicat. De la Auxilius ne-au parvenit patru scrieri apologetice, scrise în ultimii ani ai pontificatului lui Sergius, în care îl preaslăvea pe Formosus și lăuda hotărîrile pe care acesta le luase în calitate de papă. Două dintre ele fuseseră scrise la cererea episcopilor Ștefan de Neapole și Leon de Nola. Primul dintre aceștia încălcase hotărîrea canonică ce interzicea trecerea unui episcop de la o episcopie la alta. Cel de-al doilea fusese hirotonisit de către papa Formosus. Disputele literare au

continuat și după moartea lui Sergius. La mulți ani după celebrul conciliu, Roma a fost acuzată într-o scriere anonimă de a se fi făcut de rîs, atît pe sine cît și papalitatea, în fața întregii lumi.

Nu vom insista asupra rolului pe care l-au jucat toate aceste „tratate" în aprecierea de mai tîrziu a lui Formosus, a pontificatului său și a destituirii sale postume, la fel cum nu vom insista nici asupra repercusiunilor acestui eveniment care s-au resimțit pînă în epoca reformei religioase din secolul al XI-lea. Este suficient să arătăm că autorii lor erau înarmați cu un arsenal de argumente juridice și istorice, pe care le expuneau cu abilitate de avocat cititorilor. O parte dintre lucrări aveau caracter publicistic. Efectul lor era sporit prin utilizarea dialogului, care permitea totodată prezentarea punctului de vedere advers, suplinind în oarecare măsură prin aceasta lipsa unor tratate „antiformosiene". Prin limba, stilul și erudiția lor, precum și prin familiaritatea de care dau dovadă în abordarea autorilor clasici ai antichității, acești literați de la începutul „veacului obscur" se cer apreciați la justa lor valoare. Interesant este că ei au ridicat problema temeiului autorității papale, a limitelor jurisdicției papale și a dreptului Romei de a pretinde supunere. Prin aceasta se aborda o temă care, avînd în vedere situația adesea tristă a instituției papale, precum și meritele destul de îndoielnice ale unora dintre episcopii romani, avea să joace un rol foarte important în tot cursul secolului al X-lea, motiv pentru care a și fost reluată în repetate rînduri. Adesea, delimitarea necesară dintre funcție și persoană nu era ușoară.

Alături de împărați, mai mult sau mai puțin puternici, alături de regi și principi, de papi și clerici, fiecare deosebit unul de celălalt sub aspectul demnității, importanței, destoiniciei și culturii sale, pe scena politică a Romei exista încă o a treia forță, și anume *populația romană*. La sfîrșitul secolului al IX-lea și începutul secolului al X-lea, Roma era martora declinului evident al instituției papale și al imperiului, pe de o parte, iar pe de altă parte, a ascensiunii unor familii nobile, ca rezultat al frămîntărilor romane de la sfîrșitul domniei Carolingilor și din timpul conflictului „formosian". Vechile familii de senatori romani nu mai aveau de mult reprezentanți în oraș, iar senatul roman supraviețuise destul de modest. Faptul că Roma era orașul de reședință al papilor și juca un rol însemnat în viața bisericii, existența curții papale și a administrației bisericii, ofereau și altora, nu numai clericilor, posibilități diverse de afirmare. Aristocrația din împrejurimile Romei se străduia necontenit să cîștige o poziție influentă în oraș și pe lîngă papă, ceea ce nu arareori și reușea. Alegerea ca papă a unui episcop din Roma oferea și familiei acestuia prilej de afirmare. De asemenea, fiecare papă dispunea, în dubla sa calitate de mai mare

al bisericii și de suveran, de un număr de funcții, slujbe și posturi administrative, fie în imediata sa apropiere, fie pe patrimoniile papale, fie chiar în Roma sau în așa-numitul stat papal. Printre cei mai însemnați demnitari romani din acea vreme se numărau funcționarii de curte de la Lateran, ca de pildă vicedomul, șeful administrației papale, și vestarhul, vistiernicul și mai marele asupra veniturilor papale. Așa-numiții judecători palatini, în fruntea cărora se afla primiceriusul, ca șef de cancelarie, trebuiau, asemenea unor miniștrii de resort, să rezolve toate treburile birocratice, în timp ce colegiul cardinalilor era ocupat aproape în exclusivitate cu probleme de ordin spiritual.

Activitatea acestei funcționărimi de cancelarie, care încerca, și uneori chiar reușea, să-și impună voința înaintea celei papale, se făcea mereu remarcată. În îngîmfarea ei, aristocrația romană trecea adesea peste capetele episcopilor, iar pretențiile ei la supremație rivalizau cu cele ale împăraților romani. Poate că tocmai aflarea adevăraților stăpîni ai Romei, a acelor care au luat parte în mod decisiv la făurirea istoriei, a acestor schimbări, cînd sus, cînd jos, care colorează epoca respectivă, constituie principala temă istorică privitoare la acel veac.

Personalitatea, care se situa în fruntea Romei în epoca papei Sergius al III-lea, a fost desigur senatorul și consulul roman *Teofilact*, căruia tocmai aceste titluri îi asigurau poziție privilegiată în cadrul aristocrației romane. În calitate de vestarh papal, el se bucura de cea mai mare influență la curtea papei, iar în calitate de duce și comandant de oști (dux et magister militum) dispunea și de potențialul militar al orașului. Puterea lui Teofilact era așadar destul de însemnată, iar lingușitorii, ca Eugenius Vulgarius, nu greșeau atunci cînd i se adresau ca adevăratului stăpîn al Romei, numindu-l „dominus urbis".

Este posibil ca Teofilact să se fi aflat în fruntea acelor cercuri romane pe care Sergius al III-lea le rechemase la Roma la începutul anului 904. Este însă la fel de posibil ca abia prin schimbarea ce a avut loc în oraș să fi devenit accesibile prietenilor papei toate acele poziții pe care le-a ocupat în timpul noului pontificat și după încetarea acestuia. Familia senatorului era privită ca fiind pe deplin egală cu cercurile princiare, ceea ce a și făcut posibilă căsătoria, eventual mijlocită de papă, dintre Marozia, fiica lui Teofilact și ducele Alberic de Spoleto.

Acesta din urmă se număra și el printre ajutoarele lui Sergius. Originar din Franța, a căpătat de la împăratul Guido, drept răsplată pentru ajutorul armat pe care i l-a acordat, marca Camerino. După asasinarea ultimului duce guidon de Spoleto, el a devenit chiar stăpîn al acestui însemnat principat. Se pare că Sergius s-ar fi refugiat la curtea lui Alberic de Spoleto și ar fi petrecut cea mai

mare parte a exilului său în acest loc de refugiu al romanilor anticarolingieni, de unde a pornit mai tîrziu înapoi spre Roma. În orice caz Auxilius, apologetul lui Formosus, pomenește faptul că papa nu a reușit să recîștige orașul decît cu ajutorul primit de la franci. Ulterior s-a presupus că ar fi fost vorba despre ajutorul dat de francul Alberic. Pe inscripția de pe mormîntul papei nu se pomenește însă decît despre o chemare plină de onoruri făcută papei de către romani.

Pe cît era de puternică și de apreciată familia lui Teofilact în vremea aceea, pe atît de sumbră este amintirea pe care acesta a lăsat-o posterității. Datorită rolului pe care l-au jucat femeile din această familie, perioada respectivă a fost denumită „epoca regimului muierilor la Roma“, sau chiar epoca pornocrației. Este posibil ca impresia aceasta să fi fost rezultatul propagandei „proformosiene“, preluată ca atare în istoriografie și transmisă mai departe. Se povestea că Marozia nu ar fi fost soția legitimă a ducelui, ci numai concubina lui și că printre altele ea ar fi avut o legătură, care de altminteri nu a rămas fără urmări, cu însuși papa Sergius al III-lea. A doua și a treia căsătorie a Maroziei, ambele încheiate din sete de putere, au compromis-o și mai tare. Deoarece după moartea tatălui ei, care nu a avut fii moștenitori, ea a devenit „senatrix“, adică senator roman, încercînd să mențină astfel poziția influentă a familiei ei la Roma, Marozia a apărut în ochii tuturor ca o femeie dornică de putere. La fel ca și fiica, mama avea un renume prost. Și, în legătură cu Teodora, soția vestarhului Teofilact, circulau povești amoroase. I se reproșa după moartea lui Teofilact, ca de altfel și în timpul vieții acestuia, autoritatea excesivă cu care îi plăcea să guverneze. Nu este deloc de mirare însă că, pe de altă parte, i se cereau anumite intervenții pe lîngă papă, ceea ce arată că romanii știau să aprecieze, cu sau fără gînduri ascunse, influența femeilor.

Papa Sergius al III-lea s-a stins din viață în anul 911, după ce a condus timp de peste 8 ani biserica romană. După moartea sa au urmat două *pontificate de scurtă durată*, lipsite de însemnătate istorică. De la Anastasius al III-lea, care a fost papă pînă în octombrie 913, nu ne-a parvenit decît un singur document, a cărui originalitate este neîndoielnică. El consemnează acordarea omoforului episcopului Regimbert de Vercelli, ceea ce reprezenta o favoare deosebită, avînd în vedere faptul că episcopul era din teritoriul stăpînit de Berengar. Se pare că la cererea regelui, papa i-ar fi acordat și episcopului de Pavia, ca mai mare al bisericii din orașul reședinței regale, folosirea unor distincții pontificale deosebite. Din cele două acte reiese că regele continua să pună preț pe buna înțelegere cu Roma și că, cel puțin în privința treburilor bisericești, aceasta nu îi era refuzată de fel. În legătură cu

pontificatul de numai patru luni al lui Lando, următorul papă, originar din provincia Sabina, se știe numai că acesta ar fi făcut, însuflețit de memoria pioasă a tatălui său, Taino, o donație în favoarea catedralei episcopale sabine, San Salvator din Fornovo.

Deși valoarea unui om este adesea nedreptățită pe această cale, totuși istoricul nu are altă posibilitate de a aprecia însemnătatea unor personalități din trecut, decît prin prisma imaginii care s-a păstrat despre ele în istorie. Prin urmare, atît aprecierea papilor, cît și cea a împăraților în perioada trecerii de la secolul al IX-lea spre secolul al X-lea nu are cum să fie întrutotul favorabilă. Domnia împăraților apare episodic, iar dintre numeroasele și scurtele pontificate din vremea aceea, nu se distinge decît cel al preamăritului Sergius, căruia, ce e drept, i se face cinstea de a fi socotit printre personalitățile de seamă ale istoriei. Cît de mare este prăpastia dintre realitate și concepția despre imperiu și papalitate din acea vreme, cît de puțin strălucește Roma și cît de întîmplătoare este strălucirea ei !

III. Mai mult decît episcop de Roma

Întreaga lume se bucură şi mulţumeşte într-un glas Domnului atotputernic, celui care nu-i alungă pe cei ce se încred în el, ci le arată prin mine, cel nevrednic, milostenia sa.

În anii următori un cleric din afara Romei avea să contribuie la formarea istoriei romane şi a bisericii, punîndu-şi amprenta pe amîndouă. În primăvara anului 914, arhiepiscopul de Ravenna a fost chemat la Roma şi instalat pe tronul Sfîntului Petru sub numele de *Ioan al X-lea.* Relaţiile sale cordiale cu Berengar, precum şi cu cercurile create în jurul lui Teofilact, cercuri care aveau un cuvînt greu de spus la vremea aceea, au favorizat, cu siguranţă, alegerea sa. Viitorul papă trebuia să fie un simpatizant al cercurilor politice respective, să dispună de relaţii politice şi să se fi afirmat în prealabil în guvernarea unei alte mari provincii bisericeşti. Romanii nu uitaseră frămîntările din primul deceniu al veacului al X-lea, iar alegerea lui Ioan al X-lea li se părea cea mai potrivită soluţie.

Pentru ca ea să poată fi realizată s-a trecut chiar şi peste prevederile dreptului bisericesc, încălcîndu-se din nou acea decizie canonică ce interzicea mutarea dintr-o dioceză în alta. Acest fapt pare ciudat, deoarece se dădea dreptate atitudinii şi vederilor „formosienilor", combătute pînă atunci la Roma. Este posibil ca schimbarea de convingeri să nu se fi produs în mod conştient. Există, în orice caz, destule argumente în acest sens. Deabia dezvoltarea istorică ulterioară reflectă limpede schimbarea ce a avut loc, prin efectul disputei „formosiene", resimţit exact în momentul în care evoluţia istorică a instituţiei papale se afla în punctul ei cel mai de jos. Faptul că un episcop sau arhiepiscop din afară a reuşit să obţină titlul de papă nu mai părea să fie o imposibilitate din punct de vedere juridic, atîta timp cît episcopului roman i se acorda un rang mai înalt decît celorlalţi membri ai episcopatului şi cît papa era mai mult decît un simplu conducător al bisericii romane. Această concepţie s-a impus definitiv deabia în vremea aceea. După alegerea papală din anul 914, problema nu s-a mai pus niciodată astfel. Că Ioan al X-lea nu şi-a dezamăgit alegătorii, ci s-a dovedit a fi un papă capabil, nu a fost lipsit de importanţă. Oricum, pontificatul său se evidenţiază puternic, printre celelalte pontificate din secolul al X-lea, fiind primul din acel

veac care să ridice din nou valoarea universală a papalității romane. Sfîrșitul mai puțin fericit al acestui pontificat aparține altei file a istoriei. El a fost determinat de situația pe care a găsit-o Ioan al X-lea la Roma și pe care nici el nu a reușit să o înlăture definitiv.

Noul episcop al Romei nu avea numai prieteni ci și dușmani. Faptul că, la începutul pontificatului său, a reușit să se impună împotriva voinței lor îl arată într-o lumină favorabilă. Puține sînt însă carierele papale care să fi fost judecate atît de aspru și să fi fost atît de denigrate ca cea a lui Ioan al X-lea. Circula un zvon că arhiepiscopul Ravennei ar fi fost izgonit de locuitorii acestui oraș și destituit, astfel încît el ar fi sosit la Roma ca un biet fugar. Singurul adevăr este că, pentru a se impune în metropola de pe Adriatică, Ioan a trebuit să înfrunte o puternică opoziție care i-a adus împotrivirea arhiepiscopului Teobald. Alții povesteau că viitorul papă fusese odinioară iubitul vestaratrixei Teodora, soția senatorului roman Teofilact. Se povestea chiar că nobila romană, nemaiputînd îndura despărțirea de iubitul ei, ar fi obținut chemarea lui de la Ravenna la Roma și înscăunarea ca papă. În sfîrșit, alte voci îl acuzau pe Ioan al X-lea că profită de pe urma politicii bisericești și îl considerau un oportunist care s-a lepădat de opiniile și prietenii săi de odinioară pentru a se alătura din interes partidului aristocrației „antiformosiene". Ca argument era invocată ascensiunea sa în ierarhia bisericească. Adepții și apologeții lui Formosus se foloseau în primul rînd de faptul că Ioan al X-lea încălcase deja în două rînduri acea hotărîre canonică pentru care fusese condamnat papa Formosus. Deși ales episcop de Bologna, el acceptase titlul de arhiepiscop de Ravenna, pentru ca mai tîrziu, îndemnat de ambiție, să schimbe titlul de arhiepiscop cu cel de papă. Chiar dacă acum acest lucru nu mai conta, nedreptatea față de Formosus era vădită. El, cel puțin, fusese episcop de Porto, deci al unei dioceze ce ținea de provincia romană și, în calitate de cardinal, aparținea deja clerului roman atunci cînd a fost ales papă, în timp ce Ioan era din afara Romei și chemarea sa, în vederea întronării ca papă, însemna încălcarea dreptului canonic. O altă reținere a „formosienilor" față de legitimitatea alegerii lui Ioan al X-lea se datora faptului că toate hirotonisirile primite de Ioan al X-lea și toate rangurile sale bisericești erau puse sub semnul întrebării, în conformitate cu decretul din 904 emis de conciliu în timpul pontificatului lui Sergius al III-lea, referitor la cea de-a doua hirotonisire. Căci nu îl hirotonisise Formosus pe acel preot Ioan de Tivoli care, ulterior devenit papa Ioan al IX-lea, îl hirotonisise arhiepiscop de Ravenna pe Kailo ? Și nu transmisese acesta la rîndul său sfînta taină episcopului Petru de Bologna, prin care

viitorul papă Ioan al X-lea era sfințit diacon ? Nu provenea, așadar, statutul de cleric al acestui episcop tot de la Formosus, pe care biserica îl afurisise ?

Această polemică nu constituia un atac împotriva persoanei lui Ioan al X-lea. În drumul său, care pornise din Bologna, trecuse prin Ravenna și ajunsese la Roma, acesta a dat dovadă, pe lîngă ambiție și relații, de calități incontestabile. Prin polemică se căuta de fapt să se demonstreze încă o dată absurditatea condamnării lui Formosus și a tuturor deciziilor și legilor bisericești ce au decurs din aceasta. Alegerea lui Ioan al X-lea era un nou prilej pentru a redeschide discuția despre nefericitul Formosus. Ea constituia o nouă acuzare adusă Romei, cea care condamnase odinioară înscăunarea ca papă a cardinalului de Porto și care îl acceptase însă fără obiecții pe arhiepiscopul de Ravenna ca papă. Din timpul pontificatului lui Ioan al X-lea nu se cunosc măsuri „antiformosiene". Deci nu aceasta este explicația apologiei lui Formosus din perioada respectivă. Spre deosebire de Sergius al III-lea, Ioan al X-lea nici nu a răspuns adversarilor săi politici din cadrul bisericii. Totuși, spiritele nu s-au liniștit decît treptat, punctele litigioase fiind în continuare un subiect de discuție. Grăitoare în acest sens este scrierea *Invectiva in Roma* a unui apologet „formosian", ce și-a ascuns cu grijă numele, scriere adresată tuturor locuitorilor Romei. Cu timpul s-au ivit noi probleme, iar cele vechi au fost înlocuite treptat.

Pe cît de însemnat a fost pontificatul lui Ioan al X-lea pe atît de nesemnificative au fost consecințele sale pentru Roma. Printre realizările din acea perioadă se numără continuarea lucrărilor de restaurare a Lateranului. La cererea papei, acesta a fost împodobit cu picturi minunate. În capela papală a palatului se afla o celebră pictură, înfățișîndu-l pe mîntuitor, o „acheiropoieta", adică o lucrare care, potrivit legendei, nu era făcută de mîini omenești. Ea poartă o inscripție ce transmite posterității că restaurarea a fost făcută datorită lui Ioan al X-lea. De ajutoare din partea papei s-au mai bucurat și mănăstirile vaticane și vestita școală de cîntăreți din Roma, unde de altfel erau formați și clericii romani.

În decembrie 915, Ioan al X-lea a dăruit Romei și imperiului un nou împărat, împlinind în cele din urmă vechiul plan al *încoronării lui Berengar.* În împrejurările respective, menajarea Bizanțului nu își avea rostul. Roma îl uitase de mult pe împăratul burgund, Ludovic cel Orb. Totodată, prin moartea margrafului Adalbert de Tuscia, în august 915, impedimentul principal al venirii regelui la Roma fusese înlăturat. Fiul și moștenitorul lui Adalbert, Guido, nu avea obiecții împotriva încoronării lui Berengar ca împărat mai ales că regele îi confirmase moștenirea primită de la tatăl său. De asemenea, nici Alberic de Spoleto nu era împotrivă. Așadar,

papa putea liniştit să-l cheme pe Berengar la Roma pentru a fi încoronat. Acesta a pornit de îndată la drum, a trecut mai întîi prin Tuscia, unde în noiembrie 915 a fost întîmpinat, în capitala Lucca, de margraful Guido, care s-a alăturat și el alaiului regal. În curînd au ajuns la Roma.

Nu se cunosc motivele exacte pentru care papa a reluat vechiul proiect imperial. Primele gînduri i-au venit probabil încă de pe vremea cînd se mai afla ca arhiepiscop la Ravenna și era în bune relaţii cu regele. În ceea ce privește strădaniile lui Berengar pentru a obţine coroana imperială, ele nu sînt cunoscute din corespondenţa pe care a purtat-o cu arhiepiscopul Ioan, corespondenţă care din fericire s-a păstrat şi din care reies intervenţiile făcute de acesta la Roma şi aiurea pentru Berengar. Acum însă, situaţia era cu totul alta. Arhiepiscopul devenise papă, iar regele se afla, în anul 915, în culmea gloriei, fiind conducătorul unei coaliţii politice ce cuprindea aproape întreaga Italie. Cu toate acestea, nimeni nu se aştepta ca margraful friulan să aducă cu sine o reînnoire a imperiului. Atunci ce alt interes putea oare să prezinte pentru Roma şi papalitate faptul că el devenea împărat ? Să fi vrut Ioan al X-lea numai să demonstreze lumii, prin reluarea vechiului proiect imperial, că papa acordă coroana imperiului cui crede de cuviinţă ?

Despre evenimentele încoronării imperiale ne-a parvenit o excelentă relatare a unui martor ocular, scrisă imediat după ce aceasta a avut loc. Deşi numele martorului, un poet lombard, a rămas anonim, versurile sale, de preamărire a regelui și a faptelor acestuia, sînt uimitor de reușite. Aclamat de popor, Berengar și-a făcut apariţia în oraş, călare pe un cal buiestraș, pe care i-l pusese la dispoziţie papa. El a fost întîmpinat pe Cîmpul lui Nero de către un frate al papei şi de fiul consulului Teofilact, în straie albe de sărbătoare, ca reprezentanţi ai puterii ecleziastice și a celei laice la Roma. Aceştia, după ce au îngenunchiat și au sărutat picioarele regelui, i-au dat o escortă de onoare, care l-a însoţit pînă în faţa catedralei Sfîntul Petru, unde era așteptat de papă. După sosirea cortegiului, papa s-a ridicat din jilţul său aurit, așezat pe scara de la intrarea în biserică, pentru a-i strînge mîna, a-l îmbrăţişa pe Berengar și a schimba sărutul de pace, după care l-a condus pe rege pînă în faţa uşii încă încuiate a bazilicii. Aici, conform ritualului, Berengar trebuia să rostească de faţă cu papa jurămîntul de protecţie. Apoi a urmat intrarea solemnă în bazilică, în timp ce papa intona un cîntec de laudă, după care regele și-a făcut rugăciunea la mormîntul Sfîntului Petru. În continuare, în catedrala puternic luminată şi bogat împodobită, a avut loc ungerea festivă a suveranului. Sub ovaţiile poporului, care între timp pătrunsese

în biserică, Ioan al X-lea l-a încoronat cu o minunată coroană din aur și pietre prețioase. În continuare, s-a dat citire primului document emis de noul împărat, prin care acesta recunoștea, potrivit înțelegerii sale anterioare cu papa și după pilda predecesorilor săi carolingieni, drepturile papale la Roma și în patrimoniul Sfîntului Petru. Sub această formă, precum și cu daruri bogate pentru tezaurul catedralei, și-a exprimat Berengar recunoștința față de biserica romană, pentru cinstea care în sfîrșit îi fusese acordată. Ziua s-a încheiat cu un festin, dat în palatul Lateran de către papă în cinstea oaspetelui său. Deși este vorba despre o descriere panegirică a evenimentelor, făcută prin prisma unui credincios al lui Berengar, papa este prezent de la început pînă la sfîrșit, de la apariția regelui pînă la plecarea împăratului, ca stăpîn ospitalier al Romei. Plin de demnitate, el ezită să așeze coroana pe capul lui Berengar, pînă cînd, în cele din urmă, gestul este cerut de popor. Berengar însă a fost ales împărat prin bunăvoința papei. Lumea era mulțumită de el și pentru că a părăsit curînd Roma, fără ca, măcar aparent, să fi încercat să facă uz de drepturile sale de împărat, sau poate tocmai pentru aceasta. La începutul anului 916, Berengar, aflîndu-se în drum spre casă, poposea din nou pe meleagurile Tusciei. Însă nu a trecut mult timp și buna înțelegere, care existase la Roma între stăpînul Tusciei și împărat, a încetat. Acest lucru s-a datorat în primul rînd lui Berengar și a avut aceleași motive ca și cele din vremea lui Ludovic cel Orb. Nici la Roma, nici în ducatele și mărcile italice un împărat nu era bine privit atunci cînd depășea limitele impuse de funcția sa. Se pare că Berengar nu a realizat cît de puțin reprezenta titlul de împărat la care rîvnise timp atît de îndelungat, mai ales cînd adversarul era un principe mult mai puternic decît el. Nu se știe dacă ulterior au mai existat relații între împărat și papă. Papa Ioan al X-lea, care venise din *nordul Italiei* la Roma, nu a uitat însă nici o clipă interesele bisericești ale patriei sale. Deși știrile parvenite prin intermediul documentelor sînt relativ sumare, ele nu sînt lipsite de importanță. Se știe, de exemplu, că în anul 921, printr-un privilegiu papal, arhiepiscopiei de Ravenna i s-au concedat cîteva proprietăți ale bisericii romane, situate în apropiere de Gavello și Ferrara, împreună cu veniturile lor. Un an înainte, se făcuse o concedare asemănătoare episcopiei Adria, dependentă de arhiepiscopia de Ravenna. În Lombardia a fost necesară o intervenție în conflictul dintre episcopul Guido de Piacenza și Teudelassius, abatele vechii mănăstiri scoțiene Bobbio, întemeiată de Columban. Conflictul se iscase de la libertățile acestei mănăstiri, deoarece abatele, convins fiind de legitimitatea cerințelor sale, recunoscută de altfel și la Roma, își arogase drepturi de episcop. Acordînd proprietăți

și luînd hotărîri juridice, papa s-a afirmat ca stăpîn și în afara Romei.

Orizontul și sfera de influență ale lui Ioan al X-lea depășeau hotarele Italiei, extinzîndu-se din Spania și Franța pînă în Peninsula Balcanică și în Bizanț, pornind din Europa centrală și ajungînd pînă în lumea mahomedană. Deoarece din timpul ultimelor pontificate au mai rămas probleme nerezolvate, papei îi revenea sarcina ca, în afară de treburile curente, să le soluționeze și pe acestea.

Una dintre ele era schisma religioasă care a avut loc în arhiepiscopia *Narbonne*. Aceasta se întindea din sudul Franței pînă în Catalonia. La un conciliu ținut în anul 912 la sud de Pirinei, în Marca spaniolă, arhiepiscopul Arnust de Narbonne a fost atacat și mutilat de către oamenii contelui Sunjer de Ampurias, un conte pe care Arnust îl excomunicase. Rănile arhiepiscopului au fost atît de grave, încît el a murit la scurt timp după aceea. Pentru reocuparea scaunului arhiepiscopal, arhiepiscopul provinciei bisericești învecinate, Rostagnus de Arles, a căutat să-și exercite influența hirotonisind, în calitatea sa de vicar papal în Galia, un cleric din Uzès, numit Gerard, pentru care a intervenit și puternicul conte Raimund de Toulouse. Indignați de desconsiderarea dreptului lor la vot, episcopii subordonați arhiepiscopiei Narbonne au protestat la Roma și l-au propus spre confirmare papei Anastasius al III-lea pe abatele Agius de Vabres. La rîndul său, Gerard s-a adresat pare-se nu fără succes, noului papă, Ioan al X-lea. În urma unor reînnoite intervenții la Roma ale partidului de opoziție, papa l-a însărcinat pe arhiepiscopul Aimin de Besançon să cerceteze cazul și, în cele din urmă, Agius a fost recunoscut ca mitropolit legitim al Narbonnei, prin acordarea omoforului arhiepiscopal. El a condus biserica sa pe aproape toată durata pontificatului lui Ioan al X-lea. După moartea lui Agius, papa a mai avut ocazia să-i acorde, în anul 927, un privilegiu urmașului acestuia, Aimerich, care a ocupat scaunul arhiepiscopal după o perioadă de vacanță, nelipsită de greutăți.

Evenimentele din Narbonne aruncă o lumină nouă asupra primejdiilor care amenințau la tot pasul biserica. Amănuntele și motivele ascunse privitoare la actul de violență comis împotriva arhiepiscopului Arnust, la fel ca și originea schismei rămîn învăluite în mister. Se poate însă constata ușurința cu care încordările se puteau transforma în acte de răzbunare sîngeroasă, îndreptată chiar și împotriva fețelor bisericești. Este de remarcat, totodată, cît de lesne era dispusă nobilimea puternică să se supună pedepselor și admonestărilor din partea bisericii și cum ambiția și rivalitatea puteau produce tulburări chiar și în rîndurile clericilor. Nu este de mirare că într-o astfel de situație se căuta o instanță superioară ca autoritate, nici că, în ciuda faptului că la vremea aceea instituția

papală nu se afla în plină strălucire, privirile erau îndreptate spre Roma. Prin aceasta însă, pretenţiile episcopilor romani, de a reprezenta o putere bisericească universală, erau continuu încurajate.

Una dintre primele probleme cu care a fost confruntat Ioan al X-lea, imediat după înscăunarea sa la Roma, a fost înlăturarea pentru totdeauna a unui grav şi iminent pericol, ce viza direct oraşul. Ameninţarea teritoriului roman de către *sarazinii* din sudul Italiei nu numai că nu contenise, ba dimpotrivă, se accentuase de cînd Sicilia fusese supusă de către Fatimizi, ajunşi la putere în nordul Africii. Prin revolta berberă, care a avut loc la Tunis în anul 909, Aghlabizii au fost răsturnaţi. Locul lor a fost luat de Fatimizi, o dinastie arabă care descindea din Fatima, fiica profetului Mahomed. Pe această origine se bazau de altfel şi pretenţiile lor la conducerea întregii lumi islamice, o lume a cărei unitate politică nu mai exista de mult şi care, din punct de vedere al religiei, era împărţită în două tabere : cea a şiiţilor, care nu recunoşteau decît Coranul ca scriere sfîntă, şi cea a suniţilor, care în afară de Coran recunoşteau tradiţia orală a vorbelor profetului.

Aflîndu-se în fruntea sectei şiite a Ismaieliţilor, Fatimizii din nordul Africii au reuşit să pună mîna pe putere. De la bun început, primul domnitor din noua dinastie, Ubaidallah, a luat titlul de calif, exprimînd prin aceasta faptul că se consideră unicul urmaş legitim al lui Mahomed. Gestul său constituia o provocare pentru califii suniţi din Bagdad, respectiv pentru Abbasizi, precum şi pentru emiratul independent al Omaiazilor din Cordoba, respectiv al maurilor din Spania.

Nici una dintre cele două puteri mahomedane nu se afla pe atunci într-o situaţie prea strălucită. În Spania, decăderea şi destrămarea ajunseseră la culme în timpul domniei lui Abdallah, emirul din vremea aceea. Astfel, spaniolul Omar ibn-Hafni, care fusese renegat, a reuşit chiar să întemeieze un principat propriu, situat nu departe de porţile capitalei. La Bagdad, generalul Muni a iniţiat în anul 908 o formă de guvernămînt caracteristică acelei perioade din istoria Islamului de răsărit în care rolul califului este redus la împlinirea unor funcţii religioase, iar conducerea reală se află în mîinile unui comandant militar, mult mai puternic. În zadar a cerut aghlabidul Abu Mudar sprijinul Bagdadului împotriva Fatimizilor.

Înfiinţarea califatului fatimid a însemnat însă o nouă sciziune a lumii islamice. Încurajaţi de noua lor poziţie, Fatimizii încercau cu insistenţă să-şi extindă puterea şi asupra lumii creştine din Occident. Pînă în anul 914 ei au supus Sicilia, care, sub conducerea prinţului aghlabid Ahmed ibn-Khurub, îşi cîştigase pentru o scurtă perioadă independenţa. După cucerirea insulei de către Fatimizi, numai în extrema de nord-est a mai rămas o colonie bizantină, în

jurul Taorminei, redevenită între tip creştină. Aşezările sarazine din sudul Italiei se aflau însă sub influenţă fatimidă. Astfel, Italia devenise vecină directă a unui califat apusean, care ridica pretenţii la conducerea întregii lumi islamice.

Noua primejdie nu a putut fi înlăturată decît printr-o coaliţie a tuturor principatelor din Peninsula Italică şi prin intervenţia energică a bizantinilor, interesaţi să-şi menţină dominaţia în sudul Italiei. Pentru realizarea unei astfel de alianţe s-a zbătut în primul rînd Atenulf I de Capua, care devenise prin extinderea stăpînirii sale în Benevento, cel mai puternic principe din sudul Italiei. În anul 909 el l-a trimis pe fiul său Landolf la curtea bizantină, de unde, recunoscînd suveranitatea imperială asupra principatelor unite, a primit promisiunea de ajutor armat. Distins cu titlul de „patricius", Landolf s-a reîntors în Italia pentru ca, împreună cu fratele său Atenulf al II-lea, să urmeze tatălui lor, decedat în anul 910. Moartea în anul următor a împăratului bizantin Leon al VI-lea, domnia scurtă şi neînsemnată a fratelui acestuia Alexandru, şi apoi minoratul următorului împărat, Constantin al VII-lea Porfirogenetul, au întîrziat realizarea proiectului. Acum, însă, s-a ajuns la o înţelegere între Landolf şi papa Ioan al X-lea. Chiar şi autorii din acea vreme a căror atitudine era nefavorabilă papei şi Romei i-au atribuit lui Ioan al X-lea această iniţiativă. Trebuia, deci, să fi existat măcar un sîmbure de adevăr. O nouă delegaţie a fost trimisă la Bizanţ sub conducerea arhidiaconului Ioan de Capua, o rudă a principelui de Benevento. La propunerea lui Landolf acesta fusese hirotonisit de către papă, în toamna anului 914, abate al conventului de monahi de la Monte Casino care, după distrugerea mănăstirii de către sarazini, se stabilise la Teano, iar acum se mutase la Capua.

Succesul misiunii în Bizanţ s-a concretizat în trimiterea unei flote greceşti, sub conducerea generalului Nikolaos Picingli, în sudul Italiei. Principii Grigore de Neapole şi Guimar de Salerno, care ezitaseră la început să adere la coaliţia antimahomedană, i s-au alăturat acum, mai ales că strategul bizantin venit în Italia îl reprezenta pe suveranul lor imperial. Principii Ioan şi Docibilis de Gaeta, al căror teritoriu era cel mai tare ameninţat de tabăra sarazinilor de pe Garigliano, au fost şi ei atraşi în coaliţie datorită papei. Aflăm dintr-o scrisoare interesantă că Ioan al X-lea a trimis la curtea Gaetanilor o deputăţie condusă de senatorul Teofilact, prin care le confirma proprietăţile şi le promitea o sumă substanţială de bani pentru a renunţa la înţelegerea cu sarazinii şi a trece de partea coaliţiei. În cazul în care, în urma incursiunii militare care se pregătea, teritoriul gaetan ar fi fost pustiit, suma se dubla. Afirmaţia de mai tîrziu a papei Ioan al X-lea că nu a

cruțat averea bisericească, atunci cînd a fost vorba de salvarea creștinătății, era îndreptățită. Dorința exprimată de ducele Alberic de Spoleto de a participa la campanie cu un contingent substanțial de trupe a fost probabil tot un merit al papei. Și, în sfîrșit, tot Ioan al X-lea a mijlocit și pacea dintre duce și regele Berengar, asigurînd securitatea graniței de nord a teritoriului spoletan în timpul campaniei.

Vestea despre pregătirile de război a ajuns desigur și la urechile sarazinilor, provocînd neliniști. Se pare chiar că pentru a se salva, unii dintre ei au trecut la creștinism. Este cunoscut cazul unui tînăr sarazin care s-a înfățișat papei la Roma, oferindu-și serviciile împotriva compatrioților săi. În orice caz, sarazinii au încetat incursiunile și s-au retras în tabăra lor de pe Garigliano, pe locul actualului Monte Argento. Ajungînd în fața taberei, armata aliaților, despre a cărei putere cronicarii de mai tîrziu povesteau lucruri fantastice, a început asediul. Acesta a durat trei luni. Trupele romane și cele spoletane, conduse de Alberic și de papă, s-au oprit pe malul drept, de miazănoapte, al rîului Garigliano, în timp ce dinspre răsărit și miazăzi înaintau oștirile principilor din sudul Italiei și cele ale bizantinilor, iar prezența flotei bizantine excludea posibilitatea fugii pe mare. Bătălia decisivă s-a dat în august 915, după ce sarazinii, încercuiți și între timp înfometați, au făcut o încercare disperată să spargă încercuirea. Papa a luat și el parte la luptă, riscîndu-și viața, și se pare că ducele Alberic s-ar fi luptat ca un leu, făcînd ravagii printre dușmani. Ciocnirea s-a terminat cu victoria deplină a creștinilor, cărora nu le-au scăpat decît foarte puțini dușmani. Din cucernicie, victoria a fost pusă pe seama ajutorului dat de apostolii Petru și Pavel, care li s-ar fi înfățișat multora dintre soldați în timpul luptei. La sfîrșitul lunii august, papa și ducele Alberic și-au făcut intrarea triumfală în Roma, fiind întîmpinați de aclamațiile romanilor. Bizanțul, însă, a încheiat pace doi ani mai tîrziu cu Fatimidul, obligîndu-se să plătească tribut și punînd pentru o vreme la adăpost sudul Italiei de atacurile mahomedane.

Victoria de pe Garigliano asupra sarazinilor a însemnat reluarea legăturilor dintre instituția papală și Bizanț, respectiv Imperiul bizantin. Papa Ioan al X-lea a știut să folosească acest prilej, astfel încît, în timpul pontificatului său, biserica romană a desfășurat o activitate remarcabilă și în Peninsula Balcanică.

În ciuda acțiunilor politice comune în cadrul campaniei din sudul Italiei, pe plan religios, relațiile dintre Roma și Bizanț nu erau în vremea aceea dintre cele mai bune. La vechile controverse existente cu privire la dreptul bisericesc și la unele aspecte dogmatice și liturgice, s-a mai adăugat, prin hotărîrea papei Sergius al III-lea în favoarea împăratului Leon al VI-lea, și problema permi-

terii celei de-a patra căsătorii, deci a tetragamiei. Printr-o ultimă decizie a împăratului, patriarhul Nicolae Misticul fusese rechemat din exil în mai 912. După destituirea lui Euthymios, adversarul lui Nicolae, acesta și-a redobîndit vechea funcție. Dorința sa de a obține satisfacție atît de la împărat cît și de la papă pare firească.

Curînd după ce și-a reluat vechea funcție, patriarhul a trimis la Roma o scrisoare de dojană prin care cerea în mod categoric pedepsirea consilierilor papei Sergius al III-lea, care, după cum au fost ulterior prezentate lucrurile, erau singurii vinovați de deciziile papale emise eronat din punct de vedere teologic și al dreptului bisericesc. Împăratul Alexandru a fost și el îndemnat să-i scrie papei. Anastius al II-lea pare însă să nu fi răspuns la nici una dintre cele două scrisori. Din corespondența patriarhului reiese că, în anii ce-au urmat, Nicolae a încercat în repetate rînduri să intre în legătură cu papa prin intermediul clericilor, al călugărilor sau al laicilor ce veneau de la Roma să viziteze Bizanțul, pentru a-i aminti papei de răspunsul pe care i-l datora de mult. Triumfător, el comunica Romei, în vara anului 920, că un sinod bizantin a pus capăt conflictului dintre adepții lui Nicolae și cei ai lui Euthymios, ca și disputei privitoare la tetragamie, și reînnoia rugămintea să fie trimiși la Bizanț legați oficiali ai Romei.

Încă în același an, curteanul bizantin Basileios, împreună cu presbiterul Eulogios, a pornit spre apus pentru a-i duce papei o scrisoare de avertisment atît din partea patriarhului cît și din a împăratului Constantin al VII-lea, care între timp venise la domnie. În afară de aceasta, ei îi comunicau chiar și numele legatului papal dorit la Bizanț. În cazul în care Ioan al X-lea ar fi renunțat la poziția pe care o avusese în trecut biserica sa, referitor la problema tetragamiei, și ar fi fost de acord cu hotărîrile sinodului bizantin, numele episcopului roman urma să fie din nou inclus în pomelnicele bisericii răsăritene și, implicit, pomenit în rugăciunile din cadrul liturghiei. Spre informare, papa a primit și o copie a acordului semnat de Sergius al III-lea. Curînd după aceea, la începutul anului 921, guvernatorul din sudul Italiei, Gaidon, a primit ordin să se alăture solilor bizantini, trimiși în anul precedent, sau să-i ajungă din urmă la Roma, pentru ca, înmînînd papei diferite daruri din partea Bizanțului, să urgenteze expedierea legaților papali. După toate probabilitățile, solia nu a ajuns niciodată la Roma, fiind oprită pe drum de revolta antibizantină care a izbucnit în sudul Italiei, în primăvara anului 921, sub conducerea principelui Landolf de Capua. La finele anului 922, patriarhul a trimis papei o nouă epistolă, însărcinîndu-l totodată pe sol să se întoarcă de îndată, însoțit de legatul papal. Abia acum au dat roade strădaniile de ani de zile ale patriarhului. Numai că hotărîrea papei de

a-i trimite pe episcopii Teofilact și Carus nu pare să fi fost de fel determinată de dorința de a satisface cererea patriarhului, ale cărui revendicări energice de la început se transformaseră în rugăminți insistente. La fel cum este îndoielnică și afirmația de mai tîrziu a patriarhului, potrivit căreia, la începutul anului 923, legații papali ar fi condamnat oficial tetragamia, renunțînd în această problemă la punctul de vedere al bisericii romane și al papei Sergius al III-lea.

Papa Ioan al X-lea pare să fi venit la vremea aceea în întîmpinarea dorințelor patriarhului Nicolae. Acesta ieșise învingător în disputele bisericești din răsărit, iar Ioan al X-lea întrevedea perspective noi pentru o politică activă a bisericii romane în Peninsula Balcanică și pentru recîștigarea de către Roma a terenului pierdut. Toate acestea erau strîns legate de situația politică în care se afla Constantinopolul în vremea aceea. Spre lămurire, trebuie arătată și evoluția fenomenelor istorice din perioada premergătoare secolului al X-lea.

De multă vreme orașul imperial de pe Bosfor și Imperiul bizantin erau amenințate de statul *bulgarilor* constituit spre sfîrșitul secolului al VII-lea de către un popor de origine huno-turcă, ce pătrunsese dinspre răsărit în Tracia, unde fusese slavizat. În anul 864, Boris, hanul bulgarilor, a fost botezat de către patriarhul Fotie, dîndu-i-se numele de Mihail, după împăratul care i-a fost naș. Cu toate acestea, amenințarea Bizanțului de către bulgari nu a încetat. Ceea ce, în mod normal, ar fi trebuit să bucure întreaga lume creștină, a devenit un nou motiv de dușmănie între Roma și Bizanț, deoarece pentru a asigura bisericii bulgare o independență cît mai mare, principele bulgar ducea tratative atît cu una cît și cu cealaltă din părți. Intenția lui Boris-Mihail era ca Formosus, cardinalul de Porto, viitorul papă, care fusese trimis în Bulgaria ca misionar papal, să fie numit arhiepiscop sau patriarh bulgar.

Avînd în vedere trecerea prea recentă a bulgarilor la creștinism, Roma s-a simțit datoare să refuze ca pe o chestiune de principiu realizarea acestui plan, prin care implicit biserica bulgară ar fi devenit autocefală.

Astfel politica papală a pierdut o ocazie, căci dezamăgit, Boris-Mihail și-a îndreptat din nou privirile spre tabăra bisericii răsăritene, care se afla mai aproape de țara sa și în plus îi oferea anumite avantaje. Prințul Simeon, fiul lui Boris-Mihail, fusese crescut la curtea imperială în spiritul religiei greco-ortodoxe. Acest lucru nu a împiedicat însă ca în anul 893, imediat după urcarea lui Simeon pe tron, să izbucnească un război între imperiu și bulgari, război care s-a terminat în 896 cu victoria bulgarilor. Prin pacea încheiată, Bizanțul s-a angajat să plătească bulgarilor anual tribut. În urma refuzului împăratului Alexandru de-a mai plăti suma

convenită. Simeon a atacat din nou teritoriul bizantin, înaintînd pînă la Constantinopol. Acolo el a obținut în anul 913 de la patriarhul Nicolae mult rîvnita încoronare. În urma morții premature a împăratului Alexandru, patriarhul se afla în fruntea consiliului de regență instituit pentru Constantin al VII-lea, nepotul de frate al împăratului, care era încă minor. Simeon pare să nu fi fost atras numai de strălucirea capitalei răsăritene a imperiului, pe care o cunoscuse în tinerețe, ci mai ales de perspectivele pe care le oferea situația politică a imperiului în acea vreme. De la încoronarea sa de către patriarh, care în același timp era și regent, Simeon se considera țar, adică împărat.

Planurile sale pline de ambiție au fost dejucate în anul 920, prin ridicarea comandantului de flote armean Romanos Lekapenos la rangul de coregent al lui Constantin al VII-lea. A urmat apoi un război bulgaro-bizantin, ce avea să reprezinte un real pericol pentru imperiu prin faptul că Simeon a chemat în ajutor flotele fatimide. La întoarcerea lor din Africa, solii bulgari au fost însă prinși de bizantini, care pe cale diplomatică au reușit în cele din urmă să dejoace coaliția, reînnoind pacea cu califatul, față de care se obligau să plătească tribut. În consecință, Simeon nu a putut să înainteze spre Constantinopol decît cu armata sa terestră. Deoarece, prin poziția sa bine consolidată pe malurile Bosforului orașul nu putea fi ocupat venind numai dinspre uscat, Simeon s-a văzut nevoit să se mulțumească cu cucerirea Adrianopolului.

Singura mărturie care ne-a parvenit despre trimiterea legaților papali Teofilact și Carus la Constantinopol o constituie o scrisoare a patriarhului Nicolae către Simeon. Tot din această scrisoare aflăm că hotărîrea papei de-a trimite această delegație la Bizanț a fost și ea determinată de știrea despre ravagiile făcute de bulgari. Legații fuseseră însărcinați ca, trecînd prin Bizanț, să ajungă pînă în tabăra lui Simeon și să-i înmîneze acestuia o scrisoare din partea papei prin care bulgarul este îndemnat să încheie pace. Este de presupus că Ioan al X-lea a vrut să folosească acest prilej pentru a demonstra, prin rolul de mijlocitor de pace, pe care și-l asuma, autoritatea papală față de Bizanț, dar și pentru a extinde sfera de influență a bisericii sale pînă în Bulgaria. Tocmai de aceasta se temea patriarhul. Sub pretext că nu admite ca trimișii papei să se expună la primejdiile unei călătorii în țara dușmană, el i-a reținut pe aceștia la Bizanț, înștiințîndu-l printr-o solie proprie pe Simeon despre intervenția de pace a papei. Cu această ocazie Nicolae nu a uitat să-i atragă atenția țarului asupra reîmpăcării dintre cele două lumi creștine, cea din răsărit și cea din apus. Iată cum, printr-o manevră politică abilă, vicleanul patriarh a obținut de la papă tot ceea ce dorise, reușind în același timp să-l țină pe acesta de-

parte de zona sa de influență. Astfel papa nu a avut nici un amestec în pacea încheiată în toamna anului 924. prin care Simeon era recunoscut ca țar, firește numai al bulgarilor. Cu toate acestea, deabia după urcarea pe tron, în 927, a lui Petru, fiul nerăzboinic al lui Simeon, și prin căsătoria acestuia cu Maria, nepoata împăratului Romanos, pacea a putut deveni durabilă, Bulgaria fiind legată de imperiu. Tot atunci, în afara titlului de țar pe care-l purta principele bulgar, bizantinii au recunoscut și existența de-sine-stătătoare a patriarhiei bulgare.

Este posibil ca în acest caz să fi intervenit rivalitatea dintre cele două biserici, căci, chiar și după 923, papa Ioan al X-lea nu a renunțat la proiectele sale din Peninsula Balcanică. O sursă, care datează, ce e drept, din secolul al XIII-lea, relatează că și papa le-ar fi recunoscut lui Simeon și lui Petru titlurile de țar, trimițîndu-le o diademă, ba chiar că ar fi recunoscut și autocefalia bisericii bulgare. Acest act însemna o îndreptare remarcabilă a politicii papale din secolul al IX-lea față de Bulgaria. În cazul în care această mărturie corespunde realității, evenimentul trebuie să fi avut loc cu puțin înainte de moartea lui Simeon, cînd papa Ioan al X-lea a trimis din nou legați în Balcani pentru ca să medieze încheierea păcii în războiul care tocmai izbucnise între bulgari și croați.

Croații fuseseră creștinați în secolul al IX-lea, pe vremea cînd se aflau sub dominația francă. După destrămarea imperiului carolingian, țara și-a redobîndit independența, devenind însă teren prielnic pentru concurența politică și religioasă dintre apus și răsărit. În același timp se făceau remarcate și puternice mișcări ale bisericii naționale slave, în care Ioan al X-lea a intervenit. Adresîndu-se în 925, într-o scrisoare, principelui croat Tomislav, Ioan al X-lea a folosit pentru întîia dată titlul de „rege al croaților", pe care Tomislav, în culmea puterii, și-l luase singur, cu puțin înainte, pentru a nu fi cu nimic mai prejos decît țarul Simeon. Folosind această formulă de adresare, papa nu făcea decît să confirme o situație politică deja existentă. Cu toate acestea, s-a scornit că întemeierea regatului croat s-ar fi datorat instituției papale. Singurul lucru care pare să fi fost adevărat este faptul că Tomislav punea preț pe recunoașterea noului său titlu atît de către Roma, cît și de către Bizanț, ceea ce explică bucuria cu care a acceptat titlul de proconsul de Dalmația, în semn de recunoaștere a legitimității domniei sale de către Imperiul bizantin. Probabil că în acest scop și pentru a spori, totodată, autoritatea sa regală, Tomislav s-a adresat papei. În răspunsul acestuia, destinat și principelui sîrb Mihail de Zahumlje din Herțegovina și arhiepiscopului Ioan de Split din Dalmația, nu se pomenește decît ceva în legătură cu niște dispoziții bisericești cerute de Tomislav. Singurele documente din care

aflăm la ce se refereau dispozițiile sînt această scrisoare și o alta, destinată arhiepiscopului și pe care Ioan al X-lea a trimis-o prin episcopii Leon de Palestrina și Ioan de Ancona. Papa atrăgea atenția asupra faptului că regatele slave aparțin bisericii apusene, deoarece de acolo fuseseră creștinate. De asemenea, el respingea învățăturile lui Metodiu, care nu erau nicidecum autorizate de biserică. Fără a mai da vreo motivație, papa cerea să se renunțe la folosirea limbii slave în oficierea slujbei religioase și să se introducă limba latină. Respingerea marelui apostol al slavilor, Metodiu, precum și a metodei sale misionare, care, potrivit concepției bizantine, respecta limba națională, este astăzi aproape de neînțeles. Mai ales că, prin hirotonisirea sa ca arhiepiscop de Sirmium, Metodiu fusese pe deplin recunoscut de biserica romană, datorită acțiunii sale de convertire a slavilor din Panonia și Moravia. Ioan al X-lea nu făcea însă altceva decît să se conformeze ideilor care circulau în vremea sa, la Roma. De aceea, după moartea lui Metodiu în 885, au fost revocate toate recunoașterile anterioare, de teamă ca nu cumva misiunea slavă aflată în plină expansiune, să devină prea independentă.

Legații papali fuseseră însărcinați să convoace un conciliu, care de altfel s-a și întrunit în anul 925 la Split și care, sub conducerea lor, a dezbătut, în afara problemelor privitoare la disciplina bisericească și la rit, mai ales chestiunea organizării bisericii croate. Aflăm din actele conciliului că împotriva arhiepiscopului Ioan de Split s-a ridicat Grigore de Nin, care nega drepturile de mitropolit ale dalmatinului și se considera pe sine șef suprem al bisericii croate. Grigore era promotorul folosirii în liturghie a limbii slave, propagată în Croația probabil de discipolii lui Metodiu. Însuși regele Tomislav era îngrijorat de această dispută religioasă, ceea ce l-a determinat să se adreseze Romei. Episcopul Grigore nu s-a supus însă hotărîrilor conciliului legaților. El a încercat să împiedice confirmarea lor de către papă și a obținut cel puțin ca papa să hotărască în privința primatului bisericesc în regatul de la Adriatică, în fața consistoriului său, și să-i cheme în acest scop pe cei doi adversari la Roma.

Realizarea acestui proiect a fost zădărnicită de izbucnirea în anul 926 a războiului dintre regele croaților Tomislav, în alianță cu Bizanțul, și Simeon, țarul bulgarilor, care viza hegemonia în Peninsula Balcanică, război în care, după cum s-a mai arătat, papa a încercat să medieze pacea. Cu acest prilej, Ioan al X-lea a trimis o nouă delegație în Răsărit, condusă de episcopul Madalbert. Conform indicațiilor primite de la Roma, Madalbert a întrunit la Split, unde s-a oprit la întoarcerea sa din Bulgaria, un alt sinod. Deciziile luate de data aceasta au fost confirmate de către

Leon al VI-lea, urmașul papei Ioan al X-lea. Au fost recunoscute drepturile mitropolitane ale arhiepiscopului Ioan de Split, iar Grigore de Nin a fost trimis la Skradin sub amenințarea pedepsei cu excomunicarea, și limitat la această dioceză, deoarece, după cum constata papa în mandatul său către episcopatul croat, Nin nici măcar nu era oraș episcopal și Grigore nu se putuse ridica la rangul de episcop decît datorită împrejurărilor vremii. Cu toate acestea, noua dispoziție nu s-a impus, căci și mai tîrziu episcopii de Nin au continuat să poarte titlul de „episcopi croați", titlu care le exprima supremația. Semnificativ era și faptul că cel de-al doilea conciliu de la Split nu s-a mai ocupat de problema folosirii limbii slave ca limbă liturgică și că în Croația aceasta a continuat să se mențină în biserică încă vreme de peste un secol.

Timp îndelungat, Roma și papalitatea nu și-au mai îndreptat privirile spre Dalmația și nici spre slavii din Peninsula Balcanică. În următoarele decenii nici un document nu atestă interesul papei pentru acele regiuni. În Serbia, de curînd eliberată de sub dominația bulgară, ca și în Dalmația și în Croația, influența bizantină sporea din nou, așa cum se întîmplase recent și în Bulgaria. În concluzie, politica dusă de Ioan al X-lea în Peninsula Balcanică poate fi considerată un eșec, ceea ce, bineînțeles, nu împiedică să fie recunoscute meritele activității sale. Faptul că nu i-a fost sortit un succes de durată nici în Bulgaria nici în Croația se datora nu în mică măsură și ciocnirii ce avea loc aici între pretențiile bizantinilor și cele romane. Această situație permitea pe de o parte principilor balcanici să ceară ajutor cînd de la una, cînd de la cealaltă din părți, iar pe de altă parte îl încuraja pe papă să depășească limita cerințelor sale, identificînd cauza lui Cristos cu cea a bisericii de la Roma. Ar mai fi existat desigur și calea compromisului. Atitudinea neînduplecată adoptată de Ioan al X-lea față de biserica croată nu era nicidecum peste tot la fel de categorică. Așa, de pildă, papa se dovedise a fi un om cu priviri largi în probleme de misionarism, atunci cînd a trebuit să răspundă arhiepiscopului Heriveus de Reims la o întrebare cu privire la *normanzi.*

Acest popor de navigatori, venit din nord, fusese cîndva spaima coastelor franceze. La sfîrșitul secolului al IX-lea, se stabiliseră la gurile Senei, în preajma localității Rouen. Conducătorul lor, Rollon, devenise în anul 911 vasal al regelui francilor de vest și acceptase să fie botezat, ceea ce a determinat și poporul său să treacă la creștinism. Numai că, după cum era și de așteptat, schimbarea religiei nu a fost la început decît o chestiune pur formală. Tocmai de aceasta se temea și Heriveus, arhiepiscopul de Reims, cea mai distinsă căpetenie bisericească a Franței. Întrucît provincia sa bisericească era învecinată cu Normandia, ea avusese de suferit în anii precedenți de pe urma incursiunilor de jaf ale normanzilor.

După ce a discutat și cu Wido, episcopul de Rouen, problema creștinării normanzilor, Heriveus a cerut în numele amîndorura sfatul papei în această problemă.

Ioan al X-lea era deja informat dintr-o altă sursă despre pericolul pe care îl reprezentau normanzii. Prin răspunsul pe care i l-a dat lui Heriveus, episcopul roman apărea ca păstor înțelegător al turmei Domnului, creînd cu totul altă imagine despre sine decît în cazul chestiunii croate. El scria că, chiar și în cazul normanzilor, reveniți la păgînism și idolatrie, trebuie procedat cu blîndețe, plecînd urechea la cei ce se căiesc și că, potrivit indicațiilor biblice, tînăra comunitate creștină trebuie ferită de poveri care-i depășesc puterile. De altfel — scria el — arhiepiscopul cunoaște situația mai bine și va ști să folosească în mod corespunzător binecunoscutele prescripții canonice. Nu poate fi trecută cu vederea deosebirea între această atitudine a papei și politica sa în Balcani.

Și astfel părăsim meleagurile răsăritene îndreptîndu-ne privirile spre ținuturile din Apus, pentru a cerceta relațiile acestora cu Roma și papalitate. Este vorba despre un teritoriu în care, cu totul altfel decît în Răsărit, autoritatea bisericească a papilor nu era aproape deloc contestată și prin urmare nici nu avea de ce să fie apărată. În primul rînd ne vom îndrepta atenția spre situația din statele care au luat ființă dincolo de Alpi după destrămarea imperiului carolingian.

În ținutul francilor de răsărit a avut loc, în anul morții papei Sergius al III-lea, acea importantă schimbare pe care posteritatea a denumit-o clipa nașterii *regatului german*. Prin moartea lui Ludovic Copilul, pe 24 august 911, se stingea dinastia carolingiană a francilor de răsărit. Cu toate acestea, triburile de pe dreapta Rinului nu l-au ales rege, așa cum ar fi fost firesc pentru realizarea ideii de unitate a imperiului carolingian, pe Carol cel Simplu, domnitorul din statul franc de apus, ci l-au înscăunat, pe 10 noiembrie 911, în palatul Forchheim, pe ducele *Konrad* de Franconia. Acesta era, ce-i drept, din neamul francilor, fără a aparține însă familiei carolingiene. Nu atît lipsa de simpatie pentru regele francez în propria sa țară pare să fi fost decisivă în această alegere cît faptul că de multă vreme încoace cele două părți ale imperiului carolingian urmau drumuri diferite. Doar lorenii au rămas credincioși vechii dinastii, trecînd din nou de partea regatului franc de apus, după ce, timp de peste patruzeci de ani, făcuseră parte din statul franc de răsărit. Încercările regelui Konrad de a li se opune au fost zadarnice. Cu alte neamuri germane — saxoni, bavarezi, suabi — ai căror principi îl priveau pe rege ca pe un egal, Konrad a trebuit, de asemenea, să lupte pentru a-și impune autoritatea regală. Singurul sprijin pe care se putea baza Konrad rămînea bi-

serica, căci acesteia nu-i convenea ca destrămarea imperiului și slăbirea puterii regale să continue.

La o inițiativă specială a episcopatului, papa Ioan al X-lea l-a trimis, în septembrie 916, pe episcopul Petru de Orte la sinodul de la Hohenaltheim lîngă Nördlingen pentru a da citire, în fața adunării, unei scrieri de îndemn. Prezidat de legatul papal, sinodul a luat o serie de hotărîri îndreptate împotriva adversarilor regelui. Invocînd presupusul vechi drept canonic, biserica încerca să-și consolideze poziția, slujind în același timp intereselor regelui care continua să fie în mare măsură dependent de ea. Majoritatea argumentelor aduse provenea din faimoasa culegere de legi pseudo-isodorică, o culegere de falsuri redactate la mijlocul secolului al IX-lea, de a cărei autenticitate nu se îndoia însă nimeni în vremea aceea. Prezentînd contemporanilor, prin scrieri inventate în întregime sau numai parțial, situații ideale din perioada creștinismului timpuriu și arătîndu-le prescripțiile bisericești de atunci, falsificatorii căutaseră să mențină ordinea într-o epocă tulburată de frămîntări politice. Acest mijloc nu avea cum să dea greș. Romei îi convenea că într-o perioadă de nesiguranță și tensiune continuă, cînd oamenii prețuiau tot ceea ce era vechi, aceste falsuri accentuau rolul bisericii și cel al autorității papale.

Desigur, amestecul papalității în situația din regatul german în favoarea domniei lui Konrad nu a reușit din plin. După lupte zadarnice duse atît în nord cît și în sud, regele a murit la finele anului 918. Pe patul de moarte el l-a desemnat ca urmaș pe cel mai însemnat adversar al său, pe ducele *Henric* de Saxonia și l-a însărcinat pe propriul său frate Eberhard să-i transmită insignele regale. Posteritatea a înțeles acest gest al regelui francon, a cărui domnie eșuase, ca pe o mărturie tragică a superiorității sale ca om. Această părere nu se schimbă cu nimic, chiar dacă în afara ei mai există și ipoteza ca Henric și Konrad să fi căzut la învoială încă cu multă vreme înainte. Este posibil ca regele să fi cumpărat de la duce pacea, promițîndu-i în schimb succesiunea la tron.

Alegerea lui Henric, celebrată la Fritzlar în luna mai a anului 919, a însemnat începutul domniei regilor germani din dinastia saxonă, domnie ce avea să dureze tot secolul al X-lea, asigurînd Europei centrale supremația politică.

Desigur că începuturile domniei lui Henric nu au fost prea ușoare. De partea sa nu se aflau, în afară de saxoni, decît franconii, conduși acum de ducele Eberhard. Bavarezii și suabii trebuiau din nou cîștigați. În Bavaria mai ales, puteau fi observate în acea vreme tendințe separatiste prin alegerea ca rege a ducelui Arnulf, Politica lui Henric față de biserică se deosebea și ea de cea a predecesorului său. Încă de la început el a refuzat ungerea și încoro-

narea oferită de arhiepiscopul de Maienţa, aşadar consacrarea bisericească a regalităţii sale, şi s-a mulţumit cu actul laic al alegerii. Refuzul regelui nu s-a datorat desigur modestiei sale, aşa cum încerca să arate cronicarul saxon Widukund de Corvey, fără a renunţa însă să vorbească despre harul divin al regelui, ci mai curînd dorinţei sale de a se ţine de la bun început departe de sfera de influenţă a bisericii. Cu siguranţă că şi relaţiile existente la ora aceea între regatul german, papalitate şi Roma, au avut şi ele un cuvînt de spus. Nu exista nici un motiv pentru a strînge legăturile.

Deşi există suficiente mărturii care să ateste interesul lui Henric pentru Italia şi, în general, pentru o politică externă activă, regele considera drept principala sa îndatorire consolidarea interioară a statului. Aceasta includea şi respingerea invaziilor duşmane de pe teritoriul regatului, ca de pildă ale maghiarilor. Aceştia nu atacaseră numai în sud, ci, năvălind peste teritoriile slave, pătrunseseră pînă în Saxonia, pustiind regiunile respective. La început, angajîndu-se să plătească tribut, Henric a cumpărat în anul 926 de la maghiari un armistiţiu pentru mai mulţi ani. Cu ocazia întrunirii „Reichstagului" la Worms, profitînd de acest răgaz, au fost luate măsuri pentru consolidarea graniţei printr-un sistem de cetăţi care să asigure posibilitatea unor campanii împotriva slavilor de pe Elba şi mai ales împotriva cehilor din Boemia. Principii slavi şi, în anul 929, ducele Boemiei, Venceslas, au fost siliţi să recunoască suzeranitatea germană. Cînd, mai tîrziu, în urma refuzului Germaniei de-a plăti în continuare tributul, maghiarii au invadat din nou teritoriile germane, ei au fost înfrînţi în anul 933 la Riade pe Unstrut. Renumele lui Henric de întemeietor al regatului german s-a datorat în primul rînd victoriei sale asupra ungurilor.

Mai mult decît Germania, *statul franc de apus* atrăgea asupra sa atenţia papei Ioan al X-lea. Acesta se mai afla încă sub domnia Carolingilor şi reclamase în repetate rînduri intervenţia papală. Datorită favoritismului pe care-l încuraja, Carol cel Simplu era confruntat în propriul său stat cu o opoziţie în continuă creştere şi cu o largă mişcare separatistă. De asemenea, el intrase în conflict şi cu lorenii, care, nemulţumiţi şi dezamăgiţi de domnia lui Carol, şi-au ales în anul 920, în persoana puternicului conte Giselbert, un principe propriu. Aliatul firesc al lui Giselbert în tendinţele sale de separare era noul rege german Henric, la care lorenul găsea întotdeauna sprijin în vremuri de strîmtoare. La rîndul său, Henric întrevedea posibilitatea recîştigării, încetul cu încetul, a unui teritoriu ce făcuse parte odinioară din regatul său, posibilitate pe care, deşi îi surîdea, nu o folosea decît cu mare băgare de seamă.

Prin *schisma de la Liège*, divergenţele politice au pătruns şi în lumea bisericească. În primăvara anului 920, după moartea episcopului Ştefan de Liège, la cererea unei părţi a populaţiei, regele Carol

a încredințat această episcopie admirabilului cleric din Liège, Hilduin. Curînd însă acesta s-a aliat cu opoziția lorenă, condusă de Giselbert, solicitînd și el ajutorul regelui Henric. Cu toate că între timp Hilduin fusese hirotonisit episcop de către Hermann de Colonia, arhiepiscopul competent în această privință, regele Carol, puternic dezamăgit, a revenit asupra deciziei sale, încredințînd episcopia privilegiatului celeilalte grupări a clerului din Liège, respectiv abatelui Richer de Prüm. Deoarece nici prin sinodul local convocat de arhiepiscopul de Colonia, nici printr-o audiere a lui Hilduin de către rege la curte, conflictul și schisma nu au putut fi rezolvate, Hilduin neprezentîndu-se la nici una din cele două convocări, adversarii acestuia s-au adresat papei, la Roma. Pe această cale ei sperau să cîștige Liègeul pentru rege și pentru candidatul acestuia. Hilduin i-a fost prezentat papei, desigur pe nedrept, ca un uzurpator, care nu numai că fusese neloial față de regele său, ci își și însușise episcopia încălcînd cadrul canonic. Faptul că alegerea sa a avut loc prin voința populației din Liège a fost trecut sub tăcere, iar hirotonisirea de către arhiepiscopul Hermann era pusă pe seama presiunilor făcute de Giselbert. Judecînd numai după aceste informații unilaterale, papa a trimis atît regelui cît și arhiepiscopului cîte o scrisoare în care își exprima regretul pentru situația delicată în care se afla Carol și-l mustra aspru pe Hermann pentru modul în care procedase. În vederea clarificării situației, mitropolitul împreună cu cei doi episcopi rivali din Liège au fost citați la Roma în fața tribunalului papal. Intenția papei de a veni în întîmpinarea dorințelor regelui, printr-o decizie în favoarea lui Richer, era evidentă. Este așadar lesne de înțeles că bătrînul arhiepiscop Hermann de Colonia s-a eschivat în urma mustrărilor primite, invocînd ca scuză sănătatea sa șubredă, la fel cum și Hilduin s-a codit să dea ascultare citației papale. Richer, în schimb, nu a întîrziat să ajungă la Roma. Acolo el l-a cîștigat pe papă de partea sa, iar pe 4 noiembrie 921, a fost hirotonisit episcop. Adversarul său, Hilduin, care într-un tîrziu tot a venit la Roma, a trebuit să se lupte însă, pentru a obține absoluția papală, după care s-a retras pentru cîțiva ani la mănăstirea Laubach, pînă cînd i s-a oferit o nouă posibilitate de afirmare, chiar în Italia. După moartea lui Ioan al X-lea, el s-a ridicat pînă la rangul de arhiepiscop de Milano.

Felul vădit în care papa l-a favorizat pe Richer contrastează puternic cu atitudinea față de arhiepiscopul Hermann. Acesta nu meritase desigur mustrarea aspră pe care o primise. În plus, trebuie să se fi simțit jignit întrucît cu ocazia hirotonisirii lui Richer la Roma, Ioan al X-lea i-a acordat acestuia omoforul de arhiepiscop, în vreme ce lui îi refuzase rugămintea de exercitare inte-

grală a drepturilor sale de omofor, invocînd, ca pretext transparent, interzicerea acestui lucru de către dreptul bisericesc. Arhiepiscopul Hermann purtase cu ani în urmă o corespondență, pare-se intensă, cu papa. Răspunsurile papei, care s-au păstrat, ni-l dezvăluie pe arhiepiscop ca pe un om plin de devoțiune, care, asemenea colegului său francez Heriveus de Reims, se consultase în mai multe rînduri cu papa în diverse chestiuni și îndeosebi în probleme de drept bisericesc. Fusese vorba despre durata și tipul de penitență pentru imoralitate și crimă. Răspunsul papei ilustrează într-un mod foarte interesant punctul de vedere pe care-l avea Roma, în perioada aceea, despre sistemul de penitență. Printre altele, arăta că, acolo unde se cerea severitate și unde se admitea indulgență, vina unui cleric devenit criminal era mai mare decît cea a unei persoane laice. Una dintre scrisorile trimise de papă la Colonia conține și o scurtă relatare despre bătălia de pe Garigliano. Fericit de victoria repurtată, Ioan al X-lea vroia să-l informeze pe arhiepiscopul de Colonia despre aceasta.

Decizia papală în privința schismei de la Liège depășește interesul strict local. Ea dobîndește însemnătatea de principiu printr-o afirmație interesantă pe care papa Ioan al X-lea o făcea în cele două scrisori mai sus menționate, adresate regelui Carol și arhiepiscopului Hermann, afirmație de care s-a ținut seamă ulterior. În ambele scrisori papa arăta că atribuirea episcopiilor era un vechi drept al regilor, iar hirotonisirea nu avea voie să fie efectuată fără acordul acestora. Vina lui Hermann consta tocmai în nerespectarea acestui drept străvechi, pe care papa i-l recunoștea pe deplin lui Carol. Spre deosebire de atitudinea care avea să declanșeze mai tîrziu lupta pentru investitură, Roma accepta ca fundamentată canonic practica juridică din vremea aceea și recunoștea totodată puterii laice dreptul de a dispune și în sfera bisericească. Existența unei astfel de mentalități la Roma, chiar dacă în cazul de față ea servea la favorizarea unor potentați mai slabi, cum era, de pildă, Carolingianul, explică de ce regi mai puternici se considerau stăpîni și asupra bisericii din statul lor, impunîndu-și cu conștiința împăcată punctul de vedere și în politica bisericească. În perioada care a urmat, acest tip de politică bisericească a cunoscut punctul său culminant. Este interesant de reținut că însuși papa era de acord cu aceste relații pe care generațiile viitoare aveau să le critice atît de aspru. Cu toate acestea, este explicabil că abuzurile unei ordini fundamental opuse spiritului bisericii s-au soldat în cele din urmă cu o critică de acest gen, impunînd pînă la sfîrșit o schimbare în atitudinea Romei. Singurul mod de rezolvare a situației la care se ajunsese a fost apariția unor conflicte grave între biserica dornică de înnoire și regalitatea care se simțea frustrată de drepturile ce odinioară îi fuseseră recunoscute.

La numai cîteva zile după ce papa Ioan al X-lea a pus capăt la Roma disputei pentru episcopia Liège, prin hirotonisirea lui Richer, îndeplinind astfel dorința regelui Carol, acesta din urmă s-a întîlnit, pe data de 7 noiembrie 921, la Bonn cu regele Henric. Astfel, a fost restabilită pacea dintre cele două regate. Regele german, care din motive necunoscute, arătase în anul precedent oarecare reținere față de chestiunea Lorenei, a lăsat pentru început acest ținut zbuciumat în seama vecinilor săi din apus. Carol cel Simplu nu a știut însă să profite de această destindere pe planul politicii externe pentru a o folosi în interior. Dimpotrivă, prin măsurile sale neînțelepte a ajuns în curînd să se învrăjbească din nou cu vasalii săi. Astfel, încă din primăvara anului 922 el a avut de înfruntat o nouă revoltă, condusă de ducele *Robert* de Francia, stăpînul regiunilor din jurul Parisului. Robert era fratele acelui conte Odo de Paris, din familia capețiană, care guvernase statul franc de apus între anii 888 și 898, în timp de Carol cel Simplu era încă minor. Alegîndu-l pe Robert rege, în iunie 922, nobilimea franceză anticarolingiană înlocuia pentru a doua oară dinastia lui Carol cel Mare printr-un descendent al Capețienilor. Rivalitatea dintre cele două familii regale avea să străbată în continuare istoria franceză pînă la sfîrșitul secolului al X-lea.

Conflictul dintre cei doi regi francezi s-a soldat cu bătălia decisivă care s-a dat în iunie 923 la Soissons. Deși regele Robert a căzut, armata sa a ieșit învingătoare. Victoria a fost desăvîrșită de-abia la începutul anului 923, prin prinderea lui Carol cel Simplu — de către contele Heribert al II-lea de Vermandois, cumnatul lui Robert, descendent al unei linii colaterale a Carolingilor — și implicit, detronarea sa. Pe 13 iulie 923 a fost înscăunat în locul lui Robert ginerele acestuia *Raul* de Burgundia.

În timpul conflictului de la Liège, papa Ioan al X-lea declarase răspicat că intenționa să contribuie prin decizia sa și la consolidarea domniei lui Carol, confirmîndu-i drepturile sale ereditare și încercînd să preîntîmpine procesul de diminuare a autorității sale. Astfel se explică faptul că Roma nu a rămas cu totul indiferentă față de desfășurarea evenimentelor din Franța. Nu este de mirare că papa i-a cerut lui Heribert să-l elibereze pe regele Carol și să intervină pentru reînscăunarea lui. Papa putea să ceară aceasta cu oarecari insistențe căci și el la rîndul său se arătase favorabil contelui într-o problemă deosebit de însemnată. Era vorba despre Reims, un domeniu învecinat cu cel peste care stăpînea Heribert. Acolo murise pe 1 septembrie 925, după o scurtă domnie, arhiepiscopul Seulf. Folosind acest prilej, Heribert a reușit ca fiul său Hugo, în vîrstă de nici 5 ani, să fie ales succesor. Totodată, el a obținut de la însuși regele Raul ca administrația proprietăților laice ale arhiepiscopiei să-i fie încredințată lui pînă la majoratul

lui Hugo. Ambele succese au însemnat o creştere nemaipomenită a puterii casei de Vermandois. Pentru a reglementa situaţia şi pe plan bisericesc, Heribert l-a trimis la Roma pe omul său de încredere, episcopul Abbo de Soissons. Papa Ioan al X-lea l-a recunoscut pe tînărul conte de Vermandois ca arhiepiscop şi i-a încredinţat lui Abbo funcţiile religioase la Reims. Cît despre administraţia laică, el nu a pomenit nici un cuvînt, lăsîndu-l pe Heribert să se bucure de situaţia sa favorizată.

Cu toate acestea, soarta regelui Carol a rămas aproape aceeaşi, deoarece la început Heribert nu a luat în seamă mandatul papal. De-abia cu prilejul dezbinării sale cu regele Raul, Heribert şi-a adus aminte de Carol. Fiind interesat să-l folosească împotriva lui Raul, el l-a eliberat pe rege la finele anului 927, după o detenţiune de patru ani. Papa a fost înştiinţat cu devoţiune despre executarea ordinului, primind totodată asigurarea ipocrită a contelui că el nu se numărase niciodată cu adevărat printre adversarii Carolingianului, ba mai mult, că se lăsase un timp amăgit de către aceştia. Schimbarea atitudinii lui Heribert nu avea însă să fie de durată. După împăcarea care a avut loc în vara anului 928 între conte şi regele Raul, Carol a fost din nou luat prizonier de către necredincioasa sa rudă. El a murit în cele din urmă, pe 7 octombrie 929, ca prizonier la Peronne, lîngă Cambrai.

Papa Ioan al X-lea nu a mai apucat să primească scrisoarea prin care Heribert de Vermandois îşi cerea scuze. La sosirea epistolei la Roma, Ioan încetase să mai fie episcop roman. Solii contelui au fost nevoiţi să se întoarcă, fără să-şi fi îndeplinit misiunea. Tot ce le rămînea de făcut era să-i relateze stăpînului lor, desigur spre uşurarea acestuia, soarta tragică a papei şi destituirea sa. Dar, să nu anticipăm. Mai bine să ne întoarcem cu cîţiva ani înapoi, pentru a explica schimbarea ce s-a produs în situaţia politică a *Italiei* şi a Romei. Aici, domnia împăratului Berengar, care nu a mai revăzut niciodată Roma după încoronarea sa din anul 915, se încheiase la fel de lipsită de glorie ca şi cea a nefericitului său rival, a împăratului orb Ludovic al Burgundiei de Jos, care i-a supravieţuit. Lui Berengar, titlul de împărat ar fi trebuit să-i asigure totodată creşterea autorităţii regale în propriul regat italic. Cu toate acestea, el nu a izbutit niciodată să se impună pe deplin. Dimpotrivă, cu cît trecea vremea, cu atît mai mare era rezistenţa pe care o întîmpina din partea principilor italici. Ajutorul hoardelor maghiare îl mai scotea din încurcătură. Cu sprijinul lor el a reuşit să înăbuşe o răscoală care, pare-se, cuprinsese întreg teritoriul din nord-vestul Italiei. Apariţia cetelor de unguri care pustiau Italia nu a făcut însă decît să sporească îndîrjirea existentă deja împotriva împăratului considerat acum duşman.

Din nou se aşteptau ajutoare din Burgundia, desigur nu de la împăratul Ludovic cel Orb ci de la vecinul acestuia din nord, de la regele *Rudolf al II-lea al Burgundiei de Sus*. Acest regat fusese întemeiat în anul 888 sub conducerea unei dinastii guelfe şi se întindea la est şi la vest de partea elveţiană a masivului Jura. La sfîrşitul toamnei anului 921, o solie italică condusă de conţii Giselbert şi Samson l-a invitat pe guelf în Italia pentru ca să preia domnia şi i-a înmînat în semn de supunere lancia, aşa-zis sfîntă, a împăratului Constantin cel Mare, în vîrful căreia era încrustat, printre altele, drept cea mai preţioasă relicvă, un cui de pe crucea lui Cristos. Ea era simbolul puterii în regatul lombard. Pe 4 februarie 922, Rudolf se şi afla în capitala italică Pavia, unde a primit titlul de rege, care îi fusese oferit de rebeli.

Berengar a fost în repetate rînduri învins de către noul rege şi aliaţii acestuia. După ultima sa înfrîngere în bătălia care a avut loc în vara anului 923 la Fiorenzuola lîngă Piacenza, el a fost respins pînă în ţinutul din jurul Veronei, unde, pe 7 aprilie 924, unul dintre vasalii săi, pe nume Flambert, abuzînd de încrederea ce i se arătase, l-a ucis mişeleşte.

Pe această cale, Rudolf a scăpat de cel mai însemnat adversar al său. După cum era însă şi de aşteptat nici el nu a putut să se afirme vreme îndelungată în acest stat zbuciumat, sfîşiat de numeroase forţe separatiste. El nu s-a bucurat niciodată de recunoaşterea deplină ca rege pe întreg teritoriul regatului. În plus, faptul că pentru el Italia nu constituia decît o anexă a regatului său burgund i-a ştirbit popularitatea ca şi încercarea de a-şi consolida domnia la sud de Alpi, făcînd apel la ajutoare din afară. Cu puţin înainte de venirea sa în Italia, guelful se căsătorise cu Berta, fiica ducelui Burchard de Suabia. În vreme ce se afla în Italia pentru a-l sprijini pe ginerele său, ducele a fost atacat şi ucis, pe 29 aprilie 926 la Novara. Cu aceasta domnia guelfilor a luat sfîrşit. Lipsit de orice fel de sprijin Rudolf a părăsit ţara.

Este posibil ca şi papa Ioan al X-lea să se fi numărat printre aliaţii revoltei împotriva lui Rudolf. Unele izvoare îi atribuie chiar o oarecare iniţiativă, iar atunci cînd, în primăvara anului 926, ca răspuns la chemarea principilor italici, a venit în ţară un nou candidat la tronul regal, legaţii papali i-au făcut la Pisa o primire sărbătorească. Noul candidat nu era nimeni altul decît contele *Hugo de Arles*, o rudă apropiată a împăratului Ludovic cel Orb, cel care domnea în locul acestuia în Burgunduia de Jos şi care era descendent al dinastiei carolingiene pe linie maternă. Hugo era fiul din prima căsătorie a carolingienei Berta, viitoare soţie a margrafului de Tuscia. El era aşadar frate vitreg al margrafului Guido de Tuscia, care în vremea aceea tocmai se afla la domnie. La în-

ceputul lunii iulie a anului 926, el a fost ales rege la Pavia. Încoronarea a fost oficiată de arhiepiscopul Lambert de Milano. Puțin mai tîrziu, noul domnitor lombard s-a întîlnit la Mantova cu papa Ioan al X-lea. Despre înțelegerile la care s-a ajuns cu această ocazie nu există decît presupuneri. Ele par însă să se fi referit atît la o încoronare imperială preconizată încă din acea vreme, cît și la anumite revendicări teritoriale ale papalității în Sabina, în ducatul Spoleto și în marca Camerino.

Este posibil ca după moartea ducelui Alberic de Spoleto-Camerino aceste teritorii să fi fost administrate de către Petru, fratele papei, care în orice caz apare ca purtător al titlului de margraf. Probabil că în cadrul negocierilor de la Mantova cu regele Hugo, papa urmărise să pună în siguranță poziția fratelui său față de nobilimea influentă din oraș, dar totodată și poziția sa proprie pentru a cărei siguranță părea că se teme.

Deși între timp senatorul Teofilact murise, influența de care se bucura familia sa în oraș nu a fost cu nimic știrbită. În această perioadă s-a evidențiat mai ales fiica sa, văduva ducelui Alberic de Spoleto : Marozia. Nu se știe dacă înainte sau după alianța de la Mantova dintre papă și Hugo, nici dacă declanșată de aceasta sau dimpotrivă provocînd-o, a avut loc cea de-a doua căsătorie a Maroziei cu Guido, margraful de Tuscia și stăpînul Campagnei, cel ale cărui ținuturi se întindeau pînă la porțile Romei. Fără îndoială, Marozia era mai curînd interesată să-și consolideze poziția la Roma cu ajutorul noului ei soț, decît de însemnata moștenire toscană. În schimb pentru papă, încheierea acestei căsătorii avea să aibă în curînd consecințe dezastruoase.

Sînt cunoscute conflictele care au avut loc între Guido și Marozia, pe de o parte, și fratele papei, Petru, de cealaltă. Acesta din urmă a fost izgonit din Roma și a întreprins atacuri armate asupra orașului dinspre Orte, pe care o transformase în fortăreață. Atacurile nu au reușit decît atunci cînd, prin năvălirea unei hoarde maghiare despre care se credea că fusese chemată de Petru, margraful a fost silit să părăsească Roma și apoi a fost prins în Tuscia. După respingerea dușmanilor, *la Roma* a izbucnit la finele anului 927 o *revoltă* îndreptată împotriva domniei lui Petru. Sub ochii fratelui său, papa, Petru a fost ucis în palatul Lateran de către populația romană mînioasă din pricina incursiunilor de jaf ale maghiarilor, incursiuni care constituiau o amenințare chiar și pentru Roma. Cruțat de această dată, papei i-a venit sorocul șase luni mai tîrziu. Se pare că ar fi fost învinuit de nepotism. După pregătiri secrete, ceva mai îndelungate, Ioan al X-lea a fost atacat în iunie 928, în timp ce oficia slujba în bazilica din Lateran, de către o ceată de nobili, pare-se tocmiți de Guido. El a fost desti-

tuit și închis mai întîi la Roma, iar în locul său a fost ridicat alt papă. Momentul izbucnirii revoltei fusese bine ales, deoarece regele Hugo nu avea cum să vină în ajutorul aliatului său. El se afla în Burgundia pentru a intra în posesia succesiunii împăratului Ludovic cel Orb, care se stinsese pe 5 iunie 928, neobservat de nimeni. Este de presupus că nu toată lumea din Roma era de partea adversarilor papei. Ioan al X-lea a fost scos din orașul destul de zbuciumat de evenimente și transportat la Veroli, într-una dintre cetățile lui Guido. După ce însă și aici populația s-a ridicat în favoarea papei, Guido împreună cu aliații săi au considerat necesară înlăturarea sa totală. Se pare că pe la mijlocul anului 929, după ce a fost din nou transportat la Roma, Ioan al X-lea a fost sugrumat în timp ce se afla în temniță.

Cu greu ne putem despărți de istoria unui pontificat care, dincolo de atracția pur exterioară pe care o reprezintă pentru istorici prin bogăția de evenimente, a conferit timp de paisprezece ani Romei și papalității o nouă strălucire și însemnătate. Deși victoria de pe Garigliano poate fi privită și numai ca o chestiune de interes local pentru sudul Italiei, deși încoronarea lui Berengar de Friaul ca împărat nu a avut repercusiuni de mai mare amploare, nici pentru Roma nici pentru restul lumii occidentale, totuși faptul că principi, regi și împărați, înalți demnitari ai creștinătății, cum erau de pildă, arhiepiscopii de Reims și de Colonia, ba chiar însuși patriarhul Bizanțului, s-au orientat spre Roma, străduindu-se să obțină acordul roman. este o dovadă a deosebitei aprecieri de care se bucura din nou instituția papală și care se datora cu siguranță papei Ioan al X-lea.

Cu mîndrie îl informase odinioară papa pe arhiepiscopul de Colonia despre salvarea Romei de primejdia mahomedană, pentru ca întreaga lume să ia parte la bucuria sa. Cel mai puțin papa a reușit să se impună chiar la Roma. Încercarea sa de a se elibera cu ajutor de familie de sub influența apăsătoare a nobilimii ce se ridicase încă de pe vremea predecesorilor săi și căreia îi datora titlul ce-l purta, a eșuat în mod lamentabil. Totodată, eșuase și acea posibilitate care prin evoluția ulterioară a evenimentelor istorice apare astăzi de la sine înțeleasă, posibilitatea concretizării politice a ideii despre rolul Romei în lume numai prin domnia romană a papalității. Prăbușirea lui Ioan al X-lea a însemnat pentru Roma reîntoarcerea la o stăpînire și mai consolidată a nobilimii care s-a impus la început atît față de tendințele papale cît și față de cele imperiale.

IV. Strălucire princiară și vis imperial

Căci întotdeauna ei și-au dorit doi stăpîni, pentru ca fiecare să se simtă îngrădit prin teama față de celălalt.

Curînd după rușinoasa destituire a papei Ioan al X-lea, după o perioadă intermediară de numai cîțiva ani, în orașul etern a venit la putere acea personalitate care avea să hotărască timp de o generație soarta Romei : Alberic, fiul senatoarei Marozia. În calitate de principe roman, a devenit reprezentantul domniei desăvîrșite a aristocrației la Roma. Prin guvernarea lui se materializa ideea despre Roma, domnia sa deosebindu-se însă, în aceeași măsură, de tendințele papale cît și de cele imperiale. Ea corespunde întru totul reprezentărilor și posibilităților politice din acea epocă. Rolul instituției papale în viața Romei devenise secundar la momentul respectiv. Pe de altă parte, desfășurarea puterii imperiale nu ar fi fost pe placul principelui. Din cauza atitudinii și politicii sale, orice încercare de reinstaurare a puterii imperiale romane a eșuat.

Astfel de încercări fuseseră întreprinse în primul rînd de către regele italic Hugo. Pentru acesta, dobîndirea coroanei imperiale reprezenta scopul vieții, garantîndu-i totodată poziția de monarh. Principele roman era numai unul dintre adversarii politici pe care-i avea Hugo. Poate fi urmărită, în acea perioadă în care scaunul imperiat era vacant, o luptă pentru Roma și Italia. De numele lui Alberic și al lui Hugo sînt legate două principii contradictorii existente în acea perioadă în istoria Romei : pe de o parte se afla tendința conștientă de concentrare a atenției numai asupra Romei, iar de cealaltă, dorința de a impune importanța ei. Această dorință pare să fi fost un vis ce nu dădea pace omenirii. Strălucire însă nu are decît realitatea.

Istoria papală trece pe planul al doilea. Papii care au urmat după Ioan al X-lea, deci în timpul domniei lui Alberic, dar și mai înainte de aceasta, abia dacă au fost altceva decît niște simple marionete, iar pontificatele lor au fost scurte și lipsite de mare importanță.

Papa Leon al VI-lea, care era ceva mai în vîrstă cînd, după destituirea lui Ioan al X-lea, a ocupat tronul Sfîntului Petru, a murit încă înaintea nefericitului său predecesor, la începutul anului 929, iar următorul papă, Ștefan al VII-lea, s-a stins în 931,

după o domnie de numai doi ani. Amîndoi fuseseră cardinali la Roma înainte de a fi aleși. Probabil că amîndoi proveneau din rîndurile aristocrației aflate la putere și datorau ascensiunea lor influenței senatoarei *Marozia*, care, împreună cu Guido de Tuscia, dispunea la ora aceea la Roma de întreaga putere politică. Întrucît pontificatele acestor papi au rămas aproape necunoscute, este greu de spus în ce măsură ei au depins în guvernarea lor de Marozia. S-a afirmat însă că Leon și Ștefan nu au fost decît locțiitorii următorului episcop de Roma, instalat în martie 931. Acesta nu era nimeni altul decît însuși fiul Maroziei, Ioan al XI-lea. Faptul că el a putut să se ridice la cea mai înaltă funcție în ierarhia bisericească în orașul etern, demonstrează ascensiunea familiei lui Teofilact și poziția sigură pe care o dobîndise. Este mai mult ca sigur că pentru a-și asigura domnia în continuare asupra Romei, Marozia contase pe ascultarea smerită a fiului ei.

Tot acesta a fost și scopul pe care l-a urmărit Marozia atunci cînd a încheiat cea de-a treia căsătorie. Guido de Tuscia, soțul ei de-al doilea, murise la puțin timp după Ioan al X-lea. De această dată, alegerea Maroziei se opri asupra regelui Hugo — devenit și el văduv de curînd — purtătorul coroanei italice și stăpînul Provenței, cel care, pe atunci, se afirmase destul de energic în regiunile din centrul Italiei, exercita funcția de rege și tindea să cuprindă și Roma în sfera puterii sale. Marozia considerase că este mai înțelept să-l cîștige printr-o căsătorie, decît să fie nevoită să-l primească în orașul etern ca pe răzbunătorul întîrziat al papei ucis, Ioan al X-lea. Lui Hugo i-a surîs cu atît mai mult propunerea cu cît implicit i se deschidea o nouă perspectivă să obțină coroana imperială romană cu ajutorul viitorului său fiu vitreg papa Ioan al XI-lea.

Se pare că viitorii doi soți nu își făceau prea mari probleme în legătură cu faptul că Marozia, prin căsătoria ei anterioară cu margraful Guido, era cumnata lui Hugo, ceea ce din punct de vedere canonic ar fi putut reprezenta un impediment pentru căsătoria lor. Obținerea dispensei de la papa Ioan al XI-lea li se părea asigurată. Pentru siguranță, Hugo avusese grijă să-i conteste, atît defunctului Guido, cît și fratelui acestuia Lambert, care la ora aceea guverna în Tuscia, descendența legitimă din mama sa Berta. Ca replică la jignirea suferită, Lambert a organizat o rebeliune împotriva fratelui său, regele Hugo, numai că acesta a folosit prilejul, pe care desigur și-l dorise, pentru a-l orbi pe margraf cu scopul de a-i lua principatul și a-și croi, și pe această cale, drumul spre Roma.

După încheierea tratativelor necesare, regele a putut în sfîrșit să intre, în vara anului 932, în orașul etern, unde a avut loc căsă-

toria cu Marozia. Perechea şi-a instalat reşedinţa în castelul Sant Angelo. Acesta fusese de fapt mausoleul împăratului Adrian, transformat, din cauza atacurilor populaţiilor migratoare, în fortăreaţă. Alegerea acestei reşedinţe arată o oarecare nesiguranţă faţă de populaţia romană, care pare să nu-l fi întîmpinat prea cordial pe rege și suita sa burgundă.

Tot aici, în castelul Sant Angelo, a avut loc și acel eveniment care a declanșat în decembrie 932, puțin înainte de încoronarea lui Hugo ca împărat, prevăzută pentru ziua de crăciun, revolta populației romane împotriva Maroziei și a sa. Se povestește că Marozia îi ceruse tînărului ei fiu din prima căsătorie, cu ducele Alberic de Spoleto-Camerino, lui *Alberic II*, să-i servească tatălui său vitreg ca paj la masă. Din neatenție, tînărul vărsă în timpul mesei castronul cu apă pentru spălatul mîinilor în poala regelui, lucru pentru care acesta îi dădu o palmă. Mînios, Alberic a părăsit sala. Într-un discurs înflăcărat și lipsit de cea mai mică considerație pentru mama sa, el s-a adresat populației romane, cerîndu-i să răzbune insulta ce-i fusese adusă lui și totodată Romei. Căci, spunea el, nu era permis să fie tolerată distrugerea orașului prin adulterul unei femei ușoare și nici pierderea rangului imperial în favoarea unui străin. Roma trebuia să fie eliberată de sub tirania barbarilor ce odinioară fuseseră sclavi ai romanilor, dar care acum îşi asumau rolul de stăpîni. Iar soarta burgunzilor să fie, după cum le-o spune numele, aceea de-a fi aruncaţi de pe zidurile burgului.

Este de presupus că Alberic se înțelesese mai de mult cu unii dintre nobilii romani care erau la rîndul lor nemulţumiţi de căsătoria Maroziei cu Hugo și care erau la fel de indignaţi ca și Alberic de aerele de stăpîni pe care și le dădeau la Roma regele și burgunzii. Mai multe erau motivele care îl îndreptățeau pe fiul Maroziei să vadă în tatăl său vitreg mai curînd un dușman, decît un prieten și un promotor. Căci nu fusese regele acela care dăduse moștenirea ce i se cuvenea lui Alberic din partea tatălui său, ducatul Spoleto-Camerino, mai întîi lui Petru, fratele papei Ioan al X-lea, pentru ca tot el să concedeze, după uciderea lui Petru, același ducat unei rude burgunde pe nume Teobald, fără a ține seama de pretențiile romanului ? Nu domnea în Tuscia după moartea tatălui său vitreg, Guido, și după detronarea lui Lambert, un frate provensal al lui Hugo, pe nume Boso ? De data aceasta regele părea să fi pus ochii și pe moștenirea ce-i revenea lui Alberic pe linie maternă la Roma. Nu era așadar întemeiată temerea fiului vitreg al regelui ca nu cumva să aibă o soartă asemănătoare cu cea a unchiului său Lambert ?

Deoarece la Roma nu mai era înconjurat de întreaga sa suită, regele Hugo trebuie să fi fost fericit să scape de această revoltă

amenințătoare, refugiindu-se în afara orașului. Necredincios, el a lăsat-o pe noua sa soție, Marozia, la Roma, posibil în speranța ca prin influența ce o avea asupra fiului ei, să-i înlesnească reîntoarcerea la Roma. Alberic însă i-a arestat atît pe Marozia cît și pe fratele lui, papa Ioan al XI-lea. De atunci nu s-a mai auzit nimic despre soarta Maroziei, iar Ioan al XI-lea nu a mai putut să joace nici un rol în viața politică a Romei. Așadar încercările lui Hugo de a reveni la Roma au rămas fără succes. În urma acestor evenimente, castelul Sant Angelo a devenit pentru populația romană simbolul capacității sale de apărare, iar pentru rege, mormîntul năzuințelor imperiale.

La sfîrșitul anului 932, conducătorul conjurației a fost ales de către populația romană, respectînd toate regulile, domn al orașului. Asemenea bunicului său Teofilact, Alberic devenise purtătorul oficial al titlului „senator al tuturor romanilor". Pe lîngă acesta însă, el era denumit principe, denumire ce corespundea poziției sale reale, datorată puterii pe care o deținea. Folosirea concomitentă a denumirii „patricius" se datora unor reminiscențe din antichitate, precum și exemplului carolingian și influenței bizantine, factori care au jucat un rol însemnat pentru conștiința de sine și ideea de legitimitate a domniei principilor.

Legăturile dintre Roma și *Bizanț* au fost reluate în vremea Maroziei. Între timp, în capitala răsăriteană a imperiului, Romanos Lekapenos, care în anul 920 fusese ridicat la rangul de coregent, l-a pus în umbră pe adevăratul împărat, Constantin al VII-lea Porfirogenetul, încercînd, asemenea tuturor parveniților, să-și impună propria domnie, indiferent de mijloacele folosite. Romanos, prin căsătoria fiicei sale Elena cu Constantin, devenise socrul împăratului, ce descindea din vechea dinastie macedoneană, și își asigura oarecare superioritate. La aceasta s-a mai adăugat și ridicarea consecutivă a celor trei fii ai săi Cristofor, Ștefan și Constantin la rang de împărat. Dintre aceștia, succesor la tron a fost considerat cel mai în vîrstă, pînă la moartea sa prematură în anul 931. Lui Teofilact, mezinul, împăratul Romanos i-a hărăzit cariera bisericească deoarece intenționa să-l ridice la cel mai înalt rang bisericesc din imperiu, acela de patriarh al Constantinopolului. Un prilej propice pentru realizarea proiectului l-a oferit în august 931 stingerea din viață a patriarhului bizantin Trifon, cel de-al doilea succesor al lui Nicolae Misticul. Cum la ora aceea Teofilact nu împlinise încă vîrsta prevăzută de regulamentul canonic, tatăl său a tergiversat mai întîi ocuparea scaunului de patriarh, încercînd apoi să frîngă rezistența clerului bizantin cu ajutorul autorității papale.

Acesta a fost singurul motiv datorită căruia Roma a intrat din nou în sfera de interes a politicii bizantine. Măgulit, papa Ioan al XI-lea a acordat bucuros dispensa ce-i fusese cerută, trimiţîndu-i ca legaţi la Bizanţ pe Leon de Palestrina şi pe Madalbert, episcopi deja familiarizaţi cu situaţia din răsărit. La rîndul ei, Marozia, a profitat de prilej pentru a propune, ca aşa-zis contraserviciu, încuscrirea dintre familia ei şi cea imperială. Se presupune că această căsătorie ar fi fost cea dintre Berta, fiica ei mai mică din căsătoria cu Guido, şi coregentul Ştefan Lekapenos.

Aflăm despre aceste planuri dintr-o interesantă scrisoare trimisă de împăratul Romanos papei Ioan al XI-lea, prin intermediul unei strălucitoare solii bizantine, condusă de protospătarul Anastasie şi protonotarul bisericii Hagia Sofia, Orestes. În această scrisoare împăratul slăvea unitatea dintre biserica romană şi cea bizantină şi-şi exprima mulţumirile faţă de papă pentru participarea legaţilor săi, pe 2 februarie 933, la ceremonia hirotonisirii şi înscăunării tînărului Teofilact. După cum era de aşteptat acum, după ce totul decursese conform dorinţelor sale, împăratul a arătat destul de răspicat independenţa de drept a bisericii răsăritene faţă de influenţa papală. El scria că, deşi măsurile luate la Roma nu aveau valoare juridică, ele jucaseră totuşi un rol la Bizanţ, contribuind la impunerea voinţei imperiale faţă de clerul bizantin. Îndrăzneala lui Romanos mergea atît de departe, încît nu numai că împăratul îi cerea papei recunoaşterea noului patriarh de către un conciliu roman, dar îi şi transmitea textul instrumentului sinodal, căruia episcopul roman urma să-i dea putere de decizie şi să-l înapoieze purtînd pecetea papală. În schimbul acestui serviciu, împăratul se angaja, în termeni răsunători, să asigure protecţie Romei. Scrisoarea se încheie printr-o invitaţie adresată senatoarei Marozia de a se alătura, împreună cu fiica ei, solilor bizantini ce urmau să se întoarcă la Bizanţ. În cazul în care acest lucru nu ar fi fost posibil (ceea ce se pare că s-a şi presupus), mireasa romană să fie încredinţată la timpul potrivit unei escorte demne de toată încrederea şi să se comunice data plecării pentru ca la Bizanţ să fie pregătită o primire solemnă.

Numai că la sosirea lor la Roma, solii bizantini au fost confruntaţi cu o situaţie cu totul diferită : Marozia fusese înlăturată, iar papa arestat. Nici pînă în ziua de azi nu se ştie dacă a avut vreodată loc acel conciliu roman, prin care urma să fie confirmată alegerea lui Teofilact. Este puţin probabil ca noul stăpîn al Romei principele Alberic, să fi fost interesat să continue ambiţioasele proiecte de familie ale mamei sale în legătură cu Bizanţul. Este drept că nici el nu a renunţat la ideea încheierii unei alianţe cu Bizanţul bazate pe o căsătorie şi în consecinţă a cerut o soţie din Constantinopol. Din însărcinarea sa, Benedict, consul roman şi conte

de Campagna, a pornit ca peţitor în capitala Imperiului bizantin, în timp ce la Roma se făceau toate pregătirile posibile pentru primirea bizantinei. Este posibil ca, profitînd de această ocazie, Alberic să fi fost distins cu titlul de „patricius". Cît despre tratativele purtate în vederea încheierii unei astfel de căsătorii, ele nu au avut rezultatul dorit. Probabil că intrigile ţesute de regele Hugo să fi contribuit şi ele în oarecare măsură la nereuşită. Încă din timpul regenţei sale în Burgundia, regele se afla în relaţii mai bune cu Bizanţul, şi în primul rînd cu Lekapenii decît tînărul principe roman. Posibil ca primul proiect de înrudire cu Bizanţul să fi fost ideea sa şi nu a Maroziei. În orice caz, în anii ce urmară, burgundul a fost acela care a reuşit să stabilească relaţii de rudenie cu casele imperiale bizantine, şi nu familia lui Teofilact.

După fuga sa ruşinoasă din oraşul etern, în anul 932, *regele Hugo* nu a renunţat de fel la proiectele sale legate de Roma. Încă în acelaşi an, el a poposit în fruntea unei armate în faţa porţilor oraşului. Se pare că nu eliberarea Maroziei fusese primul său ţel, ci mai curînd dorinţa de a-l înfrînge pe fiul său vitreg Alberic şi pe romani. De această dată Hugo spera ca prin puterea armelor să obţină ceea ce nu obţinuse în anul precedent prin căsătoria cu Marozia. Fiind chemat, în urma unor atacuri inamice, în nordul Italiei, Hugo a fost nevoit să părăsească împrejurimile Romei şi să ridice asediul, fără să fi repurtat vreo victorie. În primăvara anului 936 el a repetat încercarea, însă tot fără rezultat. În cele din urmă, la rugămintea papei Leon al VII-lea, urmaşul lui Ioan al XI-lea, abatele Odo de Cluny, venit de curînd din Burgundia la Roma şi care era în bune relaţii atît cu papa cît şi cu regele, şi-a asumat rolul de mijlocitor de pace, eliberînd astfel oraşul dintr-o situaţie ce nu părea încă liniştitoare. Teritoriul roman, teritoriul peste care guverna Alberic, era înconjurat de duşmani. În nord şi la răsărit, în Tuscia şi la Spoleto, domneau rude ale regelui Hugo. În plus, acesta era aliat cu Italia de sud, atît cu principii din partea locului cît şi cu Bizanţul. Pacea romană a fost pecetluită prin căsătoria dintre Alberic şi fiica lui Hugo, Alda. În loc să se înfăţişeze populaţiei romane cu o prinţesă bizantină, principele roman a fost nevoit să se mulţumească cu o mireasă mult mai puţin strălucitoare şi care ulterior nu a jucat nici un rol în viaţa oraşului.

Dacă regele Hugo a sperat vreodată să-şi îndeplinească cu ajutorul fostului său fiu vitreg, care între timp îi devenise ginere, vechea sa dorinţă de a obţine coroana imperială ce odinioară îi fusese atît de aproape, desigur că s-a înşelat amarnic. Căci, pentru Alberic, existenţa unui împărat la Roma ar fi însemnat îngrădirea propriei sale puteri. Prin urmare, el a ştiut cum să împiedice cu abilitate realizarea unui astfel de proiect în timpul vieţii sale. În

afară de aceasta, pacea încheiată în 936 între rege şi principele roman nu a pus definitiv capăt tuturor neînţelegerilor. Astfel, pe tot parcursul domniei lui Hugo, încordarea nu avea să dispară cu desăvîrşire. În anii 939 şi 942 a fost necesară o nouă intervenţie a abatelui Odo. De asemenea, este cunoscut că în anul 946 a fost încheiată o nouă pace. Anterior, în vara anului 941, Alberic i-a îngăduit socrului său să vină la Roma, recunoscîndu-i însă numai drepturi de oaspete.

Regele Hugo a fost nevoit să se mulţumească doar cu recunoaşterea sa de către curtea Imperiului bizantin, unde din motive politice fusese întotdeauna stimat de către împăraţi. La fel cum regele îşi făcea griji din cauza principelui roman, împăratul era îngrijorat din pricina vasalilor săi din sudul Italiei, care tocmai în acea vreme dădeau semne de nesupunere. Prin urmare, regele burgund şi împăratul bizantin erau aliaţi fireşti. Ei încheiaseră încă din anul 934 un pact, iar în anul 943 Hugo a primit o delegaţie de peţitori din partea Bizanţului, care îi cerea o soţie pentru principele moştenitor Romanos al II-lea, fiul împăratului Constantin al VII-lea şi nepotul lui Romanos Lekapenos. Regele nu-i oferi decît mîna Bertei, fiica sa nelegitimă, pe care i-o dăruise una dintre concubinele sale, italianca Pezzola, supranumită Venus. Datorită frumuseţii ei, Berta a fost acceptată şi ridicată la Constantinopol la rangul de împărăteasă, cu numele Eudochia.

În schimb, titlul apusean de împărat la care rîvnea Hugo nu putea fi acordat decît de către *papi*. Numai că la vremea aceea, aceştia se aflau sub influenţa hotărîtoare a lui Alberic, principele roman. Papa Ioan al XI-lea, fratele lui Alberic, fusese făcut prizonier după venirea la putere a principelui. Presupunînd că el nu a fost destituit şi ţinut în temniţă pe veci, Roma rămînînd fără episcop, este probabil ca, după eliberarea sa, să fi fost obligat să se limiteze la probleme de interes strict bisericesc. În afara Romei, pontificatul lui Ioan al XI-lea a rămas, pînă la moartea sa, la sfîrşitul anului 935, lipsit de orice fel de importanţă, afirmaţie în sprijinul căreia vine inexistenţa în cancelaria papală a vreunui document. Lui Ioan al XI-lea i-a urmat, la începutul anului 936, mai sus amintitul papă Leon al VII-lea, al cărui pontificat a durat pînă în anul 939. Acesta pare să fi fost iniţial călugăr benedictin. În orice caz, el s-a afirmat ca promotor neobosit al intereselor monastice, conlucrînd îndeaproape cu principele, ale cărui vederi erau de asemenea îndreptate spre o reformă monahală. Urmaşul lui Leon, Ştefan al VIII-lea, a avut în schimb divergenţe cu principele. Datorită lor, pontificatul său a cunoscut în toamna anului 942 un sfîrşit tragic. Se povesteşte că, deoarece a luat parte la o conspiraţie împotriva principelui, papa ar fi fost întemniţat şi schingiuit atît de cumplit, încît a murit. Cît despre papa Marinus

al II-lea, care asemenea predecesorului său Ștefan fusese mai întîi preot-cardinal, se spune că în timpul pontificatului său, care a durat trei ani și jumătate, el nu ar fi îndrăznit să întreprindă nimic fără încuviințarea principelui. Același lucru poate fi afirmat, în baza mai multor dovezi, și despre ultimul episcop roman din timpul domniei lui Alberic, Agapet al II-lea, al cărui pontificat a durat din 946 pînă în 955, așadar și după moartea principelui.

Toți acești papi fuseseră aleși la îndemnul principelui, a cărui voință era hotărîtoare la Roma. Fără a schimba fundamental caracterul bisericesc al obiceiurilor romane, Alberic și-a extins domnia și asupra bisericii. El și-a asumat față de aceasta drepturi largi care, potrivit ideilor vremii, reveneau de la sine rangului de principe pe care îl deținea și cu atît mai mult distincției de „patricius romanorum", sau care decurgeau din ele. Prin urmare, domnia lui Alberic a însemnat un nou regres al puterii papale.

Deși episcopii romani din acel timp se evidențiau prin aceea că erau conducători ai bisericii occidentale, iar papa primea daruri în bani chiar din îndepărtata Anglie, și cu toate că izvoarele istoriografice consemnează anumite acțiuni de politică bisericească inițiate de papalitate în afara hotarelor Romei, se pare că inițiativa nu ar fi pornit decît arareori, sau chiar niciodată, de la Roma.

Firește că nici biserica romană, nici populația romană nu suportau cu ușurință și fără împotrivire „jugul apăsător al principelui", așa cum se exprima textual un istoriograf din veacul al X-lea. A izbucnit chiar o răscoală amenințătoare la care au participat atît cercurile clericale cît și cele nobiliare, ba chiar și rude ale lui Alberic. Ce-i drept, nu pare să fi fost prea exactă afirmația potrivit căreia ar fi existat o legătură între această revoltă și planul principelui de a se înrudi cu Bizanțul și intențiile sale de a transforma nobilele doamne din Roma și din împrejurimi în niște sclave ale viitoarei sale soții. Alberic nu a reușit să scape de moartea ce-i fusese hărăzită și să înăbușe revolta în fașă, decît datorită trădării comise de una dintre surorile sale, la început și ea părtașă la conspirație, dar ulterior chinuită de mustrări de conștiință. Conspiratorii au suferit o pedeapsă cumplită : o parte dintre ei au fost executați, alții schingiuiți și apoi băgați în temniță sau trimiși la mănăstire.

Asemenea întîmplări precum și domnia necruțătoare a principelui peste Roma și biserica romană justifică renumele de „tiran" care l-a însoțit ulterior pe Alberic, chiar în istoriografia bisericească. În multe privințe însă acțiunile întreprinse de principele Alberic, ale cărui convingeri erau profund religioase, nu au fost de fel în detrimentul bisericii romane și mai ales nu în al mănăsti-

rilor. Pentru a da o pildă nobililor, Alberic, împreună cu rudele sale, făcea însemnate danii mănăstirilor din Roma. Din acest imbold a fost înfiinţat un aşezămînt monahal pe Aventin, chiar în palatul principelui, iar verişoarele lui Alberic, Marozia a II-a, Ştefania şi Teodora a III-a, au întemeiat pe Via Lata, în vecinătatea bisericii San Ştefano, mănăstirea familiei, închinată martirului roman Chiriac. Înainte de toate însă, principele a făcut tot ce i-a stat în putere pentru ca pe domeniul său, la Roma şi în împrejurimile ei, să fie receptată *reforma monahală*, care luase un avînt puternic în vremea aceea, cuprinzînd toate straturile sociale.

Istoria monahală a cunoscut în repetate rînduri tendinţe spontane de reînnoire, de reîntoarcere la idealul iniţial, de a urma întocmai pilda lui Cristos şi de a pune capăt abuzurilor care şi-au făcut loc în decursul timpului în viaţa bisericească. În secolul al X-lea, centrele acestor tendinţe se aflau în Burgundia şi în Lorena. Un loc de frunte îl ocupa mănăstirea Brogne, lîngă Namur, ctitoria nobilului Gerard, întemeiată în anul 914 pe proprietatea sa, şi abaţia Gorze, lîngă Metz, reînnoită în anul 933 de arhidiaconul Einold din Toulon. Atît Gerard cît şi Einold puneau viaţa monahală mai presus decît serviciul politic sau cel bisericesc.

Şi mai renumită decît acestea este mănăstirea burgundă Cluny din apropiere de Mâcon, mănăstire de al cărei nume este legată, dincolo de sfera monastică şi nu numai pentru secolul al X-lea, ideea unei reforme a întregului sistem bisericesc, reformă ce a avut efecte considerabile. Întemeietorul acestei abaţii fusese Wilhelm cel Pios, duce de Aquitania, descendent al familiei conţilor de Auvergne şi totodată stăpînul comitatului burgund Mâcon. Cluny se afla pe un domeniu de vînătoare, numai că ducele s-a lăsat convins că rugăciunile călugărilor îi vor fi mai de folos pentru mîntuirea sufletului decît lătratul cîinilor. După cum era şi de aşteptat, istoria întemeierii mănăstirii este învăluită în legendă şi ticluită după plac. Date mai însemnate în această privinţă au fost consemnate în hrisovul de întemeiere, în aşa-zisul testament al lui Wilhelm, din 11 septembrie 909. Deşi mănăstirea a luat fiinţă pe un domeniu alodial al ducelui, acesta a renunţat la drepturile sale de proprietate, acordînd ctitoriei sale libertate deplină faţă de orice fel de autoritate, fie ea laică sau bisericească, şi subordonînd-o în exclusivitate protecţiei apostolice. Ţinînd seama de frămîntările politice din vremea respectivă şi de situaţia în care se afla papalitatea la ora aceea, actul dădea dovadă de mare curaj. Dar tocmai libertatea de care se bucura abaţia a avut un rol considerabil în ridicarea mănăstirii.

Cu toate acestea, începuturile ei au fost modeste. Timp îndelungat Cluny nu a fost decît o filială a abaţiei Baume, care continua tradiţia reformei monahale, iniţiată la începutul secolului al IX-lea

de celebrul Benedict de Aniane, cu sprijinul imperial, reformă care avea să se împotmolească curînd. La Cluny obişnuiau să se retragă călugării dornici să ducă o viaţă mai severă şi mai apropiată de regulamentul canonic, decît viaţa din abaţia mamă. Conducătorul lor era Odo, un nobil franc, care fusese crescut ca paj la curtea ducelui Wilhelm, devenit apoi canonic la Tours şi în cele din urmă călugăr. Odo poate fi considerat adevăratul întemeietor al mănăstirii Cluny şi al reputaţiei acesteia. În orice caz, el este acela care a transformat-o într-un renumit centru de reformă monahală. Această reputaţie nu se manifesta numai prin marele aflux de călugări, care a făcut ca la scurt timp conventul de la Cluny să devină unul dintre cele mai puternice din întreaga Franţă ci şi prin aceea că treptat mănăstirii Cluny i s-au alăturat şi altele. Aşa de pildă, Odo conducea, pe lîngă abaţia Cluny, şi abaţia Déols din dioceza Bourges, întemeiată în 917, după exemplul lui Wilhelm cel Pios, de vasalul acestuia, contele Ebbo. Pentru a pune capăt rezistenţei incipiente a călugărilor, lui Odo i-a mai fost încredinţată şi conducerea celei mai renumite mănăstiri franceze, mănăstirea Fleury, de pe Loara, cea în care se păstrau şi se venerau moaştele părintelui monah Benedict de Nursia. Nobili, principi şi regi animaţi de un nou curent religios şi îndoindu-se, nu fără temei, că în urma politicii lor, lipsite în cea mai mare parte de scrupule, vor dobîndi mîntuirea sufletelor, au sprijinit cu danii bogate mănăstirea Cluny şi filialele acesteia. Convingerea abatelui Odo că, asemenea regimului monahal, întreaga biserică putea fi supusă unei reforme şi că urmarea apostolică a pildei Domnului ar putea deveni idealul întregii creştinătăţi, părea întemeiată.

Principial, între Cluny şi Roma, respectiv papalitate, exista deja o legătură mai strînsă prin testamentul lăsat de ctitorul Wilhelm, numai că timp îndelungat mănăstirea nu a făcut uz de această legătură, preferînd să-şi păstreze independenţa deplină. Primul document l-a obţinut, de fapt, cu un prilej neînsemnat, de la papa Ioan al X-lea, cu puţin timp înainte de destituirea acestuia, la începutul anului 928. Documentul conţinea hotărîrea luată privitor la un conflict între Cluny şi abaţia soră Gigny, din arhidioceza Lyon, unde se instalase, sub conducerea abatelui Wido, acea parte a conventului care nu era de acord cu ordinea severă impusă de Odo. La baza conflictului se aflau nişte domenii, asupra cărora ridica pretenţii mănăstirea Cluny, dar pe care şi le însuşise Wido. Încă de pe atunci, papa s-a văzut nevoit să scoată în evidenţă poziţia protectoare a Romei faţă de Cluny. Ca unică soluţie pe care a găsit-o, el a încredinţat mănăstirea regelui francez Raul, care alături de mama sa, Adelheid de Burgundia, s-a numărat printre protectorii reali ai abaţiei.

Cu toate acestea, privilegiul de ocrotire a mănăstirii Cluny, acordat abatelui Odo, a fost emis abia de către papa Ioan al XI-lea, la scurt timp după urcarea sa pe scaunul papal. Ulterior, acest document avea să servească ca model și să devină baza juridică a mișcării de mai tîrziu de la Cluny. Pornind de la dispozițiile ducelui Wilhelm cel Pios, hrisovul consfințea independența mănăstirii față de orice fel de autoritate, fie a potentaților bisericești fie a celor laici, și, de asemenea, subordonarea ei față de Roma. Prin el se recunoștea abației dreptul de a-și alege singură abații și i se confirmau proprietățile. Mai însemnată era însă permisiunea pe care o dădea papa călugărilor străini dornici să se supună unei discipline mai rigide, de a se stabili la Cluny (indiferent de obligația de *stabilitas loci,* pe care ei erau datori să o respecte), precum și permisiunea de a subordona mănăstirii Cluny, în vederea reformei, convente întregi de călugări. Astfel, se pregătise terenul pentru crearea la Cluny a unei organizații monahale benedictine care să cuprindă mai multe mănăstiri. Totodată devenea posibilă dezvoltarea unei vieți monahale în spirit benedictin, bazată pe independența fiecărei mănăstiri în parte, așa cum nu mai fusese gîndită decît în timpul mișcării eșuate, condusă de Benedict de Aniane, pe vremea Carolingienilor.

Odată cu documentul papal pentru Cluny, abatele Odo a obținut un privilegiu asemănător și pentru mănăstirea sa Déols. Șederile sale repetate la Roma, în anii următori, i-au oferit prilejul de a obține recunoașterea de către papă a noilor sale achiziții, precum și a vechilor privilegii. Astfel, Leon al VII-lea a reînnnoit, în ianuarie 938, documentul emis de predecesorul său pentru mănăstirile Cluny și Déols și, urmînd exemplul acestuia, a emis un prim document pentru mănăstirea Fleury, care între timp aderase și ea la organizația monahală de la Cluny. Tot de la papa Leon al VII-lea provine și privilegiul emis ceva mai tîrziu pentru mănăstirea Gorze, centrul reformei Lorene, care deși se deosebea în anumite privințe de reforma de la Cluny căuta și ea sprijin la Roma. Și în abația Brogne s-a păstrat legenda potrivit căreia Gerard, întemeietorul ei, ar fi pornit în pelerinaj la Roma, unde a obținut recunoașterea de către papă a ctitoriei sale.

Dintre documentele papale amintite, cel pentru Déols prezintă un interes deosebit, deoarece conține hotărîrea judecătorească luată într-un conflict privitor la o proprietate a mănăstirii, hotărîre care afirmă totodată valabilitatea sa în conformitate cu vechiul drept roman. Aceasta este o dovadă timpurie a înaltei aprecieri de care începea să se bucure tocmai în „veacul obscur", veacul al X-lea, dreptul clasic. În decursul timpului, acesta fusese dat uitării sau cunoscut numai într-o formă modificată chiar și la Roma. Însuși textul documentului papal este de o dată mai recentă decît se

credea. Se poate presupune că abatele Odo, el însuși cunoscător al științelor juridice, a atras atenția asupra aplicabilității sale.

Clerul din cele două centre monahale, Lorena și Burgundia, a început în acea vreme să-și extindă influența și asupra orașului papal. La începutul pontificatului papei Leon al VII-lea, în anul 936, abatele Odo a fost chemat, cu acordul principelui Alberic, la Roma, iar în anii următori abatele a fost prezent ca reformator în mănăstirile din orașul etern și din împrejurimi. Se spune chiar că el ar fi fost numit abate general și arhimandrit al mănăstirilor din Roma. Activitatea lui Odo pare să fi început în vechea mănăstire San Paolo de pe Via Ostia, unde l-a numit abate pe discipolul său Balduin. De aici, munca de reformă a fost continuată de Balduin, ajungînd pînă la mănăstirile mamă ale ordinului benedictin, la ctitoriile lui Benedict de Nursia, Subiaco și Monte Cassino, în timp ce la San Paolo în locul lui Balduin a venit în jurul anului 950 Andrei de Gorze, pe care abatele Einold l-a trimis la Roma în anul 950, la rugămintea papei Agapet al II-lea.

Situația mănăstirilor Subiaco și Monte Cassino era destul de tristă la vremea aceea. Ambele abații fuseseră distruse în secolul al IX-lea de către sarazini. La Monte Cassino nu-și mai duceau zilele decît cîțiva eremiți, iar conventul de călugări se adăpostise după mai multe încercări consecutive la Teano și la Capua. Aici apăsa din greu asupra lor dependența de casa princiară de Capua-Benevento, la început instituția papală fiind în imposibilitate de a se opune situației existente. Odo s-a ocupat de călugări, numindu-l abate pe Balduin, discipolul său care se afirmase în prealabil la Roma. Acesta a intervenit energic pentru restituirea proprietăților sustrase de către principii și episcopii capuani mănăstirii în decursul timpului, ceea ce-i reuși însă numai în parte. În cele din urmă, ținînd seama de situația precară a călugărilor la Capua, papa Agapet al II-lea le-a ordonat în anul 949 să se reîntoarcă la Monte Cassino, unde, după o întrerupere de aproape șaptezeci de ani, mănăstirea mamă a benedictinilor și-a reluat activitatea, cunoscînd o nouă înflorire.

Și la mănăstirea Subiaco, ai cărei călugări căutaseră refugiu la Roma după incendierea abației lor, trebuia luat totul de la început. Aceasta se întîmpla în vremea abatelui Leon al III-lea, pe care îl hirotonisise papa Ioan al X-lea și care a obținut în 926 recunoașterea globală a fostelor proprietăți mănăstirești. În strădaniile sale de înnoire a mănăstirii, abatele s-a bucurat de sprijinul neobosit al principelui roman Alberic. Rolul acestuia de mediator este menționat în cîteva documente papale de seamă, emise probabil tot din inițiativa sa. Astfel, în 936, papa Leon al VII-lea a reînnoit, în vederea reconstrucției definitive a mănăstirii, privi-

legiul acordat de Ioan al X-lea ; în 937, mănăstirea Subiaco a primit în dar cetatea și localitatea cu același nume ; totodată biserica romană a renunțat în favoarea abației la toate veniturile ce-i reveneau în această provincie ; în anul 938, papa a cedat abatelui de la Subiaco, ca dependență permanentă, mănăstirea romană Erasmus de pe Monte Celio, mănăstire care servise odinioară ca loc de refugiu călugărilor ; în 939 abația a primit privilegiul de a putea apela la orice episcop pentru a face hirotonisiri, ceea ce-i asigura o oarecare independență față de episcopul diocezei și avea să joace mai tîrziu un rol important în dobîndirea independenței totale. Subiaco a păstrat o amintire respectuoasă principelui Alberic, în a cărui persoană vedea pe protectorul său.

În cea mai deplorabilă stare se afla însă vechea mănăstire imperială Farfa, din Sabina, de a cărei soartă s-a ocupat de asemenea principele Alberic. Și în acest caz spre sfîrșitul veacului precedent călugării părăsiseră mănăstirea distrusă de sarazini ; o parte dintre ei se refugiase la Fermo și Rieti, iar restul la Roma. Astfel, călugării s-au împrăștiat care încotro și cu timpul s-a irosit și domeniul mănăstiresc. Prin numirea lui Rotfred, regele Hugo a asigurat mănăstirii un nou abate. Acesta s-a străduit să recîștige moșiile mănăstirești înstrăinate, dar mai înainte de toate să adune laolaltă călugării risipiți. În acest răstimp el s-a făcut însă atît de puțin iubit în propria sa mănăstire, încît a fost otrăvit în anul 936 de către doi dintre călugării săi : Campo de la Rieti și Hildebrand de la Roma. După moartea sa, ucigașii și-au împărțit succesiunea. Campo a obținut de la regele Hugo mănăstirea Farfa, unde era abate și s-a stabilit împreună cu concubina sa, în timp ce Hildebrand, însoțit și el de o femeie, administra, mai curînd prost decît bine, moșiile mănăstirești dimprejur de Fermo și Rieti. Călugării au urmat exemplul nefast al nepotriviților lor superiori. Dornic să îndrepte starea lucrurilor, principele Alberic, care era la fel de dezinformat ca și regele în privința gradului de decădere al acestei mănăstiri, i-a sugerat abatelui Odo de Cluny să trimită cîțiva călugări la Farfa. Aceștia însă au fost uciși de către confrații lor din mănăstire. Abia în anul 947, principele a reușit, recurgînd la forță armată, să-l izgonească pe abatele Campo și pe susținătorii acestuia, pentru a-l numi stareț pe călugărul Dagobert de la Cumae. Se pare că cinci ani mai tîrziu acesta a fost și el otrăvit. În anul 953. Alberic l-a numit abate pe Adam de Lucca. În cei zece ani ai oblăduirii sale, Adam nu a reușit însă să se impună față de călugării ce-i avea în subordine. El pare să fi fost victima atacurilor continue ale celor doi concurenți ai săi la scaunul de abate, Campo și Hildebrand, care, instalați la Fermo și Rieti, se aflau departe de autoritatea lui Alberic. În cele din urmă, resemnîndu-se, abatele Adam a cedat călugărilor săi corupți și li s-a alăturat.

Chiar dacă rezultatele imediate ale politicii duse de Alberic nu au fost întocmai cele dorite, ele ilustrează faptul că domnia principelui a depășit cu mult sfera laică și că ea viza în aceeași măsură Roma cît și împrejurimile acesteia : partea romană a Campagnei, Sabina și Tuscia romană. În Campagna, contele Benedict, totodată și consul roman, se număra printre însărcinații principelui, iar în Sabina, care în urma păcii încheiate în 936 cu regele Hugo se afla din nou în sfera de influență romană, Alberic a numit rectori. În afară de aceasta, Alberic beneficia și de alte relații la nord de Roma, prin poziția unui frate de-al său, pe nume Sergius, care era episcop de Nepi, iar în sud prin căsătoria verișoarei sale Teodora a III-a cu ducele de Neapole, Ioan al III-lea.

Este posibil ca exemplul acestui oraș-principat din sudul Italiei, care în decursul istoriei sale a cunoscut, un timp, domnia unui episcop care împlinea atît funcțiile bisericești cît și pe cele laice, să-i fi sugerat lui Alberic ideea unei reglementări asemănătoare a situației Romei după moartea sa. Fiul principelui, al cărui nume, *Octavian*, era mai puțin obișnuit în vremea aceea, dar care prin rezonanța sa evoca gloria vechiului Imperiu roman, primise o educație clericală. Este puțin probabil ca această alegere să se fi datorat faptului că Octavian nu era fiul lui Alberic din căsătoria acestuia cu Alda, fiica regelui Hugo, ci fiul său dintr-o legătură nelegitimă și că singura cale de a se ridica era se urmeze cariera bisericească. În sfîrșit, în vremea de atunci numai biserica putea să transmită o cultură superioară pe care evident că regele Alberic punea preț, mai ales fiind vorba de fiul său. Căci el îi hărăzise lui Octavian soarta de urmaș la domnia peste Roma și teritoriul roman.

Felul în care a fost transmisă puterea rămîne în parte învăluit în mister. Cu puțin înainte de a muri, principele a obligat populația romană să promită sub jurămînt că de îndată ce scaunul papal va fi liber, ea îl va alege pe fiul său episcop roman și papă. Octavian avea deci să domnească la Roma atît ca principe cît și ca papă. Nu se cunosc cu precizie motivele care l-au determinat pe Alberic să ia această hotărîre. Fie că la ora aceea principele era încă mult mai tînăr și nu fusese îndeajuns introdus într-ale domniei, fie că Alberic nu avea prea mare încredere în abilitatea politică a fiului său — o temere care ulterior s-a dovedit a fi îndreptățită — a încercat să-l ajute recurgînd la sprijinul bisericii, sau poate că acest proiect însemna capitularea puterii laice romane în fața bisericii, cu alte cuvinte o îndreptare a încercărilor lui Alberic de a fi transformat Roma într-un principat laic, sau poate că principele recursese la această măsură înțeleaptă intuind pericolul în care se afla autonomia romană datorită unei amenințări din afară. Faptul însă că populația a fost de acord cu planurile lui Alberic și

că a depus, pare-se fără ezitare, jurămîntul pe care el i-l ceruse, chiar dacă prin aceasta se încălcau prevederile bisericeşti, precum şi că ulterior acest jurămînt a fost respectat şi că însuşi papa Agapet al II-lea, care domnea în vremea aceea, nu a avut nici o obiecţie dovedesc atît autoritatea absolută a principelui cît şi simpatia de care se bucura acesta. Alberic a murit pe 31 august 954 la Roma, după ce a cerut în semn de cucernicie să fie dus la catedrala Sf. Petru pentru a-şi aştepta aici sfîrşitul în rugăciune şi căinţă.

Hugo, adversarul încoronat al lui Alberic, a murit cu mult înaintea acestuia, fără ca să-şi fi văzut vreodată visul vieţii împlinit, fără să fi obţinut titlul de împărat. În timp ce Alberic a fost ponegrit ca tiran, pe Hugo istoriografia contemporană l-a prezentat ca pe un admirator al filozofiei şi un căutător de adevăr, lăudîndu-i atît înţelepciunea cît şi îndrăzneala cavalerească şi religiozitatea. Dar, ca şi portretul principelui, nici cel al regelui nu corespunde realităţii, sau cel puţin parţial. Este drept că Hugo s-a numărat şi el printre promotorii mişcării de reînnoire a bisericii şi a abaţiei Cluny, care-i era în oarecare măsură îndatorată. Portretul favorabil al regelui contrastează însă cu severitatea stăpînirii sale, adesea nu lipsită de cruzime, şi cu o anumită lipsă de scrupule în alegerea şi aplicarea metodelor sale politice. Nici ambiţia puternică a burgundului nu se prea potrivea cu pretinsele sale convingeri creştine sau cu calmul filozofului.

Insuccesul lui Hugo în privinţa înnoirii imperialităţii nu se explică numai prin circumstanţele nefavorabile ale timpului. El dovedeşte încă o dată că fapta potrivită cere omul potrivit. A fost prematur actul prin care Hugo l-a ridicat încă din anul 931 pe fiul său Lothar la rangul de coregent în Italia. Această măsură nu fusese luată numai în vederea asigurării succesiunii dinastice, ci în primul rînd în perspectiva încoronării ca împărat la care se aştepta Hugo. Tot prematură a fost şi iniţiativa lui Hugo de a pune, aşa cum obişnuiau împăraţii, să i se confecţioneze o bulă metalică şi de a sigila cu ea documentele pe care le emitea. În cazul în care, aşa cum se pretinde, Hugo ar fi avut intenţia fantastică de a urma exemplul caroligian şi de a constitui, prin unirea regatului Italiei cu cel al Burgundiei, nucleul stăpînirii sale imperiale, acest proiect a eşuat total.

La fel ca şi la Roma, unde în vremea aceea romanii considerau că se pot dispensa de existenţa unui împărat şi rămîneau indiferenţi faţă de planurile imperiale, Hugo nu a reuşit să se impună nici în Italia, şi nici în Burgundia. Îndată după moartea împăratului Ludovic cel Orb, pe la mijlocul anului 928, el a părăsit Italia şi a traversat Alpii, pentru a lua locul fiului lui Ludovic, Carol Constantin, şi a intra în posesia moştenirii acestuia în Arelat. Pînă

la urmă, el nu a păstrat însă decît partea de sud-est a regatului Burgundiei de Jos, acesta fiind în plin proces de dezmembrare și amenințat din toate părțile de vecini. În schimb, Carol Constantin a putut să se afirme în comitatul Vienne, pe care îl primise de la tatăl său, mai ales că în anul 931 el s-a supus protecției regelui francez Raul, devenindu-i vasal. Orașul și teritoriul Lyon au fost pierdute în favoarea Franței. Odată cu căsătoria nepoatei lui Hugo, Berta de Arles, cu Boso, un frate al regelui Raul, influența franceză a pătruns și s-a impus și în partea de sud-vest a Burgundiei de Jos. Pentru a împiedica invazia plănuită de burgunzi în Italia, au trebuit cedate, în anul 933, teritorii din nordul regatului și drepturi de suzeranitate regelui guelf din Burgundia de Sus, Rudolf al II-lea.

După moartea guelfului în 936, Hugo a încercat să recîștige toate aceste teritorii și să-și extindă stăpînirea și asupra Burgundiei de Sus. Numai că realizarea planului său a fost împiedicată printr-o intervenție germană, întrucît regele Rudolf își lăsase regatul și pe tînărul moștenitor Konrad sub protecția regelui german Otto. Nici de această dată Hugo nu a stat mult pe gînduri. El a traversat Alpii, unde s-a căsătorit pentru a patra oară, luînd-o de soție pe Berta, văduva lui Rudolf. Dar nici prin această căsătorie, nici prin logodna dintre Adelheid, fiica Bertei, care mai era încă un copil și Lothar, fiul lui Hugo, acesta din urmă nu a reușit să cîștige influența în Burgundia de Sus. Regele Otto venise și el aici pentru a-și începe protectoratul asupra prințului guelf Conrad, încoronat rege la Lausanne, și asupra regatului acestuia. În afară de aceasta, căsătoria lui Hugo a scandalizat opinia publică, nu numai pentru că Berta era cea de-a patra soție a sa ci și pentru că și în acest caz căsătoria prezenta dificultăți din punct de vedere canonic. La scurt timp după nuntă, Berta s-a despărțit din proprie inițiativă de soțul ei, lăsîndu-l cu concubinele sale.

Hugo a eșuat chiar și în Provența, în acea ultimă parte care-i rămăsese din regatul arelat. Aici, atenția sa ar fi trebuit să se concentreze asupra cuibului de jefuitori, întemeiat în anul 888 la Fraxinetum lîngă Frejus de sarazinii spanioli. Pentru a asigura liniștea și pacea, acesta trebuia stîrpit, mai ales că mahomedanii nu tiranizau numai vecinătatea apropiată ci puneau în primejdie și trecătorile peste Alpi, pe unde circulau pelerinii. Pe de o parte făceau incursiuni care mergeau de-a lungul Ronului prin Burgundia și pătrundeau pînă în inima Elveției, iar pe de altă parte porneau spre Italia și ajungeau pînă la Genova și chiar pînă în capitala italică Pavia. O încercare de a-i izgoni pe sarazini fusese făcută în 944, cînd în urma tratativelor duse de Hugo cu Bizanțul în legătură cu căsătoria fiicei sale Berta-Eudochia, el asigurase flota bizantină de ajutorul său. Abia fuseseră distruse vasele sarazine de

focul grecesc, abia fuseseră împinși pe o colină și încercuiți inamicii de pe uscat, că regele Hugo și-a abandonat în mod laș aliații, punînd capăt înainte de vreme luptelor și încheind grabnic pace. Astfel, el a renunțat la o victorie asemănătoare cu cea repurtată de alianța romano-bizantină, cu numai treizeci de ani în urmă, sub conducerea papei Ioan al X-lea, pe Garigliano, împotriva mahomedanilor din sudul Italiei.

Comportarea lui Hugo se datora situației existente în Italia în vremea aceea. Și la sud de Alpi regele a avut în permanență de înfruntat dificultăți. Recurgînd la mijloace disperate, adesea foarte discutabile, Hugo încerca să-și consolideze și să-și mențină domnia, devenită curînd puțin simpatizată. Printre altele, el a recurs și la anumite măsuri de politică familială. Pe cît posibil, Hugo a căutat ca marile ducate și mărci italice să intre în posesia rudelor sale. Numai că adesea încrederea i-a fost înșelată. Astfel, în toamna anului 931, după detronarea și orbirea lui Lambert, fratele vitreg al lui Hugo, prin care se pare că regele a știut să înlăture totodată și o rivalitate la domnie, Tuscia a ajuns sub stăpînirea lui Boso de Arles, fratele bun al regelui, care părăsise Provența pentru a-l urma pe rege în Italia. Cinci ani mai tîrziu, cînd Boso a complotat împotriva fratelui său, el a fost înlocuit prin Hubert, fiul nelegitim al lui Hugo. Cît despre Spoleto-Camerino, după ce acest ducat a fost stăpînit de Teobald, regele l-a încredințat nepotului său Anskar de Ivrea. Este posibil ca această atribuire să nu fi avut loc de bună voie, ci ea să fi fost smulsă regelui ca semn de recunoștință pentru sprijinul pe care i l-a acordat la vremea respectivă Anskar de Ivrea în dobîndirea coroanei italice. În orice caz, Hugo a văzut un pericol în creșterea puterii casei de Ivrea. Bazîndu-se pe zvonurile care circulau despre niște acțiuni antiregale ale ducelui, el l-a pus în anul 939 pe contele său palatin din Burgundia, Sarilo, să-l înfrunte. După ce Anskar a murit pe cîmpul de luptă, burgundul a fost urmașul acestuia. Domnia sa a fost însă de scurtă durată, căci foarte curînd l-a înlocuit Hubert, fiul regelui. Astfel, acesta unea sub stăpînirea sa cele mai însemnate teritorii din centrul Italiei, Tuscia și Spoleto.

Este lesne de înțeles că prin măsurile pe care le lua, prin favorizarea rudelor sale burgunde, precum și prin cruzimea cu care guverna, Hugo nu a reușit să se facă iubit în Italia. Domnia sa se caracterizează printr-un lanț nesfîrșit de revolte. Abia dacă trecea un an fără vreo răzvrătire. Planurile regelui au fost puternic afectate în anii 927/928, ca urmare a revoltei aristocrației romane sub conducerea lui Guido de Tuscia împotriva papei Ioan al X-lea și a fratelui acestuia, Petru. Mai tîrziu a trebuit înăbușită o răscoală condusă de judecătorul regal Walpert de Pavia, care a plătit în

cele din urmă, în anul 930, intenţiile sale criminale şi proiectele complotiste pe care le punea la cale, cu moartea pe eşafod, cu toate că fiica sa, Rotrud, era iubita lui Hugo. După greutăţile întîmpinate în Burgundia, au urmat în Italia, în anul 931, conflictul dintre rege şi fratele său Lambert de Tuscia, iar la finele anului 932, rebeliunea romană mai sus amintită, organizată de Alberic. Datorită ameninţării unui atac al regelui Rudolf, din Burgundia de Sus, chemat în ţară de răzvrătiţi, Hugo a fost nevoit să întrerupă campania pe care o întreprinsese în anul următor împotriva Romei. De-abia reuşise să înlăture această primejdie prin înţelegerea burgundă deja amintită, că a şi trebuit să pornească la luptă împotriva ducelui bavarez Arnulf, pe al cărui fiu Eberhard adversarii lui Hugo îl aleseseră rege al Italiei, depunînd jurămîntul de credinţă. Hugo şi-a adunat în grabă trupele şi a reuşit să învingă la Verona armata bavareză şi să o izgonească din nou din ţară. În anul 936, regele s-a văzut nevoit să pornească împotriva propriului său frate, Boso de Tuscia. Ultimii ani ai domniei sale au fost umbriţi de lupta împotriva casei Ivrea, împotriva lui Anskar şi a fratelui acestuia, Berengar de Ivrea.

După atacul întreprins de Arnulf de Bavaria în Italia, acestuia i s-au alăturat atît contele Milo de Verona cît şi Rather, eruditul episcop al acestui oraş, a cărui soartă schimbătoare ilustrează un aspect din istoria învăţaţilor, arătînd condiţiile în care era constrînsă să existe erudiţia şi modul în care se putea ea manifesta în vremea de atunci.

Călugăr al mănăstirii Laubach din Lorena de Jos, Rather a venit în Italia împreună cu abatele său Hilduin, episcopul care în 921 avea să fie învins în conflictul episcopal de la Liège. Hilduin primise în anul 928 de la regele Hugo, cu care era înrudit, episcopia Verona, iar în vara anului 931 fusese promovat în regatul lombard într-o funcţie şi mai înaltă în ierarhia bisericească, devenind arhiepiscop de Milano. În numele şi pentru Hilduin, însoţitorul său Rather a cerut papei Ioan al XI-lea acordarea omoforului de arhiepiscop. Totodată, el a obţinut de la papă, în schimbul unor pretinse promisiuni regale, un mandat către regele Hugo, prin care i se cerea acestuia să-i atribuie lui Rather episcopia Verona, devenită între timp liberă. Fireşte că Hugo avea deja în vedere pentru însemnata dioceză un cleric din suita sa burgundă, pe aquitanul Garafrid, astfel încît el nu s-a decis să îndeplinească dorinţa papei decît după ezitări ce au durat peste un an. Era tocmai perioada în care, în urma căsătoriei sale cu senatoarea romană Marozia, regele se străduia să obţină de la papă încoronarea ca împărat. În afară de aceasta, pare că decizia regelui a fost înlesnită de boala gravă de care suferea călugărul, ceea ce lăsa să se întrevadă posibilitatea unei noi vacanţe în episcopie. Spre nefericirea lui Hugo, Rather

se însănătoși însă curînd și începu să-i ceară cu hotărîre regelui restituirea proprietăților episcopiei sale, pe care monarhul le reținuse pe nedrept. Aceste conflicte neplăcute cît și un oarecare sentiment de apartenență la neamul înrudit al bavarezilor l-au determinat pe lorenul Rather să treacă de partea adversarilor bavarezi ai lui Hugo. După ce răzvrătirea a eșuat, contele Milo a reușit să se împace cu regele său ; episcopul însă a trebuit să plătească neloialitatea, fiind destituit și întemnițat vreme îndelungată, în ciuda intervențiilor pe care Hilduin de Milano le-a făcut în favoarea sa. După doi ani de temniță la Pavia, el a continuat să trăiască la Como, fără să-și fi redobîndit pe deplin libertatea. La intervenția episcopatului burgund el a activat, din anul 939, ca profesor de literatură și gramatică în Provența. În cele din urmă, Rather a reușit să fugă în anul 944 de pe teritoriul stăpînit de Hugo și s-a reîntors la mănăstirea Laubach. În timpul exilului, precum și pe tot parcursul vieții sale, episcopul a scris cîteva lucrări de mare erudiție, prin care încerca să se justifice. Datorită lor, gloriei sale de scriitor de înaltă talie, avînd la bază o formație clasică, capabil să mediteze aproape asupra tuturor domeniilor de cunoaștere, Rather a depășit renumele pe care îl dobîndise în luptele și conflictele zadarnice pentru titlul de episcop. După destituirea lui Rather, Hugo a acordat episcopia Verona nepotului său, arhiepiscopul Manasse de Arles, care pentru a asigura granița nordică a Italiei guverna și diocezele Mantova și Trint.

Faptul că biserica Italiei a avut de suferit în timpul domniei regelui Hugo de pe urma frămîntărilor politice nu este oglindit numai de soarta pe care a avut-o Rather de Verona. Episcopul Atto de Vercelli, care a fost o vreme consilierul lui Hugo, dar care ulterior s-a învrăjbit cu acesta, a scris la începutul deceniului al V-lea al secolului al X-lea o lucrare despre asuprirea bisericii, în care critica cu vehemență abuzurile potentaților.

Cu toate că referirile concrete sînt umbrite de erudiția teologică și canonică a autorului, tabloul vremii schițat se desprinde foarte limpede. Același lucru poate fi constatat și într-o lucrare de mai tîrziu a lui Atto, pe care el a denumit-o savant *Polypticum* și în care prezintă, cu mijloace voit mascate și meșteșugit alese, tabloul realist și totodată trist al vieții publice din acea epocă. Critica neîngăduitoare la adresa tiranilor și a metodelor lor politice, demascarea setei lor de putere dovedesc experiența și înțelegerea observatorului vigilent, care știe să exprime în maxime ceea ce a aflat dincolo de cei patru pereți ai camerei sale de lucru. Astfel, se conturează o teorie a statului surprinzătoare pentru gîndirea medievală, tocmai datorită accentuării aspectelor negative. Influențat de mișcarea reformatoare din epoca sa, Atto vroia să contribuie,

prin prezentarea distorsionată a stării lucrurilor în scrierile sale, la îndreptarea lor.

După asasinarea lui Anskar de Spoleto, fratele său *Berengar de Ivrea* s-a simţit şi el, pe bună dreptate, ameninţat, deşi prin căsătoria sa cu Willa, nepoata lui Hugo şi fiica lui Boso de Tuscia, se înrudise cu familia regală. Avertizat de însuşi Lothar, fiul şi coregentul lui Hugo, Berengar a reuşit să se refugieze în Suabia, unde a pus bazele legăturii cu regele german Otto, o legătură cu consecinţe însemnate în viitor. Otto a refuzat categoric să-l predea pe Berengar lui Hugo, întrucît margraful se pusese sub protecţia lui. Ba mai mult, regele german nu s-a împotrivit relaţiilor pe care protejatul său continua să le întreţină cu cercurile de opoziţie din Italia şi nici încercării acestuia de a trece Alpii, la începutul anului 945, cu intenţia de a răsturna domnia lui Hugo. Contele Milo de Verona rupsese acum din nou alianţa cu regele şi-l primi pe Berengar în oraşul său. Chiar şi episcopul Manasse s-a lăsat atras împotriva unchiului său, atîta timp cît întrevedea posibilitatea dobîndirii arhiepiscopiei Milano. De asemenea, Rather s-a putut reîntoarce la Verona, numai că după scurt timp el a pierdut episcopia în favoarea nepotului contelui Milo, cu acelaşi nume, recunoscut şi de papa Agapet al II-lea. Curînd, Hugo a fost părăsit de toţi. Regele era deja hotărît să abdice, cînd fiul său Lothar, ploconindu-se în faţa lui Berengar, la Milano, a asigurat, doar în oarecare măsură, existenţa în continuare a domniei burgunde în Italia. Era imposibil ca margraful, ieşit învingător, să-i refuze o rugăminte celui care odinioară, avertizîndu-l la timp, i-a salvat viaţa. În consecinţă, Berengar se hotărî să-l recunoască pe Lothar rege, renunţă în mod înţelept la detronarea lui Hugo şi se mulţumi cu redobîndirea principatului său, precum şi cu ocuparea primului loc în consiliul celor doi regi, ceea ce-i asigura practic putere aproape deplină. Cu siguranţă că Hugo, rămas rege numai cu numele, a simţit amarnic prăbuşirea puterii sale, căci în comparaţie cu începuturile promiţătoare ale domniei sale, sfîrşitul a fost fără îndoială tragic.

În primăvara anului 947, regele s-a retras în cele din urmă pe domeniile sale din Provenţa. În timp ce făcea o nouă tentativă să-şi redobîndească regatul italic, Hugo a încetat din viaţă, pe 10 aprilie 948, la Arles. Succesorul său nu a fost nici fiul său Lohtar împreună cu Adelheid, soţia guelfă a acestuia, nici adversarul său Berengar de Ivrea care, în calitate de nepot al împăratului Berengar, socotea pretenţiile sale la domnie mai îndreptăţite decît cele ale dinastiei burgunde. După o scurtă domnie, Lothar a murit pe 22 septembrie 950, la Torino, pare-se otrăvit de Berengar. Acesta, împreună cu fiul său Adalbert de Pavia, s-a lăsat încoronat de

către arhiepiscopul de Milano rege al Italiei. Nu mult mai tîrziu el a fost nevoit să se plece domnitorului german Otto cel Mare, care apărea în Italia și în fața Romei cu pretenții imperiale.

Otto a devenit înnoitorul imperiului a cărui coroană Hugo se străduise în zadar să o dobîndească și la care, încă de pe vremea domniei lui Alberic la Roma, aproape nimeni nu mai obișnuia să se gîndească. Firește că Otto nu și-a luat coroana imperială de la Roma ci el a adus-o pe aceasta la Roma. De acum înainte, orașul imperial avea să fie cel atras în sfera imperiului, și nu invers, cel prin care se crea imperiul.

În cele ce urmează vor fi prezentate începuturile noului imperiu, cea de-a treia întruchipare a concepției despre Roma, felul în care domnia imperială la Roma a căutat să se impună față de pretențiile papalității și cele ale aristocrației romane, precum și față de cele ale Imperiului bizantin. În sfîrșit, se va arăta ce a reprezentat acest imperiu occidental reînnoit.

PARTEA A DOUA

V. Pe drumul spre imperiu

Atunci cînd Otto, cel mai ales și mai cucernic rege, a luat milostiva hotărîre să se îngrijească de situația imperiului creștin...

Denumirea de „epocă ottonă“, atribuită secolului al X-lea, se datorează figurii proeminente a regelui Otto cel Mare. De numele și activitatea acestuia sînt legate caracteristicile esențiale ale epocii, ce nu pot fi trecute cu vederea. Căci anii de la mijlocul veacului și-au pus pecetea pe o perioadă mai îndelungată, iar influența părții centrale a Europei s-a extins și asupra altor teritorii. Aceasta, și nimic altceva, exprimă epitetul „cel Mare“ atribuit lui Otto. Rezervată de altminteri cu astfel de titluri onorifice, istoriografia încearcă să exprime prin distribuirea lor efectul în timp al unei personalități istorice marcante. Tocmai acest efect nu-i poate fi contestat lui Otto, mai ales atunci cînd se aruncă o privire asupra istoriei imperiului. Atribuirea epitetului „cel Mare“ lui Otto pare cu atît mai justificată, cu cît el era folosit în izvoarele vremii și provine încă din timpul slăvitului rege. Chiar dacă este cunoscut faptul că pe atunci astfel de afirmații aveau alt substrat și că la folosirea lor se pornea de la alte premise decît cele ale perspectivei istorice de mai tîrziu, se poate presupune că autorii mărturiilor din trecut și-au dat seama de necesitatea scoaterii în evidență a celui care, ca nimeni altul, a dat strălucire unui veac „obscur“. Cel puțin aceasta a fost situația în politică, în istoria Romei și a imperiului.

Nu este posibil ca, în cadrul unei prezentări a secolului al X-lea, lui Otto să i se consacre un singur capitol. De aceea, într-un prim capitol subordonat tematicii imperiale, va trebui descrisă calea pe care a urmat-o Otto, de la rege la împărat, urmărindu-se diferitele ei aspecte și etape. Ascensiunea lui Otto începe cu mult înainte de venirea sa la Roma în vederea încoronării imperiale, ceea ce reiese de altfel și din citatul de la începutul capitolului. El a fost extras din introducerea la actele unui „Reichstag“ ținut de Otto cel Mare în perioada premergătoare încoronării imperiale de la Roma, iar conținutul său dovedește grija deja existentă a acestuia pentru imperiul creștin.

În anul 951, regele german a întreprins o primă expediție dincolo de Alpi. Presiunile pe care le exercita regele Berengar asu-

pra prințesei guelfe Adelheid, tînăra văduvă a predecesorului său, Lothar, pentru a se căsători a doua oară cu fiul și coregentul său, Adalbert, au constituit motivul care l-a îndemnat pe Otto să facă acest pas. Berengar spera să consolideze caracterul legitim al propriei sale domnii. Pentru a frînge împotrivirea prințesei burgunde, ea a fost întemnițată în fortăreața Garda, de unde însă Adelheid a reușit să evadeze, nu fără peripeții. La rîndul său, Otto s-a simțit dator să vină în sprijinul reginei.

Desigur că expediția sa militară nu este primul eveniment care să oglindească *interesul* regilor germani din dinastia saxonă pentru *Italia*. Mai înainte, Henric, tatăl lui Otto și primul rege saxon al Germaniei, primise în dar de la regele burgund Rudolf al II-lea, lancia lui Constantin, care reprezenta una dintre cele mai însemnate insigne ale regatului lombard. Widukind de Corvey, cronicarul saxon din epoca ottonă, relatează că, spre sfîrșitul vieții sale, Henric ar fi plănuit o expediție în Italia și la Roma. Mai întîi boala, iar apoi moartea sa au împiedicat însă realizarea proiectului. Exactitatea acestei afirmații rămîne totuși îndoielnică.

Preluarea conducerii Germaniei de către Otto a arătat cu claritate că acesta se considera *urmașul Marelui Carol* și totodată succesorul legitim și reprezentantul imperiului carolingian. Ceremonia a avut loc duminică 7 august 936, în vechiul oraș imperial Aachen. Potrivit relatărilor lui Widukind, ea a constat atît în actele laice ale alegerii regelui și prestării jurămîntului de către mai marii regatului, în prezența reprezentanților bisericii, cît și în ungerea suzeranului ales și încoronarea sa în catedrală de către arhiepiscopul Hildebert de Maiența. Prin ceremonie se urmărea justificarea legitimității domniei regelui, pe care Heribert l-a prezentat poporului ca fiind, totodată, alesul Domnului. Înmînarea insignelor imperiale, a sabiei regale, a mantiei de încoronare cu agrafele respective, a sceptrului și a diademei a fost însoțită de rostirea unor cuvinte solemne prin care regele era îndemnat să-și îndeplinească înaltele obligații de domnitor creștin. Semnificativ a fost și faptul că la solemnitate Otto a apărut în port franc, și nu în cel saxon și că, în cele din urmă, a luat loc pe tronul lui Carol cel Mare.

Grija contemporanilor de a sublinia de fiecare dată tradiția carolingo-francă este evidentă. La început, această atitudine pare să fi fost îndreptată împotriva pretențiilor Franței și ale descendenților ramurei de vest a Carolingilor, care cu cîteva săptămîni înainte deveniseră din nou regi ai Franței. La fel de evidentă este însă și dorința de a restabili continuitatea cu epoca lui Carol cel Mare, cu acele vremuri pline de strălucire ale întemeierii și unității imperiului, ignorînd ultima perioadă de vacanță pe tronul im-

perial cît și pe cea în care au domnit așa-numiții „împărați italici", suzerani cu putere și autoritate atît de îngrădite.

Cu toate acestea, imperiul otton se deosebește de cel al lui Carol cel Mare. Recunoașterea unei perioade saxone în istoria Germaniei și în cea a imperiului este pe deplin justificată, mai ales că și contemporanii au fost tot timpul conștienți de *componența saxonă* a noii structuri istorice, tocmai pentru că în oarecare măsură aceasta era totuși opusă concepției france despre imperiu. Descendența mamei lui Otto, Matilda, din neamul ducelui saxon Widukind, puternicul adversar al lui Carol, era la fel de bine cunoscută ca și faptul că Liudolf, întemeietorul noii dinastii, luptase odinioară alături de Widukind împotriva lui Carol. Familia, devenită între timp conducătoare în Saxonia, contactase legături mai strînse cu Carolingii abia la jumătatea secolului al IX-lea. Descendenții ei dobîndiseră titlul de duci saxoni și stabiliseră legături de rudenie cu casa domnitoare francă. Aceasta se străduia să lege de sine, în fața dreptului la connubium, aristocrația din Saxonia, o politică aplicată și în alte teritorii locuite de descendenți ai aceluiași neam. Potrivit relatărilor nu lipsite de mîndrie saxonă ale lui Widukind de Corvey, ducele Otto de Saxonia ar fi fost considerat candidat la tronul regal încă din 911, după stingerea liniei răsăritene a Carolingilor. El ar fi refuzat titlul ce i se oferise numai datorită vîrstei sale înaintate. Și, într-adevăr, ducele a murit în anul imediat următor, la puține zile după nașterea nepotului său, pe 23 noiembrie 912, lăsîndu-i acestuia ca moștenire mai mult decît un nume ce avea să devină răsunător.

Faptul că la nașterea lui Otto cel Mare tatăl său, Henric, nu era încă duce, darămite rege, pare să fi jucat un oarecare rol în problema succesiunii la tron. Cel puțin Matilda, mama, pare să-l fi considerat pe fratele mai mic al lui Otto, născut după ascensiunea lui Henric la tron, în 919, mai demn de-a fi urmașul tatălui său și mai potrivit pentru aceasta. Regele în schimb a văzut de la bun început în Otto pe moștenitorul său și încă cu mult înainte de a-și prevedea moartea a reglementat succesiunea în favoarea primului născut și în slujba ideii de unitate a regatului. El i-a dat fiului său o educație corespunzătoare și l-a crescut ca prinț moștenitor, introducîndu-l în problemele domniei. Cînd Otto a avut o legătură cu fiica unui domnitor slav, luată prizonieră, legătură din care s-a născut fiul lui cel mare, Wilhelm, cei din jur s-au îngrijit să-i caute o soție de același rang. Alegerea s-a oprit asupra lui Edith, fiica regelui Eduard al Angliei, decedat în 925, și sora lui Ethelstan, rege în vremea aceea. Din însărcinarea lui, episcopul Cynewald de Worcester a adus-o în Germania pe fiica regelui englez, însoțită de o strălucitoare suită. Nunta a avut loc la începutul anului 930. Prin această căsătorie s-au pus bazele unor relații

de rudenie nu numai cu Anglia ci și cu Franța. Ulterior aceste relații au fost întărite și prin alte căsătorii. Două dintre surorile lui Edith erau măritate în Franța : Edgif se căsătorise cu regele carolingian Carol al III-lea, detronat apoi în 922, iar Edhild cu ducele Hugo de Francia din familia capețiană, familie rivală cu cea a Carolingilor. Și mai tare a fost însă implicat regele în conflictele dinastice din țara învecinată la apus, prin căsătoriile încheiate de surorile sale Gerberga și Hedwig. Gerberga, cea născută la scurt timp după Otto, a devenit după prima ei căsătorie, cu ducele Giselbert de Lorena, soția lui Ludovic al IV-lea de Franța (fiul lui Carol al III-lea și al lui Edgif), în timp ce mai tînăra Hedwiga s-a căsătorit în anul 937 cu ducele Hugo de Francia, devenit văduv în urma morții lui Edhild.

De bună seamă nu a fost lipsit de importanță pentru politica lui Otto cel Mare faptul că în tot timpul domniei sale tronul englez a fost ocupat de rudele sale : mai întîi de frații lui Edith, Ethelstan, Edmund și Edred, iar începînd din 955 de nepoții ei, Edwig și Edgar. Cu toate acestea, privit prin prisma concepției regelui german, regatul insular se afla, spre deosebire de Franța, mai curînd la marginea scenei politice.

Scindată de-a lungul veacurilor în diverse mici regate anglo-saxone, care se luptau între ele pentru a dobîndi supremația, *Anglia* a cunoscut unificarea abia la finele secolului al IX-lea și începutul celui de al X-lea, sub domnia regelui Alfred cel Mare și a fiului său Eduard, din familia regală de Wessex. Desigur, aceasta nu înseamnă că întreaga Anglie se afla deja sub stăpînirea regilor englezi. Ținuturile întinse erau ocupate de vikingi danezi și norvegieni. De-abia prin guvernarea energică și destoinică a regelui Ethelstan puterea engleză a cunoscut un punct culminant. El a reușit să instaureze supremația engleză peste micile formațiuni statale celtice din Țara Galilor și Cornwall. Tot el a pus în siguranță și granița nordică a regatului său, pornind împotriva Scoției. Înainte de toate, el a supus regatul întemeiat de vikingi în anul 919 în York, izgonindu-l pe regele Olaf. Cînd vărul acestuia, Olaf de Dublin, a încercat să-i recîștige regatul, venind dinspre Irlanda, Ethelstan l-a înfrînt. Cu vikingii din nord, regele englez se afla în relații bune. Prințul Hakon, fiul lui Harald Păr Frumos întemeietorul regatului norvegian, primise la curtea Angliei o educație creștină. Mai tîrziu însă, Erich „topor însîngerat“, fratele lui Hakon, pe care acesta îl izgonise, a devenit asupritorul Angliei în timpul domniei fraților mai slabi ai lui Ethelstan, care i-au urmat la tron.

Dacă regele Otto, aflat în Germania, nu putea să ignore cu totul situația existentă în partea de nord și nord-vest a Europei, amestecul său în soarta insulelor britanice și a îndepărtatei Anglii

nu era posibil sau, în ciuda relațiilor sale de rudenie cu casa regală engleză, i se părea inutil. Mai mare trebuie că era interesul pe care-l manifesta față de *Franța* învecinată, și nu numai datorită faptului că cele două surori ale sale erau măritate acolo. Însemnătatea politică a regatului otton în Occident, mai ales pe teritoriul vechiului imperiu carolingian, a fost demonstrată întregii lumi atît prin faptul că în luptele lor, regele Ludovic al IV-lea și ducele Hugo s-au străduit să obțină bunăvoința regelui german și au făcut apel la simțul său justițiar, cît și prin intervențiile făcute de Otto, în alianță cu papalitatea, în conflictele bisericești din țara vecină. Astfel, politica regelui german în apus era în același timp politică imperială în adevăratul sens al cuvîntului.

Deși în Franța mai domneau încă urmași direcți, pe linie masculină ai lui Carol cel Mare, în urma lipsei de autoritate a regilor francezi, tradiția imperială se stinsese, chiar dacă amintirea ei nu putea să dispară cu totul. Restaurarea și menținerea stăpînirii carolingiene în Franța se datorau și ele numai neînțelegerilor și rivalităților dintre principii francezi. Deoarece puternicii vasali regali rîvneau în aceeași măsură la tron, în anul 939, după ce regele Raul a murit fără a lăsa urmași, s-a luat hotărîrea să fie rechemat prințul carolingian Ludovic al IV-lea, care fugise împreună cu mama sa peste mare, după debarcarea lui Carol al III-lea, și să i se ofere sceptrul liber al tatălui său. Firește că regele englez Ethelstan nu a încuviințat reîntoarcerea nepotului său în patrie decît după ce a primit garanții serioase de la potentații francezi. Ajuns în Franța, Ludovic a fost încoronat rege în anul 936, la Laon, de către arhiepiscopul de Reims. Ludovic a fost însă supranumit „Transmarinus", ceea ce păstra vie amintirea penibilă despre soarta sa de fugar și despre împrejurările reinstaurării domniei sale. Totodată, principii francezi continuau să-l privească pe regele carolingian, pe care îl instalaseră pe tron, mai curînd ca pe un egal decît ca pe un stăpîn. Cu gîndul la avantajele personale și la o independență cît mai mare, ei nu respectau pe deplin autoritatea regelui pe teritoriile lor și nu puteau fi cîștigați în favoarea politicii regale decît pe calea nesigură a unor alianțe schimbătoare. De bună seamă că principii se străduiau chiar să influențeze politica regală. Datorită încercărilor sale de a opune rezistență acestor tendințe, Ludovic și l-a făcut dușman pe cel mai puternic stăpînitor din nordul Franței, ducele capețian *Hugo de Francia.*

În ciuda poziției sale neconsolidate, Ludovic încerca să se arate demn de strămoșii de vază pe care-i avea pe linie carolingiană. La începutul domniei, el s-a străduit să păstreze moștenirea Carolingienilor, înfruntîndu-l prin urmare pe regele german Otto, încoronat la numai cîteva săptămîni după el, la Aachen. Ambiția tînărului carolingian consta în primul rînd în recîștigarea țării de

baştină a familiei sale, Lorena. Aceasta nu devenise parte a regatului german decît cu un deceniu în urmă. La momentul respectiv, sub influenţa restaurării domniei Carolingilor în apus, loialitatea lorenilor faţă de Germania, conduşi de ducele Giselbert, începuse să se clatine. În 938, regele francez a întreprins o primă, ce e drept zadarnică, invazie în Alsacia. În anul următor în timpul unei revolte împotriva lui Otto, lorenii l-au chemat chiar ei pe Ludovic în ţară. Desigur că acesta nu a putut să se impună aici. După moartea ducelui Giselbert, carolingianul a încercat însă, prin căsătoria sa cu Gerberga, rămasă văduvă, să asigure măcar teoretic pretenţiile familiei sale asupra Lorenei.

Deoarece ducele Hugo îi era şi el cumnat, regele german a intervenit în repetate rînduri în situaţia din Franţa, răspunzînd pe rînd la chemarea celor doi prinţi. La început, eforturile lui Otto vizaseră consolidarea graniţei de vest a propriului său regat şi apartenenţa Lorenei la Germania, lucru pe care l-a şi realizat, profitînd de situaţia internă dificilă în care se afla Franţa. Avînd prilejul să se folosească de ajutorul opoziţiei franceze, regele german a împiedicat înaintarea lui Ludovic spre răsărit. Mai tîrziu însă, Otto se distinge ca mijlocitor al păcii şi liniştei interne în ţara apuseană vecină, mai ales cînd, spre mijlocul celui de-al cincilea deceniu al secolului al X-lea, situaţia critică în care se afla regele francez atinsese punctul culminant şi se putea întrevedea pericolul unei noi detronări a dinastiei carolingiene.

După asasinarea ducelui Wilhelm de Normandia, în anul 942, Ludovic a intervenit în treburile ducatului pentru a le pune în bună rînduială şi pentru a lega şi mai strîns de Franţa acel teritoriu peste care domnea ducele Richard, în vîrstă de 10 ani. În iulie 945, Ludovic a fost însă luat prizonier de normanzi, dar eliberat de ducele Hugo. Atunci, regina Gerberga a cerut cu insistenţă sprijinul fratelui ei Otto. Ca urmare a rugăminţilor ei, în anul 946 a avut loc o invazie militară germană în Franţa. Ea a avut ca scop pacificarea definitivă a Franţei, scop urmărit dealtminteri nu numai de regele Otto ci şi de către papalitate. Intervenţia germană a pus totodată capăt îndelungatei *schisme de la Reims.*

Conflictul din metropola franceză se declanşase cu exact cincisprezece ani în urmă. Datorită neînţelegerilor dintre contele Heribert de Vermandois şi regele Raul al Franţei, oraşul a fost ocupat de trupele regale. În anul 931 a fost detronat arhiepiscopul de Reims, Hugo, fiul lui Heribert care cu toate că era încă minor fusese recunoscut de papa Ioan al X-lea. În locul său a fost aşezat monahul Artold de la Saint Remy, pe care clerul din Reims, la început refractar, l-a ales în cele din urmă arhiepiscop, din ordinul regelui.

La sfîrșitul anului următor, papa Ioan al XI-lea i-a acordat omoforul de arhiepiscop, anulînd astfel măsurile predecesorului său. După moartea regelui Raul și reinstaurarea domniei Carolingilor în Franța, arhiepiscopul Artold a trecut cu totul de partea regelui Ludovic al IV-lea Transmarinus, pe care-l încoronase. La fel ca și acesta, el a avut curînd de înfruntat opoziția principilor francezi, îndeosebi a ducelui Hugo de Francia, care odinioară îl susținuse, și bineînțeles pe cea a contelui de Vermandois, care nu vroia cu nici un chip să renunțe la pretențiile fiului său asupra Reimsului. În anul 940, Artold a fost făcut prizonier la Reims și constrîns să abdice. Curînd însă după aceea, el a izbutit să fugă din abația Saint-Basle-de-Vezy și să se refugieze la curtea regelui Ludovic, nădăjduind să recîștige cu ajutorul acestuia, Reimsul. Prin aceasta el dădu însă prilejul unui conciliu provincial ținut la Soissons, în 941, să-l condamne ca uzurpator, în timp ce arhiepiscopul Hugo, reîntronat în anul 942, primea de la papa Ștefan al VIII-lea, în semn de recunoaștere, omoforul, iar în anul următor avea să fie recunoscut și de către regele Ludovic. Artold s-a văzut nevoit să se resemneze pentru totdeauna și să se mulțumească cu promisiunea ca prima episcopie devenită vacantă să-i fie atribuită lui. Decizia papală era menită să slujească păcii Franței. În același an 942, papa Ștefan al VIII-lea a trimis în două rînduri legați în regatul carolingian, pentru a le pune în vedere prinților francezi, amenințîndu-i chiar cu excomunicarea, să înceteze ostilitățile și a-i îndemna să fie loiali față de rege. Cît de mult preț punea papa pe acest lucru, reiese din însuși faptul că pentru a spori autoritatea primului dintre legați, a lui Damasus, el l-a hirotonisit episcop înainte de plecare. Este posibil ca papa să fi sperat să înlesnească readucerea opoziției franceze pe calea cea bună, acceptîndu-i la Roma dorințele privitoare la Reims.

De-abia după ce zădărnicia acestor eforturi a ieșit la iveală, și probabil sub influența intervențiilor germane în Franța, a avut loc o nouă schimbare în politica papală.

Campania militară întreprinsă de Otto cel Mare în Franța, în anul 946, nu a avut un succes deplin. Deși, încă înainte de venirea lui Otto, regelui Ludovic i s-a redat libertatea, ce e drept în condiții rușinoase și numai la intervenția unchiului său, regele Edmund al Angliei, care a trimis o solie ducelui Hugo, deși trupele germane au reușit să cucerească Reimsul, unde arhiepiscopii de Trier și Maiența îl înscăunaseră din nou ca arhiepiscop, în locul fugarului Hugo, pe Artold, totuși puterea ducelui Hugo nu a putut fi îngrădită și nici domnia regelui Ludovic suficient consolidată. Încă în anul 947, acesta din urmă a fost nevoit să facă din nou apel la ajutorul cumnatului său german. Deoarece și la Reims

arhiepiscopul Artold era amenințat de către partizanii rivalului său, se impuneau intervenții urgente.

În anul 947, papa Agapet al II-lea a trimis un nou mandat de pace în Franța și l-a însărcinat pe arhiepiscopul Robert de Trier, în calitate de mitropolit vecin cu Reimsul, să soluționeze schisma de acolo printr-o hotărîre în spiritul tratativelor sinodale. Rezultatul eforturilor depuse de mitropolit și al sinoadelor de la Verdun și Mouzon a fost însă modest, căci arhiepiscopul Hugo a refuzat să se supună judecății arhiepiscopului german. Prin intervenția diaconului său Sigebald la Roma el a căutat, cu succes de altfel, să cîștige pentru sine curia. În cele din urmă, papa a putut fi determinat să-l trimită dincolo de Alpi, ca legat special, pe episcopul Marinus de Bomarzo, un om cu experiență în slujba papalității și bun cunoscător al situației. Este foarte probabil ca această hotărîre să fi fost luată la sugestia regelui Otto și a trimisului acestuia la Roma, Hadamar, abatele mănăstirii Fulda. Prezența acestuia în orașul etern la finele anului 947 și începutul anului 948 este atestată, deoarece la acea dată abatele a obținut de la papa Agapet II confirmarea papală nu numai pentru mănăstirea sa Fulda ci și pentru mănăstirea Lindolfingilor, Gandersheim, și probabil și pentru Quedlinburg, mănăstirea pe care Matilda, regina mamă, o întemeiase după moartea soțului ei. Abatele a adus la Roma o epistolă din partea arhiepiscopului Artold, care se supunea pe deplin judecății papale.

La începutul lui iunie 948 a avut loc în palatul regal german de la Ingelheim, sub prezidiul legatului papal, un mare conciliu la care au luat parte atît regele Otto cît și carolingianul Ludovic. Cu această ocazie privitor la conflictul de la Reims s-a luat o hotărîre în favoarea arhiepiscopului Artold care a apărut în fața sinodului și și-a pledat cu diplomație cauza, în timp ce Hugo de Vermandois și promotorul său, Hugo de Francia, au fost condamnați în lipsă și amenințați cu exilul, în cazul în care nu se vor supune pînă la un termen dat. Ca urmare a avertismentului primit, în toamna aceluiași an, arhiepiscopul Hugo a fost izgonit de către armata lorenă din fortăreața Mouzon, în care se baricadase, iar ducele a fost excomunicat în cadrul unui alt sinod pe care legatul papal l-a ținut la Trier. La începutul anului 949, după reîntoarcerea legatului său, papa Agapet al II-lea a confirmat definitiv, în cadrul unui conciliu întrunit la Roma, măsurile și hotărîrile luate. De-abia în anul următor, printr-o nouă intervenție a lui Otto în Franța, s-au pus bazele unei păci durabile între regele Ludovic și ducele Hugo. Această pace a continuat să se mențină și după moartea ducelui și a regelui (în 954 și respectiv 956). În acest timp, sfătuite de frații lor germani, regele Otto și arhiepiscopul de Köln, Brun, cele două

surori rămase văduve, Hedwig și Gerberga, au domnit în locul moștenitorilor minori, respectiv a fiilor lor, ducele Hugo Capet și regele Lothar.

De bună seamă că autoritatea coroanei franceze a rămas în continuare neînsemnată. Mai ales teritoriile îndepărtate din sudul Franței și cu atît mai mult Marca Spaniolă, aflată dincolo de Pirinei, și pe care Carol cel Mare o încorporase pe vremuri în regatul său, își urmau drumurile proprii. Biserica considera însă util, ba chiar necesar, să compenseze în oarecare măsură nereușita autorității regale în rolul ei de protector, prin apropierea de Roma și de autoritatea papală. S-au păstrat de pe vremea pontificatului lui Agapet al II-lea mărturii referitoare la mai multe pelerinaje din Marca Spaniolă în orașul etern ale unor personalități din lumea bisericească și cea laică. De bună seamă ele aveau și alt scop pe lîngă vizitarea mormintelor apostolilor. Astfel, Gondefred, abatele mănăstirii benedictine Cuxá, întemeiată la mijlocul secolului al IX-lea pe valea Conflentului, a cerut papei în decembrie 950 prin intermediul lui Sunymer, un călugăr de-al său trimis la Roma, un privilegiu de protecție. De-abia după paisprezece luni, după ce i-a fost prezentat hrisovul papal, regele Ludovic al IV-lea a confirmat această proprietate. Cuxá a fost prima abație din ținutul Pirineilor care a avut legături mai strînse cu Roma. De acum înainte aceste legături nu mai aveau să fie desfăcute, ci dimpotrivă, să apropie tot mai tare Spania de Roma. Nu trebuiesc supraestimate intervențiile papalității în nordul Spaniei și în sudul Franței, mai ales că ele nu au fost făcute din proprie inițiativă. Întrucît faptul constituie însă un simptom al situației politice din acea vreme, nu pot fi trecute cu vederea.

Printre însoțitorii arhiepiscopului Artold la sinodul de la Ingelheim se număra și clericul și arhivarul din Reims Flodoard, prin ale cărui *lucrări de istoriografie* ne-au parvenit informațiile referitoare la frămîntările de la Reims din acea vreme și la situația franceză. Flodoard s-a distins totodată și ca poet prin epopeea sa în trei părți intitulată *De Christi triumphis*. Aceasta este de fapt o lucrare de istorie bisericească ce relatează, printre altele, istoria papală și se remarcă prin epitafurile papale pe care le inserează. Flodoard a cunoscut conținutul acestor inscripții funerare cu ocazia vizitei pe care a întreprins-o în 939 la Roma. Tot atunci, eruditul a fost primit în audiență de papa Leon al VII-lea și invitat la masă. Mîndru de această distincție, Flodoard relatează personal evenimentul. Mai însemnate însă decît operele sale poetice sînt lucrările în proză : *Analele,* care încep cu anul 919 și continuă pînă în 966 (anul în care a murit autorul), bogate în informații, dintre care unele scrise sub impresia nemijlocită a evenimentelor, și *Istoria bisericii din Reims,* singurul exemplu de istorie bisericească din

vremea respectivă. Flodoard porneşte de la începuturile legendare ale oraşului şi bisericii din Reims pe care o prezintă ca fiind fiica Romei, întemeiată ca așezare de oamenii lui Remus, veniţi de la Roma, iar ca lăcaş creştin de episcopul Sixtus, hirotonisit şi trimis de însuşi apostolul Petru. Mai valoros decît construirea unor astfel de speculaţii etiologice este faptul că pentru a prezenta trecutul, ca arhivar, autorul recurge la numeroasele surse documentare pe care le avea la dispoziţie şi le prelucrează. Se desprinde cu claritate contrastul dintre măreţia istoriei şi epoca lipsită de glorie a schismei de la Reims, trăită dureros de către Flodoard.

Alături de Flodoard, mai merită să fie amintit un alt autor din vremea aceea, a cărui operă este posibil să arunce mai multă lumină asupra atmosferei şi gîndirii franceze de atunci. La rugămintea reginei franceze Gerberga, sora lui Otto cel Mare şi soţia lui Ludovic al IV-lea, călugărul din Toulon Adso, devenit ulterior abate la Montier-en-Der, a scris încă înainte de-a muri regele lucrarea intitulată *Libellus de antichristo*. Preluînd şi totodată transformînd reprezentări ale vechiului creştinism, el încearcă să vină în întîmpinarea aşteptărilor apocaliptice, a căror prezenţă la ora aceea în Occident era explicabilă, făcînd observaţia că ultima dintre împărăţiile pămîntene — potrivit învăţăturii biblice — cea romană singura care, conform epistolelor apostolului Pavel, ar mai întîrzia venirea lui Anticrist, a putut să mai reziste atîta timp cît exista domnia acelor „reges francorum", cărora li se cuvenea domnia peste Imperiul roman. Oricît s-ar fi mîngîiat conştiinţa de sine din statul carolingian, zdruncinată de situaţia dezolată în care se afla coroana cu astfel de gînduri cu multe înţelesuri, viitorul tot nu aparţinea descendenţilor direcţi ai lui Carol cel Mare ci regilor germani, care se simţeau şi ei tot regi franci. Însuşi Adso a recunoscut mai tîrziu acestea şi, dînd o interpretare creştină idealului roman despre imperiu, l-a slăvit ca împărat pe saxonul Otto.

Pentru Otto cel Mare activitatea politică pe care o desfăşura în Apus însemna, dincolo de necesităţile vremii, o sporire considerabilă a propriei sale autorităţi, precum şi un însemnat pas înainte pe calea spre dobîndirea titlului imperial şi reînnoirea imperiului, obiective ce nu fuseseră nici o clipă pierdute din vedere. Ca nici un alt domnitor, regele german s-a dovedit a fi pentru Roma şi papalitate un aliat puternic, a cărui prezenţă constituia o garanţie pentru menţinerea ordinei şi păcii, atît în cadrul bisericii cît şi dincolo de graniţele regatului, pe întreg teritoriul vechiului imperiu carolingian. Nu este deci de mirare că, încă în deceniul al cincilea al secolului al X-lea, în anumite ocazii, Otto era privit ca împărat şi că încoronarea sa la Roma se aştepta cît de curînd. Toate acestea

reies din cîteva mărturii documentare (cum ar fi o scrisoare din anul 951, a episcopului Rather de Verona către papa Agapet al II-lea).

Faima saxonului se răspîndise în vremea aceea chiar şi dincolo de graniţele lumii creştine apusene, pătrunzînd pînă în îndepărtatul *stat mahomedan din Spania,* la energicul emir omeid Abderrahman al III-lea, înnoitorul puterii mahomedane în Peninsula Iberică. Neluînd în considerare nici pretenţiile Bagdadului, nici pe cele ale Fatimizilor africani, acesta îşi luase în anul 929 titlul de „calif". Abderrahman a fost un stăpîn îngăduitor, sub a cărui conducere creştinii din Spania maură o duceau relativ bine, putînd să întreţină legături cu confraţii lor spirituali de dincolo de hotare şi chiar cu Roma. În acea vreme trăia la Córdoba un episcop pe care însuşi califul îl aprecia şi cu care se sfătuia. Acesta a avut permisiunea să-i transmită papei Ioan al XII-lea, printr-o solie, diverse informaţii legate de creştinii spanioli. Este cunoscut pelerinajul pe care l-a întreprins în jurul anului 950 un nobil creştin din Spania, pe nume Dúnala. Acesta i-a cerut, la Roma, papei Agapet al II-lea să-i acorde sutana de călugăr, după care a plecat mai departe, prin Constantinopol spre Palestina, şi în cele din urmă a fost martirizat în Egipt.

Călătoria a avut loc într-o perioadă în care Omeiazii erau în bune relaţii cu Bizanţul, căci tocmai în vremea aceea îşi făcuseră apariţia în Spania soli bizantini pentru a-l cîştiga pe calif ca aliat într-o coaliţie împotriva Fatimizilor. Interesul împăratului se îndrepta în primul rînd spre insula Sicilia, unde din anul 947, după înăbuşirea unei răscoale sprijinite de Imperiul bizantin (937—939), domneau ca urmaşi ai Fatimizilor emiri ce aparţineau dinastiei celbite. Aceştia puneau la cale o nouă invazie pe teritoriile bizantine din sudul Italiei.

Ca şi cu Constantinopolul, Abderrahman socotise util să stabilească în vremea aceea legături şi cu regele german. Pentru a pune bazele unei acţiuni politice comune, el a trimis în anul 950 o solie în nord, şi aceasta, desigur, nu numai pentru că auzise de faima saxonului. Totuşi, la început relaţiile diplomatice dintre cele două state nu au fost total lipsite de fricţiuni. Sub pretext că scrisorile de acreditare ale solilor conţineau blasfemii la adresa religiei creştine, aceştia au fost nevoiţi să rămînă în Germania fără a putea să-şi îndeplinească misiunea, pînă în anul 955. Abia atunci călugărul Ioan, devenit mai tîrziu abate la Gorze, a putut să se reîntoarcă cu răspunsul lui Otto la Córdoba. Numai că acest răspuns a stîrnit nemulţumire, astfel încît vreme îndelungată Ioan nu a fost primit în audienţă, iar episcopul Recemund de Elvira, trimis în anul 956 ca mediator în Germania, a trebuit să se prezinte cu scrisori de acreditare noi. Peripeţiile călugărului din

Gorze au fost imortalizate mai tîrziu de către Ioan de Metz într-o *Vita* dedicată prietenului său, lucrare care contribuie în oarecare măsură la cunoașterea situației existente în lumea creștină spaniolă.

Este posibil ca prin tratativele duse cu califul să se fi urmărit izgonirea sarazinilor instalați la Fraxinetum, în Provența, și prin aceasta înlăturarea unei grave amenințări nu numai pentru Burgundia ci și pentru Germania și Italia. Atîta doar că autoritatea califului nu se mai întindea pe atunci pînă la îndepărtatul punct de sprijin mahomedan, lucru de care trebuie că și-a dat seama și trimisul lui Otto. Pe de altă parte, califul era mirat de faptul că Otto le lăsa vasalilor săi multă putere, neputînd astfel să-i cîștige cu totul de partea sa. Dealtminteri, această constatare nici nu era atît de departe de adevăr. Începuturile domniei lui Otto se caracterizează într-adevăr printr-o serie de *dificultăți de ordin intern*, ce nu au putut fi depășite decît în timp și cu greu. Și de aici pot fi trase anumite concluzii în legătură cu politica imperială legată de Roma a monarhului.

Cu ocazia alegerii și încoronării lui Otto, în august 936, la Aachen, populația germană se arătase încă unită. La masa festivă care a avut loc după slujba religioasă la palat, ducii și-au îndeplinit îndatoririle de curteni : Eberhard de Franconia ca stolnic, Arnulf de Bavaria ca mareșal, Giselbert de Lorena ca vistiernic, și Hermann de Suabia ca paharnic. Curînd însă, atmosfera sărbătorească de pace avea să se dovedească înșelătoare și poate nu fără vina lui Otto.

În anul următor, în Bavaria, Eberhard, fiul și urmașul lui Arnulf, mort în 937, a refuzat să depună jurămîntul de credință datorat regelui, probabil pentru că acesta încercase să îngrădească drepturile ducilor. Eberhard putea cu atît mai puțin să tolereze această situație, cu cît păstra amintirea independenței relative de care se bucurase tatăl său chiar și dincolo de granițele regatului, pînă spre Italia. În Saxonia se răzvrăti Thankmar, fratele lui Otto după tată, fiul regelui Henric din prima sa căsătorie, cu frumoasa Hatheburg de Merseburg. Henric o luase de nevastă după ce rămăsese văduvă, deși ea acceptase deja vălul de călugăriță. Mai tîrziu, a fost nevoit să accepte desfacerea căsătoriei, declarată nevalabilă din motive de ordin canonic. Neputînd să-i urmeze la tron tatălui său, deși era primul născut, Thankmar se credea îndreptățit să revendice marca dintre Saale și Elba, partea sa de moștenire pe linie maternă. Numai că, în anul 937, după moartea unchiului lui Thankmar, Siegfried, Otto încredințase acest ținut fratelui acestuia, Gero. Prin urmare, Thankmar a luat legătura cu fratele regelui Konrad I, ducele de Eberhard de Franconia. Acesta era și el nemulțumit și lovit în mîndria sa de familie prin faptul că regatul

franc încăpuse pe mîna saxonilor. Cei doi răzvrătiţi l-au prins pe Henric, fratele mai tînăr al lui Otto, care la rîndul său aspira la coroană. Influenţat de mama sa, Henric, născut copil de rege, considera mai îndreptăţite pretenţiile sale la tron decît cele ale lui Otto, care fusese desemnat de tatăl său. De partea lui Henric se afla şi contele saxon Wichmann, un cumnat al reginei mame Matilda. Contele se simţise înşelat şi jignit de către rege prin numirea fratelui său mai tînăr, Hermann Billung, margraf în Elba inferioară. Şi, în sfîrşit, loialitatea ducelui Giselbert de Lorena se clătina şi ea, mai ales de cînd, în 938, regele Ludovic al Franţei întreprinsese o primă ofensivă asupra graniţei dinspre apus a regatului.

În acelaşi an Thankmar, care în cele din urmă se refugiase în biserica din cetatea Eresburg, a fost ucis de către unul din oamenii lui Otto. Cu toate că arhiepiscopul Frederic de Maienţa s-a străduit să mijlocească pacea între rege şi ducele franc, cu toate că Bavaria a fost şi ea curînd supusă şi conducerea ei încredinţată lui Berthold unchiul lui Eberhard, care dealtminteri continua revolta, lucru pentru care a şi fost exilat, chiar în anul următor a izbucnit o nouă şi puternică rebeliune. De această dată ea era concentrată în jurul persoanei prinţului Henric şi viza obţinerea drepturilor la tron reclamate de acesta. Alături de el nu se mai aflau numai Giselbert de Lorena şi Eberhard de Franconia, ci şi cel mai distins prelat al regatului, arhiepiscopul Frederic de Maienţa. În anul 937, odată cu acordarea omoforului de arhiepiscop, papa Leon al VII-lea a confirmat poziţia deosebită a lui Frederic numindu-l vicar apostolic peste întreaga Germanie. Mulţi considerau în vremea aceea cauza regelui ca fiind pierdută, întrucît întemniţarea şi detronarea sa fuseseră deja puse la cale. În urma victoriei lui Otto asupra lorenilor în bătălia de la Birten, pe Rin, Henric, care se retrăsese din apus spre răsărit, a capitulat la Merseburg. Mărinimos, regele i-a acordat fratelui său retragere liberă, dîndu-i însă astfel din nou posibilitatea să se coalizeze cu Giselbert şi cu ceilalţi răzvrătiţi. Situaţia regelui nu s-a ameliorat decît în urma unui atac prin surprindere reuşit asupra taberei ducilor Eberhard şi Giselbert, aflată la Andernach. Eberhard de Franconia a căzut pe cîmpul de luptă, Giselbert s-a înecat în Rin în timp ce fugea, iar arhiepiscopul Frederic pe care populaţia din Maienţa nu l-a lăsat să intre în reşedinţa sa, a fost prins şi închis. Otto a avut cale liberă să cucerească Lorena. Între timp, regele Ludovic al Franţei ridicase şi el pretenţii asupra acestui regat în urma căsătoriei sale de ultimă oră cu Gerberga, văduva lui Giselbert, a cărei mînă, regele german, fratele ei, o promisese deja noului duce bavarez, Berthold. Titlul de duce loren l-a primit în anul 940 prinţul Henric, care se supusese fratelui său Otto. Cu

siguranţă că acest act avea ca scop cîştigarea acestuia pentru cauza regelui, numai că, la scurt timp, el a fost alungat de către loreni şi înlocuit printr-un conte localnic ce dovedise loialitate faţă de rege. Jignit, prinţul a trecut din nou de partea opoziţiei. Un atentat care urma să aibă loc în 941 de paşte, la Quedlinburg, a fost la timp dat în vileag, ceea ce a însemnat o schimbare fundamentală în relaţiile dintre cei doi fraţi. Tot în anul 941, de crăciun, în vreme ce încerca să fugă, prinţul a fost prins şi întemniţat la Ingelheim, dar, plin de căinţă s-a aruncat la Frankfurt la picioarele regelui şi deşi a obţinut iertare la intervenţia mamei sale Matilda, a fost obligat să nu se arate la curte o bună bucată de vreme.

Noua încercare a lui Otto de a satisface ambiţia fratelui său şi de a o folosi în interesul regatului a fost mai izbutită. După ce muri, în 947, ducele Berthold de Bavaria, lăsînd în urmă doar un fiu în vîrstă de doi ani, Otto i-a încredinţat ducatul fratelui său Henric, care s-a însurat cu Judith, nepoata lui Berthold şi fiica ducelui Arnulf. Însemnătatea ducatului era desigur diminuată atîta timp cît alături de duce domnea, în persoana fratelui lui Judith, Arnulf, un conte palatin direct răspunzător în faţa regelui, după modelul carolingian de guvernare. Prin acest act Otto căutase să-l atragă de partea sa atît pe propriul său frate cît şi vechea familie de duci bavarezi. Şi într-adevăr, de atunci înainte, Henric s-a dovedit a fi cel mai credincios şi mai apropiat prieten al regelui, chiar dacă sfatul său nu a fost întotdeauna bun şi dezinteresat.

Şi în privinţa altor teritorii pot fi observate în aceeaşi perioadă încercări ale politicii regale de a recurge la *relaţii de familie* pentru a strînge legăturile cu coroana şi respectiv cu dinastia saxonă. Astfel, după moartea ducelui Eberhard, în Franconia nu a mai fost numit un nou duce, iar ducatul a fost trecut în domeniile coroanei, fiind administrat nemijlocit de rege, asemenea Saxoniei, ţara de baştină a ottonilor. Această măsură avea ca scop să sublinieze încă o dată caracterul franc al regatului. În Lorena în schimb, domnea din 944 francul Konrad cel Roşu, din familia denumită ulterior a Salienilor. Acesta a devenit, prin căsătoria sa în 947 cu Liutgard, ginerele lui Otto. La sfîrşitul aceluiaşi an a avut loc căsătoria prinţului moştenitor Liudolf cu Ida, fiica ducelui Hermann de Suabia. Curînd după aceea, în 948, după moartea lui Hermann, prinţul dobîndi titlul de duce al Suabiei. Cu aceasta toate teritoriile regatului au ajuns în mîinile membrilor familiei regale. Cu siguranţă că nu a fost o simplă întîmplare ci o nouă tactică de guvernare adoptată de Otto.

Această politică, al cărei scop era fără îndoială menţinerea unităţii statului, nu a corespuns întru totul aşteptărilor, mai ales

că în vremea respectivă interesele centrifuge ale diferitelor ramuri ale familiei mai erau încă destul de puternice încît să-i influențeze și pe ducii nou instalați. Tocmai din motive de ordin familial a luat naștere foarte curînd o nouă revoltă antimonarhică. Cauza ei imediată a fost prima incursiune întreprinsă de rege în Italia. Cu această ocazie, după ce regele a cucerit în septembrie 951 capitala italică, Pavia, el s-a proclamat și rege al Italiei și, avînd în vedere că rămăsese văduv după moartea în 946 a soției sale Edith, s-a căsătorit cu Adelheid, văduva fostului rege.

Încă înainte de a porni Otto spre Italia, ducele Liudolf a întreprins o incursiune armată dincolo de Alpi. Aparent, el încerca să-i fie pe plac tatălui, este însă posibil să fi urmărit de fapt interesele Suabiei și să fi căutat să cîștige pentru sine regatul din sud devenit liber. Întrucît ducele Henric de Bavaria, credincios vechilor idealuri ale politicii bavareze duse în sud, făcuse agitație în Italia împotriva nepotului său, nu este de mirare că expediția acestuia a eșuat. Astfel, nu numai că a ieșit la iveală dușmănia, care ulterior nu a contenit să sporească, dintre cei doi duci din sudul Germaniei ci a avut loc și tragica înstrăinare dintre Otto și fiul său, pe care încă cu mult înainte îl desemnase urmaș. (Această înstrăinare avea să se accentueze atunci cînd Adelheid, noua soție a regelui, i-a mai dăruit acestuia un fiu, pentru care, ca mamă, se străduia cu mult zel să cîștige întreaga dragoste și bunăvoință a tatălui, astfel încît temerea lui Liudolf că fratele său vitreg, născut în purpură, ar putea fi preferat și în problema succesiunii la tron era întemeiată). În 951, ducele a părăsit înainte de vreme armata tatălui său aflată în Italia și s-a reîntors în Germania unde, în mod demonstrativ, a adunat de crăciun mai marii regatului în jurul său.

Printre cei nemulțumiți de comportarea regelui avea să se numere în curînd și ginerele acestuia, Konrad de Lorena. La începutul anului 952, cînd, în urma veștilor proaste primite din Germania, Otto și-a întrerupt șederea în Italia, el i-a încredințat ducelui comanda armatei rămase în sud, lăsîndu-l să continue lupta împotriva regilor italici Berengar și Adalbert. Konrad a izbutit într-un timp relativ scurt să-l forțeze pe Berengar să se supună și făcîndu-i promisiuni ce-i depășeau desigur cu mult competența, l-a determinat pe acesta să-l însoțească la curtea lui Otto pentru a încheia acolo pacea. În primăvara anului 952, cei doi și-au făcut apariția la Magdeburg. Numai că, sfătuit de fratele său Henric și influențat de soția sa Adelheid, care nu putuse da uitării atît de repede nedreptățile pe care i le făcuse Berengar, regele a refuzat să-l primească pe acesta și nu a vrut cu nici un chip să sancționeze înțelegerile făcute de ginerele său. Konrad, care se

așteptase mai curînd să fie lăudat și nicidecum mustrat, se vedea acum compromis și se alătură prin urmare cumnatului său Liudolf în ura acestuia împotriva ducelui de Bavaria, cel care părea să aibă cel mai greu cuvînt în sfatul regelui. Situația nu s-a schimbat cu nimic, nici chiar atunci cînd Otto a căutat să remedieze lucrurile și a început în cele din urmă negocierile cu Berengar. Pacea definitivă a fost încheiată la începutul lunii august 952 cu ocazia unei întruniri la Augsburg a „Reichstagului" la care a luat parte și Berengar, venit de peste Alpi din Italia împreună cu fiul său Adalbert. Ei au depus jurămîntul de credință față de regele german și au fost obligați să cedeze mărcile din partea de nord-est a regatului lor în favoarea ducelui de Bavaria, ieșit învingător. De asemenea, ei au fost recunoscuți stăpîni ai Italiei, firește însă numai sub suzeranitatea lui Otto.

La începutul anului 953, puțin timp după nașterea primului fiu al lui Adelheid, starea de încordare internă în care se afla Germania s-a descărcat printr-o nouă revoltă, în fruntea căreia se aflau Liudolf, Konrad și arhiepiscopul Frederic de Maiența. Și de această dată Otto a avut noroc și a scăpat de un nou atentat ce fusese pus la cale. Astfel, el a fost nevoit să se angajeze într-o luptă ce avea să dureze vreme îndelungată fără a-i fi deloc favorabilă la început. Sub conducerea contelui palatin Arnulf și a arhiepiscopului Herold de Salzburg, Bavaria s-a răzvrătit și ea, împotriva ducelui Henric. De-abia trecuse și ea de partea celor răsculați, cînd o invazie maghiară, ce a înaintat pînă în Franconia și Lorena, a determinat o schimbare crucială.

Deoarece, pentru a-și atinge ambițioasele țeluri, Liudolf s-a folosit de ajutorul sălbaticelor hoarde din răsărit, el a fost considerat dușman al țării. Treptat, ceilalți au început să se îndepărteze de el. Chiar și arhiepiscopul Frederic și ducele Konrad, cel mai puțin norocos în luptă, au căutat să cadă la învoială cu regele. Pustiită între timp, Bavaria a ajuns și ea să prefere autoritatea regală războiului civil și rebeliunii. În cele din urmă, în vara anului 954, după ce cetatea Regensburg, în care se baricadase, a fost asediată și populația dinlăuntru lăsată să moară de foame, Liudolf s-a văzut nevoit să capituleze, nu înainte însă de-a fi făcut o încercare de a ieși din încercuire, cu care ocazie a murit contele palatin Arnulf.

La sfîrșitul anului 954, „Reichstagul" s-a întrunit la Arnstadt, lîngă Erfurt, și a sărbătorit împăcarea și pacea. Fără ca să mai fie numit un nou conte palatin, ducele Henric a primit iar Bavaria, pentru ca apoi să-l pedepsească cu orbirea și să-l întemnițeze pe arhiepiscopul de Salzburg, Herold, obligîndu-l prin aceasta să se resemneze. Ducatul Suabiei, la care Liudolf a fost constrîns să renunțe, a fost acordat de către rege ginerelui lui Henric, Burchard,

fiul ducelui de Suabia Burchard al II-lea, căzut în Italia în anul 926. În locul arhiepiscopului Frederic de Maienţa, mort în octombrie 954, a trecut Wilhelm, fiul nelegitim al lui Otto. Lorena i-a revenit fratelui cel mai tînăr al regelui, lui Brun, care din 953 era arhiepiscop de Köln. În 955, amîndoi arhiepiscopii au primit de la papa Agapet al II-lea, în semn de recunoaştere, omoforul cuvenit rangului lor.

Atribuirea ducatului Lorena arhiepiscopului de Köln arată o nouă şi foarte importantă trăsătură a politicii interne ottone, trăsătură ce avea să înlocuiască treptat, respectiv să completeze, domnia de familie ce dăduse greş. Este vorba despre *atragerea* tot mai pronunţată a *bisericii* în administraţia teritorială şi de acordarea de atribuţii publice, aşa-numite de stat, demnitarilor bisericeşti. În legătură cu aceasta se foloseşte noţiunea de sistem bisericesc ottonian al regatului, un sistem bazat pe principii mai vechi, care a funcţionat pînă în epoca Salienilor, şi care — cu toate că a fost pus la îndoială în timpul luptei pentru investitură — a continuat să existe chiar şi după terminarea acesteia, fireşte nu în aceeaşi formă, influenţînd în mare măsură istoria regatului. La început Lorena a fost singurul ducat încredinţat unui cleric, iar domnia arhiepiscopului Brun s-a limitat la coordonarea locţiitorilor laici din Lorena inferioară şi cea superioară, numiţi de comun acord cu regele. Unităţi administrative mai mici, ca de pildă teritorii în care drepturile, veniturile şi funcţiile — aşa-numitele regalii — fuseseră încă mai de mult încredinţate arhiepiscopilor, episcopilor, ba chiar şi abaţiilor. Acum însă, fenomenul luase alte proporţii, extinzîndu-se în curînd şi asupra comitatelor.

Atragerea clerului în treburile domniei se impunea din mai multe motive. Ca urmare a acordării de imunităţi, instituţiile bisericeşti erau mai de mult la curent cu exercitarea funcţiilor publice şi juridice. Căci „imunitate“ însemna că un anume teritoriu, cu drepturile şi îndatoririle aferente, era scos din sistemul administrativ al regatului, alcătuit dintr-o reţea de comitate, şi că rolul de funcţionar regal, care odinioară îi revenea contelui. era acum încredinţat guvernatorului de imunitate. Clerul reprezenta un cerc de persoane bine pregătite şi disponibile, care în împrejurările date erau chiar mai potrivite decît persoanele laice pentru rezolvarea treburilor administrative. Şi, în sfîrşit, se trăgea nădejdea ca odată cu trecerea de întregi teritorii în mîinile bisericii să fie soluţionată în sens favorabil problema transmisibilităţii funcţiilor şi a feudelor, problemă care apăruse încă în perioada carolingiană tîrzie. Tradiţia îl obliga pe rege să transmită urmaşului de drept funcţia devenită vacantă după moartea vreunui demnitar şi, împreună cu aceasta, terenul sau feuda respectivă,

acestea fiind considerate o recompensă în natură. Așadar, regele nu putea dispune de acestea după bunul său plac. Datorită normei referitoare la celibat, o normă care deși nu se impusese pretutindeni, era în mare măsură respectată, clericii nu putea avea moștenitori legitimi, exceptînd cazul în care, așa cum se și întîmpla în realitate, donația era considerată un act ce nu îi era destinat numai clericului respectiv, ci un dar făcut bisericii în fruntea căreia se afla acesta, respectiv patronului ei sau chiar domnului ei ceresc. Atunci, în conformitate cu dreptul canonic, actul devenea irevocabil. Dar chiar și în acest caz libertatea pe care o avea regele era mai mare decît în cadrul sistemului feudal laic, căci prin funcția sa de protector regal al bisericii, el avea dreptul ca atunci cînd în cadrul rețelei bisericești a regatului devenea vacant scaunul vreunui arhiepiscop, episcop sau chiar și al unui abate să recomande și să numească, printr-un fel de act preliminar alegerilor, candidatul care să-i convină. De regulă, această numire era ulterior acceptată în virtutea loialității față de suzeran. Dincolo de acesta continua să fie valabil un principiu datînd de la începutul evului mediu cu privire la bisericile înălțate pe pămînturile private ale seniorilor. Potrivit acestuia, seniorul avea dreptul să dispună personal de biserica respectivă. Adesea, bisericile regatului au ajuns să fie considerate biserici personale ale regelui. Această situație juridică fusese recunoscută chiar și de Roma, și anume prin decizia mai sus amintită pe care papa Ioan al X-lea a dat-o în anul 921, prin care a hotărît ca, potrivit tradiției, nici o episcopie să nu fie atribuită fără consimțămîntul regelui și nici un episcop hirotonisit împotriva voinței regale. Vreme îndelungată această stare de lucruri a fost acceptată, pînă cînd, într-un tîrziu, s-a înțeles că atît intervenția regelui în treburile bisericii cît și însărcinarea demnitarilor bisericești cu atribuții laice puteau deveni primejdioase pentru biserică.

O premisă esențială pentru buna funcționare a sistemului bisericesc din regatul otton au constituit-o bunele relații existente între domnitor și instituția papală. Acest lucru era necesar căci altminteri, în anumite împrejurări, ar fi putut să aibă loc o ciocnire între îndatoririle pe care le avea un demnitar bisericesc însărcinat cu funcții laice și care datora ascultare la doi stăpîni : regelui său și papei de la Roma.

Chiar dacă tocmai în vremea aceea larga autoritate a papalității nu era atît de pronunțată cum avea să fie mai tîrziu, Roma — ca oraș al apostolilor Petru și Pavel — și implicit episcopul roman se bucurau totuși de un înalt prestigiu în viața religioasă. Strădania lui Otto de a intra în contact cu papa și de a incorpora pe cît posibil instituția papală în sistemul bisericesc al regatului este așadar explicabilă, la fel ca și politica imperială și romană

a lui Otto. Aceasta din urmă a fost de asemenea determinată de *politica* monarhului *în răsărit*, caracterizată prin multiple tendințe misionare. Astfel de pildă, la sinodul care a avut loc la Ingelheim, în iunie 948, sub conducerea episcopului Marinus Bomarzo în calitate de legat papal, au fost discutate, în afară de probleme privind împăciuirea lumii apusene, și misiunile din nordul și răsăritul regatului.

În vremea aceea, la Ingelheim, în jurul regelui Otto se adunase marea majoritate a episcopatului german, în frunte cu mitropoliții. Arhiepiscopul Adaldag de Hamburg-Bremen și-a făcut apariția însoțit de trei episcopi din Iutlanda, conducătorii diocezelor Schleswig, Ripen și Aarhus, de curînd înființate. Existența arhiepiscopiei nordgermane, întemeiată în 831, al cărei sediu a trebuit să fie mutat în 845, după distrugerea Hamburgului de către vikingi, la Bremen și care de atunci nu mai cuprindea decît un spațiu relativ mic, era justificată mai ales prin acțiunile misionare pe care le întreprindeau în nord. Dar abia după instaurarea lui Adaldag, în 937, acestea s-au putut desfășura, fiind încununate cu succes, cel puțin în Danemarca. Această dovadă concretă pe care o putea aduce Adaldag era cu atît mai necesară, cu cît apăruse deja ideea ca biserica din Bremen să fie din nou pusă în subordinea bisericii din Köln, din care se desprinsese inițial. La începutul anului 948, Adaldag i-a cerut papei Agapet al II-lea reconfirmarea privilegiilor arhiepiscopiei sale și a obținut acordul conciliului și al legatului papal pentru înființarea celor trei episcopii sufragane, devenită posibilă datorită atitudinii procreștine a regelui Danemarcei, Harald Dinte albastru. O altă episcopie a luat ființă la Oldenburg, în ținutul Holstein, și avea ca scop creștinarea abodrizilor, neamul de origină slavă care încă de pe vremea lui Carol cel Mare avansase cel mai mult spre apus.

Legatul papal pare să mai fi luat parte în 948 și la înființarea altor episcopii germane. În orice caz, numele său este menționat în hrisoavele de întemeiere ale episcopiilor Brandenburg și Havelberg, subordonate arhiepiscopiei Maiența. Ele aveau ca obiectiv creștinarea slavilor de pe Elba, supuși încă de pe vremea regelui Henric I. Urcarea lui Otto cel Mare pe tron și tulburările care au urmat după aceea în interiorul regatului le-au dat slavilor posibilitatea să se elibereze din nou de sub dominația germană. A fost așadar necesar ca atît regele cît și margrafii numiți de acesta, Herman Billung și Gero, să ducă războaie de apărare de-a lungul întregii graniți slave. Supusă pentru întîia oară de germani în 929, Boemia împreună cu domnitorul ei, ducele Boleslav I din familia Přemislid, sub a cărui influență se afla și teritoriul populat de slavi, situat la nord de Sudeți, nu au putut fi constrînși

să recunoască supremaţia germană, decît după campania militară întreprinsă de Otto în 950 la Praga. Creştinarea slavilor şi întemeierea episcopiilor era o măsură suplimentară pentru a asigura pacea de-a lungul graniţelor, pe lîngă organizarea pe mărci.

Dincolo de aceasta, activitatea misionară desfăşurată pe teritoriile răsăritene trebuie să fi fost o problemă care să-l fi preocupat în mod deosebit pe rege. În 937, la scurt timp după ce a preluat domnia, el a întemeiat la Magdeburg, pe Elba, unde se afla reşedinţa sa favorită atît în vremea cînd era prinţ moştenitor, dar şi mai tîrziu cînd a devenit rege, o mănăstire căreia i-a încredinţat misiuni deosebite şi pe care a înzestrat-o cu danii valoroase, punînd-o totodată în siguranţă prin privilegii papale. Curînd, mănăstirea a fost implicată în planuri mai ample de politică bisericească. Nu întîmplător ctitoria i-a fost închinată sfîntului de origine burgundă Mauriciu, conducătorul legiunii tebane, omorît, potrivit legendei, în timpul domniei împăratului Diocleţian, şi care era considerat campionul credinţei creştine. Printre relicvele rămase de la el se număra şi acea lance pe care odinioară Henric I o dobîndise de la regele burgund Rudof al II-lea.

Intenţiile lui Otto legate de Magdeburg ne-au parvenit mai întîi printr-o epistolă deosebit de interesantă pe care arhiepiscopul Wilhelm de Maienţa i-a trimis-o în toamna anului 955 papei Agapet al II-lea. Este însă cu putinţă ca aceste intenţii să fi fost discutate cu legatul papal deja în anul 948. În scrisoarea sa, arhiepiscopul lua o atitudine categorică împotriva politicii bisericeşti a tatălui său, pe care o sprijinea Roma. El se plîngea de asemenea de faptul că, după cum aflase şi de altfel presupusese, Hadamar, abatele mănăstirii Fulda, în calitate de sol regal la Roma, dobîndise prin mituire un privilegiu care-i dădea domnitorului dreptul să întemeieze arhiepiscopii unde-i era pe plac. Wilhelm îşi exprimă mirarea că astfel de probleme nu sînt dezbătute de către un conciliu naţional german şi că nici ceilalţi arhiepiscopi ai regatului, nici el, în calitate de primat, nu au fost înştiinţaţi. El atrăgea atenţia asupra faptului că planurile regelui încălcau atît privilegiile papale ale mănăstirii Sf. Mauriciu din Magdeburg cît şi pe cele ale Maienţei, şi că el, în calitate de mitropolit, nu putea fi de acord nici cu mutarea episcopiei Halberstadt, nici cu despărţirea acestei dioceze de provincia bisericească Maienţa. În încheiere, expeditorul scrisorii ameninţa că în cazul în care, aşa cum dealtminteri şi părea, contribuţia sa la soluţionarea problemelor bisericeşti ale Germaniei nu mai era considerată necesară, el va porni ca misionar în lumea păgînă.

Din scrisoare, aşadar, reiese că urma ca mănăstirea Sf. Mauriciu să fie transformată în reşedinţă arhiepiscopală, episcopia

Halberstadt să fie mutată la Magdeburg și în același timp ridicată la rang de arhiepiscopie, iar teritoriile din est ale provinciei bisericești Maiența să fie transmise noii arhiepiscopii. După toate aparențele, episcopul Berhard de Halberstadt, distins în prealabil de papa Agapet al II-lea, avea șanse să fie avansat arhiepiscop. In viitor a devenit limpede că, spre deosebire de așteptările tatălui său și la fel ca și predecesorul său Frederic, Wilhelm nu s-a supus orbește politicii bisericești a lui Otto și anume (așa cum pare să o demonstreze hotărîrea sa de a porni ca misionar, hotărîre exprimată deschis) nu numai împins de interesul egoist de a-și menține poziția, ci și din considerente pur bisericești. Neputînd să-l cîștige pentru planul său, regele s-a luptat cu atît mai mult să obțină consimțămîntul papal, ceea ce a și reușit prin intermediul abatelui Hadamar din Fulda.

Abate din anul 927, Hadamar a fost unul dintre ajutoarele și consilierii cei mai însemnați ai regelui, care printre altele a petrecut mai multă vreme la Roma. Legăturile abatelui cu instituția papală au fost de folos și mănăstirii, căci atît Leon al VII-lea, cît și Marinus al II-lea și, în sfîrșit, Agapet al II-lea i-au confirmat abatelui privilegiile abației sale, printre care se număra și scoaterea acesteia din jurisdicția sistemului bisericesc al regatului și subordonarea ei în exclusivitate papalității. Este posibil ca și de aici să se fi iscat un oarecare litigiu între arhiepiscopul de Maiența și conducătorul celei mai însemnate abații a provinciei bisericești și, de altfel, din întregul regat, ieșită însă din sfera sa de influență. Conflictele începuseră încă de pe vremea cucernicului arhiepiscop Frederic, deoarece acesta considera mai utilă respectarea unei vieți monahale disciplinate de către călugări, decît desfășurarea unei activități politice în slujba regelui în afara zidurilor mănăstirești, fie ea cît de importantă. Arhiepiscopul Wilhelm însă îl suspecta pe abate că ar fi obținut privilegii de la Roma pe căi necinstite.

La început, Wilhelm, care în rezistența pe care o opunea regelui nu se dăduse în lături de la folosirea unor invective puternice, a contribuit la insuccesul planurilor lui Otto. Cu atît mai mult cu cît scrisoarea arhiepiscopului nu a mai ajuns la papa Agapet al II-lea iar urmașul acestuia, Ioan al XII-lea, în răspunsul său îi dădea dreptate arhiepiscopului, într-un mod reținut, dar limpede, și revenea la punctul acestuia de vedere, fapt care la rîndul său este posibil să fi influențat atitudinea episcopului german din întregul regat. În cazul în care regele dorea să-și impună intențiile și să înfrîngă rezistența de principiu pe care arhiepiscopul o opunea politicii sale bisericești, nu îi rămînea altă cale decît să reia la momentul potrivit tratativele cu Roma pentru ca să exercite prin intermediul papei oarecari presiuni asupra episcopa-

tului german. Așadar, politica ottonă față de Roma și imperiu a fost, chiar dacă nu în exclusivitate, totuși în mare măsură condiționată de politica bisericească și de cea răsăriteană. De abia cu prilejul încoronării sale ca împărat, în anul 962, Otto a avut posibilitatea să reia vechiul său proiect de întemeiere a unei arhiepiscopii răsăritene la Magdeburg.

Se poate ca Wilhelm să nu fi înțeles esența viziunii de perspectivă a tatălui său, căci pe cît este de admirat interesul său personal pentru misiunea răsăriteană, pe atît de puțin posibil pare succesul unei astfel de acțiuni pornite de pe Rin. Necesitatea îndeplinirii ei nu se limita numai la teritoriile ocupate de slavi pe Elba, de-a lungul graniței germane, ci avea să slujească și altor scopuri mai îndepărtate.

Cu aceasta pătrundem în sfera relațiilor lui Otto cu Imperiul bizantin, deoarece acțiunea misionară germană din sudul și sud-estul regatului avea să întîlnească în mod obligatoriu în calea ei interesele bizantine.

La sfîrșitul anului 944 și începutul lui 945, la *Bizanț* a fost răsturnată domnia dinastiei Lekapenos. Mai întîi a fost detronat împăratul Romanos I de către fiii și coregenții săi, Ștefan și Constantin, pentru ca apoi să fie și ei trimiși la mănăstire de către susținătorii dinastiei macedonenilor. În sfîrșit, împăratul Constantin al VII-lea Porfirogenetul, tutelat pînă atunci de familia Lekapenos, a putut să ocupe singur tronul din orașul de pe Bosfor. În anul imediat următor, el a pus bazele relațiilor diplomatice cu puterile europene, printre care se număra și Germania. S-a auzit despre o solie bizantină care în octombrie 945 s-ar fi înfățișat la curtea regelui Otto și oferindu-i darurile obișnuite l-ar fi înștiințat pe acesta despre schimbările care au intervenit în conducerea Imperiului bizantin. Schimburile diplomatice s-au intensificat începînd cu anul 949. Ele aveau ca scop stabilirea unor alianțe dinastice între casa domnitoare saxonă și cea macedoneană, mijlocul cel mai sigur — conform politicii bizantine — de a lega dinastii de origine străină de imperiu, care nu a renunțat niciodată la pretențiile sale de întîietate față de celelalte popoare înrudite, în ceea ce privea locul de succesor al vechii Rome.

Pentru Germania acest lucru părea să aibă o deosebită importanță, deoarece tocmai în vremea aceea regatul lui Otto cel Mare dobîndise hegemonia în lumea apuseană, iar Bizanțul pare să fi recunoscut prea bine însemnătatea regelui saxon, purtător în curînd și al coroanei italice. Constantin al VII-lea obișnuia să i se adreseze cu titulatura de „Mare rege“. Judecînd situația din punct de vedere politic, el a considerat înțelept să-i ceară lui Otto o mireasă pentru fiul și urmașul său la tron, Romanos al

II-lea, care în urma morții în 949 a primei sale soții, Berta-Eudochia, fiica regelui Hugo al Italiei, rămăsese de timpuriu văduv. Otto tocmise deja artiști greci pentru a face portretul nepoatei sale Hedwig, fiica ducelui Henric de Bavaria, iar prințesa începuse deja să studieze limba elină, cînd proiectul de căsătorie se destrămă și Hedwig se văzu nevoită să se mulțumească cu mîna ducelui Burchard al II-lea de Suabia. Ea a intrat în istorie ca una dintre cele mai cultivate doamne care au trăit în secolul al X-lea, fiind chiar și astăzi cunoscută datorită legăturilor pe care le-a întreținut mai tîrziu, ca văduvă, la castelul Hohentwiel, reședința ei din Suabia, cu învățații din cel mai însemnat centru de cultură clasică aflat în sudul Germaniei, mănăstirea Sant Gallen, și în primul rînd cu călugărul Ekkehard al II-lea.

În schimb, fiul împăratului bizantin, trecînd peste îngrădirile ce i le impunea rangul, s-a căsătorit în 956 cu frumoasa și tînăra fiică de cîrciumar, Anastasia, care devenită împărăteasă la vîrsta de optsprezece ani și-a luat numele de Teofano, puțin potrivit persoanei ei. Se pare că, dornică să joace prin intermediul poziției soțului ei primul rol în stat, ea l-ar fi otrăvit pe socrul ei Constantin, care s-a remarcat mai mult ca literat erudit și teoretician politic decît ca împărat, fiind mereu înconjurat de favoriți. Prin urmare, tînărul împărat Romanos al II-lea nu a prea avut ocazii să pună în aplicație învățăturile tatălui său, cuprinse în lucrarea *De administratio imperio*, domnia sa neînsemnată desfășurîndu-se sub influența deplină a împărătesei.

Tensiunea politică existentă datorită ei între Bizanț și regatul lui Otto este lesne de înțeles. Concludent pentru intensitatea acesteia este faptul că o solie germană, trimisă în 960 la Constantinopol, nu a fost primită în audiență, funcționarii imperiali purtîndu-se din cale afară de neprietenos. Nu se poate decît presupune a cui a fost vina în acest incident, la fel ca și scopul urmărit de Otto cel Mare atunci cînd a încercat să reia legăturile cu Bizanțul. S-ar putea ca acesta să fi fost dictat de planurile imperiale ale lui Otto la Roma, care tocmai începeau să se contureze, regele devenind astfel un rival al împăratului bizantin.

În vara anului lui 959 și-a făcut apariția la curtea germană o solie a Olgăi, cneaghină a rușilor în acea vreme, avînd reședința la *Kiev*, și văduvă a lui Igor Rurichidul, omorît în 944. Ea solicita trimiterea unor preoți care să creștineze țara și poporul peste care domnea, respectiv pe slavi și aristocrația varegă de origine nord-germană pe care-i supusese la mijlocul secolului al IX-lea. Olga personal s-a creștinat și a adoptat numele de Elena. În 957, cu ocazia unei vizite la Constantinopol, ea a făcut rugăminți asemănătoare și în orașul imperial din răsărit, pare-se fără

să fi putut obţine de la patriarhul bizantin promisiuni satisfăcătoare cu privire la modul de organizare a bisericii. Este posibil ca acesta să fi fost motivul răcirii bunelor relaţii existente pînă atunci între curtea de la Kiev şi Bizanţ, de cînd neamul lui Rurik, condus de cneazul Igor, înţelesese că nu va putea să cucerească strălucitorul Constantinopol. Olga s-a văzut nevoită să-şi orienteze politica spre apus, mai ales că ea nădăjduia să profite de pe urma răcirii în vremea aceea a relaţiilor germano-bizantine.

Faptul că cneaghina rusă Olga trimisese o solie în apus a oferit bisericii germane şansa unică de a cîştiga tînărul stat rus, precum şi partea slavă a Europei răsăritene ca adepţi ai creştinismului de tip occidental, iar regele Otto părea dornic să folosească această posibilitate, unică şi sub aspect politic. Ca misionar al ruşilor a fost ales mai întîi călugărul Libutius din Maienţa. În acest scop, el a fost hirotonisit episcop, numai că la începutul lui februarie 961, cu foarte puţin timp înainte de a porni în mult amînata călătorie, el a murit. Urmaşul său, călugărul Adalbert din Trier, ajuns în răsărit, a fost confruntat cu o altă situaţie, datorită venirii acolo la putere, în 961, a cneazului Sviatoslav, a cărui atitudine se deosebea de cea a mamei sale. Venirea sa la domnie a însemnat totodată şi ridicarea opoziţiei păgîne. Prin urmare, Adalbert s-a reîntors după numai un an în Germania, fără izbîndă. Numit abate la Weissenburg în Alsacia, pare să se fi dedicat lucrărilor de istoriografie, înainte de a-i fi încredinţate din nou misiuni mai importante în răsărit. Este posibil ca el să fi continuat pînă la 967 cronica abatelui Regino de Prüm, oprită cu evenimentele la anul 906, una dintre cele mai însemnate lucrări istoriografice din epoca ottonă.

Acţiuni misionare urmau să aibă loc şi de-a lungul graniţei de sud-est a regatului. Aici fuseseră înfrînţi *maghiarii*, care pătrunseseră în ultimele decenii de atîtea ori pînă în inima Germaniei, dar care erau pe cale să se stabilească pe teritoriile panone. Cît de periculoşi puteau fi aceşti vecini se văzuse deja cu ocazia revoltelor germane îndreptate împotriva lui Otto cel Mare în primii ani ai domniei sale, revolte pe care maghiarii le-au sprijinit. Bătălia de la Lechfeld, din 10 august 955, a produs însă o schimbare hotărîtoare. O armată alcătuită din oşteni aparţinînd tuturor popoarelor germane sub conducerea nemijlocită a regelui Otto a eliberat oraşul Augsburg, ale cărui ziduri fuseseră cu vitejie apărate de episcopul Ulrich. Asediatorii maghiari au fost nimiciţi definitiv, astfel încît nu au mai putut înainta cu incursiunile spre apus. Citind astăzi reuşitele descrieri făcute de contemporani, putem aproape retrăi bătălia şi vedea cum, fluturînd drapelul Germaniei, stindardul Sf. Mihail, regele s-a năpustit asupra inamicilor şi mai tîrziu, cînd printr-o manevră ocolită maghiarii erau la un

pas de a da peste cap strategia de luptă a germanilor — purtînd în mînă lancea Sf. Mauriciu — el își îmbărbăta oștirea. La victorie a contribuit în mare măsură vitejia lui Konrad, fostul duce de Lorena și ginerele regelui Otto. El a căzut pe cîmpul de luptă răpus de o săgeată a inamicilor. În cele din urmă, hoardele maghiare au traversat rîul Lech și au luat-o la goană spre răsărit.

Pentru asigurarea militară a graniței bavareze a fost întemeiată și aici, după exemplul saxon, o marcă de est, germenul viitoarei Austrii. Pentru a-i liniști în continuare pe unguri a fost necesar să fie întreprinse anumite acțiuni misionare. Biserica germană nu a întîrziat să vadă în acestea o sarcină deosebită ce-i revenea. Desigur că Bizanțul depusese încă cu mult înainte eforturi în această direcție, iar patriarhul Teofilact, fiul împăratului Romanos I Lekapenos, a trimis chiar ca episcop misionar un călugăr grec, pe nume Hiertheos, pentru a-i creștina pe maghiari. Succese au putut fi înregistrate chiar și în familiile conducătoare maghiare. Astfel, în bătălia de la Lechfeld, regele german a avut de înfruntat în persoana conducătorului oastei adverse, Bulcsu, nu un barbar sălbatic ci un creștin botezat cu cîțiva ani mai înainte la Constantinopol. Luat prizonier după luptă de către ducele Henric de Bavaria, acesta, împreună cu alții, a fost pedepsit cu ștreangul pentru incursiunea de jaf pe care o întreprinseseră într-o țară creștină.

Recunoștința germanilor pentru victoria de la Lechfeld s-a îndreptat atît spre patronul zilei respective, Laurentiu, cît și spre patronul Magdeburgului, Mauriciu, a cărui lancie a purtat-o regele Otto în timpul luptei. Se relatează că înainte de luptă Otto ar fi slăvit înființarea unei episcopii la Merseburg. Este probabil ca și proiectul întemeierii unei episcopii la Magdeburg să fi fost legat de victoria din 955, în orice caz atunci s-a vorbit pentru întîia oară despre el.

Și mai importantă pentru aprecierea evenimentului este o informație provenită de la Widukind de Corvey, potrivit căreia încă la Lechfeld armata învingătoare l-ar fi aclamat pe conducătorul ei ca împărat. În relatările sale, Widukind a fost influențat de reminiscențe ale antichității, de amintirea despre împărații romani proveniți din rîndurile soldaților, precum și de principiul pe care l-a transmis, printre altele, și literatura creștină și care spunea că armata este cea care-l ridică pe împărat. Cucernicul cronicar nu se îndoia de faptul că în ultimă instanță victoria era un dar de la Dumnezeu, făcut pentru a arăta cu claritate menirea de domnitor a lui Otto cel Mare. Astfel, Widukind este martor că Otto era considerat de către contemporanii săi încă înainte de încoronarea papală, ba chiar și fără aceasta, ca fiind mai mult decît un rege printre alții.

VI. Apropiere și distanță între papalitate și imperiu

Pentru ca el să fie stăpînul de drept al falnicului oraș roman devenit de multă vreme încoace cîrmuitorul absolut al întregii lumi.

În prima sa campanie în Italia, întreprinsă în 951, regele Otto nu a ajuns pînă la Roma. Izvoarele relatează, ce-i drept, că arhiepiscopul de Maiența din vremea aceea, Frederic, în calitate de arhicancelar german la Pavia, fusese trimis la Roma pentru a duce tratative în legătură cu primirea stăpînului său. Principele Alberic însă, care ținea la independența sa, pare să nu fi primit cu prea mare entuziasm proiectele imperiale legate de această campanie, iar Otto nu dispunea în vremea aceea nici de mijloacele de constrîngere necesare pentru a frînge rezistența romană și — din pricina apariției unor neliniști în Germania — nici de suficient timp pentru a face o incursiune armată în sud.

Călătoria la Roma a avut loc abia zece ani mai tîrziu. Ea s-a datorat situației anevoioase în care se afla *Ioan al XII-lea*, papă în vremea aceea. Fiul lui Alberic, Octavian, instalat în 955, prin autoritatea tatălui său pe Cathedra Petri, și unul dintre primii papi care cu ocazia înscăunării și-a luat un nume nou, nu avea calitățile de politician ale principelui. Astfel i-a fost fatală înfrîngerea pe care a suferit-o într-un război purtat în 959 fără motiv împotriva provinciilor Capua, Benevento și Salerno, precum și atacurile din nord, întreprinse în statul papal cam în aceeași perioadă de regele Berengar. Constrîns de împrejurări, papa s-a adresat regelui Otto cel Mare, cerîndu-i sprijinul, și l-a poftit totodată la Roma pentru a primi coroana imperială.

Această atitudine a însemnat o abatere neașteptată de la politica de pînă atunci a lui Alberic. Ea a fost adoptată în speranța că un împărat de dincolo de Alpi ar garanta papalității un ajutor binevenit în caz de nevoie și pe de altă parte nici nu ar reprezenta un pericol serios pentru independența acesteia. Cu totul altfel au decurs însă evenimentele.

Un amănunt istoric semnificativ este faptul că venirea unui nou împărat a atras la scurt timp după sine dezbinarea dintre cele două instituții : cea imperială și cea papală. Astfel, la începutul noii unități dintre imperiu și Roma, împăratul și papa și-au dis-

putat reciproc dreptul de proprietate asupra falnicului oraş roman. Se punea aşadar problema cît de aproape sau cît de departe trebuiau să se afle unul faţă de celălalt pentru a asigura binele imperiului şi al bisericii.

Nu se poate şti dacă papa Ioan al XII-lea a procedat de bună voie atunci cînd l-a chemat pe Otto la Roma. Este posibil, şi anumite dovezi pledează pentru această ipoteză, ca hotărîrea lui să se fi datorat presiunilor exercitate de cercurile de opoziţie din Roma, care influenţate de ideile reformatoare ale lui Odo de Cluny, ce se răspîndiseră între timp şi circulau şi la Roma, ar fi putut face anumite obiecţii la conduita papei, conduită mai curînd princiară decît episcopală. În afară de aceasta, domnia sau chiar şi simpla existenţă a unui împărat, ar fi putut să însemne o ameliorare a situaţiei de la Roma.

Amintirea care s-a păstrat în istorie despre Ioan al XII-lea este marcată de felul în care a luat sfîrşit pontificatul său şi are prin urmare un caracter negativ. Nici chiar istoriografia papală oficială din acea vreme, acel *Liber pontificalis*, scris cu mai multă sau mai puţină continuitate în cancelaria papală, nu face excepţie. Deşi în general această lucrare nu conţine prea multe amănunte referitoare la pontificatele din veacul al X-lea, ea cuprinde expuneri mai ample ale motivelor care au determinat depoziţia ulterioară a lui Ioan al XII-lea de către Otto cel Mare.

Numai că nu toate învinuirile aduse papei de către contemporani pot fi acceptate fără obiecţie ca valabile. Deşi se afirma că în timpul acestui pontificat bisericile din Roma au fost lăsate în paragină, se ştie însă că la ordinul lui Ioan al XII-lea au fost continuate lucrările de restaurare a bazilicii din palatul Lateran şi înălţată capela San Tomaso. De asemenea, pare întemeiată presupunerea că papei nu i-a fost cu totul străină ideea reînnoirii sistemului bisericesc. În orice caz, pare că el ar fi continuat acţiunea de reformă începută de tatăl său în abaţiile Farfa şi Subiaco. La Farfa el s-a împotrivit eforturilor pe care le depunea abatele izgonit, Campo, pentru a reveni, iar la Subiaco, unde se afla în luna mai a anului 958 în pelerinaj, a pus capăt unor dispute legate de proprietate, soluţionîndu-le în favoarea mănăstirii şi a confirmat abaţiei privilegiile. În ultimul an al domniei lui Ioan al XII-lea, un conciliu roman pe care-l prezida s-a pronunţat pentru supunerea obligatorie la ordinea monastică şi condamna mişcările simoniste existente în rîndul clerului. Desigur că acestea se petreceau într-o perioadă în care papa trebuie să fi avut tot interesul să-şi refacă reputaţia deja compromisă.

Încrederea, de care se bucura aparent fără rezerve în ţările îndepărtate episcopul roman din vremea aceea, dovedeşte — în

lipsa unor informaţii despre calităţile personale ale lui Ioan al XII-lea — că cel puţin funcţia pe care o deţinea era oarecum respectată cu autoritate. Biserica spaniolă aflată sub stăpînire mahomedană s-a adresat în perioada aceea Romei şi i-a cerut sfatul. Tot Roma l-a confirmat şi pe arhiepiscopul Erchembald de Sens, capul bisericii din Galia. Roma a fost destinaţia pelerinajului întreprins în 957 de Oskytel de York pentru a primi omoforul de arhiepiscop din mîinile papei Ioan al XII-lea. I-a urmat în 960, împins de aceleaşi motive, cel mai însemnat cleric al Angliei acelor vremuri, arhiepiscopul Dunstan de Canterbury, ale cărui încercări de reformă a bisericii au fost încununate de succes.

Aspectele pozitive ale pontificatului lui Ioan al XII-lea, ce nu trebuie trecute sub tăcere, contrastează desigur puternic cu numeroasele afirmaţii defavorabile legate de personalitatea papei. Este posibil ca pentru toţi contemporanii din Roma, aspectele negative să fi cîntărit mai greu. Lumea era indignată de modul de viaţă al lui Ioan al XII-lea şi de concepţiile sale prea lumeşti. Se clevetea pe seama moravurilor scandaloase ale tînărului cu porniri imorale. Alţii povesteau că nu-şi prea lua în serios îndatoririle bisericeşti şi că în anumite ocazii se exprima într-un mod prea libertin despre religie. I se mai reproşa papei patima jocului şi a vînatului, care nu cadrau cu rangul său. I se imputa risipirea averii bisericeşti şi pe deasupra era acuzat de simonie. Chiar dacă învinuirile aduse erau numai în parte întemeiate, se poate constata că înclinaţia papei spre viaţa princiară şi puterea lumească corespundeau mai curînd vechiului nume roman, şi implicit păgîn, Octavian, decît numelui apostolului Ioan, preferatul lui Cristos, şi imaginii de episcop roman.

Este posibil ca la vremea respectivă Octavian să nu fi ales de bună voie cariera clericală, ci să fi fost împins spre aceasta de către tatăl său, căruia i se părea că o funcţie bisericească ar reprezenta o garanţie mai mare pentru domnia familiei sale la Roma, capitala creştinătăţii, decît un rang lumesc.

Cu toate acestea, *cea de-a două campanie* întreprinsă de Otto cel Mare *în Italia*, cea prin care urma să înainteze spre Roma şi spre coroana imperială, avea să aibă un cu totul alt deznodămînt decît cel prevăzut de papă. De crăciun, în 960, cei doi soli ai săi, cardinalul diacon Ioan şi notarul cancelariei papale, Azzo, se aflau la curtea regelui german de la Regensburg, pentru a-i transmite solia papală. Este foarte probabil ca ei să fi vorbit despre situaţia de la Roma, mai mult decît i-ar fi putut conveni stăpînului lor, din a cărui însărcinare veniseră, exprimînd totodată şi punctul de vedere al cercurilor opoziţiei antipapale din sfîntul oraş. Aşa cel puţin s-ar putea crede după felul în care au decurs ulterior

lucrurile. Odată cu solii romani, au traversat Alpii și adversari politici ai regelui Berengar, printre care se numărau Walpert, arhiepiscopul de Milano, Waldo, episcopul de Como, și margraful Otbert de Este. Aceștia veniseră la Otto, suzeranul regelui lor, pentru a se plînge de asuprirea exercitată de Berengar și pentru a-i cere sprijinul în înlăturarea acestuia. Rugămințile lor aveau toate șansele să fie îndeplinite, mai ales că în ultima vreme relațiile regelui italic cu cel german erau departe de a fi dintre cele mai bune. Deja în anul 956 apăruseră în Germania fugari din Italia, iar Otto l-a însărcinat pe fiul său Liudolf să conducă o intervenție militară. Cu toate că victoria prințului asupra lui Berengar și a fiului acestuia, Adalbert, era într-adevăr iminentă, ea a fost împiedicată de moartea prematură a lui Liudolf (căzut în 957, în Italia). Plîngerile reînnoite ale italicilor și mai ales chemarea în ajutor a papei și invitația cu care-l onorase, îi ofereau de această dată lui Otto prilejul dorit să apară și mai energic în Italia ca rege adevărat al țării și chiar să obțină la Roma coroana imperială.

În cea mai mare grabă au fost încheiate în Germania pregătirile pentru expediția ce avea să aibă loc în Italia și la Roma. A fost comandată coroana pentru încoronarea imperială și executată chiar la curte de mîinile iscusite ale giuvaergiilor aduși în acest scop din diferite ateliere. S-a pus la punct oficierea ceremoniei de încoronare, aceasta fiind descrisă în așa-numitul *Pontifical otton.* Nici aspectul politic al evenimentului nu a fost neglijat. La cererea papei a avut loc, probabil încă cu ocazia tratativelor purtate la Regensburg cu legații papali, o discuție în legătură cu drepturile și îndatoririle ce-i reveneau împăratului. Și, în sfîrșit, au fost luate măsuri pentru asigurarea cîrmuirii țării în perioada mai îndelungată de absență a regelui. Cu ocazia întrunirii „Reichstagului“ la Worms, în mai 961, s-a hotărît trecerea peste Alpi și tot atunci a fost ales rege german, în urma numirii făcute de Otto, fiul acestuia și al lui Adelheid, Otto la II-lea. El a fost încoronat la Aachen încă în aceeași lună de către cei trei arhiepiscopi renani : Brun, arhiepiscopul de Köln, Wilhelm, arhiepiscopul de Maiența și Henric, arhiepiscopul de Trier. În primăvară, cînd a început călătoria la Roma, regele fiind încă copil a fost lăsat în grija fratelui său Wilhelm de Maiența, iar conducerea regatului i-a fost încredințată în primul rînd lui Brun de Köln. Din desfășurarea ulterioară a evenimentelor se poate trage concluzia că în vremea aceea a avut loc și o înțelegere cu arhiepiscopul Wilhelm privind planurile regelui legate de Magdeburg. În orice caz, numele arhiepiscopului este pomenit în mai multe hrisoave regale datînd tocmai din anul 961, ca susținător al cauzei Magde-

burgului, locul unde au fost transportate în același an și moaștele Sfîntului Mauriciu.

Oastea regatului s-a adunat la Augsburg, a trecut apoi prin Bavaria și, traversînd orașele Trient și Verona, a pătruns în Italia. Otto a petrecut crăciunul împreună cu soția sa și cu alaiul ce-l însoțea, la Pavia, capitala italică pe care Berengar o cedase. Solii regelui german, abatele mănăstirii Fulda, Hatto, urmașul abatelui Hadamar, mort în 956, și margraful Mărcii de est saxone, Gero, s-au înfățișat, la începutul lui decembrie, în fața papei la Roma, pentru a depune în numele stăpînului lor, viitorul împărat, obișnuitul jurămînt de garantare a securității și protecției. Prin acesta, împăratul se angaja să asigure integritatea persoanei papei și a proprietăților bisericii romane și-i promitea acestuia restituirea în timp a tuturor teritoriilor pe care Berengar le înstrăinase în ultima vreme statului papal. Folosind prilejul, abatele Hatto a obținut de la papă confirmarea privilegiilor mănăstirii sale, margraful Gero a pus în subordinea papei recenta sa ctitorie, mănăstirea Gernrode, situată la poalele munților Harz, rămasă ca o impozantă mărturie a arhitecturii vremii pînă în zilele noastre, și a primit în schimb de la acesta un document de protecție și relicve. Pînă la intrarea regelui în Roma, mai rămăsese timp îndeajuns pentru îndeplinirea tuturor pregătirilor necesare.

Otto împreună cu alaiul său nu au ajuns decît pe 31 ianuarie 962 în fața dealului Monte Mario, numit și Mons Gaudii (muntele bucuriei). De pe acest deal, situat în fața catedralei Sf. Petru din Roma, ceva mai spre nord-vest, pelerinii sosiți din nord după o lungă călătorie puteau admira pentru întîia oară priveliștea încîntătoare a Romei. Tot de aici avea să se facă, conform tradiției străvechi, intrarea solemnă în vederea *încoronării imperiale.* Aceasta fusese fixată pentru duminică 2 februarie. Ca la nici o altă încoronare anterioară, papa se afla în fruntea mulțimii romane entuziaste, a clericilor și a poporului, pentru a-l întîmpina, pe Via triumphalis, pe viitorul împărat și a-l conduce personal în catedrala Sf. Petru. Sub aclamațiile celor adunați, Ioan al XII-lea a oficiat cu asistență episcopală ceremonia încoronării și a ungerii lui Otto și a soției sale. Sînt insuficiente informațiile care s-au păstrat în legătură cu desfășurarea acestui act solemn, oficiat împreună cu o slujbă religioasă și culminînd cu aclamarea împăratului. Este însă semnificativ pentru situația respectivă faptul că pe de-o parte se relatează despre admirația pe care pare să o fi stîrnit primirea plină de strălucire făcută lui Otto și ținuta acestuia, iar pe de altă parte neîncrederea față de romani pe care a arătat-o regele, ordonîndu-i spătarului său, Ansfried de Löwen, să țină sabia pregătită în teacă chiar și în timpul rugăciunilor. Primind de la împărat, în semn de apreciere, daruri de preț în

aur, argint și pietre scumpe, papa a jurat credință noului protector al Romei în fața moaștelor Sf. Petru, asigurîndu-l mai ales în privința celor doi regi italici, Berengar și Adalbert.

În zilele următoare au fost îndeplinite formalitățile obișnuite de după încoronare. În cadrul unui *sinod* au fost dezbătute diversele probleme legate de imperiu, de Roma și de biserica romană, pare-se și reclamațiile la adresa papei, devenite publice între timp. La cererea împăratului și a suitei sale germane, papa s-a ocupat de soluționarea unor probleme mai vechi, cum ar fi fost schisma de la Reims, cazul episcopului Rather de Verona și situația arhiepiscopiei Salzburg. În urma deciziilor luate, el a dispus întocmirea documentelor respective.

Devenit vacant în septembrie 961, în urma morții arhiepiscopului Artold, scaunul arhiepiscopal francez fusese din nou destinat de către casa de Vermandois arhiepiscopului Hugo, depus în 948 la Ingelheim. Din anumite motive însă, reînscăunarea acestuia nu era pe placul arhiepiscopului Brun de Köln, cel care avea un cuvînt greu de spus în politica apuseană a imperiului. Problema fiindu-i prezentată papei Ioan al XII-lea, acesta, în mod vădit influențat de poziția germană, a luat în primăvara anului 962 o hotărîre prin care-l respingea pe Hugo. Cel care a fost însărcinat să difuzeze această hotărîre nu a fost altul decît arhiepiscopul Brun. El a avut astfel posibilitatea să-l instaleze la Reims, în locul lui Hugo, mort de altminteri în același an, pe Odalric, un cleric din Metz.

Expulzat din episcopatul său de către contele veronez Milo, episcopul de Verona, Rather, s-a alăturat, în speranța reînscăunării sale, expediției întreprinse în 951 în Italia de ducele Liudolf de Suabia, unde cu acest prilej a cerut sprijinul papei Agapet al II-lea. După ce toate încercările făcute în Italia au dat greș, în anul 953 i-a fost acordată episcopia germană Lüttich. Dar nici aici învățatul nu a putut ține piept intrigilor politice și a trebuit curînd să-i cedeze locul altui candidat cu mai multe relații, și anume lui Balderic, nepotul ducelui Giselbert de Lorena, descendent din vechea familie a Reginarilor, duci de Lorena. Nu a fost de nici un folos faptul că arhiepiscopul Wilhelm de Maiența, în scrisoarea mai sus amintită, pe care a trimis-o în anul 955 papei Agapet al II-lea, a dat și acest caz ca exemplu pentru situația de dezechilibru în care se afla biserica germană. De abia după ce a intervenit pe lîngă acesta, arhiepiscopul Brun de Köln, fostul elev al lui Rather și fratele împăratului, pledînd cauza profesorului său, papa Ioan al XII-lea a dispus, în timp ce Otto se afla la Roma, reînscăunarea la Verona a episcopului exilat.

În ceea ce privește problema Salzburgului a fost prezentată într-un document papal datat 7 februarie 962, prin care se încerca

să se pună capăt unei anomalii care la vremea ei fusese de asemenea criticată de arhiepiscopul Wilhelm. Întrucît arhiepiscopul Herold, pedepsit cu orbirea și izgonit, nu se simțise dator să respecte renunțarea la rangul bisericesc, renunțare la care fusese constrîns, i s-a interzis să se considere în continuare arhiepiscop și să oficieze slujba. În caz contrar, era amenințat cu anatema. Pe de altă parte însă, arhiepiscopului Frederic, numit în 958 în locul său, i-au fost confirmate drepturile de arhiepiscop, precum și proprietățile bisericii sale, printre care se numărau și cele trei patrimonii papale din Bavaria pe care papa Agapet al II-lea le lăsase deja, în schimbul unor dobînzi, în grija bisericii din Salzburg. Drepturile ce-i reveneau lui Frederic în urma acordării omoforului, încă în anul 958, au fost extinse cînd la intervenția împăratului arhiepiscopul a primit permisiunea să poarte omofor și la alte sărbători, ca de pildă zilele martirilor Mauriciu și Laurentiu, la a căror respectare Otto ținea atît de mult.

Un privilegiu asemănător a obținut cîteva zile mai tîrziu, tot la intervenția împăratului, arhiepiscopul Henric de Trier. Papa, deși cunoscut ca avînd vederi liberale, l-a mustrat aspru pentru scrisorile de acreditare prea scurte pe care acesta le trimisese, conform obiceiului. Este foarte probabil ca la cererea împăratului și ceilalți arhiepiscopi germani să fi obținut în vremea aceea extinderea drepturilor de omofor. Din documente papale emise ulterior reiese că papa ar fi confirmat un astfel de privilegiu arhiepiscopiei Maiența, posibil chiar primatului ei. Acordarea de către papă, la intervenția împăratului, a unui privilegiu ieșit din comun, arhiepiscopului Wilhelm de Maiența, explică de ce Wilhelm a renunțat să se opună *proiectelor* tatălui său în *legătură cu Magdeburgul.*

Găsirea unei soluții convenabile în această chestiune a constituit într-adevăr o problemă deosebită a sinodului de încoronare ținut la Roma. Zece zile mai tîrziu, pe 12 februarie 962, la rugămintea împăratului, papa a declarat ridicarea Magdeburgului la rang de arhiepiscopie. În privilegiul papal, împăratul este numit „sanctissimus“, în semn de recunoaștere a inițiativei sale lăudabile de a întreprinde o misiune în răsărit. Atribuția principală ce revenea noii arhiepiscopii urma să fie continuarea acțiunii de creștinare a slavilor. Acesta a fost și motivul pentru care papa le-a cerut arhiepiscopilor germani să fie de acord cu proiectul imperial și să-l sprijine. În același timp, episcopia Merseburg a fost declarată subordonată arhiepiscopiei Magdeburg. Cît despre soarta episcopiilor de misiune, Brandenburg și Halberstadt, în hrisovul papal nu se pomenește înadins nimic. Se renunțase însă la pro-

iectul de a trece episcopia Halberstadt la Magdeburg. Contrar voinței sale, episcopul Bernhard de Halberstadt a fost nevoit să cedeze acum anumite teritorii din dioceza sa Magdeburgului și Merseburgului, ceea ce corespundea dorințelor lui Wilhelm de Maiența. Opoziția lui Bernhard a contribuit și ea la întîrzierea înfăptuirii proiectelor lui Otto, proiecte la care își dăduseră deja consimțămîntul doi papi.

În privilegiul acordat Magdeburgului, papa Ioan al XII-lea consemna că regele Otto fusese chemat la Roma și încoronat pentru a garanta securitatea bisericii romane. Împăratul însă a refuzat să se conformeze dorințelor papei, înainte ca proiectele sale în legătură cu Magdeburgul să fie principial acceptate. De abia pe 13 februarie, a doua zi după emiterea documentului papal cu privire la Magdeburg, Otto a acordat *diploma lui Ioan al XII-lea,* prin care îi confirma acestuia, în calitate de vicar al apostolului Petru, proprietățile și drepturile bisericii romane. Documentul păstrat este bogat ornamentat și a fost scris de către un caligraf cu litere de aur pe pergament cu purpură împodobit cu un chenar frumos. Este probabil ca acesta să fi fost chiar exemplarul depus în cadru solemn la altarul Sfîntului Petru. Prin acest document, împăratul, în calitate de administrator protector al bisericii romane, își îndeplinea promisiunile făcute odinioară papei. Este evident că Otto nu era dispus să acorde nici un drept în plus față de cele pe care le consfințiseră predecesorii săi prin documente, cu ocazia încoronărilor respective. Actul otton nu numai că se întemeiază pe donațiile făcute de Peppin și Carol cel Mare în veacul al VIII-lea, în baza cărora a putut să ia ființă statul papal, ci, el copiază aproape cuvînt cu cuvînt aceste documente, precum și alte privilegii imperiale de dată mai recentă. Este foarte posibil ca aceste texte să fi folosit ca model la întocmirea Actului otton, *Ottonianum,* sau ca noul document să se fi compus din anumite fragmente puse cap la cap ca într-un mozaic. La fel ca și în epoca carolingiană, enumerarea tuturor domeniilor aflate între Pad (Po) și Sicilia aveau ca scop mai curînd justificarea teoretică a pretențiilor papale, decît să exprime proprietatea de fapt. Teritoriile din sudul peninsulei se aflau sub dominația bizantină și sarazină, fiind așadar sustrase atît influenței împăratului cît și a papei. În centrul Italiei însă Otto și-a menținut suzeranitatea asupra anumitor teritorii. De asemenea, el nu a renunțat nici la drepturile ce-i reveneau, ca împărat, în alegerile papale, drepturi ce fuseseră stabilite încă în vremea carolingiană și care-l obligau pe papă să jure, încă înainte de a fi înscăunat, credință împăratului.

Semnificația tuturor acestor măsuri devine evidentă cînd se cunoaște faptul că tocmai atunci cardinalul diacon Ioan a confecționat

din însărcinarea papei o copie a așa-numitului act de donație a lui Constantin, pentru a o putea folosi în cadrul negocierilor. Potrivit acestui fals celebru, datînd din epoca carolingiană, împăratul Constantin cel Mare nu numai că dăruise instituției papale, în semn de recunoștință pentru vindecarea sa miraculoasă de către papa Silvestru I, palatul imperial Lateran, ci încă înainte de a-și muta reședința la Bizanț, el renunțase la domnia sa imperială asupra Romei și a întregului Occident, în favoarea papilor, deoarece nu se cădea ca un împărat să-și exercite domnia laică în același loc în care se afla și sediul cîrmuitorului pămîntean al creștinătății. Reieșea din document că imperiul apusean ar fi fost încredințat papalității care dispunea de un teritoriu mai mare decît Roma cu împrejurimile ei. Prezentîndu-i noului împărat copia luxoasă a documentului în chip de original, papa urmărea să-i amintească lui Otto de faptele marelui său predecesor, Constantin, să-l îndemne la o atitudine la fel de generoasă și să clarifice relația împărat-papalitate. În timpul celor două săptămîni cît a durat șederea lui Otto cel Mare la Roma s-au dus tratative crîncene în legătură cu aceste probleme și cu proiectele privitoare la Magdeburg. Otto a părăsit Roma în ziua imediat următoare emiterii privilegiului imperial, care desigur nu l-a satisfăcut întru totul pe papă, eschivîndu-se astfel de la alte cereri din partea lui.

El s-a consacrat *combaterii* energice a *regelui Berengar*, a cărui înfrîngere constituia o condiție esențială nu numai pentru exercitarea domniei împăratului în Italia, ci și pentru restituirea proprietăților papale. Lupta părea să fie cu atît mai necesară acum, cu cît în timpul șederii lui Otto la Roma regele devenise din nou activ în nordul peninsulei și repurtase chiar cîteva victorii. Un prim succes a fost izgonirea margrafului Hubert de Tuscia, fiul regelui Hugo, cel care-l susținea pe Berengar. În martie 962, Otto a putut să se instaleze deja în capitala toscană Lucca. Nevoit să fugă din Italia, Hubert s-a refugiat la maghiari, în Cîmpia Panonică, Willa, soția regelui Berengar, se retrăsese pe insula-cetate Lago d'Orta. În vara anului 962, după un asediu care a durat două luni, ea a fost silită să capituleze. Otto i-a permis însă acestei curajoase femei să-și urmeze soțul, care se baricadase în cetatea San Leo din Montefeltro. În nordul Italiei, lupta împotriva fiilor lui Berengar, Adalbert, Guido și Konrad, a mai durat pînă la sfîrșitul anului. Deja în jurul Anului Nou, Adalbert a fost nevoit să se refugieze în Provența, la sarazinii de la Fraxinetum, de unde s-a îmbarcat spre insula Corsica, aflată și ea sub stăpînire mahomedană. De aici spera să organizeze în continuare opoziția împotriva domniei saxone din Italia și pe cît posibil să-i

creeze greutăți lui Otto cu ajutorul sarazinilor. Curînd însă avea să i se alăture și să-l sprijine o persoană cu o autoritate mult mai mare.

Toamna și iarna, Otto le-a petrecut în cea mai mare parte la Pavia, capitala italică, de unde conducea și acțiunile militare. Abia în anul 963, de Paște, el a coborît pe Pad pînă la Ravenna și de aici în ținutul Montefeltro pentru a da prin prezența sa la fața locului o întorsătură decisivă luptei împotriva regelui Berengar, sprijinit acum și de soția sa, Willa. Știrea despre măsurile antiimperiale ale papei Ioan al XII-lea i-a parvenit încă înainte de plecare în timp ce se afla la Pavia.

Între timp, relațiile dintre împărat și papă se tulburaseră, transformîndu-se tocmai în perioada aceea într-un conflict deschis. În legătură cu întîmplarea dramatică din anii 963/964 ne-a parvenit o relatare interesantă al cărei autor este episcopul Liudprand de Cremona. La scurt timp după ce au avut loc evenimentele, acesta a scris lucrarea *Historia Ottonis*, prin care urmărea în mod deschis să justifice politica pe care a dus-o împăratul la Roma. În ciuda spiritului ei părtinitor și făcînd abstracție de caracterul oficios al prezentării, această scriere poate fi valorificată ca o excelentă sursă istorică.

Liudprand provenea dintr-o familie longobardă, care fusese în slujba diplomatică a regilor italici Hugo și Berengar. Educația a primit-o la școala de pe lîngă curtea din Pavia. Asemenea tatălui său, tînărul cleric a fost trimis de către Berengar, în 949, ca ambasador la Constantinopol. Numai că în timp ce se afla acolo el s-a învrăjbit cu regele din a cărui însărcinare venise și a fost nevoit să se refugieze în Germania la curtea regelui Otto. Aici el a scris o lucrare despre istoria italică începînd cu anul 888, pe care ulterior a intitulat-o *Antapodosis*. După cum reiese și din titlul grecesc ales, Liudprand căuta să se răfuiască cu Berengar și să obțină, dacă nu altceva, măcar o recompensă „literară" pentru nedreptatea pe care o îndurase din partea regelui. Prin stilul și conținutul ei, lucrarea oglindește cunoștințele și cultura clasică a autorului.

În anul 961, regele Otto l-a luat cu el ca însoțitor în Italia pe Liudprand care era familiarizat deja cu situația de acolo și i-a acordat episcopia Cremona. Aflîndu-se în preajma împăratului, căruia îi slujea printre altele și ca translator, acesta a cunoscut îndeaproape evenimentele anilor următori, implicit *conflictele dintre împărat și papa Ioan al XII-lea* cu populația romană, evenimente pe care le-a redat mai tîrziu în cea de-a doua lucrare istoriografică pe care a scris-o.

Contrar promisiunilor făcute la încoronarea imperială, papa a intrat în legătură cu regele Adalbert și la rugămintea acestuia

pare chiar să-i fi făgăduit să-l sprijine în lupta împotriva lui Otto. Împăratul a trimis o solie de la Pavia la Roma care i-a putut confirma adevărul zvonurilor răspîndite. Totodată ea a putut constata nemulțumirea existentă la Roma față de acest papă rău famat atît sub aspect moral și spiritual cît și din pricina modului în care-și exercita funcția. La reclamațiile privitoare la viața imorală pe care ar fi dus-o papa, împăratul pare să fi replicat că, întrucît episcopul roman este încă tînăr, el se mai poate îndrepta. Zvonurile n-au fost luate prea în serios. Într-adevăr, pe Otto trebuie că-l interesau mai degrabă uneltirile politice ale papei. Căci este posibil ca atunci cînd a pus numai sub jurisdicția Romei mănăstirea Bibra, pe care contele Billung o întemeiase în 963 în Marca saxonă, papa să fi urmărit prin această măsură să lovească în proiectele imperiale legate de Magdeburg, precum și în politica răsăriteană a împăratului.

Mai grav pare însă să fi fost faptul că în primăvara anului 963 papa a trimis legați la Bizanț, care trebuiau, sub pretextul unei misiuni de creștinare, să treacă de acolo în Bulgaria pentru a ajunge în cele din urmă în ținuturile locuite de maghiari. Acolo ei urmau să-i instige pe aceștia să reînceapă invaziile militare în Germania. Numai că legații au fost prinși, în timp ce se aflau deabia în sudul Italiei de către principele Pandulf de Capua-Benevento, un vechi dușman al papei, și predați împăratului. Odată cu ei a fost predată și corespondența pe care o aveau asupra lor și prin care papa era compromis. În noua lumină, papa Ioan al XII-lea devenea căpetenia unei coaliții periculoase îndreptate împotriva lui Otto, din care făceau parte, în afara regelui aliat cu sarazinii, și Bizanțul, rival al Occidentului ca deținător al rangului imperial, precum și maghiarii. dușmani ai Germaniei. Dacă intențiile papei ar fi fost oneste, el l-ar fi putut fără îndoială trimite pe Zacheus, omul său de încredere hirotonisit episcop misionar, prin Germania la maghiari, ceea ce ar fi fost desigur mai ușor, iar succesul ar fi fost mai sigur. Mai mult încă, în calitate de trimis al Romei, Zacheus ar fi trebuit să fie privit la Bizanț drept concurent al misionarilor greci, care de cîțiva ani deja activau printre maghiari. Nu se știe dacă solia papală la Bizanț ar fi avut sorți de izbîndă, mai ales ținînd seama de conjunctura politică în care se afla capitala răsăriteană a imperiului în vremea aceea. Este posibil ca atunci cînd i-a trimis pe legați la Bizanț, papa să nu fi știut încă nimic despre moartea împăratului Romanos al II-lea, ce avusese loc puțin mai înainte. Avînd în vedere relațiile încordate existente între casa imperială ottonă și cea bizantină, el mizase pe reușita demersurilor sale diplomatice.

După ce solii săi au fost prinși în sudul Italiei, Ioan al XII-lea a trimis de urgență o altă solie în tabăra imperială de la Montefeltro, pentru a dezminți spusele legaților captivi, arătînd că aceștia ar fi de fapt niște elemente ostile papalității care în mod intenționat au lăsat să cadă în mîna împăratului documente false. Adevărat om politic, papa a încercat de asemenea să dea vina înstrăinării ce s-a produs între el și împărat asupra acestuia din urmă, făcînd observația că în loc să restituie instituției papale, conform promisiunii, teritoriile din statul papal confiscate de la regele Berengar, împăratul și le-ar fi însușit, încălcînd astfel jurămîntul făcut. Supărarea papei era așadar întemeiată. Cu toate acestea, Otto putea oricînd să se dezvinovățească, spunînd că restabilirea păcii în stat este mai presus decît reglementarea teritorială. Atunci însă cînd Liudprand de Cremona a venit la Roma, la papă, pentru a-i propune din partea împăratului să organizeze, după ideea germană despre dreptate, un duel între cavalerii papei și cei ai împăratului, prin care să fie demonstrată onestitatea intențiilor papei, acesta — de pe poziție de cleric de această dată — a refuzat categoric o astfel de judecată divină. De asemenea, în iunie 963, el l-a primit la Roma cu onoruri pe regele Adalbert, venit din Corsica pe continent.

Este posibil ca papa să fi fost pe de o parte puternic dezamăgit de comportarea lui Otto în Italia, prea energică pentru a fi pe placul Romei, iar pe de altă parte să se fi temut ca saxonul, pe care el fusese nevoit să-l cheme într-un moment greu, să nu devină o amenințare pentru autonomia instituției papale. Într-adevăr, împăratul avea o concepție cu totul diferită de cea a papei despre modul de organizare a unei domnii, mai ales în ceea ce privea centrul Italiei. Otto nu era adeptul unei demarcații între teritoriile imperiale și cele papale, ci dimpotrivă, al realizării unui condominium, formă de guvernare care prezenta avantajul că asigura puterii laice, deci împăratului, domnia de fapt și asupra statului papal, limitînd atribuțiile instituției papale la cele religioase.

Datorită alianței declarate între Ioan al XII-lea și regele Adalbert, împăratul Otto s-a văzut nevoit să pornească o acțiune militară împotriva Romei, în cazul în care nu era dispus să pună în joc toate succesele dobîndite pînă atunci în lupta pentru regatul italic. Lunile din urmă arătaseră numărul însemnat de susținători pe care-l aveau în țară Berengar și Adalbert. Acestora li se alăturase acum și autoritatea papală. Față de papă, Otto avea toate scuzele, întrucît primindu-l pe Adalbert la Roma, Ioan al XII-lea își încălcase jurămîntul depus la încoronarea imperială.

În acea vreme tocmai se făcea din nou simțită la Roma opoziția față de Ioan al XII-lea. Împăratul a fost așadar înștiințat despre starea de spirit din orașul etern și atunci cînd, la 1 no-

iembrie 963, armata sa a apărut în fața zidurilor romane, i s-au deschis porțile la San Paolo. Schimbînd odăjdiile cu scutul de cavaler, papa făcea eforturi disperate să reziste pe Tibru, alături de credincioșii săi și cu ai regelui Adalbert. Curînd însă el s-a văzut nevoit să fugă în Campagna, ducînd cu sine și o bună parte din tezaurul catedralei Sf. Petru. În schimb, pe 3 noiembrie, clerul roman i-a jurat din nou credință împăratului și cu acest prilej se pare că a promis ca pe viitor să nu mai aleagă nici un papă fără consimțămîntul împăratului. Acest jurămînt nu a însemnat numai precizarea drepturilor imperiale cu privire la alegerile papale, consemnate în 962 în Ottonianum, ci dincolo de aceasta o potențare substanțială a puterii imperiale asupra Romei și a bisericii romane care de-abia acum a fost încorporată în sistemul bisericesc al regelui otton, acordîndu-i-se un statut juridic similar cu cel al marilor biserici germane. În cazul în care este adevărat că clerul de la Roma a depus acest jurămînt, actul nu își găsește explicația decît în nemulțumirea pe care a stîrnit-o papalitatea în vremea aceea. El poate fi privit ca o expresie a speranței într-o ameliorare a situației cu ajutorul împăratului. Cu toate acestea, este greșită presupunerea că ar fi existat deja în prealabil o intenție de schimbare a conducerii clericale a bisericii romane, chiar dacă ulterior fuga papei a fost considerată o renunțare la scaunul Sfîntului Petru și începutul unei perioade în care acesta avea să rămînă vacant. Dimpotrivă, în acel moment Otto cel Mare se străduia mai degrabă să găsească o cale pașnică de împăcare cu cel din mîna căruia primise coroana imperială, decît depoziția acestuia.

Acest lucru îl demonstrează cu suficientă claritate tratativele conciliului de la Roma, descrise amănunțit de Liudprand ca martor ocular. Întrunit, pare-se, la cererea romanilor pe 6 noiembrie 963 în catedrala Sf. Petru și prezidat de împărat, acest conciliu a durat pînă pe 4 decembrie, deci nu mai puțin de patru săptămîni. Au luat parte, în afara membrilor episcopatului german și ai celui italic, veniți cu Otto la Roma, numeroși cardinali de toate rangurile, clerul mărunt din Roma, funcționărimea de cancelarie, chiar și reprezentanți ai aristocrației romane și ai poporului. În numele clerului din Roma, cardinalul diacon Benedict i-a adus acuzații grave, aproape incredibile, papei fugar. El a fost învinuit de moravuri ușoare, de crimă și chiar de convingeri păgîne. Nici împăratul nu a privit cu superficialitate *procesul,* devenit necesar în cazul de față, mai ales că se știa că în conformitate cu dreptul canonic, papalitatea nu putea fi supusă nici unei instanțe laice, mai precis nu o recunoștea pe aceasta decît în anumite situații de excepție. Teza juridică ce interzicea judecarea papei („papa nu este judecat de nimeni“), deși nereală și menționată

pentru întîia oară în acte falsificate, era cunoscută, iar modul în care procedase Carol cel Mare într-o situaţie asemănătoare nu fusese încă uitat. Pentru a nu fi judecat fără a fi fost mai înainte ascultat şi pentru a-i oferi posibilitatea să depună un jurămînt de purificare, Ioan al XII-lea a fost de mai multe ori invitat în scris la Roma pentru a se supune procedurii de justificare. Deabia după ce chemările au rămas fără nici un răspuns şi papa i-a ameninţat de la Tivoli, unde se refugiase, cu excomunicarea pe toţi cei care participaseră la conciliu, s-a luat hotărîrea depunerii lui Ioan al XII-lea în absenţă. Liudprand relatează că adunarea i-ar fi adresat împăratului rugămintea să scape biserica romană de „apostatul" Ioan şi să-i dăruiască un conducător mai bun. Înţelept, Otto s-a dat în lături şi a rugat adunarea să numească un candidat potrivit. Drept răspuns, romanii l-au aclamat pe prim-notarul Leon.

Baza juridică a depunerii lui Ioan al XII-lea şi a înscăunării lui Leon al VIII-lea a continuat să fie discutată vreme îndelungată iar Otto a fost învinuit de a se fi amestecat în nişte treburi ale bisericii romane care nu-l priveau nici ca împărat, nici ca patricius romanorum. Împotriva acestei acuzaţii trebuie insistat asupra faptului că, pe cît posibil, în procedura urmată, dreptul canonic nu a fost nici o clipă ignorat şi că, avînd în vedere funcţia pe care o deţinea, împăratul se considerase cu totul îndreptăţit să procedeze astfel. De altminteri el nu a acţionat despotic, ci convins de opoziţia antipapală existentă la Roma, el a urmat sfaturile unor persoane ce făceau parte din cercurile respective. Prim-notar şi vechi slujbaş de cancelarie, Leon făcea parte din rîndurile funcţionărimii şi-i fusese recomandat împăratului de către semenii săi. Fiind reprezentaţi în număr mare la conciliul care a avut loc la Roma, aceştia s-au impus prin modul lor rapid de a acţiona. Este posibil ca Otto să fi sperat să-şi poată mai uşor impune domnia la Roma cu ajutorul lor. El a neglijat însă faptul că tocmai această alegere lovea interesele altor partide romane şi poate chiar pe cele ale unor cercuri profund religioase. La momentul alegerii sale, Leon nu făcea încă parte din rîndurile clerului. De aceea, deşi împotriva prevederilor canonice, înainte de a fi sfinţit ca papă, pe 6 noiembrie 963, de către cardinalii episcopi de Ostia, Albano şi Porto şi înainte de a-şi începe pontificatul, el a primit toate însemnele ierarhice, care în mod excepţional i-au fost acordate deodată.

Între timp, Ioan al XII-lea, aflat în exil, a reuşit încă înainte de sfîrşitul anului să-i recîştige pe romani, contra unor promisiuni băneşti, astfel încît pe 3 ianuarie 964 a izbucnit în oraş o revoltă puternică, ce a pus în pericol însăşi viaţa împăratului şi cea a antipapei. Oamenii lui Otto au reuşit, ce-i drept, să o înăbuşe

rapid. Cu toate acestea, în ciuda vorbelor bune pe care le-a pus pe lîngă împărat pentru eliberarea ostaticilor romani ce-i fuseseră încredinţaţi, Leon nu a putut să cîştige simpatia romanilor. În februarie 964, curînd după ce împăratul a părăsit Roma pentru a se alătura armatei sale, plecată încă dinainte de crăciun să lupte împotriva regelui Adalbert în centrul Italiei, Leon s-a văzut nevoit să fugă din oraş, în timp ce Ioan al XII-lea, împreună cu cavalerii săi din Campagna, a fost reprimit. Acesta a luat măsuri pline de cruzime împotriva adversarilor săi. Au fost mutilaţi Azzo, devenit între timp prim-notar, şi cardinalul diacon Ioan, amîndoi veniţi în Italia şi la Roma la chemarea lui Otto, alţi romani au fost omorîţi, iar episcopul german Otger de Speyer, care rămăsese în oraş, biciuit şi apoi întemniţat. În ultimele zile ale lui februarie a fost convocat în catedrala Sf. Petru un conciliu prezidat de papă. La îndemnul acestuia, s-a hotărît invalidarea sinodului otton şi depunerea lui Leon al VIII-lea. Doi dintre ordinatorii acestuia, au trebuit să se justifice pentru faptele lor, iar unuia dintre ei i-a fost luat în absenţă rangul de episcop. Lipsa de statornicie a romanilor a ilustrat-o şi faptul că la conciliul lui Ioan al XII-lea au participat numeroşi cardinali care cu numai puţin timp mai înainte se ridicaseră împotriva sa. Dar, pontificatul lui Ioan al XII-lea nu mai avea să dureze mult. În fruntea oştirilor sale, împăratul se afla deja în drum spre Roma. Nimic nu-i mai putea schimba hotărîrea, nici măcar eliberarea grabnică a episcopului Otger, ţinut ostatec la Roma. Temîndu-se de Otto sau constrîns de adversarii săi din Roma, papa a fugit, pare-se, din nou din oraş, în aprilie. El a murit la începutul lunii mai, în timp ce se afla în Campagna, de o moarte prematură, ceea ce a dat naştere la o serie de clevetiri. Se spune chiar că el ar fi fost omorît de vreun soţ înşelat.

Este semnificativ faptul că romanii nu se gîndeau să-l reinstaleze pe Leon al VIII-lea, care între timp se afla la Spoleto, în apropierea împăratului, ci au trimis o solie la împărat prin care-i cereau consimţămîntul imperial pentru alegerea ca papă a învăţatului cardinal diacon Benedict. Astfel, promisiunea de a-l consulta pe împărat în alegerea papală nu era nesocotită, ci numai persoana lui Leon al VIII-lea respinsă. Deşi Benedict făcea parte din partidul de reformă roman, romanii sperau ca împăratul să-l prefere lui Leon, datorită ţinutei sale ireproşabile. Lipsa de simpatie manifestată faţă de Leon o demonstrează şi faptul că deşi Otto nu şi-a dat consimţămîntul, romanii l-au ales totuşi pe Benedict ca urmaş al lui Ioan al XII-lea, făgăduindu-i chiar sub jurămînt sprijinul în lupta împotriva împăratului. Acesta din urmă considera însă rechemarea lui Leon al VIII-lea la Roma ca fiind o chestiune de prestigiu.

Atunci însă cînd, în iunie 964, oștirile lui Otto se aflau la porțile orașului și cînd au văzut că blestemul pe care l-a rostit *Benedict al V-lea* de pe zidurile Romei împotriva asediatorilor nu a produs nici o schimbare în situația disperată în care se aflau, romanii, înfometați între timp, au preferat să-l sacrifice pe papă decît să asiste la pieirea orașului lor. Roma a capitulat și Benedict a fost predat tribunalului imperial. Un conciliu convocat în palatul Lateran de Leon al VIII-lea, după ce acesta a fost reinstalat, l-a condamnat pe Benedict ca uzurpator și l-a destituit. Acesta s-a supus cu umilință hotărîrii, a acceptat să-i fie retrase în mod solemn insemnele papale și a predat cîrja episcopală pe care Leon, în semn al destituirii, a rupt-o deasupra capului celui ghemuit la pămînt. La intervenția împăratului, smeritului cleric i s-a permis să-și păstreze vechiul rang de diacon. El a fost însă obligat să-și exercite funcția numai în exil. Arhiepiscopul Adaldag l-a adus pe Benedict al V-lea la Hamburg, unde a și murit în luna iulie a anului următor, respectat pentru viața cucernică pe care a dus-o. Se pare că puțin timp înainte, în urma morții lui Leon al VIII-lea (martie 965), o solie romană ar fi intervenit în Germania pe lîngă împăratul Otto pentru a obține reînscăunarea lui Benedict. În fruntea soliei se aflau Azzo, cel pe care Ioan al XII-lea îl mutilase atît de cumplit, și Marinus, episcopul de Sutri. Desigur că Benedict al V-lea avea la Roma numeroși susținători și prieteni. Deabia douăzeci de ani mai tîrziu a fost posibil ca orașul să primească și să îngroape cu cinste trupul neînsuflețit al nefericitului papă. Cu toate acestea, mormîntul lui Benedict al V-lea din Hamburg nu a fost nici el dat uitării.

Faptele adversarului lui Benedict, papa Leon al VIII-lea, sînt destul de puțin cunoscute. Din cancelaria sa nu s-au păstrat și identificat decît un număr mic de documente. Astfel, la scurt timp după alegerea sa, el i-a confirmat arhiepiscopului Frederic de Salzburg patrimoniile papale pe care acesta le primise în Bavaria, de la papa Agapet al II-lea. Alte documente erau destinate unor prelați din nordul Italiei, prezenți la alegerea papei : Petru, arhiepiscop de Ravenna, și Rodoald, patriarhul de Aquileja. La rugămintea abatelui Mauringus, venit la Roma, și mai ales în urma intervenției lui Otto și a soției burgunde a acestuia, Adelheid, Leon a confirmat proprietățile mănăstirii burgunde Montmajour, de curînd întemeiată, și a scos-o din jurisdicția sistemului bisericesc al regatului. Un privilegiu papal a fost acordat și mănăstirii Reichenau, aflată lîngă lacul Bodensee. Și în sfîrșit, se pare că avînd permisiunea papei, arhiepiscopul de Hamburg-Bremen, Adaldag, cel care-i oferise lui Benedict al V-lea protecție, ar fi luat cu sine în nord cîteva relicve romane.

Altminteri, în sursele istorice, figura lui Leon al VIII-lea rămîne în umbra frămîntărilor existente la Roma în vremea aceea și este eclipsată de figura împăratului pe care Liudprand de Cremona îl ridică în slăvi. Istoriografii de mai tîrziu au văzut în persoana papei în exclusivitate pe omul ridicat de Otto, pe cel care ar fi putut să cedeze împăratului din drepturile papalității, dar era o imagine care nu corespundea întru totul realității. Prin urmare, în secolul al XI-lea au fost falsificate o serie de privilegii papale care prin conținutul lor erau în favoarea împăratului, privilegii privitoare la drepturile împăratului în alegerea papei și la domnia imperială în statul papal.

Alegerea unui nou papă a avut loc la începutul toamnei anului 965, la șase luni după moartea lui Leon al VIII-lea. În vederea evenimentului, Otto cel Mare i-a trimis la Roma pe Liudprand, episcopul de Cremona, și pe Otger, episcopul de Speyer. După experiența nefericită a ultimului papă, a cărui înscăunare fusese refuzată de importante cercuri romane, noua alegere însemna un compromis vădit între dorințele împăratului și cele ale Romei, dacă nu chiar o cotitură în politica imperială privitoare la Roma. De data aceasta nu a mai fost aleasă o persoană laică, ci dimpotrivă, un membru distins al clerului roman. Originar dintr-o familie romană, Ioan, episcop de Narui, primise pregătirea clericală la curtea papală și se ridicase în timpul pontificatului lui Ioan al XII-lea la una dintre cele mai înalte funcții din statul papal, aceea de bibliotecar al bisericii romane. În timpul conflictului dintre Leon al VIII-lea și Ioan al XII-lea, poziția sa fusese destul de ambiguă. Numai că Otto înțelesese că Roma putea fi mai ușor stăpînită cu ajutorul aristocrației romane decît împotriva acesteia. Faptul că înscăunarea lui *Ioan al XIII-lea* a provocat opoziție în rîndul altor partide romane a fost desigur inevitabil. Îngîmfarea noului papă și nepotismul pe care-l practica au contribuit la ascuțirea contradicțiilor deja existente.

Din acest motiv, la numai zece săptămîni de la întronarea lui Ioan al XIII-lea, a izbucnit la Roma o revoltă în fruntea căreia se aflau Petru, prefectul orașului, și comandanții miliției regiunilor urbane romane. Papa a fost prins în palatul Lateran, întemnițat în castelul Sant Angelo și în cele din urmă exilat în Campagna. Acolo urma să fie supravegheat de contele Rotfred. Pentru perioada în care scaunul papal avea să rămînă neocupat, a fost instituită o regență sub conducerea vestararului Ștefan. Deși romanii nu contestau autoritatea imperială, relațiile lor cu Otto au fost considerabil deteriorate de faptul că, la puțin timp înainte de revolta care a avut loc la Roma, a reizbucnit în regatul italic lupta împotriva stăpînirii germane.

Regele Berengar al II-lea a fost înfrînt la sfîrşitul anului 963 de trupele imperiale şi exilat la Bamberg. Acolo a murit pe 6 august 966 şi a fost înmormîntat cu cinstea cuvenită unui rege. Willa, văduva sa, a îmbrăcat vălul de călugăriţă. Fiul său Adalbert însă, a continuat să menţină trează în Italia rezistenţa împotriva împăratului, cîştigînd de partea sa mai multe persoane influente. Domnia lui Otto cel Mare la sud de Alpi părea să fie puternic periclitată, pînă cînd o armată germană condusă de ducele Burchardt al III-lea de Suabia a învins inamicul într-o luptă dată în iunie 966 în regiunea oraşelor Parma şi Piacenza. Guido, fratele lui Adalbert, a căzut pe cîmpul de luptă, iar regele a fugit în ţinuturile bizantine din sudul Italiei, sperînd să primească ajutoare din Imperiul bizantin.

Neliniştea din Italia, cît şi situaţia de la Roma au provocat *a treia campanie* întreprinsă de Otto *în Italia.* Hotărîrea a fost luată în cadrul reunirii „Reichstagului“ la Worms, în august 966. Între timp situaţia lui Ioan al XIII-lea se ameliorase. Supraveghetorul său Rotfred de Campagna fiind omorît de către un tînăr nobil pe nume Ioan Cenciu, papa a izbutit să fugă. Într-o scrisoare el a cerut împăratului ajutor şi între timp a traversat ţinuturile marciene şi s-a refugiat la curtea principelui Pandulf de Capua. Serviciile acestuia şi le-a cumpărat ridicînd Capua la rang de arhiepiscopie şi hirotonisindu-l pe Ioan, fratele lui Pandulf, arhiepiscop al noii provincii bisericeşti. În fruntea unei armate capuane papa a pornit spre nord, ajungînd la abaţia Farfa. Acolo fusese instalat un nou abate în locul celui vechi, ridicat în timpul neliniştilor de la Roma. Înaintarea spre Roma a continuat prin provincia sabină şi prin sudul Tusciei. Speriaţi de venirea împăratului, romanii s-au lăsat cu uşurinţă recîştigaţi de partea papei. Deoarece rămăseseră fără conducător după moartea vestararului Ştefan, ei au trimis o solie la Ioan al XIII-lea, au cerut acestuia iertare şi l-au întîmpinat cu alai pe 14 noiembrie 966, pentru a-l conduce spre reşedinţa sa. În vreme ce prefectul oraşului Petru scăpa cu viaţă fugind, în nestatornica Roma aveau loc serbări zgomotoase în cinstea revenirii papei din exilul ce durase zece luni. Un document papal emis în favoarea mănăstirii Gerri din Pirinei arată că pe 16 noiembrie, Ioan al XIII-lea se afla din nou în vechea sa funcţie.

De crăciun a sosit şi împăratul la Roma, pentru ca în calitate de protector al bisericii să restabilească pentru totdeauna liniştea şi ordinea în oraş. Conform dreptului roman, conspiratorii împotriva papei au fost pedepsiţi pentru les-majestate. Comandanţii de miliţie au fost spînzuraţi, consulii romani trimişi în exil dincolo de Alpi, trupurile neînsufleţite ale lui Rotfred şi ale vestararului Ştefan scoase din morminte şi îngropate în afara

zidurilor orașului. Iar Petru, prefectul orașului, după ce a fost prins de trupele imperiale, a fost predat papei, pentru a fi pedepsit. Pedeapsa a fost destul de crudă. În fața palatului Lateran se afla statuia ecvestră a împăratului Marc Aureliu, despre care se credea în vremea aceea că ar fi monumentul lui Constantin cel Mare, personalitate mult mai celebră în evul mediu, și care de aceea era și numită Caballus Constantini. Acolo Petru a fost spînzurat de păr și expus batjocurii plebei. După aceea i s-au atîrnat un uger de vacă, plin cu pene, și clopoței și a fost pus să încalece de-a-ndoaselea pe un măgar și să-i țină coada. Astfel batjocorit, el a fost purtat prin tot orașul pînă la închisoare, de unde împăratul Otto l-a trimis în Germania în exil.

Cu pacificarea Romei de către Otto cel Mare se încheie o istoriografie a Romei și a imperiului pe care a scris-o călugărul Benedict de la mănăstirea Sf. Andrei de pe Monte Soratte, la nord de Roma. Lucrarea începe cu domnia lui Cezar și a lui Augustus și a devenit celebră pentru latina plină de greșeli gramaticale în care este scrisă și în care se strecoară deja cîteva italienisme. Dincolo de a fi numai o mărturie pentru declinul literaturii și culturii din epoca respectivă, lucrarea ilustrează și lipsa de înțelegere a cronicarului pentru orice fel de tendințe înnoitoare. Deși mănăstirea odinioară distrusă de sarazini datora renașterea sa principelui Alberic și abatelui Leon, instalat de acesta, ulterior celebru ca medic, cronicarul îl prezintă pe principe ca pe un tiran. În chip asemănător, călugărul cronicar nu a înțeles nici însemnătatea istorică pe care a avut-o domnia împăratului Otto. Cu toate că cronica sa dovedește cunoașterea măreției și gloriei trecute a imperiului, înnoirea acestuia i se părea doar o subjugare a Romei. De aceea el deplînge soarta orașului, care sub stăpînirea saxonă și-a pierdut orice strălucire, coborînd de la rangul de mamă preaslăvită la cea de servitoare umilă. Total diferite erau reprezentările existente despre imperiu în vremea aceea dincolo de Alpi și în împrejurimile Romei, la curtea imperială și respectiv în dosul zidurilor mănăstirilor italice.

VII. Cel mai împărat dintre toți împărații

...căci este al treilea, în această privință, după Constantin, care a înălțat foarte sus biserica romană.

Ultima ședere a împăratului Otto cel Mare în *Italia*, pînă în vara anului 972, a durat circa șase ani și a servit în primul rînd impunerii și întăririi definitive a dominației imperiale la sud de Alpi. Dar și în aceste împrejurări, treburile germane n-au fost deloc neglijate. Pentru ambele țări, împăratul căuta colaborarea și sprijinul papei. Totodată, în înțelegere cu Ioan al XIII-lea și recunoscînd pretențiile acestuia, el era gata să impună în așa-numitul stat papal reorganizarea necesară pentru a înlătura astfel o problemă care contribuise în mod esențial la conflictele precedente cu Roma și cu papalitatea.

S-a susținut, de mai multe ori, că și între Otto cel Mare și Ioan al XIII-lea ar fi existat contradicții. Într-adevăr, pot fi găsite documente în sprijinul acestor păreri, mai ales în ceea ce privește concepțiile diferite despre *Imperiu*, despre stăpînirea imperială pe de-o parte și autoritatea și îndatoririle papei pe de altă parte. Dar strădania ambelor părți de a nu se ajunge din nou la un conflict este la fel de evidentă, creînd o situație în care atît noțiunea și esența noii puteri imperiale, cît și însemnătatea papalității puteau fi deslușite. Colaborarea dintre cele două mărimi din cadrul creștinătății, pentru care atît împăratul cît și papa se știau răspunzători, a fost încercată atunci pentru prima oară. Astfel, acești ani au fost importanți și pentru viitor.

Papa Ioan al XIII-lea l-a numit odată pe Otto cel Mare : *cel mai împărătesc împărat*. Faptul că lauda papei se referea la sprijinul împărătesc dat bisericii romane este o mărturie a concepției acesteia despre valoarea imperiului. Dar, dacă în Roma acelor vremi se făceau asemenea aprecieri comparative despre împărați, ele nu priveau doar trecutul, ci și prezentul, în care Imperiul bizantin se afla față în față cu noul imperiu de apus, ambele avînd pretenția de a fi romane.

Se pare că în imediata vecinătate a Romei și în însuși orașul etern, împăratul Otto cel Mare a lăsat în seama papei reglementarea și orînduirea tuturor treburilor. În timpul pontificatului lui Ioan al XIII-lea a crescut influența neamului nobil al Crescenților, probabil înrudit cu papa. E vorba de o familie care-și putea atesta înaintașii încă de la începutul secolului al X-lea, chiar și mai devre-

me, dar care pînă atunci, de-a lungul istoriei Romei fusese pusă în umbră de reprezentanții casei lui Teofilact și a nepotului său, Alberic. Un membru al familiei Crescenților avusese un rol hotărîtor în eliberarea și reînscăunarea lui Ioan al XIII-lea. Ca atare, recunoștința papei nu e deloc surprinzătoare. Sora lui Ioan Cenciu, Teodoranda, a fost căsătorită de papă, probabil încă în 967, cu propriul său nepot Benedict și lor le-a încredințat papa administrarea regiunii Sabina. Astfel, a fost cîștigat și în același timp și sprijinul familiei lui Teofilact, deoarece, soacra Teodorandei, Ștefania, verișoară cu Alberic, era nepoata acestui mare consul și senator. În anul 970, papa îi concede Teodorandei și urmașilor ei orașul Palestrina, de atunci reședința principală a Crescenților sabini. O altă ramură a acestei familii, care avea să capete în curînd cea mai mare însemnătate în viața Romei, primea comitatul Terracina, la sud de oraș, privilegiu sancționat mai tîrziu și de împăratul Otto. Această familie, prin diferitele ei ramuri, stăpînea astfel aproape în întregime împrejurimile reședinței papale, ceea ce, bineînțeles, nu putea rămîne fără urmări pentru soarta Romei și a papalității.

La marele conciliu, ținut de împăratul Otto împreună cu papa Ioan al XIII-lea la începutul lui ianuarie 967, în catedrala Sf. Petru, pentru restabilirea liniștei și ordinei în orașul etern, a participat Pandulf de *Capua-Benevento*. Domnitorul celui mai important principat din sudul Italiei era legat atît de împărat cît și de papă. În conflictul dintre Otto și Ioan al XII-lea el a fost de partea împăratul și tot la el se refugiase, în 966, Ioan al XIII-lea, fugit din captivitate. Ca răsplată pentru ajutorul acordat papei și ca prieten al papei și al împăratului, principele obținuse administrarea ducatului Spoleto din Italia centrală, teritoriu revendicat atît de papă cît și de Otto, în calitatea sa de rege al Italiei. Aceasta era o măsură acceptabilă pentru toate părțile. La invitația principelui, împăratul Otto și papa Ioan al XIII-lea au plecat deja în 967 în Italia de sud. Împăratul a primit la Capua omagiul lui Pandulf și al principelui Gisulf de Sarlerno, iar papa a vizitat Benevento. El urmărea recîștigarea teritoriilor bisericești. Pe de altă parte, interesul împăratului german pentru situația din sudul Peninsulei Apenine dezvăluie o nouă trăsătură a politicii acestuia, în acord cu cea a papalității. Bineînțeles, erau lezate pretențiile de dominație ale Imperiului bizantin, iar complicarea relațiilor politice cu Bizanțul nu putea întîrzia.

Sinodul de la Roma, de la începutul anului 967, a fost urmat, în luna aprilie a aceluiași an, de o *adunare* și mai mare *la Ravenna*, unde împăratul Otto și papa Ioan au plecat de paște pentru a face ordine. Între altele, trebuia înlăturată o schismă bisericească, care izbucnise în timpul tulburărilor italice din anul precedent în orașul de pe țărmul Adriaticei ; pe temeiul acuzațiilor formulate anterior

la Roma, trebuia pedepsit diaconul Rainer, din neamul conţilor de Pistoia. Acesta se răzvrătise împotriva arhiepiscopului Petru din Ravenna şi-l înlăturase. La Ravenna şi Classe, unde a avut loc judecata, în jurul împăratului şi a papei şi a suitei lor numeroase de clerici şi mireni din Italia şi Germania, s-a adunat nobilimea din Ravenna. Arhiepiscopul reînscăunat, Petru, a primit din partea papei diferite drepturi consfinţite în documente, dar a trebuit, binenţeles, să ia la cunoştinţă, că oraşul său de reşedinţă şi întreg teritoriul Ravennei, inclusiv comitatul Comacchio, fac parte din statul papal. Împăratul Otto restituise, probabil, aceste regiuni papei, iar acesta le-a cedat de îndată, pe viaţă, soţiei lui Otto, Adelheid. Prin această ciudată reglementare, cu tendinţa vizibilă de a împăca interesele, Ravenna a putut rămîne oraş imperial (cu toate că, potrivit donaţiilor imperiale anterioare, aparţinuse patrimoniului Sf. Petru), ulterior devenind chiar reşedinţa preferată a lui Otto, care şi-a înălţat în suburbia Cezarea, un palat fastuos.

La apus de Ravenna, în Emilia, apare însă un apocriziar papal, ca reprezentant al intereselor Romei, iar în ce priveşte episcopiile Ferrara şi Bologna, papa Ioan al XIII-lea aplanase litigiile încă în timpul conciliului de la Ravenna, prin emiterea unui şir de documente. Documentul papal referitor la Bologna este interesant şi prin forma în care a fost alcătuit. În locul papirusului egiptean, preferat pînă atunci de mentalitatea conservatoare a cancelariei papale, s-a folosit pentru prima dată pergamentul confecţionat din piele de animale, material folosit încă de mult pentru documentele occidentale, iar în unele părţi ale textului, în locul vechii scrieri curiale, cu litere mari, solemne, s-a folosit scrisul pentru documente, aşa cum evoluase în urma reformei carolingiene, aşa-numita minusculă diplomatică. Dacă trecerea de la folosirea papirusului la pergament se poate datora şi faptului că, fiind plecată din Roma, cancelaria papală nu avea la îndemînă stocurile ei de papirus (oricum aflate în scădere), prelucrarea unei scrieri noi marchiază, totuşi, clar un început de adaptare a papalităţii la obiceiurile imperiului occidental. Faptul că la curtea papală s-a adăugat pe lîngă datarea după anii de domnie ai respectivilor episcopi şi împăraţi romani, singura folosită pînă atunci în documentele papale, în sfîrşit şi datarea creştină, atrage, de asemenea, atenţia asupra unor schimbări însemnate.

Conciliul de la Ravenna s-a ocupat, bineînţeles, şi de unele probleme bisericeşti din Germania, mai ales de acelea ale misionarismului din răsărit. La sud era vorba de aplanarea unui litigiu în arhiepiscopia Salzburg, la care se referă un document papal. Acest document interesant şi pentru că papa Ioan al XIII-lea subliniază aici, în mod deosebit, că Roma deţine rangul de căpetenie a lumii. În ce priveşte partea de nord s-a luat din nou hotărîrea înfiinţării

unei *arhiepiscopii la Magdeburg.* Împăratul Otto expusese în fața sinodului situația bisericii de pe Elba, arătînd necesitatea unei intensificări a activității misionarilor printre slavii aflați acolo și exprimînd din nou dorința lui mai veche, de a înființa o nouă provincie bisericească, cu centrul la Magdeburg. Proiectul său a fost aprobat de participanții la conciliu și de papă, care încă de la Ravenna a pus să se întocmească o diplomă de înființare a arhiepiscopiei din Magdeburg.

S-a trecut de îndată la executarea hotărîrii, încheiată în anul următor, cînd abatele Adalbert de Weissenburg (Alsacia), numit arhiepiscop, a sosit la Roma, unde a fost uns arhiepiscop de însuși papa, la 18 octombrie 968, primind documentele corespunzătoare atît pentru drepturile arhiepiscopiei, cît și cele pentru funcția sa.

În actul de fondare, Ioan al XIII-lea a scos în evidență, după cum se cuvenea, meritele lui Otto cel Mare la înființarea noii metropole și l-a lăudat cu emfază pe împărat, ca pe un nou Constantin, pentru sprijinul devotat acordat bisericii, comparîndu-l astfel cu acest împărat din secolul al IV-lea, care era venerat ca un sfînt, iar biserica îi datora atît de mult. Aceasta, bineînțeles, nu poate ascunde faptul că înființarea arhiepiscopiei de la Magdeburg, papa o prezenta, în primul rînd, ca o treabă bisericească. Nu trebuie văzut neapărat o contradicție între concepția imperială și cea curială, deoarece pe de-o parte împăratul nu dorea să săvîrșească numai un act politic, ci și unul bisericesc, iar, pe de altă parte, era în interesul lui Otto, avînd experiența eșecurilor precedente, să învingă unele opoziții — poate încă existente în episcopatul german sau care ar fi putut reapare mai tîrziu împotriva planului său — cu ajutorul înaltei autorități a papei, punînd clar în evidență faptul că înființarea arhiepiscopiei Magdeburg se făcuse strict după principii și percepte ale dreptului bisericesc-canonic. Astfel, ridicarea Magdeburgului la rang de metropolă, transformarea ctitoriei Moritz în catedrală și incorporarea episcopiilor est-germane Havelberg și Brandenburg, înființate anterior, în noua provincie bisericească, au fost hotărîte numai cu consimțămîntul episcopului din Halberstadt, pe care îl privea în primul rînd, și al arhiepiscopului de Maiența ; înființarea de noi episcopii nu revenea împăratului ci mitropolitului de Magdeburg. Hirotonisirea lui Adalbert trebuia să aibă loc abia după depunerea scrisorilor de consens din Maiența și Halberstadt. Împăratul Otto a primit acest asentiment de la succesorii lui Wilhem de Maiența și Bernhard de Halberstadt, care muriseră amîndoi la începutului anului 968. Din partea abatelui Hatto de Fulda, numit episcop de Maiența, consimțămîntul a putut fi obținut fără greutate. Noul episcop de Halberstadt, Hildeward, a primit însă investitura din partea împăratului abia după ce consimțise la cedarea, ce i se

ceruse, a unor teritorii în favoarea Magdeburgului și la despăgubirea oferită de împărat. Mai tîrziu, el va prezenta toată această acțiune ca avînd un caracter forțat. Se dovedea, deci, o prevedere folositoare, grija papei ca, în privilegiul pentru Magdeburg, din octombrie 968, să nu atribuie înființarea arhiepiscopiei numai inițiativei împăratului, ci să scoată în evidență și rolul celor doi principi bisericești germani, ca și importanța activității proprii la întemeierea noii provincii. Sublinierea era făcută printr-o interesantă referire la un exemplu istoric: numirea, cu două secole în urmă, a *apostolului germanilor*, Bonifaciu, ca arhiepiscop de Maiența, de către papa Zaharia și, prin aceasta, organizarea autorizată a bisericii germane.

Se pare că arhiepiscopului de Maiența i-a fost păstrată nu numai supremația bisericească în Germania, dar aceasta a fost chiar subliniată în mod deosebit, cu toate că privilegiile papale pentru Magdeburg enunțaseră egalitatea principială în rang a noii arhiepiscopii cu celelalte episcopii germane. Despre acordurile de atunci există numai mărturii indirecte și anume un document papal de mai tîrziu pentru Maiența, care în loc de primat — de altfel, destul de devalorizat — vorbește de o preeminență a principelui bisericesc din Maiența față de toți ceilalți mitropoliți germani și de alte privilegii de primat, din anul 969, pentru arhiepiscopul de Trier, referitor la Galia, și pentru abatele de Fulda, referitor la toate abațiile imperiului. E foarte posibil ca documentele acestea să fi fost cerute și primite pentru a respinge pretențiile Maiențel, în acest scop primitorii invocînd vechimea respectabilă și legătura cu Roma a bisericilor conduse de ei. Astfel, Trierul pretindea că și-ar datora întemeierea unui discipol al apostolului Petru, iar Fulda că ar fi fost supusă direct, încă din timpul lui Bonifaciu, jurisdicției papale și scoasă de sub jurisdicția Maienței. Această vizibilă goană a personalităților bisericești după supremație pare stranie, dar ea e explicabilă într-o epocă în care rangul, respectul cuvenit și ceremonialul corespunzător în toate ocaziile păreau importante ca expresie și garanție a ordinei.

Arhiepiscopului de Magdeburg, trebuiau să-i fie subordonate, în afara episcopiilor Havelberg și Brandenburg, luate de la Maiența, și diocezele care trebuiau să se înființeze, Merseburg, Meissen și Zeitz. Despre o extindere în continuare a provinciei bisericești în răsărit n-a mai fost vorba. Metropola a fost chiar, în mod expres, mărginită la regiunea slavilor deja convertiți și încorporați în imperiu, urmînd deci să se întindă pînă la granița imperiului, pe Odra. Dar numirea lui Adalbert, fost misionar la ruși, arată că sarcina Magdeburgului era totuși să se îngrijească atît de interesele răsăritene ale imperiului german, cît și de acelea ale bisericii germane.

Oricare ar fi fost țelurile politicii bisericești urmărite la început de proiectul magdeburghez, majoritatea acestora au fost între timp depășite de evenimentele din *spațiul slav*. Vecinii de aici ai imperiului nu mai aveau teritorii păgîne, ci state devenite creștine. Ele intraseră în legătură cu Roma și căutau să se alăture familiei popoarelor creștine, dar nu mai puteau fi tratate doar ca simpli barbari. Boemia, aflată de mult sub dominația germană și unde misiunea creștină începuse să-și desfășoare activitatea cu succes, a rămas sub jurisdicția arhiepiscopului de Maiența. Acesta se impusese aici împotriva tendințelor de expansiune a bisericii bavareze și e probabil că nu trebuia să fie păgubit în continuare din cauza cedărilor în favoarea Magdeburgului cu privire la pretențiile teritoriale și la regiunile unde erau trimiși misionari. La Praga apăruse însă proiectul întemeierii unei episcopii proprii și, se pare că în acest scop, ducele přemislid Boleslav al II-lea a intrat în legătură cu papa Ioan al XIII-lea. În orice caz, se relatează că sora ducelui a plecat la Roma și a obținut acolo aprobarea de principiu pentru înființarea unei episcopii boemiene și a unei mănăstiri la Praga, a cărei stareță a fost chiar ea, numită de către papă.

La răsărit de Odra, margraful Gero, în 963, îl făcuse totuși pe piastul Mieszko tributar imperiului. Însă vrednicul întemeietor al statului polonez — din ale cărui supranume, Dago, putem deduce măcar relațiile de famlie a Piaștilor cu popoarele germanice de nord — a căutat să se sustragă, pe cît posibil, influenței bisericii germane și să se alăture mai degrabă Přemislizilor, care stăpîneau, ca și el, un popor slav. Pentru a întări pacea, Mieszko a luat-o de soție pe prințesa Dubravca, sora lui Boleslav al II-lea al Boemiei și a trecut la creștinism. El a urmat exemplul Boemiei, intrînd în legătură directă cu Roma în privința problemelor bisericești. La Poznan își desfășura activitatea un episcop misionar, pe numele Iordan, care era probabil german, dar dioceza lui nu fusese supusă noii arhiepiscopii de Magdeburg. În sudul Poloniei, se pare că a mai avut urmări acțiunea, mai veche, începută de misionari moravi, datorită unor discipoli ai apostolilor slavi Chiril și Metodiu. Astfel, în ce privește biserica, regiunile acestea s-au apropiat de Bizanț, ca și regiunea panonico-ungară. Alte teritorii, mai răsăritene, ca de exemplu Rusia, trebuiau lăsate cu totul în seama activităților misionarilor din Imperiul bizantin.

Ridicarea regelui german Otto la rangul de împărat roman, reînnoirea imperiului occidental în anul 962 și extinderea politicii ottone în Italia, iar în 967 și asupra regiunilor de la sud de Roma, care nominal se aflau sub dominația bizantină, au cerut urgent o nouă reglementare a relațiilor cu Imperiul oriental.

În *Bizanț*, după moartea timpurie a împăratului Romanos al II-lea, în anul 963, domnia fusese preluată mai întîi de soția acestuia, Teofano, pentru fiii ei minori, Vasile al II-lea și Constantin

al VIII-lea, în vreme ce trupele imperiale din Asia Mică îl proclamaseră ca împărat, împotriva dominației unei femei, pe generalul capodocian, Nichifor Focas. Generalul, devenit celebru prin victoriile sale pe apă și pe uscat, dar mai ales prin cucerirea Cretei în 961, a reușit să cîștige repede Constantinopolul. Teofano, exilată la o mănăstire, se întorsese în același an în palatul imperial, pentru a legitima, ca soție a noului împărat, regența acestuia ca tutore al copiilor ei.

Cu aceste evenimente, pentru Imperiul bizantin a început o perioadă mai lungă, aceea a împăraților militari. Că în această perioadă însă, problemele militare n-au avut mereu și peste tot întîietate, ne-o arată înflorirea așezărilor călugărești pe muntele Athos. Acolo trăiau eremiți încă din secolul al IX-lea, dar abia în jurul anului 963 a fost întemeiată o mănăstire mare de către călugărul Atanasie din Trapezeunt, sprijinit activ de Nichifor, cu care se împrietenise. Această mănăstire va deveni cu timpul un centru al culturii monastice și al cucerniciei ortodoxe.

Între Nichifor Focas și Otto avea să izbucnească în curînd un conflict deschis, ajungîndu-se chiar la război. La început, se părea că raporturile dintre cele două puteri vor fi prietenoase. Probabil fără a avea cunoștință de prima înaintare a lui Otto în Italia meridională, împăratul bizantin trimisese ambasadori în apus. Aceștia au sosit la Ravenna, în 967, cu o propunere de alianță pentru împăratul Otto. Saxonul a folosit ocazia ca să propună, la rîndul lui, o înrudire a familiilor imperiale, pețind pentru fiul și coregentul său, Otto al II-lea, o prințesă bizantină. El se gîndise probabil la Ana, fiica împăratului Romanos al II-lea și a lui Teofano, pupila și fiica vitregă a lui Nichifor Focas, sora lui Vasile al II-lea și a lui Constantin al VIII-lea, din dinastia macedoniană. Medierea a fost preluată de republica maritimă, Veneția, care avea cele mai bune relații cu ambele imperii. Orașul de pe Adriatica trecea încă drept o parte a Imperiului bizantin. Dogele de atunci, Petru al IV-lea Candiano, era în relații prietenești cu împăratul Otto și la sprijinit în acțiunile sale din Italia. El avea de soție o nepoată a împărătesei Adelheid, pe Waldrada, fiica lui Hubert de Tuscia.

Împăratul Otto a început de îndată pregătirile pentru a ridica pe fiul său la un rang corespunzător unui partener al bizantinei porfirogenete. Otto al II-lea nu trebuia să rămînă numai rege german și să se înfățișeze astfel în fața înaltei sale mirese, ci trebuia să capete încă din timpul vieții tatălui său, demnitatea de împărat. Cu toate că o asemenea cîrmuire, a doi împărați asociați, era ceva neobișnuit, papa Ioan al XIII-lea a fost de acord. Consolidarea puterii imperiale și accentuarea faptului că coroana imperială putea fi obținută numai la Roma, din mîinile episcopului roman, au fost întru

totul în interesul politicii papale de atunci. Ea s-a îndreptat împotriva pretenției împăraților bizantini de a fi singurii reprezentanți ai imperiului, de a purta unicul titlu legitim de împărat din răsărit, independent de papalitate. De aceea, Ioan al XIII-lea a sprijinit politica imperială a Ottonilor, văzînd în Otto cel Mare pe urmașul legitim al marelui Constantin și în dinastia ottonă adevărata familie imperială. Într-un document papal din timpul conciliului de la Ravenna, emis în 22 aprilie 967, pentru ctitoria Saxonă Quedlinburg, stareței de atunci, Matilda, sora lui Otto, i s-a dat în adresă titlul imperial de *Augusta*. Vor fi arătate și alte mărturii grăitoare despre poziția papei față de Imperiul roman.

În urma invitației părintești și papale, regele Otto al II-lea, care abia împlinise 12 ani, a pornit la drum spre Roma, în toamna timpurie a anului 967, pentru a fi *încoronat împărat*. Părinții săi i-au ieșit înainte la Verona, unde, în octombrie 967, s-a ținut un mare sinod. Acesta a hotărît, între altele, admiterea duelului ca mijloc de dovadă juridică, o dispoziție care, evident trebuia să slujească adaptării jurisdicției din Italia celei din Germania. Ea fusese deja discutată la ultimele concilii de la Roma și Ravenna, în prezența papei Ioan al XIII-lea. Dacă ne amintim că predecesorul său, Ioan al XII-lea, cu numai patru ani în urmă, respinsese revoltat gîndul că un conflict poate fi decis prin duel, putem aprecia ce transformări s-au produs atunci în concepțiile juridice din Italia. Pe de altă parte, adunarea din Verona a marcat și eșecul unor tendințe de reformă germane în Italia. Episcopul Rather de Verona, foarte urît de clerul său, a primit atunci un ultim privilegiu imperial de ocrotire, dar, cu toate apologiile sale savante, s-a dovedit a fi o povară pentru politica imperială față de biserică și a trebuit să plece din nou în exil.

Din Verona, familia imperială se îndrepta prin Mantua și Ravenna către Roma, unde a sosit la începutul lui decembrie. Dar abia în ziua de 21 decembrie a avut loc intrarea oficială a tînărului rege în orașul etern ; în ajunul crăciunului, tatăl său l-a prezentat papei care l-a întîmpinat pe treptele catedralei Sf. Petru și l-a încoronat și uns ca împărat, în prezența părinților săi, în ziua de 25 decembrie, ziua memorială a încoronării lui Carol cel Mare. Actul solemn a fost urmat de festivitățile obișnuite, iar de Anul Nou s-a ținut un nou mare sinod al imperiului, despre care stau mărturie unele documente papale privind bisericile germane. În prezența celor doi împărați, a fost soluționat un conflict vechi între patriarhatul Aquilea din nordul Italiei și concurența sa venețiană, Grado, în favoarea acestuia din urmă. Patriarhul Vitalis de Grado, fiul dogelui Petru al II-lea Candiano, adusese pricina în fața judecății. Cu acesta împăratul încheiase în prealabil un tratat care asigura veneților posesiunile de pe uscat. Aceasta

s-a întîmplat probabil și ca mulțumire pentru mijlocirea la *pețirea prințesei bizantine.*

La Roma se știa încă de pe atunci, că această pețire nu decursese fără greutăți. Comerciantul venețian, Dominic, îl întîlnise pe împăratul Nichifor în Macedonia, în fruntea armatei, gata să întreprindă o campanie împotriva lui Otto, căci activitatea Ottonilor din Italia de sud fusese aflată între timp și în răsărit, unde stîrnise, bineînțeles, nemulțumiri. Ambasadorul ieșise din încurcătură, depășindu-și atribuțiile și asigurîndu-l pe împăratul mîniat, în numele împăratului Otto I, de respectarea intereselor bizantine în Italia în schimbul căsătoriei proiectate a lui Otto al II-lea cu o prințesă bizantină. Prin aceasta el obținuse oprirea mișcărilor trupelor bizantine și putuse relata la Roma, în decembrie 967, despre tratativele sale, anunțînd sosirea unei delegații bizantine.

În ciuda relatărilor lui Dominic, delegația din răsărit a fost așteptată la Roma cu optimism. Perspectiva căsătoriei grecești a influențat chiar limbajul documentelor, papa Ioan al XIII-lea punînd să se scrie în adresa privilegiului său pentru Gandersheim, din 2 ianuarie 968, numele stareței Gerberga, o nepoată a lui Otto cel Mare, cu litere grecești. Însuși împăratul Otto, în speranța unui sprijin din partea flotei bizantine, a prevăzut o acțiune împotriva piraților sarazini din împrejurimile Frejusului. Aceștia erau periculoși și pentru că acordau sprijin detronatului rege italic, Adalbert. Bineînțeles, împăratul rămăsese decis să nu renunțe la o politică activă în sudul Italiei, ca mijloc de presiune asupra Bizanțului. În februarie 968, tatăl și fiul au plecat la Benevento, iar, cînd după sosirea delegației bizantine, a devenit limpede, că Nichifor Focas nu-l considera pe tînărul Otto al II-lea destul de demn pentru o căsătorie cu fiica sa vitregă, Ana, a urmat intrarea în Apulia și Calabria bizantină.

Războiul între cele două imperii, care a început în acest fel, avea să dureze peste doi ani și a fost dus cu sorți schimbători. Din cauza lui, Otto cel Mare a rămas mai mult în Italia decît, probabil, se prevăzuse inițial, chiar dacă operațiunile din Italia de sud n-au fost tot timpul sub conducerea personală a împăratului, ci au fost lăsate temporar în seama lui Pandulf de Capua-Benevento, aliat cu împăratul și care lupta pentru neatîrnarea principatului său de Bizanț. Acesta din urmă, în 969 a fost luat prizonier de bizantini. Lupta a fost dusă și cu armele bisericii. Împăratul Nichifor a ridicat Otranto la rangul de metropolă pentru Italia de sud și se pretinde că ar fi ordonat să se folosească numai limba greacă de liturghie în toată zona stăpînită de Bizanț în Peninsula Apenină. Papa Ioan al XIII-lea a ripostat în mai 969,

prin ridicarea Beneventului la rangul de arhiepiscopie dependentă de Roma, căreia i s-a dat o provincie bisericească întinsă pînă la Adriatică.

Dar în acest conflict nu era vorba numai de sudul Italiei și de cîștigarea de noi teritorii pentru Roma și Ottoni. Acțiunile militare au servit în același timp și pentru asigurarea dominației Ottonilor în restul Italiei ; ele au fost cu atît mai necesare cu cît izgonitul rege Adalbert trecuse în Apulia de partea împăratului bizantin, punînd acestuia în vedere, în schimbul unui oarecare ajutor, ridicarea partizanilor săi împotriva împăratului Otto. Adalbert sperase atunci să-și recîștige încă o dată regatul cu ajutor bizantin. De-abia cînd a eșuat și această încercare, regele, nemaivăzînd nici o șansă, a plecat definitiv din țară în Franța, patria soției sale Gerberga, fiica contelui Lambert de Chalon. El a murit acolo la scurtă vreme, pe cînd fratele său, Konrad, s-a supus împăratului Otto și a reprimit de la acesta marca Ivrea, țara de baștină a familiei sale.

Încă în timpul primului an de război, în primăvara anului 968, cînd armatele ottone se aflau în Apulia și asediau Bari, capitala Italiei meridionale bizantine, au început tratative cu împăratul bizantin. Pe baza succeselor sale de atunci, împăratul Otto cel Mare a sperat să ajungă repede la o înțelegere cu adversarul său și a reînnoit și pețirea miresei pentru fiul său. Bizanțul trebuia să cedeze Apulia și Calabria Imperiului de apus, ca zestre a viitoarei soții a lui Otto al II-lea. Aceste propuneri erau, bineînțeles, în totală contradicție cu asigurările date, abia cu un an înainte, de venețianul Dominic împăratului Nichifor Focas. Împăratul nu numai că le-a respins, dar a răspuns cu pretenții tot atît de exagerate : ca preț pentru prințesă, Ottonii să se abțină de la orice amestec în treburile din sudul Italiei și să renunțe la teritoriile pierdute de Bizanț, la ducatul Roma și exarhatul Ravenna. Dacă pentru împăratul apusean această pretenție era inacceptabilă, pentru că regiunile acelea aparțineau statului papal, pretențiile ottone ar fi însemnat pentru Bizanț renunțarea la ultimele posesiuni în Peninsula Apenină. Iar această renunțare părea cu atît mai imposibilă cu cît Imperiul de răsărit depusese în ultimul deceniu sforțări mari pentru păstrarea teritoriilor sale din Italia.

În alianță cu califul din Cordoba (Spania), Abderrahman al III-lea, emirii celbiți din Sicilia au fost învinși în 956 și siliți în 958 să încheie un armistițiu. În războiul care în 962 a izbucnit din nou, ultimele regiuni creștine din Sicilia (în jurul Taorminei) au căzut în mîna mahomedanilor. În sfîrșit, în 967, s-a putut încheia o pace cu califul fatimid, al Mu'izz, stăpînul suprem al celbiților din Sicilia, prin care a fost păstrată măcar Italia meri-

dională bizantină. Acolo se aflau principatele longobarde, în frunte cu Capua-Benevento sub activul Pandulf, doritoare de o cît mai mare independență și care, din această cauză, oscilau mereu între apus și răsărit. Aceste posesiuni ale Imperiului bizantin erau, fără îndoială, destul de nesigure și mai degrabă teoretice. Însă Apulia și Calabria fuseseră abia de curînd reorganizate administrativ de împăratul Nichifor Focas și unite într-o provincie bizantină, Catepanatul Italia. De asemenea măsuri se lega în mod vădit voința fermă a împăraților rezidenți în Bizanț, dar care se numeau romani, de a nu renunța în nici un caz la vechile pretenții asupra întregii Italii și stăpîniri în apus.

Liutprand de Cremona, pe care împăratul Otto l-a trimis ca ambasador în Bizanț, s-a aflat în fața unor greutăți foarte mari la tratativele care au început în iunie 968. Acestea au mai fost amplificate de neîndemînatica și îngîmfata diplomație papală, plină de sine. Ioan al XIII-lea a trimis, în urma ambasadorului imperial, legați proprii, dîndu-le o scrisoare prin care se înnoia vechea ceartă dintre Roma și Bizanț în privința titulaturii. Împăratul Nichifor căruia i s-a adresat, în mod neprotocolar, *Imperator Graecorum*, a fost solicitat să intre în relații prietenești și de rudenie cu *Imperator Romanorum*, Otto. Cînd legații au sosit la mijlocul lui august la Bizanț și au predat scrisoarea papală, tăgăduirea caracterului roman al Imperiului de răsărit a provocat cea mai mare indignare la curtea bizantină. Legații papali au fost închiși, dar și Liutprand a avut o situație foarte dificilă, căci i s-a reproșat, ca diplomat imperial, că stăpînul său, împăratul Otto I, l-ar fi determinat pe papă în acțiunea lui jignitoare. Mînia cea mai mare s-a îndreptat însă împotriva papei. Liutprand a fost nevoit să asculte afirmațiile despre lipsa de cultură a acestui papă *nărod*, care, după cum se vede, nu știa că împăratul Constantin cel Mare mutase pe vremuri întregul senat roman la Bizanț și lăsase la Roma numai pleava sclavilor, ca și exprimarea îndoielilor cu privire la demnitatea unui episcop roman, fost membru al curiei papale a lui Ioan al XII-lea, atît de defăimat. Episcopului din Cremona nu i-a rămas altceva de făcut, decît să prezinte totul ca o greșeală penibilă, dar scuzabilă, a organelor cancelariei subordonate și să promită pentru viitor respectarea titulaturii oficiale. De prevestirea prăbușirii apropiate a papei, dacă nu-și va schimba repede atitudinea față de Imperiul roman, ceea ce însemna roman de răsărit, diplomatul a luat cunoștință în tăcere.

Din cauza atmosferei de revoltă de la curtea bizantină, Liutprand a considerat continuarea tratativelor zadarnică, mai ales că împăratul Nichifor părăsise capitala și pornise într-o campanie în Siria. De aceea, el a insistat să i se acorde permisiunea de plecare,

iar la audiența de bun rămas a primit din partea patricianului Cristofor o bulă de aur pentru împăratul Otto I. Papa a fost socotit nedemn de un răspuns al împăratului și a trebuit să se mulțumească cu o scrisoare din partea lui Leon Focas, fratele împăratului. La 2 octombrie, după aproape patru luni de ședere la Constantinopol, Liutprand a putut, în fine, să plece ; dar i-a mai fost dat să vadă cum vameșii bizantini i-au luat stofele de purpură pe care le cumpărase, deoarece acestea s-ar cuveni numai împăratului bizantin. Ajuns acasă, episcopul a relatat în scris cele trăite de el în orașul imperial din răsărit, într-un raport amănunțit, așa-numita *Relatio de legatione Constantinopolitana.* El a recomandat papei să mai scrie încă o dată împăratului Nichifor, și anume cu folosirea titlului imperial corect, dar numai pentru a-l invita cu autoritate apostolică, pe acest parvenit, în fața unui conciliu papal, iar dacă nu s-ar prezenta, să-l excomunice.

Experiența lui Liutprand din Cremona în timpul călătoriei sale la Constantinopol, ca ambasador și la curtea bizantină, arată clar ce urmări politice a avut reînnoirea Imperiului roman în Occident. Imperiul bizantin se socotea Imperiu roman, cu toate că Roma de mult nu mai era capitala sa, ba chiar nici nu mai făcea parte din regiunea de dominație reală a Imperiului de răsărit. Împărații bizantini n-au vrut să renunțe de a se socoti singurii împărați legitimi ai romanilor, legînd de aceasta, pretenția de dominație asupra statelor din Europa ; de aceea au vegheat cu gelozie ca înaltul titlu să le fie păstrat numai lor. Alți domnitori puteau purta cel mult titlul de împărat sau țar, fără o definiție mai exactă, dar și pentru acestea aveau nevoie, după părerea bizantină, de aprobarea împăratului roman, care rezida la Constantinopol. Într-adevăr, mulți împărați occidentali, după marele Carol, s-au mulțumit destul de des să se numească împărat, iar pentru Otto cel Mare conta, pesemne, la tratativele sale cu Nichifor numai o simplă recunoaștere a demnității sale de împărat. Imperiul apusean era roman întrucît coroana sa se primea de la Roma, din mîinile episcopului roman. Cu toate că nu era nimic echivoc în aceasta, papalitatea a ținut totuși să apară clar în fața lumii întregi caracterul roman al acestui imperiu, cu atît mai mult cu cît de numele orașului se lega pentru gîndirea occidentală și cucernicia religioasă, mai puțin amintirea importanței politice a Romei antice, cît ideea prestigiului universal al bisericii, a cărei căpetenie vroia să fie papalitatea.

Relațiile între Bizanț și imperiul otton au fost așezate, în 969, pe o bază nouă, prin schimbarea cîrmuirii la Constantinopol. Într-o revoltă de palat, împăratul Nichifor Focas, care era urît din cauza asprimii și severității sale soldățești, a fost înlăturat și ucis ; vărul său, Ioan Tzimiskes, a preluat în 969, de crăciun, ca

nou imperator, cîrmuirea tutelară în numele tinerilor împărați macedoneni, Vasile al II-lea și Constantin al VIII-lea. Împărăteasa Teofano, care nu fusese străină de revoltă, a fost totuși exilată în Armenia, iar Tzimiskes s-a căsătorit cu o mătușă a celor doi pupili imperiali, Teodora, fiica împăratului Constantin al VIII-lea Porfirogenetul. Curînd după preluarea domniei, noul domnitor bizantin l-a eliberat pe principele Pandulf de Capua-Benevento, prizonier la Bizanț, și a căutat prin el să ajungă cît mai repede la o înțelegere cu Ottonii.

Prin aceasta s-au deschis noi perspective pentru vechiul proiect de căsătorie. Tratativele au început încă în anul 971, cînd arhiepiscopul Gero de Colonia a călătorit ca pețitor la Constantinopol, însoțit de încercatul Liutprand, care însă a murit pe drum. În primăvara 972, cînd delegația imperială se întorcea în Italia, împăratul Otto cel Mare l-a mai trimis și pe vărul său, episcopul Dietrich de Metz, la Benevento în întîmpinare, pentru a o conduce la Roma cu toate onorurile pe bizantina *Teofano,* nepoată a lui Ioan Tzimiskes. Deși zădărnicia pețirii fiicei de împărat, Ana, provocase oarecare dezamăgire, ca și faptul că Teofano nu era prințesă, totuși acest sentiment a fost învins nu numai prin farmecul caracteristic fetei străine, de 16 ani, ci, pesemne, și prin recunoașterea puterii imperiale a Ottonilor de către Ioan I, care probabil avusese loc atunci. Pe de altă parte, se pare că pentru uzurpator, căsătoria nepoatei sale cu Otto al II-lea va fi avut oarecare însemnătate.

Căsătoria saxonului cu grecoaica s-a celebrat în aprilie 972, la Roma. Papa Ioan al XIII-lea însuși a oficiat cununia, în catedrala Sf. Petru și a încoronat-o pe Teofano ca împărăteasă. Un relief bizantin în fildeș reprezintă perechea încoronată. Din partea soțului și a socrului ei, bizantina a primit un splendid act de căsătorie, scris după modelul bizantin cu litere de aur pe pergament purpuriu ; prin forma și executarea lui, acest act stă mărturie pentru conștiința imperială a curții ottone. Cu cîteva zile mai tîrziu, străinei din Orient i-a fost îngăduit să figureze lîngă soacra ei, Adelheid, în documente papale, ca solicitantă pentru unele mănăstiri din capitala italică Pavia ; în aceste documente, ea este lăudată, pentru că s-a îngrijit de restaurarea acelor abații. Prin aceasta, desigur, trebuia să se exprime mai puțin un fapt — căci atît de curînd după sosirea ei în Italia, Teofano cu greu ar fi putut să facă mare lucru pentru călugării și călugărițele străine ei, atît prin cucernicia cît și prin felul lor de trai — ci, mai degrabă, cinstirea noii împărătese și deplina primire a prințesei ortodoxe, nu numai în familia imperială saxonă, dar și în biserica apuseană.

E foarte probabil ca episcopul Dietrich de Metz să fi contribuit în oarecare măsură la primirea atît de prietenoasă a lui

Teofano la Roma, cu toate că ea n-a fost mireasa dorită. În *Vita* episcopului se spune : că în sfatul împăraților, cuvîntul lui avea greutate și că se bucura de mare cinste, atît din partea lor cît și a papei. Dietrich se ocupase în ultimii ani foarte mult cu colecționarea de *relicve* în Italia, țară bogată în asemenea comori. După ce și în trecut îi fuseseră dăruite de către papă, obiecte sfinte de valoare, ca, de exemplu, o sanda atribuită protomartirului Stefan și cîteva verigi din lanțul făcător de minuni cu care apostolul Petru, captiv la Roma, fusese legat, el obținuse de data aceasta de la Ioan al XIII-lea, ca răsplată pentru bunele sale servicii, bucăți din pretinsul grătar al diaconului roman Laurențiu, care suferise martiriul la Roma în secolul al II-lea. Dietrich a transportat relicvele la ctitoria sa, mănăstirea Sf. Vicențiu din Metz, pentru care a obținut din partea papei și un privilegiu de ocrotire. Despre obținerea lanțului Sf. Petru de către Dietrich, mai tîrziu s-au povestit următoarele : un conte german din suita imperială ar fi fost la Roma posedat de diavol și la porunca lui Otto cel Mare fusese transportat în fața papei Ioan al XIII-lea, ca să-l vindece prin rugăciuni. Papa ar fi înțeles de îndată că asemenea vindecare ar fi fost posibilă numai cu ajutorul principelui apostolilor și a dat ordin să se aducă lanțul Sf.-lui Petru, pentru a-l lega pe german și totodată și spiritele care-l posedau. Deoarece clericii romani au vrut să se bucure mai mult de acest spectacol, papei i-ar fi fost înmînate mai întîi lanțuri false, care au avut, bineînțeles, un efect contrar. Spre distracția romanilor, furia contelui a sporit, pînă ce Ioan al XIII-lea a descoperit înșelăciunea și a poruncit în mod hotărît, mîniat de neascultarea și de jignirea adusă împăratului, să fie adus lanțul veritabil. De îndată ce a atins gîtul bolnavului, lanțul și-a dovedit puterea de vindecare așteptată și a înlăturat spiritul rău. Episcopul Dietrich de Metz, întîmplător de față și mirat de această minune, înhăță lanțul și n-a vrut să-l mai dea înapoi. Mai rea decît furia contelui, devenise zarva izbucnită acum între germani și romani. Aceasta l-ar fi pus în pericol pe Dietrich și ar fi fost potolită numai prin intervenția împăratului pe lîngă papa, ca să-i lase episcopului măcar cîteva verigi ale lanțului făcător de minuni.

Dietrich nu a fost singurul episcop german care s-a îngrijit în timpul acela ca Italia să devină mai săracă, iar bisericile din nord de Alpi mai bogate în relicve ale sfinților, adevărate sau pretinse. Și vecinul lui loren, Wigfred de Verdun, ca și Dietrich — un zelos constructor și ctitor de mănăstiri — a cerut papei, în afara confirmării abației Sf. Pavel din suburbia Verdunului, ctitorită de el, dăruirea unor relicve de martiri pentru această mănăstire. Fără asemenea comori orice construire sau întemeiere de biserici păreau cu neputință.

Prin urmare, strădania de a obţine relicve peste tot, acolo unde acestea erau în număr mare şi relativ uşor de găsit, nu era numai o obsesie a timpului, sau o expresie a cucerniciei de atunci, ci stătea în legătură cauzală cu activitatea crescîndă a construirii de biserici, datorită legăturii Germaniei cu Italia şi influenţei mişcării de reforme monastice. Arhiepiscopul Gero de Colonia a folosit şederea lui în Italia pentru a obţine de la papă un privilegiu pentru mănăstirea Thankmarsfeld din Harz, ctitoria sa şi a fratelui său, margraful saxon Thietmar, dar el n-a uitat să caute şi în Bizanţ relicve şi să aducă osemintele martirului din Nicomedia — Pantaleon — la Colonia.

După căsătoria fiului său cu Teofano, împăratul Otto n-a mai rămas mult în Italia. Încă în vara anului 972, el s-a întors în Germania, care nu-şi văzuse regele de ani de zile şi care, cu toate că, în esenţă, cîrmuirea funcţionase fără plîngeri, avea totuşi nevoie de prezenţa nu numai a lui Otto, ci şi a unor principi bisericeşti şi mireni, însoţitori ai stăpînului lor în sud sau plecaţi în repetate rînduri la curtea imperială. Împăratului îi rămăsese însă numai o scurtă perioadă de activitate. Nouă luni după întoarcerea sa, el a murit la palatul Memleben din Saxonia, la vîrsta de 61 ani, în 7 mai 973, după ce domnise aproape 37 de ani ca rege şi 11 ani ca împărat. Widukind de Corvey a încheiat opera sa istorică cu cuvintele : *Şi astfel a murit ... împăratul roman, regele popoarelor şi a lăsat urmaşilor, în lucruri bisericeşti şi lumeşti, monumente multe şi venerabile.*

VIII. Imperiul otton

...pentru desăvîrşirea puterii căruia nici Germania, Italia și Galia, dar nici chiar toată Europa nu mai ajung.

Ultimele luni de domnie ale împăratului Otto cel Mare scot în mod deosebit în evidență însemnătatea acestui domnitor și a imperiului său. În anturajul împăratului se aflau din motive bine determinate nu numai personalități de pe teritoriile imperiului, ci și de dincolo de granițele lui, chiar și ambasade din țări îndepărtate, reprezentanți din aproape toate părțile ecumeniei de atunci. Acest lucru ne poate îndemna la o privire de ansamblu asupra situației politice, în centrul căreia se afla acum imperiul reînnoit. De asemenea se pune întrebarea : cum a fost apreciat, ce însemnătate a avut pentru contemporanii săi și ce a fost de fapt acest imperiu ?

La festivitățile care au avut loc cu ocazia căsătoriei lui Teofano cu împăratul Otto al II-lea, a participat și o delegație din *Franța* sub conducerea arhidiaconului Gerannus de Reims. Legăturile de rudenie între Ottoni și Carolingieni fuseseră întărite în ultimii ani prin două noi căsătorii politice : nepotul împăratului Otto cel Mare, regele Franței Lothar, se căsătorise în 966 cu fiica vitregă a lui Otto, Emma, copilul împărătesei Adelheid din prima ei căsătorie cu regele Italiei, Lothar, iar carolingiana Matilda, sora regelui Lothar și prin urmare nepoata împăratului Otto I, devenise soția regelui Burgundiei, Konrad, fratele împărătesei Adelheid și cumnatul lui Otto, crescut la curtea ottonă. Prin aceste legături dinastice trebuia, fără îndoială, să se sublinieze, că regatele care odinioară făcuseră parte din imperiul carolingian formau o unitate ; nu pe nedrept Adelheid a fost numită mama Europei.

Arhidiaconul Gerannus, trimis de regele Lothar la Roma, la nunta vărului său imperial cu bizantina, trebuia să reprezinte în curia papală și interesele arhiepiscopului său, Adalberon. El a adus în Franța pentru mănăstirile Saint-Rémy și Mouzon din Reims privilegii papale, pe care mitropolitul le ceruse încă la sfîrșitul lui 971 de la papa Ioan al XII-lea, cu ocazia unui pelerinaj. Acestea confirmau unele reforme monastice înfăptuite de Adalberon. Însă mai important pentru șederea lui Gerannus în orașul etern a fost faptul că, acest foarte învățat arhidiacon, care stătea în fruntea școlii arhiepiscopale din Reims, a întîlnit la Roma un

bărbat cunoscut ca cel mai renumit învățat al secolului al X-lea și l-a putut cîștiga pentru școala lui. Acesta a fost *Gerbert de Aurillac*, originar din Franța meridională, care pe atunci se afla de peste un an în anturajul împăraților ottoni.

Născut în deceniul al V-lea în Auvergne ca fiu al unui oarecare Angilbert, al unui om probabil cu stare modestă, Gerbert și-a primit educația ca oblate (elev destinat călugăriei — n.tr.) la mănăstirea Aurillac, întemeiată pe la sfîrșitul secolului al X-lea și începutul secolului al XI-lea de contele Gerald de Aurillac și ridicată de el la un centru monastic destul de important. Cînd margraful Borell vizitase mănăstirea, în primăvara anului 967, l-a luat cu el, dincolo de Pirinei, pe tînărul care îl impresionase. Acolo Gerbert a putut să-și continue studiile sub îndrumarea episcopului Atto de Vich și să profite de știința arabă din Spania maură, care era aici mai bine cunoscută decît în restul Occidentului. Mai tîrziu el a uimit prin cunoștințele sale, atît de mult, încît a apărut părerea superstițioasă că erudiția lui s-ar putea atribui doar unui pact secret cu diavolul. La sfîrșitul anului 970, Gerbert a venit în suita margrafului și episcopului la Roma, unde a atras atenția papei Ioan al XIII-lea și a fost prezentat împăratului Otto cel Mare, care l-a luat la curtea sa. Această întîlnire a fost decisivă pentru viitorul tînărului cleric căruia i se va deschide drumul spre cele mai înate demnități bisericești prin relațiile sale cu împărații ottoni.

Adevăratul scop al călătoriei la Roma a margrafului Borell și a episcopului Atto era organizarea bisericii din *Marca Spaniei*. De fapt nu era nimic nou, că Spania creștină se adresa papalității. Încă de la mijlocul secolului al X-lea, mănăstirile acelor regiuni, sprijinite de stăpînii lor, episcopii și conții mărcii, intraseră în legături mai strînse cu Roma, Contele Oliba de Cerdaña, ca mai înainte și fratele său, Seniofred, venise, în iarna lui 968, ca pelerin la Roma și ceruse papei Ioan al XIII-lea o nouă confirmare a privilegiilor mănăstirești pentru abațiile Cuxá și Arles-sur-Tech. Puternica sa rudă, margraful Borell, a venit în 970 în orașul etern cu proiecte mult mai mari privind biserica.

El vroia să acționeze pe lîngă papa pentru înființarea unei arhiepiscopii proprii a mărcii spaniole, care făcea parte din regatul franc și care atunci era încă subordonată vechii și venerabilei metropole Narbonne, din sudul Franței. Dezlipirea regiunii stăpînite de el a fost de mult urmărită de principe, fapt ce, fără îndoială, poate fi privit paralel cu tendințele separatiste ale teritoriilor Franței meridionale de ambele părți ale Pirineilor. Activitatea politico-bisericească a lui Borell se îndreptase, bineînțeles, în altă direcție. Înainte de a se adresa Romei, margraful Borell căutase să se alăture politic și în privința bisericii statelor creștine din Pen-

insula Iberică independente atît de Franța cît și de mauri, dar mai ales regatului León și sanctuarului național spaniol de acolo, Santiago de Compostela. Acest lucru este un semn extrem de interesant și edificator pentru tendințele comune ale spaniolilor și ale catalenilor de atunci.

Decăderea Emiratului de Cordoba și a politicii abile a domnitorilor Asturiei se datora ridicării părților vechiului regat vizigot din nordul și nord-vestul Spaniei, necucerit de mahomedani. Încă de la sfîrșitul secolului a IX-lea și începutul secolului al X-lea, regele Alfons cel Mare care împinsese granițele micii sale țări pînă la Duero și-și mutase capitala la León, a fost distins, — pe baza succeselor sale militare și a pretențiilor Leónului la hegemonia asupra tuturor principilor spaniol-creștini — cu titlul de imperator. În 906 el se străduise să obțină o coroană imperială din tezaurul carolingian, care se păstrare la Tours, dar care după pustiirea de către normanzi a fost oferită spre vînzare.

Lupta permanentă împotriva stăpînirii maure în Peninsula Iberică își găsea sprijinul spiritual la Compostela, unde din secolul al IX-lea, erau venerate osemintele apostolului Iacob cel Bătrîn, pretinsul misionar al Spaniei, care atrăgea mulți pelerini. Ca urmaș al apostolilor, episcopul din Compostela părea înzestrat cu un rang apostolic deosebit și cu încrederea fermă că poate să pornească război împotriva dușmanului necreștin. Regele Ramiro al II-lea, un nepot al lui Alfons cel Mare, a reușit chiar să învingă o armată a califului Abderrahman al III-lea în 939 la Simancas. Nu e de mirare că din întreaga Spanie și din însăși Catalonia, nu mai puțin amenințată de mahomedani dar dependentă de Franța, se îndreptau priviri pline de speranță spre Compostela și León, chiar dacă regatul León nu a fost cruțat de certuri de familie și de împărțiri, ba chiar de desprinderea unei mărci atît de importante, cum era Castilia, care se va dezvolta ca un stat de sine stătător. Regele Sancho cel Mare, fiul lui Ramiro, trebuie să fi făcut o puternică impresie asupra margrafului Borell, iar în ce privește Compostela, ea era, probabil, în ochii lui, cît și în opinia întregii Spanii creștine, nu mai prejos decît Roma în ce privește rangul bisericesc.

În jurul anului 955, un sinod spaniol la Santiago, în prezența regelui Sancho și prezidat de episcopul de atunci, Sisnand al II-lea, care cu mîndrie se lăsa intitulat *Episcop al întregii lumi* — a hotărît, cu privire la Catalonia, reînnoirea arhiepiscopiei Taragona, care cu mult timp înainte fusese distrusă de mahomedani. Sinodul a numit ca arhiepiscop pe Cezariu, abatele mănăstirii Sf. Cecilia de la poalele Montserratului (la nord-vest de Barcelona). Conform planului, pornit desigur de la însuși margraful Borell, lui trebuiau să-i fie subordonate toate episcopiile Mărcii Spaniei (despre inten-

țiile margrafului aflăm dintr-o scrisoare interesantă a abatelui-arhiepiscop, Cezariu, către papa Ioan al XIII-lea, asupra căreia vom reveni mai jos).

După reîntoarcerea sa de la Santiago, Cezariu a întîlnit însă la episcopi, de acum subordonații lui, o rezistență atît de puternică, încît realmente n-a putut ocupa funcția de arhiepiscop, nicidecum s-o exercite ; iar Borell s-a văzut silit să se distanțeze de el și de intențiile lui inițiale. Ce n-a putut să obțină cu toată autoritatea bisericească a sinodului de la Compostela, margraful vroia să realizeze acum cu ajutorul papei — bineînțeles fără să mai țină cont de persoana abatelui de Montserrat. În același timp, el a renunțat la politica spaniolă îndreptată spre León și Santiago, de la care nu mai putea aștepta mult, de cînd, în 967, murise regele Sancho cel Mare, și pentru fiul căruia, minorul Ramiro, mama regină Tereza ducea o cîrmuire tutelară slabă. Ea n-a putut să împiedice nici măcar devastarea coastei de apus a Peninsulei Iberice, Galicia, și chiar a Compostelei de către flota normandă, apărută în 966 în Spania.

Astfel, în 970, margraful Borell pleca la Roma, ca să obțină ridicarea episcopului Atto de Vich, care îl însoțea și care era un adversar al lui Cezariu, la rangul de mitropolit al Cataloniei și al orașului Vich la rangul de metropolă a Mărcii Spaniei. Pentru preîntîmpinarea acestui lucru, Cezariu a trimis papei scrisoarea amintită — probabil la sfîrșitul anului 970. În această scrisoare, Cezariu se referea la faptul că el își datorează demnitatea grație apostolului Spaniei, Iacob. El sublinia egalitatea în rang a acestuia cu apostolul Italiei, Petru și opunea pretenției de primat al Romei afirmația că odinioară Cristos repartizase, fiecăruia din discipolii săi, o regiune pentru misionarism și că nici unuia dintre urmașii apostolilor nu-i este admis să-și aroge drepturi în eparhia unui alt apostol. Asemenea expuneri, dau scrisorii arhiepiscopului, care se temea pentru demnitatea lui aparentă și oricum lipsită de conținut, o notă deosebită, am putea spune național-bisericească. Ele au fost însă mai mult în dauna decît în folosul autorului.

Despre un răspuns al papei, dat lui Cezariu, nu se știe nimic. Noul plan al margrafului Borell se potrivea mai bine cu situația politică existentă, încît a găsit ușor aprobarea Romei. Ioan al XIII-lea, conform dorinței, a ridicat orașul Vich la rangul de arhiepiscopie și l-a miruit pe Atto ca arhiepiscop. Episcopatul Galiei a fost informat printr-o enciclică că încorporarea Cataloniei în provincia Narbonne, care se făcuse odinioară dintr-o stare de necesitate a bisericii, a fost anulată, iar episcopilor din eparhia noii metropole li s-au adresat scrisori papale corespunzătoare, prin care erau solicitați să recunoască pe Atto ca urmaș de drept al arhiepiscopilor de Tarragona și să-i dea ascultare. Pentru întărirea puterii lui Atto,

acesta a fost numit și administrator al episcopiei Gerona, iar dioceza a fost unită deocamdată cu Vich. Era o măsură suplimentară luată de papă, probabil la recomandarea lui Borell, care, de asemenea, provoacă interes din punct de vedere al istoriei constituției bisericii. Ea se îndrepta împotriva contelui Miro de Besalú, care fusese înainte arhidiacon de Gerona, dar după moartea fratelui său, Seniofred, ieșise din rîndurile clerului pentru a prelua, ca urmaș al acestuia, comitatul Besalú. În 970 el a fost ales episcop și avea acum pe lîngă demnitatea sa de conte și pe aceea de episcop. Ceea ce pe atunci era fără dificultăţi, posibil în imperiul Ottonilor, se pare că nu prea se potrivea cu concepţia politicii bisericești a contelui Mărcii Spaniei, acesta putînd să-l convingă și pe papa Ioan al XIII-lea de ilegalitatea unei asemenea situații. Borell însuși primi misiunea papală de a proceda împotriva rudei sale, în caz de nevoie, și cu armele.

Proiectele politico-bisericeşti pe care margraful a vrut, de acum, să le realizeze cu ajutorul papei pe teritoriul stăpînit de el, s-au destrămat însă, ca și hotărîrile de odinioară ale conciliului de la Santiago. Și numirea lui Atto, cu toată autoritatea Romei, a provocat o opoziţie asemănătoare cu aceea care se ridicase împotriva lui Cezariu. Încă în luna august 971, arhiepiscopul Atto a căzut victimă unui atentat ; episcopul Miro s-a putut impune la Gerona, iar margraful Borell trebuia să renunţe din nou la realizarea planurilor sale. Abia, după mai bine de un secol, se va ajunge la reînființarea arhiepiscopiei Tarragona și la o reorganizare a bisericii catalone, deci într-o vreme cînd situația politică a ţării era cu totul alta, decît în zilele lui Borell. Știrile păstrate despre tendinţele acestuia, sînt, în același timp, mărturii marcante pentru felul cum era apreciată în secolul al X-lea atît Roma cît și papalitatea.

Chiar în timpul căsătoriei lui Otto al II-lea, atenţia Romei a fost îndreptată din nou și asupra situației bisericești și politice într-o altă ţară europeană. Din *Anglia* venise arhiepiscopul Oswald de York ca pelerin în orașul etern, pentru a primi, după cum se obișnuia, din mîinile papei omoforul arhiepiscopal, drept confirmare a demnității sale. Despre raporturile de atunci ale statului insular cu imperiul otton se știe puţin. Contactele slăbiseră probabil din anul 964, după moartea primei soţii a lui Otto, prințesa anglo-saxonă Edith. Cu nepotul său Edgar, ales în 957 rege de o parte a englezilor în opoziţie cu neseriosul său frate, Edwig, și ajuns după moartea acestuia, din 959, singurul stăpînitor, Otto cel Mare era aliat, dar cronicile anglo-saxone din acele timpuri n-au găsit nici chiar încoronarea lui ca împărat destul de interesantă pentru a fi pomenită. Între Anglia și Roma existau legături bisericești.

Nici Oswald nu mai era un străin în orașul etern. Deja cu circa doisprezece ani în urmă, în timpul papei Ioan al XII-lea, el însoţise la Roma pe Oskytel, predecesorul său în scaunul arhiepiscopiei de York. Între timp Oswald, instruit în mănăstirea franceză Fleury, devenise, ca şi arhiepiscopul Dunstan de Canterbury, primatul bisericii engleze, unul din cei mai importanţi sprijinitori ai mișcării de reformă monastică din întreaga Anglie. În multe mănăstiri a fost reinstaurată, la iniţiativa lui Dunstan și ajutoarelor lui, vechea severitate a benedictinilor. La cele mai multe biserici episcopale, capitulul clericilor cu obiceiuri prea lumești a fost înlocuit prin călugări. Faptul a constituit în același timp o reînnoire a vechii constituţii bisericești din Anglia, cu centre nu în scaunele episcopale ci în mănăstiri. Călătoria la Roma a lui Oswald, care stătea în fruntea celei de-a doua provincii bisericești engleze, desigur n-a fost întreprinsă numai pentru primirea omoforului. Probabil că trebuia să se pună de acord reorganizarea mănăstirilor anglo-saxone cu reforma continentală și cu conducerea bisericii romane. Acest regulament al mănăstirilor a fost formulat în așa-numita „Regularis concordia", o constituţie monastică, alcătuită în mod evident sub influenţă cluniacenză, care a fost redactată, la îndemnul lui Oswald, de episcopul Ethelwold la Winchester și care prin contribuţia lui Dunstan a fost adoptată de un conciliu de la Winchester.

În descrierea contemporană a vieţii lui Oswald, se spune că acesta, din însărcinarea regelui Edgar, a dus la Roma tratative în legătură cu unele probleme ale regatului anglo-saxon. Pesemne că aici n-a fost vorba numai de probleme bisericești, în care regele doritor de reforme era interesat în cel mai înalt grad, ci mai degrabă de o importantă problemă politică și anume de proiectata încoronare și ungere a lui Edgar ca rege al întregii Britanii. Aceasta s-a și înfăptuit după întoarcerea lui Oswald de la Roma, în anul 973, la Bath, cu mari solemnități și după un ceremonial nou.

Domnia regelui Edgar, asemănătoare celei a unchiului său, Ethelstan, reprezintă un punct culminant în istoria anglo-saxonă. Din nou auzim despre pacificarea danezilor, despre aducerea regatelor celtice mici, chiar și a Scoţiei, sub ascultarea regelui englez. Probabil că nu din întîmplare s-au folosit în unele documente pentru acesta titlurile imperiale de imperator și augustus, ca expresie a pretenţiilor de supremaţie. Aceste titluri au fost folosite de un sfetnic al regelui, după cît se pare foarte cult, care a lucrat ca notar în cancelaria regală engleză, constituită abia pe la mijlocul secolului al X-lea și care se ghida în stilul și formularea actelor sale îndeosebi după exemple mai vechi. Luptele de odinioară ale regatelor anglo-saxone pentru hegemonia în Anglia, care duseseră la supremaţia unui regat, exprimată și în literatura despre regi, îi

erau probabil tot atît de cunoscute ca și puterea imperială romană din antichitate.

Deoarece Imperiul bizantin și Imperiul de apus, acesta din urmă bazat pe tradiția carolingiană și reînnoit de Otto cel Mare, nu puteau fi trecute cu vederea ca realitate politică, se pune întrebarea : cum erau considerate aceste imperii și care erau pretențiile lor ? Întrebarea este valabilă atît cu privire la Anglia cît și la Spania și, de asemenea, pentru celelalte puteri europene din afara granițelor imperiului și a relațiilor lor cu imperiul.

În primăvara lui 973 îl vedem pe împăratul Otto cel Mare la Quedlinburg, iar apoi petrecîndu-și ultimul timp înaintea morții sale la Memleben. Atunci au apărut în Saxonia delegații din Italia, de la papa și din Benevento, de la curtea imperială bizantină, din partea bulgarilor, din Ungaria și din Rusia ; ducele polonez Mieszko și cumnatul său din Boemia, Boleslav, s-au înfățișat ; din partea regelui Harald al Danemarcei au venit soli și chiar din Spania și Africa au sosit delegați. O largă și eterogenă panoramă politică s-a desfășurat în fața împăratului și a curții sale.

Senzația cea mai mare au provocat-o în Saxonia desigur dedelațiile din țările islamice. Din califatul de apus a venit comerciantul evreu Ibrahim, ibn-Iacub, a cărui relatare despre călătorie, păstrată parțial, povestește despre convorbiri interesante cu împăratul Otto I, dar din păcate nu vorbește despre scopul călătoriei sale. Este posibil, ca mult umblatul negustor să fi adus și o solie din Cordoba, de la califul de atunci, Al-Hakim al II-lea, fiul lui Abderrahman care decedase în 961. Menținerea relațiilor, pe care acesta le înfiripase cu Germania, se pare să fi fost importantă și pentru urmașul lui, sub a cărui domnie *statul omeiad* trăia acum ultima sa perioadă de înflorire culturală și politică. Poate că s-a discutat și vechea problemă a unei combateri eficace a tîlhăriei pe uscat și pe mare a sarazinilor provensali.

E cunoscut că această problemă îl preocupa pe împăratul Otto, căci încă la începutul anului 968, el se gîndise să întreprindă o acțiune militară comună cu o flotă bizantină împotriva bazei sarazinilor, Fraxinetum, dar din cauza războiului din sudul Italiei n-a putut fi realizată. Multe îndemnau la rezolvarea acestei chestiuni. Împăratului i-au parvenit plîngeri chiar și din nordul Italiei. De pildă, episcopia Alba a fost atît de despopulată și sărăcită de o incursiune de jaf a sarazinilor din Provența, încît episcopul de acolo, Fulchard, nu putea să-și desfășoare activitatea și nici n-avea cele necesare existenței. În orice caz, susținuse astfel vecinul său, episcopul Rozzo de Asti și propusese în mai 969, la un sinod roman, în fața împăratului Otto și a papei Ioan al XIII-lea, transformarea diocezei Alba într-o simplă parohie și

subordonarea acesteia, jurisdicţiei sale. Acest plan a rămas, bineînţeles, nerealizat. În aprilie 972, în timpul solemnităţilor cununiei lui Otto al II-lea cu Teofano, abatele Pilgrim de Breme, prin episcopul Dietrich de Metz, amintea împăratului şi papei că, după o jefuire de către sarazini, şi numai din cauza continuei primejdii sarazine, conventul său a trebuit să fie mutat de la Novalese, din valea Susa din Alpi, departe către est, în apropiere de Pavia. El şi acum mai are nevoie de ajutor. Împăratul şi papa au acordat atunci mănăstirii, confirmarea scrisă a posesiunilor ei şi au interzis margrafului Arduin de Torino să ia în posesia lui moşiile abaţiei, părăsite de călugări, care se aflau în regiunea stăpînită de el. În acelaşi an, 972, la întoarcerea lui din Italia, unde fusese chemat de împăratul Otto cel Mare şi împărăteasa Adelheid pentru reforma unor mănăstiri lîngă Pavia şi Ravenna, abatele Maiolus de Cluny cu însoţitorii lui au căzut prizonierii unui raid sarazin. Şi a trebuit, după o lună de captivitate, să-şi răscumpere libertatea cu sume mari. Această întîmplare a stîrnit mare vîlvă în rîndurile populaţiei, atît din cauza personalităţii prizonierului, cît şi pentru că s-a dovedit din nou că nici măcar pelerinajul peste Alpi nu era sigur.

S-au întreprins eforturi mai intense pentru izgonirea duşmanilor. Otto cel Mare a putut doar să observe şi să sprijine începuturile luptei. De-abia cîţiva ani după moartea lui Otto, va reuşi contele Wilhelm de Arles — numit margraf de Provenţa de către regele Burgundiei, Konrad, — cu vasalii lui provensali, cărora li se va alătura şi margraful Arduin de Torino cu un efectiv italian, să izgonească pe sarazini — între timp împinşi pînă la baza lor — Fraxinetum — definitiv din Provenţa şi să pacifice coastele. Nici Imperiul de apus, nici Bizanţul şi nici Califatul din Spania n-au participat la această acţiune.

Tot atît de puţin, ca despre importanţa politică a călătoriei evreului Ibrahim din Spania la împăratul Otto cel Mare în Saxonia, se ştie şi despre intenţiile şi misiunile africanilor, care au apărut în acelaşi timp la curtea ottonă. Ei veneau probabil din Egipt şi au fost trimişi de califii fatimizi, dar, la predarea darurilor aduse, desigur n-au relatat doar despre mutarea reşedinţei stăpînilor lor din Mehdija, ridicată în 918 în Tunisia, la Cairo.

Încă de la începutul domniei lor, *Fatimizii* — din cauza antagonismului religios cu califii suniţi din Bagdad — au tins înapoi către răsărit, de unde veniseră în Africa de nord-vest. Dar campaniile fatimizilor, împotriva Egiptului, întreprinse deja în al II-lea deceniu al secolului al X-lea, avuseseră tot atît de puţine succese durabile, ca şi acţiunile militare din acelaşi timp în apus, împotriva teritoriilor Omeiazilor spanioli din nord-vestul Africii

și a principatelor de acolo, vasale lor. Cam douăzeci de ani răscoala berberă a „Călărețului pe măgar", Abu Yazid, izbucnită în 929, a frînat puterea de luptă a primului calif fatimid, Ubaidallah și a urmașilor săi, atît spre răsărit cît și spre apus. De-abia după suprimarea revoltei, care amenințase însăși capitala Mehdija, generalul fatimid Dvafar, un renegat sicilian, a reușit sub al patrulea calif, Al-Mu'izz, să înainteze în 958 nu numai pînă la Atlantic, ci să cucerească în 969 și Egiptul, care de circa treizeci de ani, sub guvernatorul turc, Muhamed ibn-Tughdsch, devenise independent din punct de vedere politic față de Bagdad. Moartea, în 967, a vrednicului vizir Cafur, originar din Etiopia, care ducea în Egipt regența pentru nepotul lui Muhamed, a contribuit ca domnia Ihșizilor să cedeze atît de repede asaltului Fatimizilor. Califul Al-Mu'izz lăsa în nord-vestul Africii, ca guvernatori ai săi, neamul cabil al Zirizilor și întemeia la Cairo noua sa capitală. De acolo s-a întreprins, de îndată, înaintarea în Asia anterioară pentru sprijinirea emiratului Aleppo — care în al V-lea deceniu al secolului al X-lea a fost întemeiat de hamdanidul Ali Seif ed Daula, în timpul luptelor continue cu Bizanțul ; emiratul fiind obligat să recunoască acum în locul supremației absaside pe cea fatimidă — și împotriva stăpînirii bizantine, restaurată de Nichifor Focas în Siria de nord, cu centrul ei Antiohia. Pacea încheiată între împărat și Fatimizi, în 967, a durat numai, pînă ce ambele puteri, în urma expansiunii lor în Asia anterioară, au devenit vecini de graniță. Situația aceasta n-a fost cu nimic schimbată nici prin căderea lui Nichifor și preluarea domniei de către Ioan Tzimiskes la Bizanț. Se prea poate, califul să fi căutat un aliat în împăratul Otto, rivalul apusean al împăratului bizantin cu privire la titlul imperial.

Dar în acest an, 973, au sosit în Saxonia și soli din *Bizanț*. Apariția lor nu prea este surprinzătoare, dat fiind legăturile de rudenie între cele două curți imperiale, mai ales, dacă presupunem că împăratul Ioan Tzimiskes vroia, din motive politice, să rămînă în legătură cu nepoata sa, Teofano, căsătorită cu Otto al II-lea. Apariția concomitentă de delegații bulgare și ruse indică totuși oarecare dedesubturi ale situației de atunci în sud-estul Europei.

Între cele trei puteri, Imperiul bizantin, țaratul bulgar și statul rus de la Kiev, existaseră în ultimii ani complicații războinice. Împotriva unor pretenții bulgare, împăratul Nichifor Focas ceruse, în 967, ajutorul cneazului rus Sviatoslav. Acesta însă nu s-a mărginit nicidecum la o acțiune militară în Balcani în favoarea aliatului său bizantin, ci era pe punctul să devină periculos chiar Constantinopolului. Împăratul Ioan Tzimiskes s-a vă-

zut obligat să întreprindă o campanie împotriva lui Sviatoslav și a reușit să-l învingă în 971 la Silistra românească pe Dunăre. În tratatul de pace, rusul trebuia să elibereze ținuturile dunărene cucerite. Pe același drum, pe care venise cu ani înainte, se retrăgea acum, prin România de azi, cu trupele sale învinse spre țara lui. Dar a căzut în mîinile pecenegilor pierzînd lupta și chiar și viața. Prin aceste lupte, statul bulgar, ocupat mai întîi de ruși, iar apoi de bizantini, s-a năruit. Țarul Petru, soțul prințesei Maria Lecapenos, se retrăsese într-o mănăstire a capitalei sale, Preslav, și murise acolo în 969. Fiul și urmașul său, Boris al II-lea, a fost mai întîi prizonierul lui Sviatoslav, iar după aceea al împăratului bizantin, care nu vroia să vadă Țaratul bulgar reînnoit, mai ales pentru că o parte din populație se alăturase rușilor împotriva Bizanțului. În 972, în timpul fugii din Constantinopol, Boris își pierdu viața. Numai în Macedonia, în jurul Ohridei, s-a format un nou stat bulgar de apus sub conducerea lui Samuil, care se aflase în fruntea unei revolte bulgare împotriva stăpînirii străine. Se pare că, măcar la început, au existat în această răscoală și impulsuri religioase, anume o mișcare de reformă ascetico-etică din interiorul bisericii bulgare, denumită după preotul macedonean Bogomil, bogomilism. Aceasta se îndrepta, începînd de la mijlocul secolului al X-lea, împotriva etalării fastuoase a puterii bisericii grecești și credea în adînc simțitul raport de credință între om și Dumnezeu, în prietenia lui Dumnezeu, țelul religiei creștine. Cei doi ambasadori bulgari la curtea împăratului Otto cel Mare, atestați de izvoare, vor fi venit din Macedonia. Sarcina lor era, probabil, să obțină recunoașterea și ajutorul Apusului pentru regatul bulgar împotriva unor atacuri bizantine.

Delegația rusească era probabil în legătură cu moartea cneazului Sviatoslav și începutul domniei, care nu era lipsită de greutăți, a fiului său Iaropolc la *Kiev*. Sviatoslav căzuse, după campania bulgară eșuată, în 972 pe Nipru, în lupta împotriva pecenegilor, care preluaseră moștenirea statului cazar, distrus de Sviatoslav, și care deveniseră aliații bizantinilor împotriva puterii rusești care amenința Peninsula Balcanică. Pare că Iaropolc a cerut și ajutor german împotriva fratelui său mai mic, Vladimir, care se refugiase în patria scandinavă a rurichizilor, la regele Eric al Suediei.

Nordul Europei a fost reprezentat, în ultima zi de primire la curtea lui Otto cel Mare, de soli ai celui mai însemnat domnitor nordic de atunci, regele danez Harald Dinte Albastru. Acesta, devenit creștin, a consolidat, altfel decît tatăl său, Gorm cel Bătrîn, regatul danez, sprijinindu-se în oarecare măsură pe Germania și biserica germană, însă fără să se supună cu totul influenței acestora. În Saxonia și la curtea imperială exista neîncredere față

de danez, cu toate că îi dăduse fiului și urmașului său la tron, Sven, și numele de Otto, după regele german. Probabil că misiunea ambasadei daneze — în afara asigurării loialității regelui danez față de regele german — se referea la probleme ale misionarismului din nord, căci arhiepiscopiei Hamburg-Bremen i se ivise în această chestiune un rival în biserica engleză. Regele Hakon cel Bun, crescut în Anglia la curtea regelui Ethelstan, adusese din Norvegia misionari creștini, după cum și sub nepotul și urmașul său — Harald Mantie Sură, fiul lui Eric Secure Sîngeroasă, convertit la York la creștinism — veneau preoți englezi în țară. Dar și pentru biserica din Iutlanda, dependentă de Hamburg-Bremen, au apărut posibilități de influențare, întrucît regele danez Harald Dinte Albastru a intervenit în certurile dinastice din Norvegia, în lupta dintre Hakon și Harald Mantie Sură. În jurul anului 970, el a ocupat părți ale Norvegiei, limitînd astfel stăpînirea lui Harald Mantie Sură, care domnea din 961 în Norvegia apuseană. Expansiunea daneză s-a extins și spre Suedia. Regatul suedez sud-iutlandez, întemeiat în jurul anului 900 în Schleswig, forma o punte spre această țară și pentru misiunea germană din timpul cînd regele Gnupa de Schleswig fusese învins în 934 de Henric I tatăl lui Otto cel Mare și silit să se creștineze. Însă pe la 940 Schleswig a fost încorporat regatului danez. Dar deja arhiepiscopul Unni de Hamburg-Bremen întreprinse o călătorie de misionare în Suedia, în timpul căreia a murit, în 936, la Birta, lîngă lacul Mälar, unde cu o sută de ani înainte creștinismul fusese propovăduit de Ansgar, apostolul Nordului și primul episcop de Hamburg-Bremen. Desigur că urmașul lui Unni, Adaldag, nu scăpase din vedere regiunea de misionare suedeză, chiar dacă creștinismul s-a înrădăcinat acolo abia după moartea regelui Eric.

Asemănătoare a fost și creștinarea *Ungariei,* de unde sosiseră în 973, în fața împăratului Otto, în Saxonia, chiar o duzină de magnați, însărcinați probabil de principele arpadian, Gheza, ajuns abia în 972 domn al maghiarilor. Scopul delegației era, desigur, să discute sarcinile misionarismului, care după o primă înaintare a călugărului din Trier și ulteriorului episcop de Regensburg, Wolfgang, din anul 972, a fost continuată mai energic de episcopia bavareză, Passau, sub episcopul ei, Pilgrim. Dar probabil se urmărea și primirea poporului ungar în familia popoarelor și statelor apusese și, prin consolidarea păcii cu imperiul, asigurarea hotarului unguresc de apus, unde, de la lupta de pe Lech din 955, înainta, tocmai pe la 970, marca bavareză de răsărit. Alăturarea Ungariei Apusului, culturii și bisericii lui a putut însă să pară arpadianului importantă și din motive de politică internă, aflîndu-se în fața sarcinii dificile de reîntărire a monarhiei un-

gare prin învingerea particularismului tribal maghiar. Dar abia generaţia următoare avea să culeagă roadele.

La *cehi şi polonezi* situaţia era deja mai avansată. La tratativele cu ducele Boemiei, Boleslav al II-lea, sosit la porunca împăratului la Quedlinburg, era, probabil, vorba de organizarea bisericii cehe, de înfiinţarea, în sfîrşit, a unei episcopii la Praga, de mult proiectată şi discutată deja la Roma. În ciuda eforturilor proprii ale ducelui, se pare că intervenţia pentru reglementare a împăratului să fi fost necesară, deoarece în această problemă se angajaseră atît episcopiile bavareze de Regensburg şi Passau, cît şi arhiepiscopul de Maienţa şi noua metropolă germană de răsărit, Magdeburg. Se pare că atunci s-a luat decizia definitivă şi teritoriul stăpînit de Boleslav să fi fost încorporat provinciei bisericeşti a Maienţei. Pe lîngă episcopia din Praga, s-a mai proiectat încă una pentru Moravia care, corespunzînd situaţiei politice, urma să se extindă de-a lungul Carpaţilor, peste Cracovia, pînă departe în Polonia Mică. Acest lucru explică şi prezenţa ducelui polonez Mieszko, cumnatul lui Boleslav, sosit în acelaşi timp la Quedlinburg, de asemenea la ordinul lui Otto. Bineînţeles că trebuia să se îngrijească şi de pacea la graniţa de răsărit a imperiului şi să medieze între Mieszko şi contele mărcii saxone de răsărit, Hodo, bătut cu un an înainte de ducele Piast în urma unei incursiuni. Mieszko lăsa împăratului pe fiul său, Boleslav, ca ostatec, încredinţîndu-l însă în acelaşi timp ocrotirii papei prin trimiterea unei bucle de păr la Roma şi căutînd astfel să-şi asigure totodată statul.

Imaginea strălucirii imperiale a *lui Otto cel Mare* trebuie prezentată, evident, în multe şi bogat nuanţate culori, care exprimă multe şi diferite aprecieri ale personalităţii şi poziţiei de putere a domnitorului. Acestea se întind de la o recunoaştere, desigur nu lipsită de frică şi timiditate, a autorităţii sale imperiale care depăşea hotarele imperiului, a unei supuneri de voie sau nevoie a principilor şi popoarelor de sub oblăduirea lui, din jurul imperiului, mai ales, dacă era vorba de probleme bisericeşti, peste acordarea convenţională unui oarecare respect şi consideraţie — de care în mod obişnuit are parte, ocazional, un om de stat din partea altor guverne şi ambasadorilor lor, din motive pur diplomatice, dacă se pune bază pe contacte politice — pînă la ignorare şi lipsă de relaţii, rezervă şi chiar adversitate tăinuită sau deschisă faţă de Imperiu care, pe alocuri, sînt resimţite şi sesizate drept concurenţă la propriile pretenţii de putere.

Părerea despre Otto cel Mare şi politica sa n-a fost unitară nici în Germania. Pe alcoluri, se pare că a existat teama că preocuparea pentru Italia şi Roma va putea să fie mai puternică la

regele și principii germani decît legătura cu patria lor și grija pentru interesele ei. Din asemenea temeri se poate explica atitudinea ușor critică față de politica imperială și italiană ottonă, care devine sesizabilă, de exemplu, în *opera istoriografică* a călugărului saxon Widukind de Corvey, și anume în a sa *Istoria saxonă,* pe care autorul a dedicat-o în 968 fiicei lui Otto I, stareței Matilda de Quedlinburg. Widukind trece sub tăcere încoronarea imperială a lui Otto din Roma, din anul 962, dar relatează, în schimb, după modelul antic, despre proclamarea victoriosului rege ca împărat după lupta cu ungurii pe Lech, din anul 955. Această victorie părea Saxonului cel mai important eveniment din timpul domniei lui Otto. El era mîndru că tribul său saxon se ridicase prin dinastia ottonă, nu numai la conducerea Germaniei ci și la aceea a întregului Occident, lucru pe care domnitorul îl dovedise prin respingerea dușmanilor din răsărit. Pe lîngă aceasta, poate că i-a condus pana și amintirea că învingerea barbarilor a fost privită, din timpuri vechi, ale împăraților din antichitate și al lui Carol cel Mare, ca o sarcină imperială, convingere care se oglindește și în privilegiile date de papii Ioan al XII-lea și Ioan al XIII-lea pentru Magdeburg. Lui Widuking de Corvey i-au fost cunoscute, desigur, și tendințele imperiale de la curtea regală, și în relatarea sa despre proclamarea lui Otto cel Mare ca împărat arată, cu mult înaintea călătoriei acestuia la Roma, că el părea istoricului saxon, ca și altor contemporani, mai mult decît un rege oarecare. „Otto este împărat, fiind general victorios (Dumnezeu a făcut să triumfe asupra dușmanilor) și autoritatea sa fiind din nou recunoscută peste tot, unde odinioară se întinsese imperiul, în aproape întreaga Europă, în Galia ca și în Germania și Italia, ale căror coroane le purta domnitorul". Astfel, puterea imperială este înțeleasă ca o stăpînire extinsă peste mai multe popoare : Otto ca împărat devine *regele popoarelor.* Față de aceasta, Widukind poate să-și permită, în părțile finale ale operei sale, redactate mai pe scurt, să vorbească numai în treacăt despre împărat ca *Imperator Romanorum.*

Operei lui Widukind i se poate alătura biografia scrisă de Ruotger din Colonia la îndemnul arhiepiscopului său Folkmar și închinată precedesorului acestuia, Brun, mezinul lui Otto, decedat în 955. Brun, ca arhiepiscop de Colonia și duce de Lorena, a fost, fără îndoială, cel mai de seamă principe bisericesc al Germaniei în timpul lui Otto, a cărui politică o sprijinea prin vorbe și fapte. *Vita,* scrisă de Ruotger, este prin urmare o apărare a arhiepiscopului puternic angajat în treburile lumești și cu aceasta a întregului sistem al bisericii imperiului otton. Este însă interesant că Otto cel Mare apare — atît în prezentarea celui din Co-

lonia cît şi în aceea a saxonului — ca împărat încă dinainte de 962, iar călătoria la Roma din acest an este tratată numai în treacăt. *Rege şi împărat* apar ca denumiri ale unor demnităţi aproape identice, la care, prin încoronarea ca împărat roman, se adăugau cel mult titluri noi, ca acelea de Cesar şi Augustus, însă fără a însemna o extindere efectivă a puterii sau o înălţare a poziţiei domnitorului. Prin urmare, încoronarea din 962 era, după părerea lui Ruotger şi a cercului din Colonia, format de Brun, doar o binemeritată cinstire a lui Otto, dar care pentru domnia sa a rămas fără urmări esenţiale, oricum nu putea să aducă nici o schimbare.

Că atitudinea critică a lui Widukind şi cea depreciativă a lui Ruotger faţă de imperialitatea romană n-a fost împărtăşită de toţi contemporanii lor la nord de Alpi, se înţelege de la sine, dacă privim intensitatea politicii italiene ottone şi impresia pe care solemnităţile încoronării trebuie să le fi provocat. În biografia împărătesei mamă, Matilda, decedată în 968, care la dorinţa nepotului ei, Otto al II-lea, a fost scrisă în mănăstirea Nordhausen din Harz, ctitoria reginei, se găseşte chiar un capitol care, legîndu-se de relatarea lui Widukind despre proclamarea împăratului pe cîmpia de pe Lech, cuprinde o oarecare mustrare a lui Otto cel Mare, pentru că autorul anonim — sedus de cronicarul saxon — era probabil de părere că Otto se ridicase la înalta demnitate, contrar obiceiurilor, doar prin puterea militară, nu însă printr-un act bisericesc. Cu atît mai mult *Vita* scoate în evidenţă că regele a fost invitat de papa Ioan al XII-lea la Roma, cu propunerea încoronării imperiale.

Călugăriţa Hroswithe de Gandersheim, renumită prin creaţiile sale poetice, a scris, cam în acelaşi timp cu Widukind şi Ruotger, o epopee în hexametri despre faptele împăratului, care (967) a fost înmînată apoi fiului său, Wilhelm de Maienţa, iar după aceea dedicată celor doi împăraţi, Otto I şi Otto al II-lea. Pentru prima dată strălucirea imperiului devine aici vizibilă. Pentru Hroswithe, năzuinţa regelui german spre „Imperiu“ era o sarcină ce nu putea fi destul de apreciată, de asemenea — într-o relatare despre aducerea moaştelor lui Epifaniu din Pavia la Hildesheim, de către episcopul de acolo, Otwin — ea accentuează că Otto, ca ocrotitor al bisericii, nicidecum n-avea voie să se sustragă chemării papei.

Astfel de mărturii pozitive denotă cîte ceva despre *confruntările intelectuale* care deveniseră necesare în Germania în urma reînnoirii Imperiului roman de către Otto. Intensitatea acestora nu poate fi supraapreciată, căci, izvoarelor amintite se mai pot alătura şi multe altele care de asemenea ne informează despre părerile contemporanilor lui Otto. Totul arată că au existat şi s-au

vehiculat idei imperiale chiar la curtea regală, dacă nu încă din timpul cînd Otto se amestecase în treburile regatului franc de apus, carolingian, sau măcar din timpul primei expediţii în Italia, cînd saxonul a dobîndit încă o coroană regală pe lîngă cea germană, ridicîndu-se astfel deasupra altor regi din Occident. Unele documente dau dovadă de acest lucru, folosind formulări imperiale cu mult înainte de reînnoirea imperiului prin actul formal al încoronării lui Otto cel Mare ca împărat roman.

Dacă istoricii au analizat politica italiană a lui Otto, căutînd să înţeleagă autoritatea imperială ottonă, bineînţeles că problematica modernă despre valoarea sau lipsa de valoare a acţiunilor italiene ale lui Otto pentru soarta Germaniei nu le trecea prin gînd. Din aceste mărturii, privite în ansamblu, reiese, fără îndoială, că legăturile cu Sudul erau percepute mai degrabă ca o îmbogăţire.

Într-adevăr, pelerinii germani la Roma aveau mai mult de adus de la sud de Alpi decît relicve de autenticitate îndoielnică şi privilegii papale care, cel mult, puteau însemna o asigurare în plus. De mai mică importanţă trebuie considerat faptul că la cel de-al doilea drum al său în Italia, Otto cel Mare a primit, după încoronarea sa, din partea papei relicve pentru ctitoria sa preferată, Magdeburg, şi că după a treia şedere în Italia, aducea acasă, îndeplinind ultimele dorinţe ale mamei sale, Matilda, o diplomă papală de confirmare pentru Nordhausen, decît faptul că, încă de la prima călătorie a împăratului peste Alpi, *cultura şi erudiţia din sud* şi-au exercitat influenţa şi asupra Germaniei. Se cunosc doi oameni de ştiinţă lombarzi, pe care Otto i-a putut cîştiga încă atunci pentru sine. Gunzo de Novara a adus în Germania o bibliotecă surprinzător de bogată, grămăticul Ştefan şi-a mutat pentru circa două decenii profesoratul din capitala italică Pavia, la Würzburg. Iar dacă în centrele culturale şi ştiinţifice din nordul Alpilor, ca de exemplu, la mănăstirea Sant Gallen, orgoliul de învăţat al celor din sud a fost luat în derîdere, cu mîndrie desigur justificată pe propriile cunoştinţe, fără îndoială în alte locuri şi chiar la Sant Gallen s-a putut aprecia impulsul dat de întîlnirea cu Italia mai bogată în valori culturale şi mai aproape de tradiţia antică (bineînţeles nu peste tot apreciată în mod conştient). Cu toată apropierea ei de modelul caroligian, aşa-numita „renaştere ottonă“ este aproape de neînchipuit fără cunoştinţele ei sporite în literatură clasică, fără contactul viu cu patria acesteia. Acelaşi lucru este valabil şi pentru aproape toate domeniile artei, care s-a dezvoltat conform stimulărilor din sud şi care, oricum, permit să se simtă ceva din admiraţia pe care trebuie s-o fi simţit, în locurile de înflorire a vechii culturi, unii germani, călătorind în sud, fie în haina de pelerin sau în armura de cavaler.

Prin cele arătate, bineînțeles, că încă nu s-a spus nimic despre reala *însemnătate a reînnoirii* Imperiului de apus prin Otto cel Mare. Se înțelege că faptul trebuie căutat pe plan politic și dincolo de hotarele teritoriilor de sub directa dominație regală a lui Otto cel Mare, a Germaniei și Italiei ; dar despre o autoritate sporită a regelui german — purtător al înaltului titlu de împărat roman — față de alți regi occidentali se poate vorbi numai într-o măsură limitată, dependentă de condițiile de putere reală. În unele țări, influența împăratului Otto se exercita mai puțin în problemele politice decît în cele bisericești ; în aceste țări, mai ales în regiunile misionare din răsăritul și nordul hotarelor Imperiului, apăruseră sarcini pentru biserica germană ; în același timp tinerele state creștine căutau legături cu regiunile creștine mai vechi. Pentru deosebita autoritate a împăratului era de altfel decisiv faptul că lui și nu altui domnitor se încredințase ocrotirea Romei și a bisericii romane ; acesta era scopul pentru care primise la Roma, din partea papei, coroana. Ca stăpîn al Romei, Otto I era împărat și deci țara sa devine Imperiu roman. Prin urmare și pentru imperiul otton legătura cu papalitatea era caracteristică, la fel ca și pentru imperiul altor domnitori încoronați în trecut la Roma. Cînd papa Ioan al XIII-lea accentua față de împărații bizantini caracterul roman al Imperiului occidental reînnoit, el susținea prin aceasta nu numai ideea imperială romană papală, ci valabilitatea unei realități. Imperiul otton își avea limitele sale mai întîi acolo unde se termina regiunea dominată de Otto ca rege. Era însă o regalitate dotată cu o demnitate specială, anume cu cea imperială, a cărei recunoaștere depindea de cîtă prețuire și cinste se acorda Romei, capitala bisericii. O pretenție universală a autorității împăratului nu rezulta deci dintr-un imperialism politic, nici din hegemonia Germaniei în cadrul statelor europene, ci numai din universalitatea ideii bisericii romane.

Dacă atîta putea fi suficient, dacă rînduiala treburilor din timpul lui Otto putea fi satisfăcătoare, o va arăta următoarea perioadă. Ea va duce de la o decădere a concepției despre imperiu, prin controverse violente în jurul Romei, la ideea universalității imperiale, care nu mai este doar împrumutată de la biserică, ci la crearea căreia, împăratul a participat în mod hotărîtor, fără să-și poată însă realiza ideea.

PARTEA A TREIA

IX. Lupta pentru Roma

O, jalnică Romă! Strămoşilor noştri le-ai adus lumină, iar vremea noastră ai cufundat-o în întuneric.

Anul morţii lui Otto cel Mare marchează sfîrşitul unei epoci, deoarece părăsirea scenei istorice de către împărat însemna mult, mai ales pentru imperiu şi pentru Roma. Acest lucru a fost observat chiar de către contemporani. Pretutindeni a fost resimţită dispariţia puternicei personalităţi a bătrînului împărat, al cărui moştenitor la tronul imperiului era tînărul şi puţin experimentatul Otto al II-lea. Acesta s-a străduit să continue opera părintelui său, dar, în timpul scurt de care a dispus, n-a putut să ajungă la o deplină maturitate şi să-şi manifeste toate aptitudinile. De altfel, în vremea domniei sale de zece ani s-au iscat multe şi mari greutăţi pentru regalitatea germană, încît i-au rămas prea puţin timp şi posibilităţi pentru ca să se ocupe de Roma.

O atare stare de lucruri nu putea să nu aibă urmări, mai ales la Roma. Contradicţiile mici şi mari dintre partidele şi facţiunile din Roma, dintre interesele diferitelor familii aristocratice s-au manifestat mai puternic şi mai nestăvilit. Ele au determinat în mod esenţial cursul istoriei în oraşul etern. Papalitatea a fost şi ea implicată în aceste controverse, dependenţa papilor faţă de situaţia internă din Roma influenţînd întreaga biserică occidentală. Desigur, nu este întîmplător că importanţa universală a papalităţii a reieşit cu claritate în evidenţă abia cînd Roma, pentru scurtă vreme, a devenit loc de popas sau reşedinţă a împăratului. Aproape numai în asemenea cazuri existau raporturi ale papilor cu regiuni şi domenii care, altfel, îşi vedeau de treburile lor; aproape numai în asemenea cazuri Roma lăsa impresia că ar fi centrul creştinătăţii. Încolo, orizontul era dominat de lupta pentru Roma. La prima vedere, se părea că ar fi vorba doar de o controversă cu totul neînsemnată privitoare la exercitarea unei influenţe cît mai mari asupra căpeteniei spirituale a oraşului, episcopului roman: papa. Treptat, s-a văzut că era vorba de mai mult: de o controversă între diferite feluri de concepţii despre Roma şi de opoziţia împotriva Ottonilor. Această opoziţie izvora dintr-o mîndră conştiinţă de sine, nou apărută, a nobilimii romane.

La ultimul Reichstag ţinut de Otto cel Mare, în 973, de paşte la Quedlinburg, apăruseră şi delegaţi veniţi de la Roma. Era, pro-

babil, prima delegaţie trimisă de noul papă, *Benedict al VI-lea*, care îşi ocupase postul abia cu două luni înainte, ca urmaş al lui Ioan al XIII-lea, după o vacanţă mai lungă a scaunului Sf. Petru.

Se pare că această schimbare a pontificelui nu s-a produs chiar fără greutăţi, după cum se poate deduce din diverse izvoare, de altfel, destul de reţinute, şi din evenimentele ulterioare.

Papa Ioan al XIII-lea murise la 6 septembrie 972, curînd după plecarea ambilor împăraţi din Roma şi Italia. Ca nou episcop al Romei a fost ales, puţin mai tîrziu, diaconul-cardinal, Benedict, de la Sf. Teodor. Înscăunarea lui însă a avut loc abia la 19 ianuarie anul următor. Probabil că între timp se ceruse — conform hotărîrilor şi înţelegerilor cu privire la alegerea papei — asentimentul imperial. Dar, se pare că acesta nu fusese singurul motiv al întîrzierii intrării în funcţie a lui Benedict al VI-lea. Se ştie că în afară de el mai exista un alt candidat pentru scaunul papal, anume diaconul roman Franco, care avea legături strînse cu familia Crescenţilor, ajunsă sub Ioan al XIII-lea la o importanţă politică foarte mare. El putea fi privit deci drept candidatul cu cele mai multe perspective al partidului care stăpînea pe atunci la Roma. Cu Benedict al VI-lea s-a impus însă în biserica romană — măcar pentru moment — o altă grupă, identificabilă cu acele cercuri care, din motive religioase, se opuneau unei papalităţi pur politice şi erau împotriva poziţiei dominante a Crescenţilor la Roma. Tatăl lui Benedict, Hildebrand, evlavios fiind, se pare că se retrăsese de cîtva timp într-o mănăstire, deoarece i se spunea călugăr. Acesta se poate să fi făcut parte din numeroasa familie nobilă Hildebrandi-Aldobrandeschi, din Toscana, vasali ai împăratului. Acest fapt va fi fost de oarecare importanţă pentru confirmarea alegerii lui Benedict al VI-lea de către împărat.

Cu toate că pentru Crescenţi eşecul candidatului lor în faţa unui concurent din afară şi noua politică romană a imperiului vor fi fost surprinzătoare, ei au trebuit, deocamdată, să accepte această situaţie. Abia cu un an şi jumătate mai tîrziu, deci cu mult după moartea lui Otto cel Mare, împotriva voinţei căruia nu şi-a asumat nimeni riscul să se ridice, ei au îndrăznit să se revolte contra lui Benedict al VI-lea, tocmai într-un moment cînd Otto al II-lea era reţinut la nord de Alpi şi nu era deci de aşteptat o intervenţie personală a împăratului la Roma. Benedict îşi cîştigase probabil puţini prieteni în tabăra adversă, mai ales datorită faptului că, încercînd să-şi întărească poziţia la Roma, şi-a promovat mai întîi, pe cît posibil, propria familie cu mijloacele pe care biserica i le

punea la dispoziţie. Se ştie că unele patrimonii bisericeşti la nord de Roma au fost date Aldobrandeschilor ca zălog.

În iunie 974, şeful de atunci al familiei Crescenţilor, Crescenţiu de Theodora, l-a închis pe papa în cetatea Sant Angelo şi l-a instalat pe diaconul Franco, sub numele de *Bonifaciu al VII-lea*, în scaunul papal. Cu toate că ocrotitorul imperial al bisericii romane era departe, împuterniciţii săi din Italia au reacţionat repede împotriva revoltei din Roma, dăunătoare autorităţii imperiale. Din Spoleto venise în grabă la Roma contele Sicco şi cerea energic eliberarea imediată din temniţă a papei. Bonifaciu refuză şi căută să obţină prin constrîngere recunoaşterea sa din partea demnitarului împăratului, prezentîndu-se ca unicul posesor al scaunului Sf. Petru. El a pus pe un oarecare Ştefan, un pretins preot, să-l sugrume pe Benedict al VI-lea în castelul Sant Angelo. Această ucidere perfidă a stîrnit însă un efect contrar, Roma s-a distanţat de Bonifaciu şi nu mai vroia să ştie nimic de un papă, care, printr-o crimă atît de odioasă îşi dezminţise frumosul nume papal, ales de el însuşi : după cum se spunea — ar fi trebuit mai degrabă să i se spună Malifaciu, adică Răufăcător, decît Bonifaciu, Binefăcător. Este spre cinstea Romei că s-a dezis de Bonifaciu, chiar dacă prin aceasta nu poate fi înlăturat faptul că şi în istoria papalităţii, crima a trecut drept o modalitate de a se impune în politică.

În curînd, însuşi Bonifaciu al VII-lea s-a văzut închis la Sant Angelo, asediat de oamenii lui Sicco şi locuitorii mîniaţi ai Romei şi, numai cu mare greutate, asediatul a reuşit să fugă din oraş pe teritoriul bizantin din Italia de sud, pe cînd complicii săi la crimă au suferit meritata pedeapsă cu moartea. Faptul că s-au păstrat însemnări istoriografice despre aceste întîmplări, în nordul extrem al Italiei, că numele de ocară al fugarului papă era cunoscut şi la nord de Alpi, scoate în evidenţă cîtă indignare au provocat şi în afara Romei cele petrecute acolo.

În prezenţa contelui Sicco, care acum funcţiona ca delegat oficial al împăratului, s-a ţinut în octombrie 974, la Roma, noua alegere a papei. A fost ales episcopul Benedict de Sutri, un văr al principelui roman, Alberic. Se impune părerea că alegerea era un compromis între dorinţele şi interesele divergente ale celor din Roma ; *Benedict al VII-lea* pare să fi fost un om cu adevărat evlavios ; se zice că ar fi făcut chiar un pelerinaj în Palestina şi că ar fi adus acasă, de acolo, ca pe o comoară deosebit de preţioasă, o părticică din crucea lui Cristos. Faptul că făcea parte din înalta aristocraţie romană, din neamul lui Teofilact, şi că era înrudit cu Crescenţii, putea doar să-l recomande în situaţia de atunci. Ştefania, stăpîna din Palestrina, era sora lui ; contele Benedict de Sabina, soţul Teodorandei Crescenţia, era nepotul lui. Acesta

din urmă a primit în curînd titlul ciudat de Patriciu apostolic și se pare că a făcut parte din cîrmuirea Romei în timpul pontificatului unchiului său, atît ca însărcinat al papei, cît și al protectorului imperial al bisericii romane. Tot în acești ani, se distinge și un alt nobil din Roma, probabil tot un descendent din familia lui Teofilact, și anume contele Grigore de Tusculum, strămoșul neamului care mai tîrziu va purta numele Colonna și va domina în secolul al XI-lea Roma și papalitatea. Despre Crescențiu de Theodora, în schimb, se aude foarte puțin. El se retrăsese probabil pe domeniile lui, și a murit cu zece ani mai tîrziu ca monah penitent într-o mănăstire din Roma. Aceasta era mănăstirea de pe Aventin, închinată martirului din Asia Mică, Bonifaciu și legendarului sfînt al cerșetorilor din Roma, Alexius. La sfîrșitul secolului al X-lea, mănăstirea căpătase o mare însemnătate și le întrecuse cu mult pe toate celelalte. Ea a fost întemeiată în anul 977 de mitropolitul grec Sergios din Damasc, cu aprobarea papei Benedict al VII-lea, pe locul unei vechi biserici diaconale, lăsată în paragină. E probabil că, în deceniul al VIII-lea al secolului al X-lea, în timpul campaniei din Siria a împăratului bizantin Ioan I Tzimiskes, acest mitropolit ajunsese în conflict cu stăpînirea mahomedană și fusese nevoit să fugă din Siria. Împreună cu unii însoțitori, el se îndreptase spre Roma, la papa Benedict, cunoscător al răsăritului din proprie experiență, care i-a primit pe fugari cu bunăvoință. Mănăstirea nouă îmbina monahismul greco-oriental cu cel latino-romanic într-o unitate monahală deosebită, în care pe lîngă regulile statuate de părintele monahismului occidental, Benedict de Nursia, era observată și urmată și tradiția mai veche a întemeietorului bisericii din Asia Mică, din secolul al IV-lea, Vasile din Cezareea. Ca orice lucru ieșit din comun și nou, probabil că și mănăstirea aventină a trezit interesul special al celor din Roma, acestei circumstanțe datorîndu-i-se sprijinirea ei. Faptul că Crescențiu de Theodora s-a simțit atras chiar de această comunitate de călugări nu era probabil întîmplător. Poate că prin aceasta ni se dezvăluie ceva din mentalitatea nobilimii romane pe care o reprezenta, căci unele fapte ne arată că Răsăritul, Bizanțul și puterea imperială de răsărit ocupase un loc de oarecare importanță în gîndirea politică a locuitorilor Romei din acele timpuri, ceea ce explică opoziția față de imperiul otton.

Probabil, Bonifaciu al VII-lea nu întîmplător se refugiase, în 974, pe teritoriu bizantin, unde nu numai că se afla în siguranță, ci putea spera chiar să fie ajutat și susținut. La un sinod, ținut la puțin timp după înscăunarea sa, papa Benedict al VII-lea l-a afurisit pe fugar și a răspîndit sentința nu numai în Apus.

Se pare că această condamnare a fost comunicată cu prima ocazie la Constantinopol în legătură cu unele încercări de a preveni uneltirile uzurpatorului pe teritoriul bizantin. Acestea au fost însă de puţin folos. Se zice că Bonifaciu nu l-a lăsat să trăiască în pace pe adversarul său şi că îi făcea mereu greutăţi.

În vara anului 980, Bonifaciu al VII-lea a reuşit chiar să-l îndepărteze din Roma pe Benedict al VII-lea, adică să se stabilească acolo pentru oarecare timp în vremea absenţei acestuia, probabil cu sprijinul prietenilor săi crescenţi. Benedict al VII-lea se afla, după mărturia unui document, în luna august 980 la Ravenna, iar la începutul lui decembrie era la mănăstirea Subiaco. Această abaţie, legată în mod deosebit de Roma şi de papalitate încă din vremea principelui Alberic, era pe atunci sub conducerea abatelui Benedict al II-lea, care construise noua biserică a mănăstirii în cinstea Scolasticei, sora întemeietorului ordinului, Benedict. Benedict al VII-lea a sfinţit el însuşi biserica, marcînd astfel eliberarea abaţiei de sub jurisdicţia episcopului de Tivoli. Atît cu aceasta, cît şi cu abaţiile din Roma, mănăstirea ajunsese la conflicte privind jurisdicţia şi domeniile, ceea ce a dus la intervenţia papală.

Încă înainte de sosirea la Subiaco, papa adresase o urgentă cerere de ajutor împăratului Otto al II-lea, în Germania, deoarece întoarcerea la Roma şi izgonirea adversarului său, Bonifaciu al VII-lea, din reşedinţa papală, i se păreau posibile numai prin venirea împăratului în Italia.

După moartea tatălui său şi preluarea domniei, împăratul Otto al II-lea a avut de învins unele greutăţi în Germania, care i-au făcut imposibilă intervenţia în treburile de la sud de Alpi. De data aceasta, ţara era pacificată şi împăratul putea să-şi permită să răspundă chemării papei, cum făcuse Otto cel Mare cu douăzeci de ani înainte. Dacă atunci fusese vorba de redobîndirea coroanei imperiale, acum misiunea de ocrotire a bisericii romane era legată de demnitatea imperială.

Înainte de a prezenta campania din Italia, dăm aici un rezumat al luptelor îndelungate pe care Otto al II-lea a trebuit să le poarte în interiorul şi la hotarele *regatului* său *german*.

Tulburările din Germania de la începutul domniei lui Otto al II-lea au fost cauzate şi de faptul că tînărul împărat a trebuit să-şi aleagă treptat sfătuitori şi ajutoare, că diferite cercuri au căutat să cîştige influenţă asupra lui, iar acest lucru nu s-a desfăşurat fără rivalităţi ascunse sau deschise. Cele mai periculoase uneltiri au fost ale vărului său, ducele Bavariei, Henric, pe care contemporanii îl porecliseră „Certăreţul". Acestea au culminat în mai multe răscoale şi au dat anilor dintre 974 şi 978 un caracter cu adevărat războinic. Henric a trebuit să fie scos din demnitatea

pe care o deținea, iar ducatul său i-a fost dat fiului lui Liudolf de Suabia, Otto, căruia unchiul imperial al acestuia îi încredințase și ducatul Suabia. Astfel, Otto ajunsese să cîrmuiască ambele teritorii din sudul Germaniei, la hotarul cu Italia. Carintia însă a fost despărțită de Bavaria și încredințată în cele din urmă altui nepot al împăratului, salianului Otto, fiul lui Konrad de Lorena. Prin aceste măsuri, fiii celor doi principi, pe care Otto cel Mare a trebuit să-i destituie ca rebeli, participau din nou, direct, la cîrmuirea țării. Deoarece împărăteasa mamă, Adelheid, înclina mai degrabă, ca și mai înainte, spre o politică bavareză și nu-i prea îndrăgea pe cei doi nepoți vitregi ai ei, se ajunsese la o înstrăinare între ea și împărat. Din ce în ce mai mult Adelheid își pierdea influența asupra fiului ei și a fost nevoită să cedeze primul loc la curtea imperială, norei sale, Teofano.

Și Boemia, sub Boleslav al II-lea, fusese de partea „Certărețului“ și-l silise pe împărat la nu mai puțin decît trei campanii, ajungîndu-se deabia în 977 la o pace durabilă. De asemenea și cumnatul Precislidului, ducele Mieszko al Poloniei, fusese în legătură cu adversarii lui Otto, încît s-a văzut obligat, în 970, să întreprindă o expediție militară peste granița de răsărit a Germaniei. În nord trebuia să respingă, în 974, o invazie a regelui danez, Harald Dinte Albastru, și a aliatului său, Hakon al Norvegiei. În sfîrșit, mai existaseră greutăți la granița germană de apus, Carolingienii din vest fiind încă de părere că au drepturi asupra Lorenei și s-au folosit de slăbiciunea imperiului după moartea lui Otto cel Mare și de rivalitățile dintre principii loreni. În anul 977, Otto al II-lea a încercat să stăvilească toate năzuințele carolingiene concedînd ducatul Loren de jos lui Carol, fratele mai tînăr al regelui francez, Lothar. Ambii carolingieni erau veri ai împăratului, prin mama lor Gerberga, fosta ducesă de Lorena, iar mai tîrziu regină a Franței, de la care frații deduceau dreptul lor asupra Lorenei. Această încredințare acordată lui Carol reprezenta o concesie a împăratului, care însă nu putea deveni periculoasă pentru integritatea teritorială a Germaniei și nici nu însemna o înstrăinare a Lorenei de jos, căci Carol, care își avea acum reședința la Bruxelles, era certat cu fratele său regele și acționa ca apărător al graniței. O campanie a regelui Lothar în Lorena n-a putut însă să fie oprită. Acesta înaintase pînă la Aachen și era aproape să-l surprindă pe împărat. Otto a răspuns atacului la sfîrșitul anului 978, pătrunzînd în Farnța și înaintînd pînă în fața Parisului. În ambele expediții se urmăreau și efecte propagandistice. Lothar întorsese vulturul imperial de pe acoperișul palatului din Aachen cu fața spre răsărit, pentru a exprima, astfel, simbolic, ținta năzuințelor carolingiene. Otto, dimpotrivă,

a demonstrat că domnia sa imperială e din voia lui Dumnezeu, punîndu-și armata să cînte de pe Montmartre un răsunător „Aleluia“ asupra Parisului asediat. Pe lîngă o diplomație abilă, se pare că și asemenea arme au avut succes, căci în mai 980, la o întîlnire a împăratului cu regele Lothar, la Ivois pe Meusa, la hotarul germano-francez, s-a încheiat pacea, Franța renunțînd la Lorena.

În ce privește *legătura bisericii germane cu papalitatea* în anii domniei lui Otto al II-lea pînă la drumul acestuia în Italia, ea n-a suferit aproape deloc datorită războaielor interne și externe ale Germaniei și nici din cauza tulburărilor din Roma de la mijlocul deceniului al optulea al celui de-al X-lea veac. Aceasta o dovedesc documentele papale păstrate din timpul pontificatului lui Benedict al VI-lea și Benedict al VII-lea. Unele din ele merită o atenție deosebită.

Astfel, mai ales arhiepiscopul Dietrich de Trier a primit mai multe privilegii. Conform unei diplome din ianuarie 975, Dietrich ar fi primit biserica Quattor coronati din Roma. Dacă acest lucru corespunde realității, atunci el a fost primul om al bisericii din afara Romei în posesia unei biserici romane, așa cum mai tîrziu au fost repartizate cardinalilor din exterior. Papa Benedict al VI-lea a confirmat drepturile bisericii din Trier, mai ales preeminența ei, ca fiind cel mai vechi scaun episcopal din Germania, iar Benedict al VII-lea permitea arhiepiscopului să poarte deosebite insigne onorifice și chiar să numească cardinali, care, asemenea celor romani, trebuiau să sprijine în îndeplinirea funcțiilor sale pe arhiepiscopul trieran.

Se pare că de la înființarea arhiepiscopiei Magdeburg, atît de mult sprijinită de Otto cel Mare, organizația bisericii germane fusese cuprinsă de o oarecare neliniște, ca și la Maiența și în alte părți exista o grijă plină de invidie, ca să nu se știrbească drepturi reale sau presupuse, ba chiar să se obțină noi privilegii. Papii însă erau nevoiți să caute calea pentru a-i mulțumi pe toți.

Acest lucru este vizibil și în privilegiul pe care papa Benedict al VII-lea l-a emis în martie 975 cu ocazia înmînării omoforului arhiepiscopului Willigis, care prin încrederea lui Otto al II-lea avansase din funcția de cancelar în aceea de mitropolit al Maienței. Împotriva pretențiilor Coloniei s-a acordat arhiepiscopului de Maiența și urmașilor săi dreptul de încoronare a regelui german, cu toate că locul de încoronare, Aachen, nu făcea parte din provincia Maiența ci din cea a Coloniei. La aceasta se adăuga confirmarea primatului Maienței în Germania, într-o formulare datînd, poate, încă din timpul lui Ioan al XIII-lea, dar atestată acum pentru prima dată. Această confirmare ținea cont de faptul că și alți arhiepiscopi germani, mai ales cel din Trier și cel din

Magdeburg, voiau să-și valorifice drepturile de primat. De aceea, se hotărîse ca în legătură cu Maiența să se vorbească de o preeminență, în comparație cu care primatul bisericesc nu mai avea vechea sa importanță și se putea referi numai la anumite părți ale țării.

O poziție deosebită în cadrul bisericii germane, desigur, din motive pur personale, îi revenea arhiepiscopului Willigis. El era cea mai importantă figură din Germania în timpul domniei lui Otto al II-lea și Otto al III-lea și activitatea sa depășea foarte des hotarele provinciei Maiența. Reglementarea definitivă a organizării bisericești din spațiul ceh, care de un deceniu trebuia rezolvată, a fost probabil meritul lui. Ducele Boemiei, papa și împăratul își dăduseră consimțămîntul pentru înființarea unei *episcopii la Praga*, dar în executarea acestui plan s-au ivit mereu noi piedici, una din acestea fiind și o oarecare concurență a arhiepiscopilor din Maiența, Magdeburg și Salzburg, învecinați cu regiunile slave și, de aceea, participanți la activitatea misionară printre slavi. Willigis a pus capăt acestei situații, miruind, la începutul anului 976, cu acordul împăratului Otto al II-lea, cîte un episcop pentru Boemia și Moravia. Pentru Praga a fost destinat saxonul Thietmar, a cărui proveniență lasă să se întrevadă ceva din intențiile politice, legate desigur de numirea lui. Toate acestea, ca și conflictele războinice ale împăratului cu ducele Boemiei constituiau, bineînțeles, un mare obstacol în calea intrării în funcție a episcopului și a liniștei necesare cîrmuirii acestuia. Episcopia moravă, care se întindea departe, pînă în Carpații de nord, nu s-a putut menține mult timp și a fost unită cu episcopia din Praga, încă în timpul pontificatului lui Benedict al VII-lea.

Atît episcopul de Praga cît și colegul lui morav apar pentru prima dată într-un document al sinodului din Maiența, de paști, în 976. Acest document relatează despre un conflict din ctitoria Aschaffenburg, care trebuie privit ca venind din însărcinarea papei, de la arhiepiscop, prin conciliul său, după ce părțile se adresaseră cu problemele lor împăratului și-l determinaseră să trimită chiar o delegație la Roma. Din document aflăm despre unele certuri din interiorul ctitoriei care se sfîrșiseră cu omor. Un elev al școlii ctitoriei fusese ucis printr-o lovitură cu o tablă școlară, iar profesorul acestuia amenințat cu moartea fusese asediat o zi întreagă de dușmanii săi într-un turn al bisericii. Prin povestirea celor întîmplate și prin redarea hotărîrilor conciliului, documentul sinodal ne oferă o imagine foarte interesantă a situației școlare de atunci, de reglementarea căreia se îngrijea Willigis. Nu este sigur, însă, dacă documentul e întru totul autentic.

Un alt conflict în cadrul bisericii germane din acel timp, aflat și acesta în legătură cu activitatea misionară în răsărit, n-a fost

supus direct papei ; dar a fost consemnat totuși în actele papale. Este vorba despre așa-numitele *falsuri ale lui Pilgrim*, denumite astfel după episcopul Pilgrim de Passau, cunoscut din Cîntecul Nibelungilor, care ar fi pus să se scrie prima relatare a nefericitei companii a burgunzilor în țara hunilor. Prin poziția și întinderea episcopiei sale, Pilgrim, ajuns la putere în 971, la Passau, avea un interes special pentru spațiul panonic și pentru activitatea misionară la maghiari, moștenitorii hunilor și avarilor, și a căror convertire începuse chiar atunci, sub principele Gheza. Încurajat de aceste perspective și de unele succese, Pilgrim credea, cu privire la mărimea cîmpului său de acțiune, că poate pretinde ridicarea episcopiei din Passau la rangul de arhiepiscopie, asemănător ridicării, cu cîțiva ani înainte, a Magdeburgului la rangul de metropolă pentru activitatea misionară printre slavii de pe Elba. Rezistența superiorului său, arhiepiscopul Frederic de Salzburg, împotriva transformării unor regiuni întinse ale provinciei bisericești a Salzburgului în domenii independente, a întîmpinat-o cu argumente istorice. Se susținea astfel că odinioară, în antichitatea tîrzie, orașul Lorch de pe Enns ar fi fost sediul unui arhiepiscop. În urma invaziei avarilor, arhiepiscopia ar fi trebuit să fie mutată la Passau. În decursul timpului însă s-ar fi uitat acest rang episcopal, încît în timpul lui Carol cel Mare, nu Passau, după cum s-ar fi cuvenit, ci Salzburgul a reușit să se ridice la rangul de arhiepiscopie în sud-estul german, fără însă să-și poată îndeplini sarcina de a desfășura activitate misionară dincolo de granițele imperiului.

Pentru demonstrarea acestei teze a cărei autenticitate contemporanii, mai puțin cunoscători ai istoriei, n-o prea puteau controla, au fost confecționate documente regale, imperiale și papale, între acestea și documentele despre care s-a pretins că ar fi fost emise de papii Leon al VII-lea și Agapet al II-lea, în care Passau apare ca urmaș de drept al Lorchului, iar episcopul de Passau ca purtător al titlului de arhiepiscop. Între ultimele acte ale acestei serii de falsuri este și o scrisoare a lui Pilgrim către papa Benedict al VI-lea cu rugămintea acordării omoforului arhiepiscopal și cu cererea, de a i se îngădui să miruiască episcopi subordonați pentru dioceza sa, foarte mare, care nu putea fi condusă de unul singur. La Passau a fost fabricat și un răspuns corespunzător. Acesta a ordonat, pentru a termina conflictele, împărțirea provinciei bisericești Salzburg și o limitare a diocezelor activității misionare în răsărit, potrivit căreia Panonia de jos și teritoriul vechiului stat morav din Slovacia, adică regiuni maghiare și slave, erau atribuite arhiepiscopiei de Passau, pe cînd celei din Salzburg

trebuia să-i rămînă numai partea de sud a Panoniei. Este foarte probabil că scrisoarea lui Pilgrim nici n-a fost trimisă la Roma, unde exista posibilitatea de a controla afirmaţiile episcopului cu privire la privilegiile acordate Passau-lui numai cu o generaţie înainte de către Leon al VII-lea şi Agapet al II-lea. Pilgrim n-a riscat o asemenea demascare. Documentele fabricate de el aveau doar scopul să fie înaintate curţii imperiale şi să servească aici planurile ambiţioase ale episcopului şi realizarea extinsei concepţii politice bisericeşti a lui Pilgrim.

Episcopul n-a avut cîştig de cauză, iar cauza desigur că n-a fost numai faptul că arhiepiscopul Frederic şi-a putut dovedi superioritatea drepturilor sale printr-un privilegiu — de asemenea falsificat la repezeală — al papei Benedict al VI-lea. Totuşi se pare că expunerii lui Pilgrim i s-a acordat un timp oarecare puţină crezare — a fost intitulat episcop de Lorch — dar marele şi importantul său plan, al unei arhiepiscopii germane pentru Ungaria, se pare că n-a fost luat niciodată serios în considerare. Mai devreme sau mai tîrziu ar fi avut aceeaşi soartă ca şi Magdeburgul, căci Passau ar fi trebuit să se limiteze, dacă reşedinţa episcopilor nu se muta mai aproape de graniţă sau chiar dincolo de ea.

În anul 980 sosise, după cum am mai pomenit, cererea de ajutor a papei Benedict al VII-lea la curtea imperială, şi încă în toamna aceluiaşi an, Otto al II-lea se pregătea pentru *călătoria sa în Italia,* în care avea să-l însoţească soţia sa, Teofano, şi fiul său Otto al III-lea, născut de-abia de cîteva săptămîni, la începutul verii lui 980. Cîrmuirea ţării era preluată, pentru timpul lipsei împăratului, de arhicancelarul Willigis de Maienţa. Călătoria pornită de pe Rin, trecea prin Suabia la Constanţa pe lacul Constanţa, şi de acolo prin Chur şi peste Alpi la Milano şi Pavia, unde Otto urma să o întîlnească pe mama sa, Adelheid. Crăciunul l-a sărbătorit la Ravenna, iar de paşte ajunsese la Roma.

Un document papal, emis la intervenţia împăratului la începutul lunii aprilie 981 pentru mănăstirea Memleben din Turingia, înfiinţată de Otto al II-lea — abatele ei, Boio, sosit la Roma solicitase acest document — vorbeşte despre izgonirea, cu puţin timp înainte, a lui Franco (Bonifaciu al VII-lea) care pătrunsese în Roma. Alte ştiri din izvoare istoriografice provin din vremuri mult mai tîrzii şi trec sub tăcere amănuntele, ca şi documentul. De fapt, aflăm doar că Benedict al VII-lea a putut, mulţumită ajutorului imperial, să reintre în Roma, pe cînd Bonifaciu se refugia la Constantinopol, la greci, luînd cu el comori ale bisericii. Se pare că de această dată nu e vorba numai de teritoriul bizantin din sudul Italiei ci de oraşul imperial de pe Bosfor. Despre o rezistenţă a lui Bonifaciu al VII-lea şi a parti-

zanilor lui din Roma nu se spune nimic și deci putem presupune că recîștigarea Romei pentru Benedict al VII-lea s-a produs fără greutăți mai mari. De-abia în secolele al XII-lea și al XIII-lea se relatează că ar fi avut loc arestări și că împăratul luase măsuri crude și sîngeroase împotriva dușmanilor din Roma ai papei protejat de el. Îmbogățirea de către legendă a evenimentelor încearcă totodată să dea o explicație populară a poreclei împăratului de cel Roșu sau cel Sîngeros.

Că intrarea lui Otto al II-lea la Roma și primele zile ale șederii lui acolo au decurs în liniște se poate confirma — în afară de tăcerea izvoarelor, care desigur ar fi relatat contrariul — prin faptul că, puțin mai tîrziu, în timpul paștelui, s-a ținut un mare sinod la biserica Sf. Petru din Roma în prezența multor oaspeți străini. Încă la Pavia s-a alăturat alaiului imperial, perechea regală burgundă, unchiul împăratului Otto, regele Konrad și soția sa, carolingiana Matilda. În afară de ei, tot acolo, se mai alăturase împăratului și un grup de călători francezi, în frunte cu arhiepiscopul Adalberon de Reims. Din acest grup făcea parte, între alții și renumitul Gerbert de Aurillac de la școala episcopală din Reims, care îi era cunoscut lui Otto al II-lea încă din 971 ca un om deosebit de învățat. Împăratul nu scăpase ocazia și organizase, în ianuarie 981, la Ravenna, o dispută filozofică între Gerbert și Otrich, mult sărbătorita căpetenie a școlii episcopale din Magdeburg, care se afla atunci în suita lui Otto și lucra la cancelaria imperială. Cu toate că disputa, conform sentinței împăratului, care o prezida, a rămas nedecisă, totuși Gerbert trebuie să fi făcut din nou, prin bogatele lui cunoștințe, o mare impresie asupra lui Otto și anturajului său. Împăratul începuse să dorească atragerea acestui erudit în apropierea sa. Gerbert a acceptat în anul următor o chemare în Italia și a fost numit de Otto al II-lea abate de Bobbio.

Dintre mărimile laice ale Franței, sosise la Roma, de paști, în 981, ducele Hugo Capet care ducea tratative cu împăratul. Păcii încheiate în anul precedent între împărat și regele Lothar i se alătura acum și acest puternic principe al regatului carolingian. Din părțile mai sudice ale acestui regat, din regiunea Pirineilor și Marca Spaniei, veniseră în orașul etern, ca de obicei în ultimii ani, o seamă de pelerini nobili. Miro, conte de Basalù și episcop de Gerona, se afla din nou printre ei. El este menționat în mod special în actele conciliului și primește chiar sarcina să facă cunoscute hotărîrile sinodului în Franța de sud și Spania. Contele-episcop trebuie să fi reușit, cel mai tîrziu atunci, să obțină recunoașterea papală, contrar deciziilor anterioare ale Romei. La aceasta, a avut, probabil, o oarecare însemnătate faptul că Miro

dovedise atitudinea sa pozitivă față de biserică și-l obligase pe papă, cedînd papalității din posesiile lui ctitoria Sf. Maria și abația Sf. Petru din Besalu, înzestrate cu bogate danii.

Despre ceea ce s-a discutat în biserica Sf. Petru din Roma, la conciliul de paști, sîntem insuficient informați. În conformitate cu hotărîri canonice mai vechi, afurisirea simoniei, adică obținerea de demnități bisericești cu bani sau alte valori, desigur că n-a fost singura hotărîre a conciliului, cu toate că în documentele păstrate se vorbește numai de aceasta. Și din alte documente papale de atunci, care au fost solicitate de mari stăpînitori și emise pentru așezăminte bisericești renumite, putem desprinde că sărbătorirea paștelui la Roma a decurs cu strălucire. Papa Benedict al VII-lea, abia repus în drepturile sale, s-a bucurat, probabil, să se vadă pe sine și orașul său în centrul preocupărilor occidentale.

Împăratul Otto a rămas și în timpul verii în apropierea Romei și în contact cu papa. El își instalase reședința într-un palat de vară, construit special, în Abruzzi mai răcoroși. Aici l-a ajuns știrea morții arhiepiscopului Adalbert de Magdeburg, din 20 iunie 981, pe care o adusese în Italia o delegație din Magdeburg. În curînd devenise evident că reocuparea importantului scaun arhiepiscopal de la hotarul de răsărit al imperiului reprezenta o mare problemă, de care erau preocupați atît împăratul cît și papa și chiar și un sinod, iar pe deasupra avînd urmări timp îndelungat.

Cei din Magdeburg aleseseră ca arhiepiscop pe Otrich, fost șel al școlii arhiepiscopale și membru al capitlului, care pe atunci era capelan imperial în suita lui Otto al II-lea în Italia. Această delegație solicita confirmarea lui din partea domnitorului. Rugămintea lor era însă în contradicție, după cît se pare, cu planuri chibzuite, mai înainte de Adalbert și acceptate de împărat. Acestea țînteau la întărirea arhiepiscopiei Magdeburg prin desființarea micii dioceze Merseburg și unirea ei cu Magdeburg prin avansarea episcopului de Merseburg, Giselher, la rangul de arhiepiscop.

Și acesta se afla pe atunci în anturajul împăratului și se opunea, din interese personale de înțeles, dorințelor celor din Magdeburg. Arătarea faptului — că Merseburg, pe timpuri, a fost desprins, împotriva voinței episcopului de Halberstadt, de dioceza acestuia și ridicat la rang de episcopie, că acordul episcopului de Halberstadt a fost obținut forțat, în mod necanonic, de împăratul Otto I și că a avut, ca urmare, în ultimii doisprezece ani, permanente certuri și frecușuri — nu a avut un efect mai mic decît constatarea că, din cauza teritoriului său redus, Merseburg nu prea justifica o episcopie proprie și că, atît din punct de vedere material cît și cu privire la sarcinile concrete, episcopul avea prea puține posibilități să-și desfășoare activitatea. Pe lîngă toate

acestea, a mai venit în ajutor și mituirea. În cele din urmă, chiar și delegația din Magdeburg s-a declarat în fața unui conciliu, adunat la 10 septembrie 981, în palatul Lateran de papa Benedict al VII-lea, pentru rezolvarea acestei probleme, că nu dorește alt nou arhiepiscop, decît pe Giselher. Pentru desființarea unei episcopii și mutarea episcopului s-au găsit îndată motive canonice și exemple istorice, încît n-a fost greu să se ia o hotărîre. Episcopul Hildeward din Halberstadt, care se adresase în scris Romei, primea înapoi ținuturile cedate odinioară ; alte teritorii din episcopia Merseburg, care urmau să se desființeze, erau împărțite celorlalte episcopii saxone : Zeitz și Meissen, subordonate Magdeburgului, iar granițele dintre provinciile bisericești Maiența și Magdeburg au fost din nou fixate. De Merseburg trebuia să țină numai mănăstirea Sf. Laurențiu, ctitoria lui Otto cel Mare, ridicată ca mulțumire pentru victoria în lupta împotriva maghiarilor ; contrar speranțelor episcopului Hildeward, mănăstirea a fost dată cu toate domeniile, de papa Benedict al VII-lea, cu consimțămîntul împăratului Otto al II-lea, episcopului Giselher, care își salvase astfel vechea reședință și partea cea mai valoroasă a fostei sale dioceze. După primirea omoforului arhiepiscopal și a altor însemne de onoare și după confirmarea privilegiilor papale pentru Magdeburg — privilegii la respectarea cărora au fost solicitați și îndemnați toți mitropoliții germani — cît și după primirea investiturei din partea împăratului, episcopul s-a putut întoarce în Germania pentru a-și lua funcția în primire.

Giselher a fost descris în culori negre, mai ales de istoriografia merseburgheză, ca ambițios și intrigant, infidel față de propria biserică, la a cărei nimicire își adusese contribuția. Într-adevăr, despre folosul unei activități spirituale — chiar și într-o regiune mai mică — se va judeca astăzi altfel decît a făcut-o mîndrul nobil Giselher, care acționa în politica înaltă de la curtea imperială, iar cercul de preocupări încredințat îi apărea, evident, prea strîmt. Ca arhiepiscop de Magdeburg, un post important, în colțul de nord-est al imperiului, Giselher a corespuns întru totul. Probabil, că nici n-a fost prea greu să fie convinsă delegația din Magdeburg — care s-ar fi adresat și lui Giselher, pentru a interveni pe lîngă împărat — că învățatul Otrich n-ar fi fost numai candidatul nedorit de împărat, ci și din diferite motive, n-ar fi corespuns pentru scaunul arhiepiscopal. Otrich era, probabil, încă de pe atunci un om bolnav ; scurt timp după aceea, la începutul lui octombrie 981, el muri, prea tîrziu însă pentru a scăpa pe Giselher în fața istoriei, de suspiciunea că l-ar fi înlăturat numai din ambiție.

Or, cît de mare ar fi fost mirarea participanților din Roma la conciliu, cînd au descoperit conflictele bisericești din regiunea

nord-est germană, hotărîrea unirii Merseburgului cu Magdeburgul se pare că a fost luată fără greutăţi. În timpul consultărilor s-a produs doar un incident ; acesta nu se referea la problema Merseburg, dar, se pare că din cauza lui, adunarea a fost amînată şi mutată de la Lateran la biserica Sf. Petru.

Se relatează că în timpul şedinţei s-a produs zarvă în biserică, atunci cînd un cleric a descoperit în faţa unui altar pe un *pelerin armean* în rugăciune, pe care, din cauza limbii sale şi a felului său străin de a se purta, l-a luat drept eretic şi revoltat de asemenea păcat, a încercat împreună cu unii oameni să-l scoată din biserică. Numai apariţia papei şi a unui participant din răsărit la conciliu, care înţelegea limba străinului şi în faţa căruia pelerinul s-a dovedit a fi ortodox prin depunerea unui jurămînt, l-ar fi scăpat de la moarte.

Simeon, aşa se numea străinul, a devenit în curînd o personalitate cunoscută în Occident. Un timp el a rămas la Roma ca un mult stimat oaspete al papei, povestind acolo, probabil, multe despre patria sa. Armenia cîştigase sub neamul principal al Bagratizilor, la începutul secolului al X-lea, o oarecare independenţă faţă de supremaţia califului mahomedan din Bagdad şi se ataşase Imperiului bizantin, sub dominaţia căruia se afla partea vestică, locuită de armeni. Abia în 974, în urma războaielor din Asia Mică ale împăratului Ioan Tzimiskes, în timpul regelui Aşod al III-lea, alianţa armeano-bizantină a fost reînnoită şi întărită. Legăturile politice între cele două ţări au avut urmări şi pentru biserică. Pe la mijlocul secolului al X-lea n-au lipsit încercările de a converti populaţia la ortodoxia grecească. Fusese cîştigat pentru aceasta însuşi katalikosul Vahan, şeful armenilor creştini, cînd sub urmaşul lui, Khacig I, începuse din nou o reacţiune, probabil nu întîmplător chiar în momentul celei mai mari apropieri politice de Bizanţ. Pesemne că din cauza acestei situaţii bisericeşti, Simeon a trebuit să-şi părăsească patria, ca şi alţi compatrioţi ai săi. Oricum, în biografia lui se povesteşte că ar fi trăit într-o mănăstire vasiliană grecească şi că înainte de a pleca la Roma l-ar fi vizitat pe patriarhul greco-ortodox din Ierusalim. Simeon aparţinea probabil, tendinţei provestice a bisericii armene. Însă oraşul papal, Roma, n-a putut să-l reţină mult timp pe acest pelerin. Curînd, el preferă vieţii din palatul Lateran pelerinajul. Acesta îl ducea prin Italia la cele mai renumite sanctuare ale Spaniei şi Franţei, ba chiar ale Britaniei, înainte de a se aşeza ca eremit la Polirone în valea Padului, pe teritoriul conţilor de Canossa. Aceştia au avut mai tîrziu grijă de canonizarea acestui om, care odinioară fusese suspectat de erezie.

Referitor la episcopul din răsărit, care participa la conciliul din Roma al lui Benedict al VII-lea și putea sta de vorbă cu Simeon, sîntem înclinați să ne gîndim la abatele *mănăstirii de pe Aventin,* fostul mitropolit ortodox de Damasc, Sergius, care trăia pe atunci la Roma. Pentru Sergius, a cărui carieră bisericească începuse într-o mănăstire vasiliană, cucernicia vasiliană a lui Simeon nu-i putea fi străină și se pare că mănăstirea lui din Roma a privit păstrarea contactelor cu creștinătatea din răsărit ca o sarcină, chiar și după moartea lui Sergius, care s-a produs curînd după acel sinod roman, în noiembrie 981. Urmașul lui Sergius ca abate era un latin, benedictinul Leo, supranumit Simplex.

Curînd după intrarea lui în funcție, în orice caz încă în timpul oblăduirii lui Benedict al VII-lea, o întîmplare a scos în evidență acest rol de mediator al mănăstirii de pe Aventin. La Roma sosise un preot cu numele Iacob din Cartagina și se prezentase papei ca arhiepiscopul ales de comunitatea sa. O scrisoare din partea alegătorilor ruga pe papă să-l hirotonisească pe arhiepiscop și să ajute pe creștinii din Africa, al căror număr se micșorase foarte mult și care erau asupriți de mahomedani. Înainte ca Benedict al VII-lea să îndeplinească dorințele africanilor și să binecuvînteze pe Iacob, el a pus să fie examinată dreapta credință a acestuia, lucru făcut chiar la mănăstirea de pe Aventin. Despre această întîmplare aflăm dintr-o scrisoare a abatelui Leo și sîntem recunoscători pentru unica știre transmisă despre situația bisericii creștine din regiunea Cartaginei din secolul al X-lea.

Despre o acțiune de sprijinire a papei pentru Africa, oricum ar fi fost ea, izvoarele n-au transmis nimic. Probabil că din cauza situației politice de atunci, lipseau posibilitățile reale pentru aceasta. Însă, chiar în anul 981, Otto al II-lea începuse nefericita *campanie în sudul Italiei,* care, determinată de multiple cauze, și-a avut punctul culminant în lupta împotriva mahomedanilor.

După moartea puternicului principe Pandulf de Capua-Benevento, din mai 981, pierise cel mai fidel aliat al Ottonilor; prin urmare, trebuia mai întîi să se restabilească ordinea în sud. Teritoriul vast al acestui principe se destrămase repede în urma intereselor personale și a rivalității fiilor lui Pandulf. Otto al II-lea a acceptat această situație și n-a făcut nimic pentru restabilirea marelui principat, pentru o cîrmuire unică, căci între urmașii lui Pandulf nu se afla nici o personalitate potrivită. Spoleto și Camerino din Italia mijlocie primeau din nou un duce propriu din familia autohtonă, iar în sud, împăratul s-a mulțumit, ca principii de Benevento, Capua, Salerno, Amalfi, Gaëta și Neapole, deveniți independenți, să-i prezinte omagiul, fie benevol fie sub presiunea armatei imperiale, cînd aceasta, în toamna anului 981, a trecut pe rînd prin Benevento, Neapole și Salerno. Fără

îndoială, după voința împăratului, trebuia ca însuși imperiul să preia funcția de ordine în acest spațiu și deci, această existență a mai multor state mici, părea, probabil, mai avantajoasă decît unirea lor.

Activitatea imperială din sudul Italiei trebuia să se îndrepte împotriva Bizanțului și probabil că nu întîmplător Otto al II-lea a subliniat, chiar atunci, caracterul roman al imperiului său, folosind în documente în locul titlului simplu de împărat, obișnuit pînă atunci, cel al unui împărat roman. Probabil că și situația acelei vremi din Constantinopol l-a adus la aceasta. Împăratul Ioan Tzimiskes, unchiul soției lui Otto, Teofano, fusese otrăvit în anul 976, așa cum se pretindea, iar prinții macedoneni Vasile al II-lea și Constantin al VIII-lea, pînă atunci sub tutela lui, preluaseră domnia. Acest lucru nu s-a produs fără tulburări și mișcări de opoziție din partea fimiliei și a partizanilor lui Tzimiskes. În Occident însă, probabil și-au adus aminte, că, pe timpuri, pentru căsătoria lui Otto al II-lea cu o prințesă bizantină se ceruse cedarea posesiunilor bizantine din sudul Italiei. Pătrunderea lui Otto al II-lea pe teritoriul bizantin, în Apulia și Calabria, stătea sub semnul înnoirii unor vechi pretenții ottone față de Imperiul bizantin.

Considerația pentru Roma și interesele papalității vor fi exercitat o influență ce nu poate fi subapreciată, asupra politicii imperiale. Faptul că, antipapa, Bonifaciu al VII-lea, izgonit din Roma, se refugiase pe teritoriul bizantin și făcea agitație acolo, impunea anumite acțiuni împotriva Bizanțului sau măcar părea să le justifice. De altfel, trebuiau apărate drepturile bisericești ale Romei în sudul Italiei, fapt invocat de Otto al II-lea, pentru justificarea întreprinderilor sale sud-italiene. El a fost susținut în acțiunea sa de măsuri evidente ale politicii papale. Ridicarea în acel timp, de către papă, pe lîngă Capua și Benevento, și a orașului Salerno la rangul de arhiepiscopie și acordarea unui teritoriu noii metropole, care se întindea departe în regiunea pretinsă de Bizanț, poate fi înțeleasă în legătură cu tendințe papale mai vechi de recîștigare a Italiei de sud, pentru obediența romană. Mai vizibilă devine pătrunderea în organizația bisericii grecești, cînd dioceza Trani a fost despărțită de metropola Bari din Apulia și ridicată la rangul unei arhiepiscopii independente, de obediență romană, sub grecul Rhodostamos, hirotonisit de Benedict al VII-lea. Dacă putem avea încredere în tradiții de mai tîrziu, se pare că papalitatea ar fi desfășurat chiar și în Balcani o activitate ostilă Bizanțului, și în cadrul acesteia ar fi recunoscut pe principele bulgar, Samuel, drept țar, iar în Dalmația ar fi sustras mitropolitului grec de Durazzo, Dubrovnicul, care a devenit o arhiepiscopie de sine stătătoare.

După ce Otto al II-lea petrecuse crăciunul și Anul nou din 981/982 la Salerno, el înainta mai departe spre Apulia. Împăratul a apărut aici, în comparație cu administrația bizantină, ca un mult așteptat salvator al populației împotriva sarazinilor. Din 976 începuse în Italia de sud o nouă invazie mahomedană sub emirul celibit, Abul Qasim, din Sicilia, drept răsplată pentru acțiunile bizantine. Tarentul fusese cucerit, Otranto ars. Împăratul a reușit, după un asediu mai lung, să cucerească în primăvara anului 972, Tarentul și regiunile învecinate. După aceea s-a îndreptat spre Rossano în Calabria și s-a ciocnit, la 3 iulie 982, la capul Colonna lîngă Cotrone, cu oastea lui Abul Qasim. Lupta a fost întîi favorabilă pentru imperiali, mai ales că emirul căzuse în luptă, dar, după aceea, un atac al mahomedanilor asupra oastei germane, care nu bănuia nimic, i-a adus înfrîngerea. Otto al II-lea s-a putut salva cu greu din măcel, înotînd spre un vas bizantin, care era în apropiere, și de aici a scăpat doar printr-un vicleșug de prizonieratul bizantin. Se zice că la Rossano, Teofano și-ar fi întîmpinat soțul învins și fugit cu un zîmbet ironic.

Continuarea campaniei era imposibilă din cauza pierderilor mari. Dimpotrivă, Otto al II-lea a fost silit să se retragă prin Salerno și Capua, iar la sfîrșitul anului era din nou la Roma. Șederea lui aici este atestată de unele documente, între care și privilegii date de papa Benedict al VII-lea pentru mănăstiri germane și în care împăratul este pomenit ca solicitant. În acele zile el a judecat împreună cu papa o pricină a mănăstirii Subiaco. Dar toate acestea erau numai lucruri secundare pe lîngă problemele hotărîtoare care, desigur, au fost discutate atunci, cu toate că nici un izvor nu vorbește despre ele.

Încă la Roma l-ar fi ajuns pe împărat știri îngrijorătoare din Germania, care l-au determinat la convocarea unei mari *adunări a imperiului* (Reichsversammlung), la Verona, de rusalii 983, pentru tot teritoriul stăpînit de el. Scopul ei era pregătirea unei noi campanii militare, în ciuda vocilor critice la adresa politicii sud-italiene a împăratului, care servea mai mult intereselor străine decît celor germane și de a lua măsuri pentru succesiunea în imperiu, gîndindu-se la pericolul la care va fi expus conducătorul armatei în luptă. La Verona a fost ales ca rege și succesor al tatălui său, de către toți principii prezenți din nord și sud, fiul împăratului, Otto (al III-lea), în vîrstă de trei ani. Prin acest act comun al celor două regate, Italia și Germania, trebuia să fie demonstrată apartenența lor la aceeași comunitate. Campania întreprinsă apoi de împărat, în toiul verii, înainta pînă la Bari, capitala bizantină din Apulia, dar nici aici și nici în altă parte n-a avut succese mai mari.

În septembrie 983, Otto al II-lea era din nou la Roma, pentru a lua parte la înscăunarea noului papă. Ca urmaș al lui Benedict al VII-lea, decedat la 10 iulie, fusese desemnat, mai întîi, mult veneratul abate Maiolus de Cluny, căruia însă i se oferise în zadar suprema demnitate a creștinătății catolice. Constructorului celei de a doua biserici abațiale din Cluny se pare că i-a fost mai importantă mănăstirea sa decît Roma și că viața călugărească a însemnat mai mult pentru el, decît exercitarea unor înalte funcții bisericești, care în epoca sistemului bisericesc imperial al Ottonilor, în mod necesar includeau și sarcini politice. Încă în timpul șederii lui în sud, Otto al II-lea nominalizase pe arhicancelarul lui iltalic, episcopul Petru din Pavia, care ca papă s-a numit *Ioan al XIV-lea,* deoarece numele de Petru se evita, în amintirea apostolului. Dacă aceasta dovedește că se acorda unicitate principelui apostolilor, ai cărui vicari se socoteau episcopi romani, atunci numele ales, precis că nu trebuia să amintească numai de evanghelistul și discipolul preferat al lui Cristos, ci, de asemenea, și de ultimul purtător al acestui nume pe scaunul Sf. Petru. Colaborarea între papa — susținut de încrederea împăratului și verificat în serviciul lui — și împărat, trebuia să fie ca în timpul lui Ioan al XIII-lea. Și, într-adevăr, pontificatul nou a început în acest fel. Ioan al XIV-lea s-a lăsat subjugat de bună voie de politica sud-italiană a împăratului, ca și Otto al II-lea mai înainte de cea a papei. Astfel, a fost numit în metropola Benevento — care era cuprinsă pe atunci de tulburări din cauza situației politice — un candidat recomandat de Otto ca arhiepiscop. Însă tuturor viitoarelor întreprinderi comune, moartea împăratului le-a pus capăt.

Otto al II-lea s-a întors la Roma bolnav de malarie. Nepriceperea medicilor și un tratament forțat prin care se încerca prevenirea puternicelor atacuri provocate de febră și însănătoșirea grabnică a împăratului nerăbdător, i-au provocat în cîteva zile moartea. În ziua de 7 decembrie 983, la vîrsta de numai douăzeci și opt de ani, Otto a murit la Roma în brațele papei, care ascultase spovedania muribundului și îi dăduse absolvirea. Organizarea solemnităților de înmormîntare le preluă Ioan al XIV-lea. Otto al II-lea a fost înmormîntat într-un sarcofag antic și-și are mormîntul aici — un simbol al legăturii cu Roma și al puterii imperiale de atunci.

În ce situție tristă rămăsese imperiul se va arăta destul de repede atît la nord cît și la sud de Alpi. Situația din Italia este ilustrată de două scrisori, încă din decembrie 983, ale lui Gerbert de Aurillac, adresate papei Ioan al XIV-lea. Acest învățat care, abia cu un an înainte fusese numit de împărat abate de

Bobbio, se vedea încconjurat de dușmani, chiar și în interiorul mănăstirii sale. El se adresă în zadar papei pentru ajutor și se decise în sfîrșit să părăsească Italia amenințată, după părerea lui, de anarhie și să se reîntoarcă în Franța la școala episcopală din Reims. Scrisorile lui Gerbert, care par aproape obraznice, dau o dovadă de desconsiderare a papalității, dar și de micimea și nestatornicia scriitorului, care, evident, n-a fost o personalitate puternică.

Situația papei a devenit în curînd și mai proastă. Împăratul Otto al II-lea îl avansase pe Ioan al XIV-lea în înalta lui funcție, datorită autorității imperiale și sprijinit pe drepturile sale de protector al bisericii romane, însă după cum se pare, fără a ține o alegere regulamentară (căci nici un izvor n-o pomenește) și fără să întrebe pe romani sau să țină cont de dorințele lor. Acest lucru se va răzbuna acum, căci romanii se supuseseră voinței imperiale, dar n-au văzut în Ioan al XIV-lea pe papa lor. Greutățile acestuia au crescut după moartea împăratului din ce în ce mai mult, iar în aprilie 984, *Bonifaciu al VII-lea*, reîntors din Bizanț cu subsidii bogate, a reușit a treia oară să cîștige pentru sine orașul și scaunul papal. Prietenul și susținătorul său de odinioară, Crescențiu de Theodora, mai trăia pe atunci. Ioan al XIV-lea a fost făcut prizonier și a murit după patru luni de detenție în cetatea Sant Angelo, după cum pretind unii, de foame, iar după alte mărturii, prin mînă de ucigaș. Bonifaciu al VII-lea, însă, a înfrînt orice opoziție la Roma și în împrejurimile orașului. Se zice că un cardinal a fost orbit. În mănăstirea Subiaco, documentele și actele, încă din mai 984, n-au mai fost datate după destituitul Ioan al XIV-lea, ci după Bonifaciu al VII-lea, dar se pare, totuși, că nu toate au fost conform dorințelor noului papă. Oricum, Bonifaciu al VII-lea a încredințat conducerea mănăstirii pe rînd la doi episcopi.

Ultimul pontificat al papei, ajuns în sfîrșit la ceea ce dorise și recunoscut pînă departe, a durat însă numai puțin peste un an. La sfîrșitul lui iulie 985, Bonifaciu al VII-lea a murit de o moarte subită, după cum spun izvoarele, trecînd sub tăcere toate detaliile morții. Aflăm doar, că poporul și-a revărsat furia, reținută pînă atunci, asupra mortului. I-au fost smulse veșmintele pontificale, de parcă ar fi vrut să demonstreze ulterior, că acest papă n-a fost niciodată papă și episcop legitim al Romei. Corpul dezbrăcat a fost călcat în picioare și bătut cu bețe, înțepat de lăncii și țepi și pînă la urmă tîrît de picioare din Lateran. În piața din fața palatului papal, cadavrul a rămas în continuare expus batjocurii plebei și doar a doua zi s-a permis ca doi clerici, cărora le-o fi fost rușine pentru orașul lor și excesele nedemne pentru biserica romană, să-l înmormînteze pe cel mort.

Este foarte probabil că Bonifaciu al VII-lea a fost destituit și ucis în urma unei intrigi de palat. Dar rămîne necunoscut cine stătea în spatele acestor intrigi, după cum e în general greu să se înțeleagă clar cauzele mai profunde ale antagonismelor partidelor romane din acea vreme. Pentru aceasta ar trebui să știm mai mult despre personalitățile în cauză, familiile și partizanii lor. Se pare că nu ajunge să definim grupări imperiale și antiimperiale, sau să constatăm într-o parte motive bisericești, iar în alta doar politice. Unde se procedează astfel, o asemenea apreciere poate pretinde doar caracterul unei teze, pentru care nu se pot aduce dovezi pe deplin valabile. Oricum am proceda la aceste grupări, vor rămîne totuși semne de întrebare și nesiguranță. Astfel, papa Bonifaciu al VII-lea — a cărui figură a umbrit circa doisprezece ani istoria Romei — se sustrage unei aprecieri pe deplin valabile și împreună cu el și lupta pentru Roma, care a fost dusă în acel timp și în care au fost implicate atît mici grupuri romane cît și imperiile din Răsărit și Apus.

X. Tutelă și tutelare

Să plîngă lumea, să plîngă Roma,
biserica să jelească, căci dacă lipsește
împăratul, vremile sînt tulburi.

În timpul vacanței Sf. Scaun, după Bonifaciu al VII-lea, cîrmuirea orașului Roma i-a revenit vestararului Ioan, corespunzător funcției sale. Dar pe lîngă el se remarcau și alte personalități : patriciul Ioan, din familia Crescenților, fiu al acelui Crescențiu de Theodora, care fusese sprijinitorul ultimului papă ; apoi nepotul lui Benedict al VII-lea, patriciu și conte de Sabina, Benedict. S-ar părea că reprezentanții acestor familii nobile, de altfel înrudite între ele, care în ultimii ani hotărîseră soarta Romei, s-ar fi regăsit laolaltă. Este evident că se urmărea restabilirea ordinii în orașul etern, și astfel vacanța durase numai cîteva zile. Încă de la începutul lui august 985, cardinalul Ioan de San Vitale, fiul unui preot din Roma, a fost proclamat papă sub numele de *Ioan al XV-lea.* Era un om învățat și cult, cu preocupări literare, care a și scris cîteva cărți. Aptitudinile sale pentru funcția papală trebuiesc considerate ca fiind mai mici. Oricum, slăbiciunile papei, de care se putea profita, cît și situația din curie au stîrnit critici încă de pe atunci. Roma a fost acuzată de venalitate, și destul de des, în timpul pontificatului său, papa nu apărea drept conducător ci drept condus. Puternica influență a Crescenților ajunsese să domine Roma și, astfel, să poată tutela papalitatea.

Conducerea Imperiului era atît de puțin amestecată în alegerea papei, încît izvoarele istorice nici măcar nu menționează dacă efectuarea acesteia îi fusese anunțată după cum se cuvenea. Încă de la moartea lui Otto al II-lea, cîrmuirea Romei fusese neglijată, iar situația de la nord de Alpi făcuse imposibilă orice influență germană asupra soartei bisericii romane. În fruntea imperiului se afla un copil, regele Otto al III-lea, în locul căruia trebuia să activeze și să conducă treburile o regență.

Otto al III-lea, în vîrstă de trei ani, fusese încoronat, în 983, de crăciun, la Aachen, potrivit voinței tatălui său, de arhiepiscopii de Maiența și Ravenna. Ca și la premergătoarea alegere a regelui la Verona și la încoronarea de la Aachen s-a dat expresie — corespunzător modului comun de a proceda al demnitarilor bisericești de pe ambele părți ale Alpilor — ideii de unitate a imperiului exprimată prin unitatea regalității germane și italiene.

Pe atunci însă pacea era încă foarte departe. Aproape toate granițele erau amenințate de primejdii, mai ales în nordul și în nord-estul țării, pe Elba, unde slavii se ridicaseră încă din 983 împotriva dominației germane. Subjugarea de către nobilimea de pe graniță și de către biserică a populației, care doar superficial era creștinată, a determinat izbucnirea unei răscoale, impulsionată de păgîni ce au atacat prin surprindere mărcile germane și reședințele episcopale. Havelberg și Brandenburg au fost cucerite și devastate, Meissenul căzu în mîna ducelui de Boemia, Hamburgul a fost distrus de Abodriți, iar biserica Danemarcei, dependentă de arhiepiscopul de Bremen, a pierit în urma luptelor prințului danez Sven, încă păgîn — susținut de suedezi — împotriva tatălui său creștin, Harald Dinte Albastru. Opera multor ani de sîrguințe serioase părea nimicită și, într-adevăr, avea să fie nevoie de cîteva decenii pînă ce, măcar pe ici, pe colo, să poată fi restabilită situația pe care o crease Otto cel Mare.

Mai gravă decît amenințarea din exterior era neliniștea din interior, provocată de problema *tutelării* micului rege Otto al III-lea, cauza scindării țării în partide. Ducele de Bavaria, Henric Certărețul, destituit de Otto al II-lea, pretindea, în calitate de cea mai apropiată rudă bărbătească a decedatului împărat, măcar o participare esențială la cîrmuire, alături de împărăteasa Teofano. El găsea sprijin la toți cei care refuzau regența unei femei, care mai era și străină și de-abia de puțin timp luase contact cu țara și oamenii pe care trebuia să-i cîrmuiască. Astfel, Henric a reușit să dispună de tînărul Otto și a primit în 984, în Saxonia, omagiile ca un adevărat rege. Pentru menținerea poziției sale el a luptat cu o ambiție brutală și n-a dat înapoi nici măcar în fața unor alianțe, care însemnau înaltă trădare, cu dușmanii țării, cu slavii de pe Elba și cu Franța, chiar și în dauna integrității teritoriale a Germaniei. În certurile pentru tronul german a mai intervenit și regele Lothar al Franței — la început aliat cu Henric, iar după aceea rival al acestuia — care cerea și el tutelarea lui Otto al III-lea. Această intervenție periclita hotarul german de vest și apartenența Lorenei la Germania.

Împărăteasa văduvă, Teofano, se întorsese din Italia în Germania abia în primăvara anului 984, chemată de arhicancelarul Willigis de Maiența. Faptul că regele copil fusese predat mamei sale, reprezenta un succes al partidului Ottonilor, tot mai numeros, și o sporire esențială a influenței împărătesei în treburile domniei, dar nu și restabilirea definitivă a păcii. La aceasta s-a ajuns de-abia în anii următori. Ducele Henric se supusese pe la mijlocul anului 985, în momentul primirii la curtea din Frankfurt, reprimind ca răsplată, ducatul Bavariei. În 986, de paște —

pe care familia imperială l-a sărbătorit la Quedlinburg — ducii țării, printre care și Henric, puteau fi văzuți în jurul tînărului lor rege, îndeplinindu-și slujbele onorifice la curte. Sosiseră și ducii Boemiei și Poloniei ca să-și prezinte omagiile. Relațiile Germaniei cu Franța se schimbaseră din 987, cînd Capeţienii trecuseră pe tron în locul Carolingienilor.

După eliminarea lui Henric Certărețul din regența tutelară, aceasta a fost preluată de împărăteasa Teofano, sprijinită de arhiepiscopul Willigis de Maiența, iar împărăteasa Adelheid, bunica lui Otto al III-lea, plecase în Italia pentru a cîrmui în numele nepotului ei. Această rînduială, recomandabilă din cauza contradicțiilor dintre Teofano și soacra ei, scoate din nou și mai mult la iveală sciziunea dintre cele două țări. Dar și Adelheid se interesa de treburile Germaniei, și *Teofano* intervenea *în* acelea ale *Italiei*. La sfîrșitul anului 989 s-a dus chiar pentru cîteva luni la Roma. Se pare că această călătorie fusese de mai mult timp proiectată și pregătită. În vreme ce raporturile dintre biserica germană și Roma slăbiseră după 983, iar papa Ioan al XV-lea emitea documente pentru Germania (din 987), izvoarele istoriei arată că în anul 989 au existat relații foarte active cu reședința papală. Episcopul Gebhard din Constanța, în al cărui oraș împărăteasa Teofano fusese cu puțin timp înainte, vizitase Roma în primăvara anului 989 probabil nu numai ca să obțină atestarea papală pentru mănăstirea Petershausen, înființată de el. Relicvele dăruite, cu această ocazie, episcopului de către papă erau atît de prețioase, încît cei din Roma, invidioși, ar fi vrut să și le însușească. Ele dovedesc cinstirea deosebită a pelerinului din partea lui Ioan al XV-lea, care, desigur, nu era destinată numai acestuia. În iunie 989, papa a acordat mănăstirilor saxone, Corvey și Herford, un privilegiu, în care este menționat ca solicitant episcopul Hildebrand de Modena, de unde se poate deduce că acesta trebuie să fi fost în contact cu Germania, poate chiar de acolo venise la Roma. La Bremen, locul arhiepiscopului Adaldag, decedat în 988, îl ocupase acel Lievizo sau Libentius, care-l însoțise odinioară pe papa Benedict al V-lea, surghiunit de Otto cel Mare, în nord. Noul arhiepiscop s-a îngrijit ca rămășițele pămîntești ale nefericitului papă să fie transportate la Roma, în conformitate cu ultimele dorinți ale acestuia. Lievizo a obținut, în noiembrie 989, omoforul arhiepiscopal din partea lui Ioan al XV-lea. În sfîrșit, însăși împărăteasa Teofano apare într-un document papal, emis în luna octombrie a acestui an, în calitate de solicitantă pentru mănăstirea Lorch.

Motivul călătoriei lui Teofano nu este cunoscut. Cel mult, el poate fi dedus din însemnătatea șederii ei în Italia.

În acel timp, împărăteasa a luat din nou cunoștință de situația din sudul Italiei, amintindu-i-se de acțiunile întreprinse de defunctul ei soț. Din Salerno și Amalfi i-a parvenit rugămintea de a-i elibera pe fiii principilor din aceste cetăți, predați ca ostatici, în 981, lui Otto al II-lea, rugăminte pe care a și îndeplinit-o. Oricum, o politică imperială de expansiune, cum fusese la începutul deceniului, nu era de așteptat, și cu atît mai puțin din partea bizantinei Teofano. Numai papalitatea nu renunțase la pretențiile ei de ordin eclesiastic în această regiune. Pentru Benevento, Ioan al XV-lea hirotonisise încă în primul an al pontificatului său un nou arhiepiscop, care a ocupat locul acelui cleric protejat de Otto al II-lea. Tînăra arhiepiscopie din Salerno primea din nou în 989 atestarea extinderii teritoriului său vast, iar la Amalfi, în 987, papa întemeiase, la rugămintea ducelui Monso, o nouă episcopie sud-italiană de obediență romană.

Italia de sud a dus gîndurile împărătesei din nou spre *Bizanț și Europa răsăriteană*. Se presupune că Teofano a intrat în legătură din Roma, prin mijlocirea Bizanțului, cu Rusia, unde chiar în ultimii ani se petrecuse o schimbare de importanță istorică universală. Cam cu un deceniu înainte, după uciderea cneazului rus Iaropolc, fratele acestuia Vladimir, care odinioară trebuise să fugă din cauza lui, dobîndise puterea la Kiev, cu ajutor suedez. El se creștinase de curînd, cu ocazia căsătoriei cu prințesa bizantină Ana. Acest act a avut ca urmare treptata convertire la creștinism a întregului popor și a hotărît deci includerea spațiului slav din răsărit în aria culturii și religiei grecești. Această evoluție fusese, probabil, urmărită în Apus cu interes și va fi trezit, poate, unele amintiri, ca de exemplu aceea că, înainte cu o generație, principesa rusă Olga ceruse misionari germani pentru țara ei sau că Otto cel Mare pețise la Bizanț, în zadar, pentru fiul său, Otto al II-lea, chiar pe aceeași Ana, care avea să continue la Kiev opera Olgăi.

Căsătoria prințesei a fost marele preț plătit Rusiei de fratele Anei, împăratul Vasile al II-lea, pentru ajutorul dat de Vladimir, — care nu numai în ochii bizantinilor trecea drept barbar și păgîn — în anul 987, împotriva bulgarilor în Balcani și împotriva răzvrătitului Bardas Focas în Asia Mică. Cronicile rusești de mai tîrziu au făcut însă din evenimentele din jurul botezului lui Vladimir o legendă evlavioasă, care scoate în evidență, fără să țină cont de situația politică dată, doar căutarea asiduă a adevărului religios din partea cneazului. Se spune că Vladimir ar fi căutat peste tot credința adevărată. Solii, atît din partea papei, cît și din Bizanț, de la bulgarii mahomedani de pe Volga și din statul chazar mozaic, l-ar fi informat despre învățătura lor religioasă și cneazul ar fi întărit temeinic toate relatările și le-ar fi veri-

ficat prin intermediul trimișilor săi, înainte de a se decide pentru creștinismul greco-ortodox.

Din cronici aflăm despre mai multe delegații ale papei la Kiev și despre strădaniile Romei de a cîștiga totuși pe cneaz și Rusia pentru catolicism. O asemenea delegație ar fi fost primită de Vladimir, în anul 988, în Crimeea, cînd cneazul supărat de amînarea de către bizantini a căsătoriei sale cu Ana asediase Chersonul, care făcea parte din Imperiul bizantin. Delegația papală i-ar fi adus de la Roma moaștele papei Clement I care, conform legendei, ar fi murit aici pe coasta Mării Negre ca exilat, pentru a cîștiga prin acest dar, simbolizînd vechea legătură a Romei cu răsăritul, aderarea la papalitate. Trimiterea unei alte delegații a bisericii romane este datată chiar în perioada cînd Teofano se afla la Roma și, de aceea, se presupune că împărăteasa ar fi fost de fapt cea care i-a încredințat misiunea și i-a trimis daruri soției bizantine a lui Vladimir. E foarte posibil ca în acea vreme să fi avut loc la Roma consfătuiri privind activitatea misionară în răsărit.

Bineînțeles, în regiunea locuită de slavi existau probleme bisericești mai arzătoare decît aceea a Rusiei. Episcopul *Adalbert de Praga,* dintr-o familie nobilă cehă, urmașul saxonului Thietmar, părăsise, după o scurtă și zadarnică activitate misionară în Boemia, în anul 988, dioceza din patria sa, pierzîndu-și încrederea în vocația și aptitudinile sale episcopale. El sosise la Roma cu gîndul de a întreprinde de aici un pelerinaj la Ierusalim. Papa Ioan al XV-lea îl sfătuise să intre într-o mănăstire, dar la Monte Cassino se iviseră unele greutăți, deoarece călugării de acolo n-au respectat dorința noului lor confrate de a-și găsi liniștea monahală, ci au vrut să profite doar de faptul că acesta era episcop hirotonisit și putea exercita funcții pentru care altfel trebuiau să se adreseze superiorului lor bisericesc competent. Adalbert n-avea de gînd să se lase exploatat de călugări în lupta lor pentru dobîndirea independenței față de jurisdicția episcopală și de aceea s-a întors la Roma. Una din multele biografii ale cehului, care a fost mai tîrziu sanctificat, relatează că Adalbert ar fi fost primit la Roma de către împărăteasa Teofano. Ea l-ar fi onorat cu daruri și i-ar fi cerut să se roage pentru soțul ei decedat, împăratul Otto al II-lea, la mormîntul acestuia din Roma. Întîlnirea ar fi avut loc în mare taină, ceea ce s-ar putea explica prin faptul că politica oficială a bisericii recomanda o cu totul altă atitudine din partea împărătesei față de episcopul fugar. Mai ales superiorul lui Adalbert, arhiepiscopul Willigis de Maiența, dezaproba categoric fuga subordonatului său, cerînd, mai tîrziu, insistent întoarcerea acestuia în dioceza părăsită. Mai întîi însă Adal-

bert a primit permisiunea lui Ioan al XV-lea să rămînă la Roma și a intrat ca simplu monah în 990 în mănăstirea de pe Aventin.

Că, în timpul șederii în Italia, împărăteasa l-ar fi întîlnit pe arhiepiscopul Sigerich de Canterbury nu se poate afirma cu siguranță, deși pelerinajul acestuia la Roma a avut loc la începutul anului 990. Sigerich era al doilea urmaș al marelui reformator englez, Dunstan, în scaunul arhiepiscopal din Canterbury. Dezvoltarea politică a *Angliei* în acea vreme n-a lăsat biserica engleză neatinsă, dar n-a putut nici să dăuneze continuării activității muncii reformatoare începute și nici să rupă legăturile dintre Anglia și Roma. Moartea, în anul 975, a însemnatului rege englez Edgar, cu care Dunstan colaborase strîns pe tărîm bisericesc și politic, inaugurase o perioadă mai mare de nesiguranță. După Edgar, urmase la tron prea tînărul rege Eduard, căruia i se opunea un grup al nobilimii, susținători ai fratelui acestuia, Ethelred. Acest conflict a dus în cele din urmă la uciderea lui Eduard, după o domnie de abia trei ani, de către partizanii fratelui său. În timpul lui Ethelred au avut loc noi invazii ale vikingilor în Anglia, pricinuite, probabil, de certurile pentru tron din Danemarca. Căderea regelui Harald Dinte Albastru în Danemarca va fi determinat pe unii navigatori danezi, partizani ai acestuia, să plece la compatrioții lor din Anglia, iar pe alții să reia raidurile prădalnice pe coasta engleză. Totodată, s-au ivit unele complicații politice în relațiile dintre Anglia și Normandia, deoarece vikingii lăsau prada la normanzii înrudiți cu ei. De aceea, nici un normand nu putea să se arate în Anglia și, invers, drumul prin Normandia devenise inutilizabil pentru pelerinii și călătorii englezi, dacă nu vroiau să cadă prizonieri ai normanzilor. Papa Ioan al XV-lea trimise încă din anul 990 pe episcopul Leon de Trevi la Londra și la curtea normandă pentru mijlocirea păcii și este posibil ca el să fi fost determinat la aceasta de relatarea arhiepiscopului Sigerich de Canterbury. Despre călătoria lui Sigerich s-a păstrat un fel de jurnal, cu itinerariul său, mai amănunțit fiind pomenite însă bisericile pe care arhiepiscopul, ca pelerin evlavios, le vizitase în timpul șederii lui la Roma. Din păcate, nu aflăm decît că Sigerich a locuit la Roma în Schola Anglorum și că, după vizita făcută papei Ioan al XV-lea, la Lateran, a fost invitat de acesta la o masă festivă.

Am fi dorit, desigur, să știm amănunte despre ce s-a discutat. Sigerich trebuie să fi manifestat oarecare interes pentru istoria Romei și a papalității ; oricum, el a adus din Roma în Anglia o listă a papilor din secolul al X-lea — importantă pentru istoriografi — care informează despre originea și durata cîrmuirii acestora. Lista se încheie în martie 990, dată după care se poate identifica durata șederii arhiepiscopului în Italia ; astfel, o întîlnire cu împărăteasa nu pare imposibilă.

Și alți pelerini nobili din Apus au fost pe vremea aceea la Roma. O impresie deosebită a făcut probabil, acolo, contele din Pirinei, Oliba Cabreta de Besalu și Cerdaña. Acesta renunțase la domnia asupra teritoriilor sale, împărțindu-și comitatele, de o parte și de alta a Pirineilor, celor doi fii ai săi, Wifred și Bernhar. După aceea, el a plecat la Roma, unde a cerut, înainte de a deveni călugăr la Monte Cassino, ocrotirea apostolică pentru copiii săi și țările sale. Decizia contelui izvorîse, probabil, atît din dorința evlavioasă de liniște contemplativă cît și din grija pentru țara lui.

Sub marele lor general Al-Mansur, maurii începuseră o nouă ofensivă împotriva *Spaniei* creștine. În partea de apus, cuceriseră, în 975, mîndrul sanctuar Santiago de Compostela, iar în răsărit, în 985, Barcelona, capitala Mărcii Spaniei căzuse în mîinile mahomedanilor. Chiar și izvoarele istorice îndepărtate, de dincolo de Pirinei, aduc mărturie cît de speriați erau în fața dușmanului și ce teamă și îngrijorare stîrneau veștile despre jafurile acestora. Cu atît mai mult trebuie să fi fost resimțită amenințarea în sud cu cît acolo respingerea păgînilor era lăsată doar în seama localnicilor. Margraful Borell ceruse în zadar ajutor regelui francez Lothar și în curînd va fi cu totul lipsit de sens să se spere vreun sprijin efectiv din partea regalității.

Puterea acesteia era paralizată de luptele pentru tron, concomitente cu conflictele bisericești. Chiar în timpul șederii împărătesei Teofano la Roma, papalitatea a fost atrasă probabil nu întîmplător, în certurile cu Franța. Curînd după aceea izbucni un conflict deschis între Franța și Roma.

Împărăteasa Teofano părăsise în martie 990 orașul etern, întorcîndu-se prin Ravenna și Pavia în Germania, unde mai întîi a fost primită la mănăstirea ospitalieră de pe insula Reichenau (lacul Constanța) de către abatele Witigowo, renumitul constructor al catedralei, de altfel și el pelerin la Roma în vremea aceea. După sosirea la Frankfurt pe Main, în iunie 990, împărăteasa preluase iar frînele puterii în Germania, dar un an mai tîrziu, în 15 iunie 991, ea a murit la Nijmegen.

Regele Otto al III-lea, fiind încă minor, regența a fost încredințată bunicii acestuia, împărăteasa Adelheid.

În *Franța* conflictele atinseseră punctul culminant. Certurile, care atrăgeau întreaga atenție și preocupau atît curia papală cît și pe conducătorii imperiului, ilustrează însă nu numai situația Franței de la sfîrșitul secolului al X-lea ci ne arată, în același timp, și situația Romei și a Imperiului, privită din afară, în epoca de tutelă și tutelare. Iată de ce este justificată, poate, o expunere mai detaliată.

În Franța se produsese în ultimii ani o schimbare la domnie, pe tronul francez ajungînd familia Capețienilor de mult în rivalitate cu Carolingienii. Regele Lothar murise în 986, iar paisprezece luni mai tîrziu decedase și fiul său, Ludovic al V-lea, care n-avea copii. Deci, familia regală carolingiană se stinsese în linie directă. De fapt, trăia încă unchiul lui Ludovic, Carol, dar acesta, ca duce al Lorenei de jos, devenise, începînd din 977, vasal al regelui german, iar reședința sa se afla în afara granițelor franceze, pe teritoriu german. El dăduse fiului său numele de Otto și subliniase și în acest fel înclinarea spre casa domnitoare a Germaniei. Un rege îndatorat atît de mult țării vecine nu era binevenit pe tronul Franței. De altfel, dinastia carolingiană se făcuse de la o vreme, în unele locuri, destul de puțin iubită. Este vorba mai ales de arhiepiscopul Adalberon de Reims, cel mai important principe al bisericii franceze care, fiind originar din Lorena, se ostenise mereu să facă pace între Carolingieni și Ottoni, făcîndu-și și mulți dușmani. Astfel, a devenit posibil ca mai marii Franței, sub conducerea lui Adalberon, să aleagă, în mai 987, ca rege pe cel mai puternic stăpînitor teritorial din nordul Franței, ducele Hugo Capet de Francia, și nu pe moștenitorul îndreptățit, ducele Carol.

Poziția noului rege fusese la început destul de slabă, mai ales că și Carolingienii dispuneau de un oarecare număr de partizani. Carol nu vroia să renunțe la drepturile sale și cerea, dacă nu chiar coroana Franței, măcar domeniile carolingiene, pe care le moștenise. În această privință, el s-a bucurat de sprijinul Germaniei și al curții imperiale, așa că a putut întreprinde o campanie împotriva patriei sale. Regele Hugo trebuia să se îngrijească să-și întărească pozițiile prin toate mijloacele. Chiar la sfîrșitul anului 987, el a pus să fie ales coregent fiul său, Robert al III-lea, năzuind astfel să asigure pe viitor domnia familiei sale. El nu putea ceda cerințelor lui Carol, cu atît mai mult cu cît predarea domeniilor carolingiene ar fi micșorat teritoriile coroanei franceze și, prin aceasta, ar fi slăbit temeliile puterii regale, într-o măsură care ar fi făcut imposibilă cîrmuirea țării.

Hugo a căutat, deci, să cîștige de partea sa partizanii carolingienilor, iar moartea arhiepiscopului Adalberon de Reims, la începutul anului 989, îi oferise o ocazie excelentă. Ca urmaș al acestuia în metropola bisericească a Franței, regele a pus să fie promovat un carolingian, clericul Arnulf din Laon, un fiu nelegitim al regelui Lothar și frate, după tată, cu ultimul rege carolingian, Ludovic, predecesorul lui Hugo pe tronul regal. Gestul trebuia să servească înlăturării opozițiilor din interiorul Franței. Oricum, rezultatul era așteptat de Hugo, cu toate că avea o neîncredere îndreptățită față de Arnulf. Acesta a prestat regelui

obişnuitul jurămînt de credinţă, dar cînd noul arhiepiscop, conform uzanţelor bisericeşti, a vrut să plece la Roma pentru a primi din mîinile papei omoforul, regele i-a interzis călătoria. Faptul se explică întrucît călătoria ar fi căzut tocmai în timpul şederii împărătesei Teofano la Roma, iar Hugo se temea, probabil, de o conspiraţie a arhiepiscopului cu stăpîna rivalului său, Carol. Măsura nu era cu totul lipsită de temei, căci, de fapt, Arnulf intrase de mult în legătură cu Teofano. Datorită interdicţiei regale, arhiepiscopul s-a văzut nevoit să-l roage pe episcopul loren, Notger de Liège, să-i procure atestarea papală. La rugămintea lui Notger, papa a emis documentul solicitat.

Între timp situaţia din Franţa se schimbase cu totul, independent de atestarea papală a arhiepiscopului din Reims. Încă în primăvara anului 988, ducele Carol al Lorenei de jos pătrunsese în Franţa şi ocupase oraşul Laon, reşedinţa regilor carolingieni şi centrul domeniilor familiei carolingiene. Regele Hugo încercase zadarnic, de două ori, să recîştige oraşul prin asedii mai îndelungate şi să-l izgonească pe Carol. Acesta luase în stăpînire, la sfîrşitul anului 989, chiar şi oraşul arhiepiscopal Reims, probabil în înţelegere cu nepotul său, Arnulf, devenit arhiepiscop, care, numai pentru a salva aparenţele, se lăsase luat prizonier şi dus la Laon.

Faptul că în curînd i s-a permis să se întoarcă liber la Reims, pe cînd alţi prizonieri nobili erau reţinuţi de duce, a mărit neîncrederea faţă de arhiepiscop. La aceasta s-au adăugat în curînd alte suspiciuni. Arnulf dăduse o proclamaţie prin care condamna jafurile armatei carolingiene, însă refuza să apară la curtea regală, susţinînd că la Reims, chiar eliberat fiind, n-ar putea decide în mod liber. O propunere a Capeţianului, de a-l elibera cu forţa armelor, n-a fost acceptată de arhiepiscop sub pretextul că vrea să ferească oraşul şi dioceza sa de război. Dar cînd, în iunie 990, Arnulf n-a apărut, în ciuda invitaţiei, la un conciliu naţional convocat de rege la Senlis, adunarea a hotărît să se adreseze papei, superiorul bisericesc al arhiepiscopului.

La Roma au fost trimise două scrisori. Într-una regele Hugo relatează situaţia şi cere o sentinţă papală împotriva arhiepiscopului, în mod evident trădător şi sperjur. A doua scrisoare a fost trimisă în numele episcopilor din provincia bisericească Reims. Ea conţinea, de asemenea, acuzări grave la adresa poziţiei politice a arhiepiscopului şi cerea permisiunea papală pentru a-l destitui din funcţie. Cererea se făcea cu referire la dreptul canonic şi cu respectul principiului de mult recunoscut, — care se sprijinea de fapt pe falsuri — că judecarea demnitarilor spirituali pîrîţi este de comptenţa papei. E limpede că vroiau să-i amintească lui Ioan

al XV-lea de îndatoririle sale și să-l silească să ia măsuri corespunzătoare dorințelor regale.

Atît scrisoarea lui Hugo cît și cea a episcopatului erau opera panei abile a lui Gerbert de Aurillac, care de cîteva săptămîni era notar în serviciul regelui Franței. Învățatul devenise, după fuga sa din Italia și întoarcerea la școala episcopală din Reims, sfetnicul de încredere al arhiepiscopului Adalberon, negăsind astfel nici în Franța liniștea dorită pentru munca sa științifică. Menținerea în echilibru pe calea lunecoasă a înaltei politici nu era însă, după cum se vede, talentul lui, în ciuda șireteniei și abilității sale. Din cauza bunelor relații între Capețieni și Adalberon, Gerbert putea spera, ca după moartea acestuia, să fie succesor la Reims, drept care îl prevăzuse și arhiepiscopul. Din motive politice a trebuit însă să se dea la o parte în fața carolingianului Arnulf, aflîndu-se în curînd într-o situație aproape fără ieșire din cauza luptelor între partidele carolingiene și capețiene din Franța. Legăturile sale cu curtea ottonă, atitudinea acesteia față de certurile din Franța și poziția arhiepiscopului, l-au atras pe Gerbert de partea lui Carol de Lorena și a partizanilor carolingieni, dar cei din urmă vedeau în el doar pe unul dintre răspunzătorii pentru ridicarea pe tron a lui Hugo Capet și-l făceau să simtă acest lucru. In sfîrșit, i s-a părut lui Gerbert că ar fi mai bine să se despartă de Arnulf, chemat în fața judecății regale și să se atașeze din nou regelui Hugo. Acesta l-a primit bine, deoarece profesorul avea mulți prieteni între clericii din Reims, mai ales în cercurile nemulțumite de ridicarea lui Arnulf. Probabil că încă atunci apăruse ideea de a-l opune pe Gerbert lui Arnulf, iar după destituirea Carolingianului să fie ridicat în scaunul arhepiscopal, care i s-ar fi cuvenit încă după moartea lui Adalberon. Conștient sau inconștient, Gerbert își servea ambițiile proprii cînd a scris papei în numele regelui și al conciliului din Senlis, cerînd destituirea lui Arnulf.

Despre întîmplările din Franța, Ioan al XV-lea trebuie să fi fost înștiințat încă de mult. La începutul anului 990, sosise o delegație franceză la Roma, care trebuie să-l fi informat asupra situației. Clerul din Langres se adresase papei, cerîndu-i să intervină pe lîngă ducele Carol în favoarea episcopului Bruno de Langres care, în toamna anului 989, la cucerirea orașului Reims, căzuse, de asemenea, în captivitate lorenă. În iulie 990 nu veniseră însă la Roma numai soli ai partidului capețian ci și ai adversarilor lor carolingieni ; aproape concomitent cu delegația conciliului își făcuseră apariția la reședința papală însărcinați ai contelui Heribert al III-lea de Vermandois, un partizan al lui Carol. Se spune că activitatea acestora ar fi fost de vină că solii conciliului, cu toate că au fost primiți cu amabilitate de papă, au tre-

buit să plece din Roma fără răspunsul papal dorit, după ce așteptaseră trei zile în zadar.

Din cauza atitudinii sale, papei i-au fost făcute mai tîrziu, în Franța, reproșuri aspre. S-a colportat știrea că papa le-ar fi dat de înțeles clericilor din Langres că ar fi bine să se adreseze regelui Hugo, din vina căruia, în definitiv, episcopul lor s-ar afla în captivitate, sau să plătească bani, prin care pînă la urmă se pot rezolva toate, chiar și eliberarea unui episcop captiv. Se spunea că Heribert de Vermandois l-ar fi mituit pe papă cu cadouri bogate și în special cu un minunat cal bălan. Există părerea că și solii capețieni ar fi avut succes la Roma, unde totul era venal, dacă ar fi procedat în același fel. Dar, ar fi trebuit să se folosească mai ales de influența nobilimii din Roma asupra papei și să-l cîștige pe cel mai puternic senator al Romei de atunci, Crescențiu.

Pe cît e de înțeles supărarea curții capețiene împotriva papei, pe atît e de inexplicabilă atitudinea lui Ioan al XV-lea în această polemică anti-papală, a cărei țintă era doar de a justifica procedeul regelui Hugo împotriva arhiepiscopului Arnulf. Presupunem că prezența lui Teofano la Roma l-a influențat pe papă mai degrabă în favoarea carolingianului Arnulf decît împotriva lui. Ceea ce-i reproșau arhiepiscopului adversarii săi, la Roma putea să pară ca o simplă chestiune de politică : ca dezacorduri ale căror cauze reale erau greu de deslușit, dar și mai greu de decis. În orice caz era o problemă din care nu reieșea că Arnulf ar fi nedemn față de biserică și nu apărea un motiv suficient, pentru a revoca recunoașterea papală a arhiepiscopului.

Din polemica franceză se poate afla ceva despre situația papalității și a Romei de atunci. În special personalitatea senatorului Crescențiu capătă contur. Puternica poziție a acestuia nu s-a schimbat cu nimic, pe cît se pare, nici în urma vizitei împărătesei Teofano la Roma. Dacă la curtea ei s-a considerat că o schimbare este neavenită din motive politice sau s-a apreciat că nu este necesară, rămîne să se precizeze. Reținerea ciudată a împărătesei în rezolvarea tuturor problemelor orășenești ale Romei se poate să fi întărit chiar poziția lui Crescențiu, care părea în acest fel ca recunoscută și legitimată de focul cel mai înalt. În sfîrșit, se pare că moartea timpurie a împărătesei Teofano a fost în favoarea dominației Crescenților. Aceasta va crește în anii următori pînă la o subjugare a papalității, nestăvilită de nici o opoziție.

În iunie 991, numai cîteva zile după moartea împărătesei, regele francez Hugo încearcă să rezolve singur conflictul din Reims fără să țină cont de papă. Regele reușise să ia în stăpînire orașul Laon prin trădarea episcopului de acolo, Adalberon. Atît

ducele Carol, cît și arhiepiscopul Arnulf, care se afla la el, au fost luați prizonieri. Primul muri în curînd, ca prizonier al rivalului său regal, la Orléans ; fiul său, ducele Otto, ultimul Carolingian, pe atunci încă minor, care fusese crescut la curtea imperială, n-a reînnoit pretențiile familiei sale asupra Franței. Împotriva arhiepiscopului Arnulf regele Hugo a intentat un proces.

În acest scop s-a întrunit, în iunie 991, un *conciliu național* francez la mănăstirea Saint-Basle-de-Verzy, lîngă Reims. Cu toate că adunarea a fost prezidată de cel mai înalt principe bisericesc al Franței, arhiepiscopul Seguin de Sens, decisivă era însă voința regelui. După cum se obișnuiește la procesele politice al căror rezultat este cunoscut înaintea începerii lor, conciliul a fost o piesă de teatru care se desfășura cu pompă. Bineînțeles că s-au găsit și apologeți ai lui Arnulf, interesat nu atît de persoana acuzatului cît de apărarea principiilor de drept bisericesc. Opoziția, care era îndreptată împotriva episcopatului adunat în jurul regelui la conciliu, se recruta în primul rînd dintre călugării francezi, al căror conducător era abatele Abbo de Fleury. Vechea contradicție dintre această mănăstire și episcopul diocezei, Arnulf de Orléans, care la conciliu era vorbitorul regelui și reprezentantul acuzării, trebuie să fi jucat un rol important, fiind vorba de a se apăra o dată cu dreptul bisericii și dreptul de independență a mănăstirii față de o amenințare din partea puterii episcopatului, aliat cu regalitatea. Abatele Abbo era un cunoscător al dreptului și scrisese el însuși o culegere de canoane. Nu i-a fost deci greu să-și susțină punctul de vedere pe baza hotărîrilor din dreptul bisericesc. Cu toate că apărătorii lui Arnulf au fost sprijiniți și de dincolo de graniță, din Lorena, toate contra-argumentele au fost combătute de versatul orator, care era episcopul Arnulf de Orléans.

Într-o cuvîntare strălucită, el a respins afirmația că Roma și papalitatea trebuie neapărat consultate în acel caz, deoarece arhiepiscopul Seguin de Sens, care prezida procesul, fusese înzestrat cu ani în urmă de papa nu numai cu omoforul arhiepiscopal, ci și recunoscut ca primat al Galiei și numit chiar vicar și locțiitor papal pentru Franța. Președinția lui garanta deci autorizația papală. De altfel, cu aproape un an înainte, ei se adresaseră în zadar Romei în problema lui Arnulf. Papa tăcuse pînă atunci, iar de la un zeu mut nici nu s-ar fi putut aștepta altceva, mai ales că Roma în timpul acela decăzuse atît de mult, că în orice altă parte se putea găsi un sfat mai bun decît la reședința papală. Acolo exista interes doar pentru bani, iar sunetul acestora era singurul argument convingător. În sfîrșit, nivelul cultural al clerului roman ar fi fost atît de scăzut, că aproape nimeni n-ar fi

fost bun nici de cel mai mic rang clerical — de ostiar — iar nicidecum de papă. Și la ce s-ar fi putut spera de la un Ioan al XV-lea, care purta numele lui Ioan al XII-lea, destituit cu o generație înainte, a acestui monstru înfricoșător, urmaș la rîndul lui al ucigașului numit Bonifaciu al VII-lea ? Nu era mai degrabă cazul să se pună întrebarea cu privire la ultimele evenimente din istoria papală, dacă Roma n-a devenit de mult, conform prezicerilor bibliei, reședința lui Anticrist ?

Cele spuse de Arnulf în cuvîntarea la conciliu sînt cele mai tăioase acuzații care s-au adus în secolul al X-lea, și încă mult după aceea, Romei și papalității. A se vedea în acestea numai o mărturie timpurie a tendințelor galicane nu este, desigur, suficient. Criticarea Romei a atins aici un punct culminant care scoate în evidență cît de mult erau urmărite din afară evenimentele și cît de puțin erau dispuși să se supună autorității unei papalități pătate și fără demnitate. Această constatare nu era schimbată cu nimic de faptul că la conciliu s-a recunoscut, într-o formă evlavioasă, că neajunsurile apărute la Roma ar fi fost în același timp o urmare a păcătoșeniei tuturor creștinilor, preocupați mai mult de propriile interese și prea puțin de cele generale, care-i uneau pe toți.

Sentința dată atît de greu acuzatului arhiepiscop Arnulf era, după cuvîntarea adversarului său cu același nume, corespunzătoare dorințelor regelui Hugo și nici nu era de așteptat să fie altfel. Șubrezit și temîndu-se să nu-și piardă viața, carolingianul, adus din temniță în fața judecătorilor, le-a făcut acestora și plăcerea de a-și recunoaște public vina, mai ales, trădarea față de rege, să se declare nedemn de funcția sa și să ceară milă în genunchi în fața lui Hugo și a conciliului. El satisfăcea astfel așteptările față de un cleric acuzat în procese bisericești și scutea sinodul de necesitatea de a audia, în afara puținilor matori ai acuzării, pe toți martorii prescriși de dreptul canonic, dînd adunării posibilitatea să-și îmbrace sentința în forma unei constatări de auto-destituire, pe care Arnulf o făcuse, în mod ispășitor, prin cuvintele sale.

În locul destituitului, a fost ales, după cum era prevăzut, Gerbert de Aurillac, care n-a scris numai o proclamație a conciliului care făcea cunoscut, cu retorică biblică, alegerea lui, ci expunea legitimitatea faptului și sublinia demnitatea lui pentru această funcție ; mai tîrziu a compus un memoriu amănunțit despre conciliul de la Verzy, în care se găsește cuvîntarea, stilizată ulterior de Gerbert, a lui Arnulf de Orléans. Că noul arhiepiscop de Reims n-avea o părere prea bună despre papalitatea din vremea sa și despre Ioan al XV-lea, se știe din diferite documente, care în esență corespund discursului ținut de Arnulf de Orléans la conciliu. Faptul că Gerbert, ajuns el însuși cîțiva ani mai tîrziu pe

scaunul papal — după o ciudată schimbare a convingerilor — va susţine cu totul alte idei, nu vorbeşte desigur în favoarea lui, chiar dacă se pretinde că el ar fi vrut să se distanţeze de papalitatea nedemnă a predecesorilor săi. Aceasta ar dovedi doar o bună doză de supraapreciere nebisericească.

Chiar dacă conţinutul întreg al cuvîntării de la conciliu a lui Arnulf de Orléans n-a fost cunoscut numaidecît la Roma, scoaterea din funcţie a arhiepiscopului de Reims reprezintă în sine un atac împotriva autorităţii papale. Ştirea despre ea l-a determinat totuşi pe papa Ioan al XV-lea să renunţe la atitudinea de expectativă şi să trimită la sfîrşitul anului 991 şi începutul lui 992 delegaţi dincolo de Alpi. Pentru această misiune, el a ales pe episcopul Dominic de Sabina şi pe abatele Leo al mănăstirii de pe Aventin care, fără îndoială, era de fapt însărcinatul diplomatic. Numele lui este mereu întîlnit în următorii ani în legătură cu chestiunea franceză, care datorită lui a fost rezolvată în mod favorabil. Cei doi delegaţi n-au plecat direct în Franţa, ci mai întîi în Germania, ceea ce arată limpede cît de încordată era situaţia diplomatică, dar acest fapt constituie şi o mărturie că papa vroia să procedeze, ca şi în anul 990, de acord cu curtea germană şi cîrmuitorii Imperiului.

Delegaţii papali trebuiau să primească informaţii mai exacte despre schisma din Reims. Pe deasupra aveau indicaţia şi împuternicirea să convoace episcopatul francez la un conciliu, ca să discute în legătură cu aceasta. De paşte, în anul 992, delegaţii erau la Aachen, unde se aflau pe atunci tînărul Otto al III-lea şi regenţa imperiului. La Aachen au fost convocaţi şi episcopi francezi. Dar ei au refuzat să participe la un conciliu pe pămînt german şi să tolereze amestecul acestora în treburile franceze, probabil din indicaţia regelui Hugo şi referindu-se la libertatea bisericii franceze, care fusese proclamată cu un an înainte.

După întoarcerea delegaţilor la Roma, posibil în vara anului 992, papa l-a chemat pe regele Hugo — principalul vinovat de destituirea arhiepiscopului de Reims — şi pe coregentul şi fiul acestuia, Robert, la Roma, ca să se justifice. Rezultatul acestei convocări a fost şi mai slab, la Roma venind doar arhidiaconul Teudo de Reims ca să-l informeze pe papă de cele întîmplate. Ioan al XV-lea a primit din partea regelui doar un refuz categoric care, cu toată forma lui politicoasă, era de fapt obraznic. Scrisoarea pe care o redactase tot Gerbert în numele lui Hugo. subliniază mai întîi că regele nu ştie să fi păcătuit împotriva papei cu ceva care să-i impună să se justifice la Roma. După aceasta, urma o contrainvitaţie. Papa ar face bine să se deplaseze personal, dacă informaţiile trimise nu-i ajung şi doreşte altele în plus.

El va afla că în legătură cu Arnulf nu s-a comis nici o nedreptate. Alţi papi (e vorba de o referire la vremea Carolingienilor) s-au deplasat în Galia, atunci cînd vroiau să discute cu regii francezi. Papei îi va fi asigurată cea mai bună primire. Ca loc de întîlnire între Ioan al XV-lea şi rege, care îi va veni în întîmpinare, a fost propus Grenoble, ca o localitate la hotarul între Galia şi Italia, pe atunci însă un oraş în regatul Burgundiei, ceea ce însemna că întîlnirea va avea loc pe un teritoriu, aşa-zis, neutru.

E greu de spus dacă propunerea era făcută în mod serios, sau numai în aşteptarea unui refuz sigur al papei, dar ea, pusă alături de refuzul regelui de a veni la Roma, trebuie să dea măcar impresia unei amabilităţi din partea monarhului. În orice caz, nu se ştie nimic despre vreo convorbire între regele Franţei şi regele Konrad al Burgundiei, necesară pentru a pregăti întîlnirea lui Hugo cu Ioan al XV-lea. Nu este exclus însă ca întîlnirea să fi fost proiectată în mod serios. Oricum, în 992, de paşte, după eşecul conciliului germano-francez convocat de delegatul papal Leo (în timp ce el era încă prezent la tratativele dintre curtea germană şi franceză), s-a stabilit o întîlnire a regilor, care a şi avut realmente loc în mai 992, la frontiera germano-franceză, pe Meusa. Regii francezi, Hugo şi Robert au stat de vorbă aici şi cu împărăteasa Adelheid. Iar aceasta era sora regelui Burgundiei, Konrad.

Întîlnirea proiectată între Hugo şi Ioan al XV-lea în Burgundia n-a avut loc. Dar se pare că regenţa imperiului a fost aceea care a încercat din nou să pună ordine în încurcata situaţie diplomatică.

Posibilitatea realizării acestui ţel a oferit-o acţiunea papalităţii în legătură cu biserica germană, pregătită de episcopatul german. La 31 ianuarie 993, la un sinod în Lateran, papa Ioan al XV-lea l-a trecut pe episcopul Ulrich de Augsburg, decedat cu douăzeci de ani înainte, în rîndul sfinţilor şi a comunicat acest lucru bisericilor germană şi franceză printr-o bulă de canonizare, la 3 februarie 993. Această primă canonizare făcută de un papă, a fost urmarea unei iniţiative din Germania. Episcopul Liudolf de Augsburg, al treilea urmaş al lui Ulrich, călătorise în acest scop la Roma şi extrăsese din biografia lui Ulrich, scrisă de Gerhard, capitular din Augsburg, o *Viaţă*, cu o mare valoare istoriografică, deosebită de cele scrise în scopuri asemănătoare de hagiografii de mai tîrziu şi care erau supra încărcate cu miracole.

Că bula de canonizare fusese adresată Germaniei şi Galiei, nu era probabil întîmplător. Poate că unitatea bisericilor de dincoace şi dincolo de graniţă trebuia subliniată, în ciuda încordărilor din acel timp. Amănunte se pot afla din relatarea istoricului contemporan Richer din Reims, care arată în cronica sa că papa ar fi fost rugat în acel timp de episcopatul german să facă, în

sfîrşit, ordine în Reims. Este foarte posibil ca episcopul Liudolf de Augsburg să fi venit cu o asemenea rugăminte la Roma, și atunci în spatele ei ar fi stat în primul rînd superiorul direct al lui Liudolf, arhiepiscopul Willigis de Maienţa, și prin el, însăși regenţa Imperiului pe care o conducea.

Oricum, papa Ioan al XV-lea l-a trimis din nou, la începutul lui 993, pe abatele Leo de la mănăstirea de pe Aventin ca delegat special peste Alpi, de fapt mai întîi în Germania, cu o propunere venind în întîmpinarea francezilor. Delegatul trebuia, de astă dată, să organizeze un conciliu pe teritoriul francez și nu pe cel german, pentru ca regele Hugo să nu poată interzice episcopatului său participarea, cum făcuse cu un an înainte. De aceea, Leo dusese tratativele cu curtea franceză la mănăstirea Mouzon de pe Meusa, care politic ţinea de Germania, iar bisericește făcea parte din provincia franceză Reims. La Mouzon, el a putut vedea și un exemplar al actelor conciliului de la Verzy. Atacurile împotriva papalităţii l-au revoltat atît de mult, încît vroia să întrerupă tratativele ca fiind lipsite de sens și să se întoarcă îndată la Roma pentru a raporta. Apoi s-a decis să scrie mai întîi un răspuns și să-l trimită regelui francez. Acest tratat foarte interesant, păstrat în parte, reprezintă o apologie a papalităţii, datorită panei — pe cît se pare — unui convins partizan al papalităţii, desigur însă nu întru totul convingătoare pentru Franţa.

Regele francez era mai puţin interesat de apărarea papei Ioan al XV-lea, cu toate că nu i-ar fi fost greu s-o facă măcar în ce privește pretinsa incultură a acestuia. Pentru dezvinovăţirea papei se spune doar că el n-ar fi fost în timpul din urmă cu totul stăpîn asupra deciziilor sale și de aceea n-a putut să intervină imediat, așa cum avusese de gînd. Leo a fost trimis ca delegat papal cît de repede s-a putut.

În caz că această afirmaţie reprezintă mai mult decît un pretext, atunci delegatul vroia, în mod vădit, să arate că prima sa călătorie în Germania, din iarna anilor 991/992, a fost răspunsul la plîngerea regelui francez împotriva lui Arnulf, adresată Romei cu un an și jumătate înainte. Se întîmplase însă ca în timpul dintre vara anului 990 și iarna lui 991, puterea papală să se fi aflat la un nivel foarte scăzut, iar starea ei de dependenţă să-și atingă apogeul ; în acest timp Ioan al XV-lea n-a putut acţiona cum ar fi vrut, căci după plecarea împărătesei Teofano din Roma, el a fost expus influenţei decisive a senatorului Crescenţiu. Delegatul papal confirma astfel ceea ce delegaţia franceză aflase direct cunoscîndu-l pe Crescenţiu ca stăpîn efectiv al orașului Roma. Din păcate, izvoarele istorice nu permit o examinare mai amănunţită a celor afirmate de delegatul papal.

În scrisoarea sa abatele Leo contestă francezilor dreptul de a acţiona fără şi împotriva papei, mai ales într-un fel care contravenea legilor canonice, ca în cazul procesului împotriva arhiepiscopului Arnulf. Mult mai important decît enumerarea greşelilor de procedură ale conciliului de la Verzy (şi prin aceasta demonstrarea ilegalităţii scoaterii din funcţie a lui Arnulf) i se pare delegatului respingerea atacurilor de principiu ale francezilor din conciliul de la Verzy şi mai ales acelea ale episcopului Arnulf de Orléans. El constată că papalitatea este urmaşul pescarului Petru, care oricum a fost desemnat de Cristos ca portar al cerului. Ostiarul cerului, chiar dacă francezii susţineau că la Roma nimeni n-ar fi demn de funcţia de ostiar. Dacă scribii l-au luat în derîdere pe Petru ca pe un idiot lipsit de cultură, după cum se poate citi în istoria apostolilor lui Luca, atunci şi papii pot răbda să treacă drept inculţi. După cum scrie Pavel, Dumnezeu nu şi-a ales pe filosofii deştepţi, ci pe cei simpli, şi în biserica creştină e desigur mai onorabil să fi socotit un discipol al apostolilor, decît să treci drept un elev al lui Platon, Virgiliu sau Terenţiu. Şi, de altfel, nu e condamnabil că papa primeşte cadouri, că nici Cristos n-a respins darurile înţelepţilor crai de la Răsărit.

Evident, abatele Leo ştia să folosească cu abilitate biblia în argumentările sale. Cu expunerile sale, în care papii sînt puşi pe acelaşi plan cu modeştii apostoli, el face cinste congnomenului său monahal, Simplex. Idealizîndu-i însă pe papii din secolul al X-lea, fie conştient, din motive apologetice, fie inconştient, pe baza propriului lor mod monastic de a gîndi, aceştia nu mai apăreau aşa cum erau în realitate.

Delegatul găseşte în istorie şi alte argumente în favoarea tezei că papalităţii, ca instituţie, trebuie să i se acorde respectul cuvenit indiferent de demnitatea sau nedemnitatea unor papi. Dacă Arnulf de Orléans a amintit auditoriului său la Verzy decăderea papilor în veacul al X-lea, atunci abatele Leo îi opune, în această polemică, unele exemple istorice, din care rezultă că papii au fost mereu cinstiţi de creştinătate din cauza funcţiei lor înalte, chiar şi în timpul episcopilor romani de prost renume din perioada din urmă. El aminteşte întrebările adresate papei Ioan al XII-lea de către un episcop din Spania mahomedană, de cererea de ajutor a comunităţii creştine din Cartagina şi a arhiepiscopului lor Iacob către papa Benedict al VII-lea şi povesteşte, în sfîrşit, o întîmplare de dată recentă. Aflăm astfel că în urmă cu un an, ar fi sosit la Roma trimişi din Orient, din Palestina şi Egipt, deci din califatul Fatimizilor şi ar fi cerut papei, în numele superiorilor lor bisericeşti, arhiepiscopul egiptean Theodor şi patriarhul Orestes de Ierusalim, îndrumări privind modul în care să se

comporte în mijlocul populației necreștine și față de biserica iacobită monofizistă.

(Regretăm că abatele Leo nu ne spune mai mult despre apariția Orientalilor la Roma și că din scurta sa relatare aflăm prea puțin despre situația bisericii răsăritene. Aceasta era caracterizată, pe de o parte, de domnia tolerantă a califului Al-Aziz, care avea el însuși o soție creștină, pe sora patriarhului de Ierusalim. Pe de altă parte, biserica era expusă vrăjmășiei populației mahomedane fanatice și se afla deci într-o situație de împrăștiere, cu toate dezavantajele acesteia. În rest, e probabil că Leo a exagerat puțin în ce privește dorințele delegației orientale sau n-a vorbit despre cauza propriu-zisă a venirii acesteia, deoarece n-a cunoscut-o. Trebuie să ne mulțumim cu constatarea că în califatul Fatimizilor creștinătatea putea pe atunci să intre în legătură cu Roma, probabil cu știrea califului, care urmărea, poate, cu această delegație și alte țeluri politice.)

Cu privire la toate aceste dovezi și argumente din domeniul biblic sau istoric, apologetului papalității i-a fost ușor să respingă atacurile franceze. Dacă papalitatea se bucura chiar și în țări păgîne de respect, atunci mai degrabă Franța și nu Roma trebuia numită anti-creștină din pricina poziției ei eretice împotriva papalității.

În vară, Leo era din nou la Roma, aducîndu-i papei actele conciliului de la Reims, care aici au stîrnit o mare indignare. Delegatul primea pentru intervenția și buna sa activitate un privilegiu cu largi libertăți pentru mănăstirea sa, iar în Franța au fost trimise mai multe scrisori de mustrare care, după cît se pare, pînă la urmă nu au rămas fără efect. Prima reacție a fost însă o hotărîre caracterizată din nou de tendințe galicane, luată de un *sinod național* francez, care s-a ținut în mai 994 la *Chelles*, lîngă Compiègne. Acolo s-a stabilit că sentința unui conciliu nu poate fi abrogată de nimeni, nici măcar de un papă și că tot ceea ce vine în contradiție cu decretele unui conciliu trebuie privit ca nul și neavenit, ba chiar eretic. Accentuarea deosebită a tezei că hotărîrile conciliilor sînt universal valabile, bazată pe credința inspirației lor divine, trădează totuși o oarecare nesiguranță a bisericii franceze. Dincolo de fațada de neclintit își face loc o schimbare. Oricum, abatele Abbo de Fleury a sosit peste un an la Roma, probabil din însărcinarea regelui Hugo, care va fi căutat să se împace cu papa. În acest scop, s-a folosit de purtătorul de cuvînt al călugărilor francezi, care se evidențiase la conciliul de la Verzy ca adversar declarat al lui Arnulf de Orléans și ca partizan al dreptului bisericesc. Așa se înțelege că Gerbert de Reims se temea din cauza călătoriei lui Abbo și atrăgea atenția, într-una din scrisorile sale, asupra faptului că atît pentru episcopatul fran-

cez, cît și pentru regalitatea franceză, din contactele cu Roma se vor isca doar pagube și pierderi de autoritate.

Vizita lui Abbo la Ioan al XV-lea se pare însă că nu a decurs conform celor plănuite. Oricum, el se plînge într-o scrisoare că papa n-ar fi un păstor demn. Iar în biografia abatelui, scrisă de călugărul Aisnoin de Fleury, se poate citi că Abbo n-a reușit să primească un privilegiu pentru mănăstirea lui, din cauza corupției care domnea la Roma. Dar, de fapt, nu e de mirare că abatelui și trimisului regal francez i-au fost refuzate cerințele. Atîta timp cît din partea franceză nu se produsese nici o schimbare decisivă în relațiile cu papalitatea, nici Ioan al XV-lea nu era gata să se arate amabil, chiar dacă era solicitat de o personalitate care gîndea altfel decît Arnulf de Orleans. Dimpotrivă, papa pronunță interdictul asupra Franței, suspendă episcopii francezi care participaseră la conciliul de la Verzy și se făcuseră vinovați de sentința pronunțată și interzicea arhiepiscopului Gerbert exercitarea funcției sale. Prin aceasta, conflictul ajunsese la apogeu și numai o nouă intervenție a episcopatului german putea să-l decidă pe papă ca, la începutul anului 995, să-l trimită din nou pe abatele de pe Aventin, Leo, dincolo de Alpi. El trebuia să țină un conciliu cu participare germană, dar să intre mai întîi în legătură cu arhiepiscopul Seguin de Sens, primatul Galiei. Regii Hugo și Robert, care, de asemenea, erau invitați, s-au scuzat sub pretextul că nu s-ar afla în siguranță pe teritoriul german, căci se zvonea că s-ar urmări arestarea lor ; ei au interzis din nou episcopatului francez participarea la conciliu. Însă de data aceasta, Gerbert găsi că e mai bine să nu dea ascultare regelui și sosi la începutul lui iunie 995 la Mouzon, unde fusese convocată adunarea de către Leo. Elocvența și abila apărare a arhiepiscopului a făcut ca sinodul, cu o slabă participare, să nu pronunțe nici o decizie cu privire la legitimitatea acestuia. A trebuit să ia totuși cunoștință de suspendarea sa din funcție de către papă.

Rezistența crescîndă din Franța și Reims împotriva lui, declanșată de măsurile papale și întărită de partidul călugărilor condus de Abbo de Fleury, precum și tactica abilă a delegatului papal, Leo, care se întîlnise cu regele Hugo după conciliul de la Mouzon, l-au făcut pe Gerbert să se adreseze episcopilor germani în vederea unei intervenții și a medierii. La cererea acestora, el a scris din nou un memoriu despre schisma din Reims și-i adresa papei, pe la sfîrșitul anului 995 și începutul lui 996, o scrisoare de scuze asigurîndu-l că n-a vrut niciodată să dăuneze bisericii prin atitudinea sa și că e gata să se înfățișeze papei pentru a se justifica.

Nu se știe cu siguranță dacă scrisoarea aceasta i-a parvenit papei. *Situația din Roma* se schimbase mult în defavoarea pa-

pei. Dacă abatele Leo scrisese în 993 regelui francez că papa se află sub presiunea senatorului Crescențiu, aproape atotputernic, în perioada următoare, situația se agravase, devenind insuportabilă. În afară de aceasta, papa se făcuse nepopular, mai ales în rîndurile clerului din Roma, care se socotea privit de sus și acorda mai multă importanță acestei atitudini a papei, decît măsurilor pozitive luate de el în favoarea bisericilor și mănăstirilor romane.

Încă din martie 995, papa se decisese să fugă de dușmanii săi. El se îndrepta spre Tuscia. Un document din 4 aprilie atestă prezența lui la Sutri. Documentul era întocmit la rugămintea împărătesei Adelheid pentru mănăstirea Selz din Alsacia, fondată de ea. Un privilegiu papal, datat ceva mai devreme, dar în afara Romei, este obținut, la cererea împărătesei, de către mănăstirea Bergen. După aceea, papa a mers mai departe spre nord și a sfințit la Arezzo o biserică. Și o diplomă, datată din 26 mai, pentru abatele Wilhelm de Dijon — reformatorul mănăstirilor franceze, atît de renumit mai tîrziu, a cărui activitate a dezlănțuit o reformă care s-a întins departe peste granițele Franței — a fost întocmită, în mod sigur, tot în timpul exilului papal.

Se pare că papa sperase la început că diferendul său cu Crescențiu și clerul din Roma va putea fi înlăturat pe cale pașnică, dar cel mai tîrziu în vara anului 995 a cerut ajutor cîrmuirii germane. Aceasta fusese preluată de tînărul rege Otto al III-lea care, în septembrie 994, la vîrsta de paisprezece ani, a fost declarat major și eliberat de tutelaj și îl anunțase pe papă, prin abatele Hatto de Fulda, de călătoria sa la Roma în vederea încoronării ca împărat. Într-un privilegiu pentru Fulda, din 31 octombrie 994, Ioan al XV-lea vorbea de Otto ca de viitorul împărat și se adresa plin de speranță domnitorului, destinat să fie protectorul bisericii, cu rugămintea grăbirii călătoriei sale la Roma.

Despre cererea de ajutor a papei făcută Germaniei și despre pregătirile mai intense, trebuie, bineînțeles, să fi aflat și Crescențiu. Pe atunci, acesta n-a îndrăznit încă să se împotrivească regelui fiindu-i probabil cunoscute intervențiile anterioare ale puterii germane la Roma. Astfel, el și cei din Roma au găsit că e mai bine să-l recheme în grabă la Roma pe Ioan al XV-lea. La sfîrșitul anului 995, papa trebuie să fi fost iar la reședința lui, întîmpinat solemn de magistrat și condus la palatul Lateran unde era așteptat în sala de la intrare de senatul roman sub conducerea lui Crescențiu care, în genunchi, îi cerea iertare. Ceea ce li s-a și acordat cu plăcere. Ne sînt însă cu totul necunoscute raporturile dintre papa și senator și în ce condiții a putut cîrmui Ioan al XV-lea în următoarele săptămîni. În martie 996 el a murit de un grav atac de febră.

Soarta papei, din ultimul timp, ilustrează în ce măsură depindea pe atunci biserica romană de stăpînirea laică, cum se credea că poate fi tratată papalitatea şi ce trebuia aceasta să îndure. Gerbert de Aurillac a spus cu dispreţ că, la Roma, orice pungaş poate să facă tot ce pofteşte. După cum arată critica franceză a Romei de atunci, această situaţie înjositoare a fost bine observată şi în afara oraşului etern şi poate chiar conturată mai clar. Critica era îndreptată nu numai împotriva nobilimii şi a influenţei ei asupra bisericii, ci şi împotriva puterii imperiale la Roma şi a urmărilor ei negative, care se manifestaseră şi în trecut. Aceste idei se explică prin convingerile religioase ale autorilor, a căror critică îşi găsea izvorul într-o imagine ideală asupra bisericii. În ultimul timp, în epoca domniei tutelare a celor două împărătese în Germania, se dovedise însă cît de dăunătoare era lipsa unui împărat şi ocrotitor al bisericii. De apariţia tînărului rege Otto al III-lea la Roma s-au legat, şi nu numai în curie, unele mari speranţe.

XI. Minunea lumii

Să se bucure fiecare om, deoarece domnește al treilea Otto : de domnia sa, să se bucure fiecare

Neașteptata știre despre moartea subită a papei Ioan al XV-lea l-a ajuns pe regele german, Otto al III-lea, de paște, în anul 996, cînd ajunsese la sud de Alpi, în capitala italică Pavia. Continuarea călătoriei avea să se facă în condiții schimbate, iar încoronarea punea probleme noi, care trebuiau rezolvate. *Călătoria la Roma* părea că nu pierduse nimic din necesitatea ei inițială, dar, de fapt, mai era nevoie să se acorde ajutor papalității și bisericii romane în situația lor grea, iar în caz de nevoie să se acționeze cu forța împotriva nobilimii din Roma și a conducătorului ei, senatorul și consulul Crescențiu. Nu se știa încă cine va fi noul episcop care-l va încorona pe regele german ca împărat, cum va trebui să decurgă alegerea papei și care va fi în general situația la Roma.

Toate acestea nu vor fi fost discutate numai în sfatul regelui, ci și în orașul etern. Soli ai senatului roman au sosit la Otto al III-lea, cînd acesta ajunsese din Pavia în orașul imperial Ravenna, trecînd prin Cremona, rugînd ca împăratul să-și exprime voința referitor la persoana noului papă. Aceasta s-a făcut probabil cu gîndul la obligațiile pe care romanii le luaseră față de Otto cel Mare cu privire la alegerile papale și însemna recunoașterea lui Otto al III-lea ca moștenitor și urmaș al tatălui și bunicului său imperial. Măcar o parte din pătura conducătoare a Romei trebuie să fi fost pe atunci dispusă să se supună viitorului împărat, chiar și senatorul Crescențiu va fi sperat că prin aceasta să-și poată menține mai bine poziția puternică în oraș. El a crezut, probabil, că tînărul domnitor nu va avea interes mai mare pentru Roma decît îl arătase cîndva mama sa, Teofano, și nu bănuia deloc, cît de pătruns era deja tînărul de înalta misiune a moștenirii sale imperiale.

Încă la Ravenna, Otto al III-lea a desemnat ca urmaș al lui Ioan al XV-lea pe o rudă a sa, pe capelanul Brun, venit cu el, un strănepot al lui Otto cel Mare din neamul, denumit mai tîrziu, al Salienilor. El a pus ca Brun să fie condus de arhicancelarul Willigis de Maiența și de episcopul Hildebald de Worms la Roma, unde la începutul lunii mai 996 a fost hirotonisit și înscăunat sub numele de *Grigore al V-lea*, primul papă german din istorie. Oricum, izvoarele povestesc de o primire strălucită și de o alegere

unanimă din partea poporului şi clerului roman, a candidatului propus de rege. Desigur că alegerea consta numai în acceptarea numirii regale, inevitabilă în situaţia dată ; fără îndoială că unii romani aşteptaseră acordarea unei libertăţi mai mari şi la Roma, iar tînărul cleric german abia ieşit din şcoala episcoplă de la Worms nu era pe plac tuturor. Se observă impetuozitatea tinerească a germanului, care nu se prea potrivea cu funcţia papală şi pe alocuri a fost privit ca un străin impus bisericii romane.

Prin numirea unei personalităţi din suita sa, a unui neroman ca episcop roman, Otto al III-lea nu numai că imitase exemplul tatălui său, dar, în acelaşi timp, îl şi depăşise. El n-a ţinut cont că acest eveniment va şoca Roma şi că avansarea unui cleric german în funcţia de episcop roman va răni sentimentele romanilor. Faptul că nu s-a ţinut seama de aceste considerente, izvora desigur din conştiinţa că se vroia binele oraşului. Papalitatea putea fi eliberată de interesele şi rivalităţile meschine ale clicilor nobilimii romane printr-un papă de origine neromană. Deocamdată nu se gîndise la mai mult decît că un papă german, înrudit chiar cu împăratul, va fi de mai mare folos pentru cîrmuirea imperială la Roma decît unul roman. Cu siguranţă că se aşteptau anumite schimbări de la tînărul cleric german, care ca episcop roman îşi luase drept model chiar pe papa Grigore cel Mare şi şi-a ales numele după el. Regele a fost încoronat ca împărat de papă la 21 mai 996, în Catedrala Sf. Petru. Actul solemn se deosebea în formă doar prin aceea că era celebrat de un papă german. Cît de impresionat a fost tînărul împărat, nu ne comunică nici un izvor şi, ce legături au fost stabilite între Roma şi împăratul său, nu putea fi prevăzut pe atunci.

Ca de obicei, după solemnităţile încoronării, au urmat mai multe zile consfătuiri sinodale în catedrala Sf. Petru, prezidate de împărat şi de papă. Chiar dacă nu s-au păstrat actele dezbaterilor, unii istoriografi contemporani relatează despre adunare, atestînd unele documente imperiale şi papale emise atunci. Bineînţeles că mulţi demnitari bisericeşti din Germania, care veniseră cu Otto al III-lea la Roma, s-au folosit de această ocazie favorabilă pentru procurarea unor privilegii papale. Pe de altă parte, germanul papă obligă în documentele date de el, instituţiile bisericeşti din Italia să se roage pentru împărat şi imperiu.

În programul consfătuirii sinodului de încoronare stăteau înainte de toate probleme ale Romei, ale bisericii romane, ale papalităţii şi ale imperiului. Activităţii comune a papei german şi a tînărului împărat i s-a acordat o importanţă atît de mare, încît în jurul ei s-au format chiar legende. Astfel, s-a crezut mai tîrziu, că colegiul principiilor electori şi reglementarea alegerii regelui

german ar fi fost introduse de Grigore al V-lea și Otto al III-lea. Dar și în izvoare contemporane se spune că noul papă împreună cu noul împărat ar fi emis legi.

Fără îndoială că situația din Roma cerea o reorganizare. Senatorul Crescențiu, acuzat din cauza delictelor sale împotriva ultimului papă, trebuia să se justifice și să fie expulzat din Roma. La rugămintea papei care spera să-i cîștige astfel pe romani, Crescențiu a fost grațiat. Grigore al V-lea a devenit, în curînd, se pare, apărătorul bisericii romane și al celor din Roma față de politica rudei sale, împăratul, ceea ce se poate să fi stîrnit unele neînțelegeri între împărat și papă, fără ca Grigore al V-lea să cîștige însă simpatiile Romei, în măsura în care spera. Nu se știe dacă Otto al III-lea, după încoronarea sa ca împărat va fi atestat papei, înscăunat de el, posesiunile teritoriale ale bisericii romane, reînnoind pactele vechi dintre imperiu și papalitate, după exemplul predecesorilor săi imperiali și după cum ar fi fost de așteptat.

Se știe însă că, la începutul lui iunie 996, Otto al III-lea a părăsit Roma, pentru ca să petreacă, mai întîi, în clima mai răcoroasă a munților Apenini, perioada marilor călduri ale verii italice, și apoi, că nu s-a lăsat convins să se întoarcă la Roma atunci cînd — peste o lună — a fost rugat insistent de Grigore să revină, întrucît acesta se simțea amenințat în reședința sa și nu fără motiv, cum se va adeveri mai tîrziu. Otto îi comunică papei, că din motive de sănătate, nu poate veni, dar ducii Hugo de Tuscia și Konrad de Spoleto ar fi primit ordinul de a-l apăra pe episcopul roman și teritoriile romane. Măsura se va dovedi însă în curînd ca fiind insuficientă.

Și papa se afla la începutul lui iulie 996 în afara Romei, în apropiere de Sutri, unde a judecat un proces al stareței Theodora de la mănăstirea Sf. Blasius din Nepi, care fusese supus judecății încă la Roma, pentru unele domenii care-i fuseseră luate. Ne îndoim că acesta ar fi fost singurul motiv al călătoriei papei, mai ales că în tot timpul verii nu s-a auzit nimic despre el. De-abia la 29 septembrie 996, un privilegiu pentru ctitoria Sf. Martin din Tours conține o știre despre Grigore al V-lea, dar, încă de la începutul lui octombrie, izvoarele istorice ne informează că papa ar fi fost izgonit din Roma de către cetățenii acesteia, conduși de senatorul Crescențiu — iar după o altă versiune — senatorul ar fi intrat în stăpînirea orașului în timpul absenței papei. În ciuda celor două încercări făcute, Grigore n-a reușit să se întoarcă, nici măcar cu forța armelor în reședința sa și a trebuit, renunțînd la avuțiile lui din Roma și lipsit de orice mijloace, să se refugieze la Spoleto.

Țelul *revoltei din Roma* și ceea ce urmărea Crescențiu cu răscoala sa împotriva papei, care intervenise pentru el la împărat,

n-au ieșit de îndată la iveală. Abia la începutul anului senatorul instalează un nou papă în locul germanului respins de el și de partizanii din Roma, pe arhiepiscopul Ioan Filagatos de Piacenza, care s-ar fi aflat întîmplător acolo, ca pelerin în orașul etern. Ioan al XVI-lea era un grec din Italia de sud, din Rossano de Calabria, care dobîndise o mare vază la curtea imperială. Otto al II-lea îi încredințase conducerea cancelariei sale italice și îl numise abate de Nonantola, iar Teofano îl luase ca eductor al lui Otto al III-lea și îi dăduse în 988 episcopia Piacenza — pentru a spori demnitatea acordată — care fusese despărțită de metropola ei, Ravenna, și transformată în arhiepiscopie. Cînd trebuia să se pețească la Bizanț o mireasă pentru Otto al III-lea, demnă de tronul imperial, grecul păruse cel mai indicat sol și călătorise în 994 în Răsărit. La sfîrșitul anului 996 Ioan se reîntorsese în Italia împreună cu un sol bizantin, mitropolitul din Asia Mică, Leon de Synnada, chiar în timpul revoltei împotriva lui Grigore al V-lea și se lăsase cîștigat pentru rolul de anti-papă — desigur nu lipsit de ambiții — ca Roma să nu rămînă în continuare fără episcop. Unele daruri bănești vor fi cucerit părți ale populației potrivnice din Roma, dar i-au adus lui Ioan o proastă faimă, că și-ar fi cumpărat Sf. Scaun în mod necanonic, simoniac. Crescențiu, în schimb, sepera probabil să fi găsit în acest om, atît de apreciat la curtea imperială, o personalitate pentru care Otto al III-lea să renunțe la Grigore al V-lea, atît de nepopular la Roma.

Solul bizantin fusese amestecat în numirea papei, deși mai tîrziu încercase cu abilitate diplomatică să creeze părerea că el ar fi participat la aceasta, numai pentru ca să-l nenorocească pe antipaticul său tovarăș de drum. Însă o scrisoare triumfătoare a lui Leon, trimisă la Constantinopol, trădează, pe de o parte, intenția de a-i provoca împăratului otton greutăți politice la Roma, pe de altă parte, de a cîștiga din nou pentru Bizanț orașul papal — revoltat împotriva dominației germane — cu ajutorul noului papă și a senatorului Crescențiu. Leon comunică în Bizanț, simultan cu ridicarea lui Filagatos la rangul de episcop roman, că Roma s-ar afla la picioarele împăratului bizantin și-și exprimă speranța că șefii săi de la Constantinopol vor fi mulțumiți de activitatea lui diplomatică. Nu e de mirare că și în istoriografia apuseană se susține că Ioan al XVI-lea și Crescențiu ar fi vrut să ofere grecilor din nou Imperiul roman și stăpînirea asupra Romei. Într-adevăr, trebuie să fi existat și să se fi creat legături între stăpînirea de atunci a Romei și Bizanț. În orice caz, Ioan al XVI-lea a primit mesajul unei înalte personalități din Constantinopol, probabil al patriarhului bizantin Sissinnios, care încă la plecarea lui Leon din Constantinopol spre Apus, îl rugase să transmită unele scrisori la

Roma. Poziția hotărîtoare în orașul etern, desigur nu o avea însă papa, ci senatorul : Ioan al XVI-lea era doar creația lui Crescențiu și a fost îngrădit de acesta numai la atribuțiile spirituale ale funcției sale.

Dacă senatorul a sperat într-adevăr la un ajutor efectiv din partea Bizanțului, nu se poate ști cu siguranță. Există însă această posibilitate, căci delegatul bizantin, Leon, va fi prezentat la Roma puterea stăpînului său, împăratul Vasile al II-lea mai degrabă mai mare decît prea mică și nu va fi uitat să laude victoriile cîștigate chiar în ultimii ani de bizantini atît asupra bulgarilor în Balcani, cît și în Siria asupra trupelor și flotei mahomedane a califilor fatimizi din Cairo. Țarul bulgar, Samuel, fusese abia în 996 învins la Lamia, după o incursiune în Grecia, ceea ce însemna o cotitură decisivă a războiului care dura de multă vreme. În răsărit — după succesele militare ale bizantinilor — începuseră timpuri mai liniștite odată cu moartea califului Al-Aziz, în octombrie 996, și preluarea domniei, la Cairo, de către fiul său, încă minor, Al-Hakim. Crescențiu aflase, probabil, de la Leon și Filagatos că la curtea bizantină nu se cedase fără dificultăți pețirii împăratului Otto al III-lea și că deocamdată nu se gîndeau la încheierea unei căsătorii cu domitorul din Apus, rival la imperiu. A vedea în toate aceste situații semne favorabile pentru propria cauză, nu era, desigur, prea departe de adevăr.

Papa Grigore al V-lea plecase între timp de la Spoleto în Italia de nord, pentru a aștepta aici pe protectorul său imperial, singurul care putea să-l ajute împotriva senatorului roman și a anti-papei. Un conciliu fusese convocat la Pavia și astfel papa se deplasa de la Ravenna, de-a lungul Padului spre apus, sfințind pe parcurs bisericile din Reggio și Guastalla, luînd act cu recunoștință de orice primire amabilă, ca de exemplu, de aceea din 24 ianuarie 997 a episcopului Teuzo de Reggio, despre care va aduce mărturie și o inscripție, arătîndu-și mulțumirea mai ales față de arhiepiscopul Ioan de Ravenna, care-l însoțea, pentru grija și ospitalitatea oferite prin atestarea privilegiilor din 28 ianuarie 997.

La începutul lui februarie 997 a avut loc la Pavia sinodul prezidat de Grigore al V-lea. Despre hotărîrile acestuia aflăm mai ales dintr-o scrisoare a papei adresată arhicancelarului german, Willigis de Maiența. Ce era mai important pentru papă era scris la sfîrșitul scrisorii și anume excomunicarea senatorului Crescențiu din cauza numeroaselor sale infracțiuni împotriva bisericii romane. Important era, de asemenea, reluarea de către conciliu pe de o parte, a vechii interdicții canonice, de a se alege altul în timpul vieții unui papă, sau să se cadă la învoială cu privire la o eventuală succesiune, iar pe de altă parte, rostirea unei condamnări de principiu a simoniei, a procurării demnităților bisericești prin bani

sau alte valori. Despre Ioan Filagatos, la care se refereau în mod vădit aceste hotărîri, nu se vorbește deloc, poate fiindcă pe atunci nu dispuneau de știri exacte despre numirea lui ca anti-papă. Probabil că acestea au fost primite scurt timp după conciliu și au avut ca urmare afurisirea uzurpatorului de către Grigore al V-lea.

Acestei sentințe i s-a alăturat mai tîrziu și biserica germană. Cu consens imperial și papal, Ioan Filagatos a fost destituit din demnitatea lui de abate de Nonantola și superior al bisericii din Piacenza. Piacenza pierdea rangul de arhiepiscopie și cădea iar sub jurisdicția mitropolitului din Ravenna. Noul abate al mănăstirii Nonantola numit de către împărat nu era nimeni altul decît abatele mănăstirii de pe Aventin, Leon, care în vremea aceea fusese atît de des în Germania ca delegat papal și care, după conciliul de la Pavia, plecase din nou acolo, din însărcinarea papei Grigore al V-lea. Grigore al V-lea a trimis în Germania, probabil, prin el și prin abatele Hatto de Fulda, unul din puținii participanți germani la conciliul de la Pavia, scrisoarea pomenită, către arhiepiscopul Willigis de Maiența și alte informații despre sinod adresate împăratului, la care se adăugase desigur din nou rugăminți de ajutor.

Din diferite motive, Otto al III-lea nu putea pe atunci să îndeplinească această cerere, deși ar fi fost cu atît mai necesar, cu cît Grigore al V-lea nu mai era cu totul în siguranță nici în nordul Italiei. Încă din primăvara anului 997 au izbucnit și aici revolte în fruntea cărora se afla margraful Arduin de Ivrea. În ciuda acestor știri alarmante, împăratul, reținut în Germania, n-a putut face deocamdată altceva, decît să transmită ordine severe prin delegații săi. Astfel au fost trimiși și la Roma, la Crescențiu și papa Ioan al XVI-lea, soli imperiali.

Nerecunoașterea generală a anti-papei în afara Romei, pesemne că-l impresionase pe acesta. Acest ambițios visase, probabil, un rol cu totul diferit decît acela pe care era silit acum să-l joace pe lîngă dictatorul din Roma. În afară de aceasta, el primise, se pare, încă din vara lui 987, o scrisoare dezaprobatoare a abatelui Nilus, și el originar din Rossano din Calabria — om foarte respectat și cu un renume larg răspîndit — care se afla, pe atunci, în fruntea comunității de eremiți vasilieni la Serperi lîngă Gaeta. Scrisoarea era plină de mustrări cu privire la năzuința, șocantă pentru călugărul ascet, spre demnități înalte și chiar cele mai înalte, cu atît mai mult cu cît primise onoruri lumești mai mult decît îndestulătoare și care, ca fost călugăr, ar trebui să cunoască un ideal mai înalt. Sfîrșitul unei asemenea vieți nu poate fi îndoielnic pentru un om evlavios. Deoarece Ioan Filagatos se săturase de mult să fie doar o marionetă în periculosul joc politic al nobilimii din Roma, nu i-a venit greu să fie de acord cu avertismentele cucernice ale concetățeanului

său, iar, mai tîrziu, să declare și solilor împăratului că este gata să se supună. El va fi văzut mai clar decît Crescențiu nereușita calculului său politic care nu se potrivise în nici o direcție, nici cu privire la Otto al III-lea, nici referitor la Bizanț. Căci solul bizantin, Leon, părăsise de mult Roma și plecase la curtea germană, ca să-și îndeplinească acolo misiunea sa oficială. Se pare că aici a acționat atît de abil, încît nicăieri nu i s-au făcut reproșuri pentru atitudinea sa de dinainte. Totuși, e de crezut că Crescențiu se mai baza pe el. În orice caz, senatorul a zădărnicit toate intențiile de abdicare ale papei, refuzînd să discute cu solii împăratului pe care i-a luat prizonieri.

Abia în decembrie 997, sosi, în fine, Otto al III-lea *din nou în Italia*, așteptat cu nerăbdare de papa Grigore. După ce petrecuseră zilele de crăciun la Pavia și plecaseră pe urmă mai departe la Ravenna, începuse de acolo, la mijlocul lui februarie 998, înaintarea spre Roma.

Știrea despre această înaintare a provocat în orașul etern efectul așteptat. Crescențiu avea de gînd să reziste și să apere orașul, dar n-a putut împiedica ca cea mai mare parte a locuitorilor să-l părăsească și să deschidă porțile orașului în fața împăratului. Ioan al XVI-lea fugise în Campagna și îi adresase împăratului o cerere de grațiere. Însă, înainte de a decide asupra acesteia, o patrulă germană, sub conducerea contelui Berthold din Breisgau descoperise ascunzătoarea lui Ioan, un turn din împrejurimea Romei care trecea drept inexpugnabil, de unde l-au adus în oraș și l-au predat unei mănăstiri romane. Cînd abatele Nilus auzi aceasta, el a plecat imediat la Roma, ca să-l roage pe împărat, să-l elibereze pe nefericitul lui concetățean, pe care vroia să-l ia cu el în sihăstria lui din sudul Italiei, să ispășească acolo păcatele împreună. Bătrînul patriarh-călugăr a fost primit cu cele mai mari onoruri de către Otto și Grigore. Rugămintea lui nu prea putea fi refuzată, mai ales că Nilus era de acord să preia conducerea unei abații romane, care avea nevoie de o reformă. Însă ei nu doreau să renunțe la o condamnare oficială a anti-papei. Astfel, Ioan Filagatos a fost adus în fața unui tribunal sinodal, care a pronunțat destituirea pseudopapei, cu ceremonia obișnuită în asemenea împrejurări. Chiar delegatul grec, Leon, care se întorsese iar la Roma în suita împăratului Otto a descris, ca martor ocular, cele întîmplate, într-una din scrisorile sale către Bizanț. Veșmintele papale, cu care Ioan al XVI-lea fusese încă odată îmbrăcat, au fost smulse de pe el, fiind izgonit după aceea din biserică. Așezat de-a-ndăratelea pe măgar, cu coada drept frîu în mînă, încoronat cu un uger de vacă în locul tiarei, Ioan Filagatos a fost plimbat prin oraș, pe cînd pristavii anunțau condamnarea lui. Abatele Nilus a văzut în acest procedeu o jignire personală și o încălcare a promisiunii date

de împărat și papă. Încă în aceeași zi, el a părăsit Roma și nici chiar un sol de cel mai înalt rang bisericesc, un arhiepiscop, care în mare grabă a fost trimis în urma lui, cu multe scuze, n-a putut să-l rețină. Dimpotrivă, Nilus puse să se transmită împăratului și papei că Dumnezeu, desigur îi va milui pe ei, tot atît de puțin, precum ei s-au arătat milostivi față de Ioan.

Nefericitul anti-papă fusese, în concordanță cu cumplitele practici judiciare din acel vremuri, mutilat la nas, limbă, buze și mînă, precum și orbit, încît a devenit pentru totdeauna incapabil să exercite o funcție bisericească. În această stare deplorabilă, se crede că grecul ar mai fi trăit cîțiva ani într-o mănăstire romană. Despre el se mai află doar că, în august 1001, ar fi îngăduit urmașului său în funcție la Piacenza, episcopului Siegfried, să aducă din Roma la Piacenza relicvele martirei Justina, pe care el le procurase în zile mai bune și care se mai aflau în posesia lui. Uitat cu totul, fostul anti-papă a murit într-o zi de 26 august, nici măcar nu se cunoaște anul exact al morții sale, ci se presupune doar că ar fi fost 1001. Dar nici el, nici soarta sa cumplită n-au fost uitate. Astfel, pe de o parte, a intrat în legendă, iar pe de alta, istorici de mai tîrziu au adus dojane împăratului, care fusese profund impresionat de vorbele amenințătoare ale abatelui Nilus și se simțea vinovat.

Desigur n-a fost numai dorința de răzbunare care i-a împins pe Grigore al V-lea și pe împăratul Otto al III-lea la această acțiune. Ambii au reacționat sub impresia că atunci se impunea o severitate extremă din partea lor ca oameni politici, considerații pe care abatele Nilus, desigur, nu le putea înțelege.

În special, față de Crescențiu se părea — după experiențele anterioare — că e interzisă orice milă, dacă se vroia menținerea dominației imperiale și papale la Roma. Senatorul, împreună cu partizanii lui, se refugiase în puternica cetate Sant Angelo și asediat aici mai multe săptămîni. Abia cînd asediații au fost constrînși de foame și alte lipsuri și și-au dat seama că, după montarea mașinilor de asediu, asaltul va începe în curînd, Crescențiu s-a hotărît să treacă la tratative. O discuție cu împăratul pentru care i se acordase liberă trecere, se încheiase fără rezultate, iar Otto al III-lea a început de îndată asaltul cetății. Senatorul — care luptase cu vitejie pentru viața lui — a fost prins, iar cererea de grațiere fiindu-i respinsă de către împărat, el a fost decapitat în ziua cuceririi cetății Sant Angelo, la 28 aprilie 998. Leșul a fost aruncat de pe creneluri în șanțul cetății, iar după aceea a fost crucificat în vîrful lui Monte Mario, la vederea tuturor locuitorilor Romei. Doisprezece partizani ai consulului au fost executați în același timp cu el, iar alții care reușiseră să scape din Roma, erau hăituiți.

Astfel, la începutul lui iunie 998, împăratul și papa au întreprins împreună o expediție militară la Cerveteri, unde se întărise contele Benedict de Sabina, căsătorit cu Teodoranda Crescențiu. Un fiu al contelui, cu numele Crescențiu, care căzuse în mîinile imperialilor a fost luat de aceste trupe care l-au silit pe tatăl lui să capituleze atunci, cînd în lagăr se pregătea executarea fiului la o spînzurătoare ridicată în grabă în fața zidurilor orașului.

Despre scurta campanie la Cerveteri relatează îndeosebi abatele Hugo de Farfa, a cărui mănăstire se afla de mult în conflict cu contele, pentru cîteva moșii și posesiuni. Din această cauză, Hugo apelase la judecata papei și împăratului și plecase împreună cu ei la Cerveteri. Relatările lui stîrnesc impresia că toată expediția s-ar fi făcut numai pentru mănăstirea lui Hugo, ceea ce, desigur, nu este adevărat, cu toate că abația a obținut, prin supunerea contelui de Sabina, unele avantaje. O întărire a mănăstirii imperiale din Sabina va fi fost, în acel timp, desigur, în interesul politic al împăratului cît și al papei. Dar trebuia trecut cu vederea că energicul abate Hugo nu era întru totul o personalitate integră. Cam cu jumătate de an înainte, fostul călugăr al mănăstirii Antrodoco, lîngă Rieti, primise de la Grigore al V-lea demnitatea de abate de Farfa și acest lucru s-ar fi petrecut nu fără mituri simoniace. Din această cauză, împăratul Otto, întîi nu voise să-l recunoască pe Hugo și s-a decis abia după destule ezitări, din considerație pentru papă și, probabil, în urma unor serioase intervenții ale abaților Odilo de Cluny și Wilhelm de Dijon. Ambii superiori ai celor mai renumite mănăstiri reformatoare din acea vreme, se aflau în primăvara anului 998 în anturajul împăratului.

Decisiv pentru intervenția lor în favoarea lui Hugo va fi fost faptul că acesta promisese să introducă în abația imperială o reformă monahală, desigur necesară. În prezența lui Odilo și Wilhelm, Hugo a emis o constituție de acest fel, accentuînd cu această ocazie — ca un fel de autojustificare a superiorului mănăstirii chinuit de mustrări de conștiință din cauza ridicării lui simoniace la demnitatea de abate — că de mult s-ar fi gîndit la reforme și de aceea ar fi intrat în legătură cu diferite mănăstiri, cu Subiaco și Monte Cassino, mănăstirile de origine ale ordinului Benedictin și de asemenea, cu centrul reformei, Cluny. Constituția a primit mai tîrziu consimțămîntul papal și se pare că abatele Odilo a preluat supravegherea aplicării ei. În anul următor, Farfa se putea bucura de o vizită a împăratului și a papei. Abatele Hugo însă, se pare că s-a supus de bună voie unei pocăințe. În cei aproape patruzeci de ani, cît a fost în funcție, el a devenit restauratorul și reformatorul Farfei, prin lupta sa perseverentă pentru recîștigarea posesiilor înstrăinate ale abației sale și prin osteneala sa pentru disciplina monahală.

Pe lîngă Farfa, abatele Odilo s-a îngrijit în acei ani și de alte abații din Roma și împrejurimi. Astfel, a fost făcută încercarea unei reforme la Sf. Pavel pe Via Ostia, care, după eșecurile premergătoare, a reușit în cele din urmă, tocmai cînd împăratul Otto avea de gînd, să-i izgonească pe călugării de acolo și să transforme mănăstirea într-o ctitorie pentru canonici.

Oricît de receptiv a fost Otto al III-lea pentru chestiunile bisericești și monastice, mai important trebuie să-i fi părut, după înfrîngerea revoltei romane a lui Crescențiu, reorganizarea politică a Romei și a împrejurimilor ei. Unele măsuri importante au fost pregătite atunci, proiecte interesante au fost propuse și unele personalități au fost luate în slujba împăratului într-un fel cu totul nou. Otto al III-lea vedea în Roma mai mult decît numai un oraș în care era acordată coroana imperială.

Aceasta, firește, n-a pus în umbră alte orașe imperiale. Încă în timpul șederii sale la Roma, în primăvara anului 998, Otto al III-lea s-a îngrijit în mod deosebit de Ravenna, orașul imperial de la Adriatica. Pe scaunul arhiepiscopal, devenit atunci vacant, a fost numit *Gerbert de Aurillac*, care de mult făcea parte dintre sfetnicii cei mai de încredere ai tînărului împărat și care avea o influență importantă asupra gîndirii și hotărîrilor lui. Papa Grigore al V-lea trebuia să-i adjudece noului arhiepiscop, în diploma de confirmare, datată în 28 aprilie 998, și acele drepturi papale din districtul Ravenna și din comitatul Comacchio, pe care le primise din partea Romei, pe viață, bunica lui Otto al III-lea, împărăteasa Adelheid. Cu privire la strădania papei de a nu renunța în nici un caz la drepturile teritoriale ale Romei, ci, dimpotrivă, de a obține recunoașterea lor chiar din partea împăratului, ne putem îndoi pe drept, că această concedere s-a făcut în sensul dorit de papă, probabil, el a trebuit să se supună voinței imperiale. În privilegiul papal nu se amintește deloc că Gerbert avea încă dinainte rangul arhiepiscopal și, deci, i s-a adăugat îndemnul spre o bună îndeplinire a slujbei, obișnuit la conferirea omoforului arhiepiscopal. Grigore al V-lea a găsit, de asemenea, necesar, să sublinieze propria sa demnitate în mod deosebit, adresîndu-i-se mult mai vîrstnicului și experimentatului Gerbert, nu cu titlul de frate ci cu cel de fiu spiritual. În ciuda acestor fapte, numirea fostului mitropolit de Reims ca arhiepiscop de Ravenna va fi însemnat o satisfacție pentru acesta.

Lucrul este de înțeles, dacă se cunoaște ceea ce a precedat această înălțare :

Gerbert a fost, după cum am arătat, împiedicat să-și exercite cu adevărat funcția sa la Reims în urma nerecunoașterii din partea Romei și prin suspendarea lui de către papa Ioan al XV-lea. În

primăvara anului 996 el a plecat la Roma, așa cum își propusese, ca să se justifice. El a apărut la sinodul încoronării lui Otto al III-lea, ce-i drept nu în fața lui Ioan al XV-lea, ci a urmașului acestuia, Grigore al V-lea și trebuie să fi făcut o impresie profundă, atît printr-o cuvîntare abilă de justificare, cît și prin personalitatea lui, măcar asupra tînărului împărat, dacă nu și asupra noului papă. Oricum, Gerbert a reușit ca la conciliu să nu se fi pronunțat nici o acuzație împotriva lui, iar hotărîrea asupra schismei din Reims să fie amînată pînă la următorul sinod. Pînă atunci, trebuia să îndeplinească funcția de administrator al arhiepiscopiei din Reims. Amînarea hotărîrii asupra schismei este cu atît mai bătătoare la ochi, cu cît aceasta lezase și biserica germană. Împreună cu Gerbert venise la Roma și episcopul Erluin de Cambrai, numit cu un an înainte, a cărui dioceză se afla pe teritoriu german, dar făcea parte din provincia bisericească Reims. Erluin se plînsese la Roma că din cauza tulburărilor din Reims, a destituirii lui Arnulf și suspendării lui Gerbert, n-a putut fi hirotonisit de mitropolitul competent din Reims și că în urma luptei dintre partide are de suferit și episcopia lui.

Cu toate că apariția lui Erluin la Roma trebuie să fi dat de înțeles tuturor celor adunați aici că o grabnică încheiere a schismei de la Reims este și în interesul Germaniei, totuși papa și sinodul n-au putut să se hotărască la aceasta și astfel, a fost menținută suspendarea lui Gerbert, în ciuda impresiei bune pe care o făcuse. Grigore al V-lea hirotonisi personal pe Erluin și într-un privilegiu dat acestuia, amenința cu afurisenia orice molestare a episcopului și domeniilor bisericii sale. Pentru a purta noi tratative cu regii francezi a fost trimis din nou, peste Alpi, experimentatul abate Leo din mănăstirea de pe Aventin, care drept recunoștință pentru meritele sale ca diplomat curial a primit încă înaintea plecării sale, la 31 mai 996, atît din partea papei cît și a împăratului cîte un privilegiu pentru mănăstirea sa. Cît de puțin era însă dispusă Roma să-și schimbe punctul de vedere în problema Reims-ului, o dovedește faptul că Grigore al V-lea găsi necesar să înnoiască interdicția asupra Franței, dată de predecesorul său, din cauza destituirii arhiepiscopului Arnulf.

Perspectivele nu erau deloc îmbucurătoare pentru Gerbert. Deoarece aceasta, desigur, îi va fi fost clar, el nu s-a grăbit nicidecum să se întoarcă din Roma la Reims și a rămas cu plăcere încă o vreme în anturajul împăratului, atît de impresionat de el, pe care învățatul îl putea ajuta să-și redacteze corespondența, iar în discuții intime putea să-i dea sfaturi înțelepte. Iar cînd Gerbert se văzu în Franța confruntat din nou cu unele dificultăți, nu i-a mai fost atît de greu să fugă din Reims și să se întoarcă la curtea imperială în septembrie 996. El refuză categoric să dea ascultare

unei invitații a reginei franceze, Adelheid, care cîrmuia atunci în Franța în locul soțului ei bolnav, regele Hugo, și să se întoarcă la Reims, deoarece ca arhiepiscop, n-ar fi putut să facă nimic acolo și ar fi fost doar o piesă, deocamdată încă valoroasă, în jocul politic de la curtea regală, cu toate că nici în Germania perspectivele sale pur materiale nu erau nicidecum bune. El nu se putea aștepta să reprimească conducerea abației sale anterioare, Bobbio, căci acolo era de mult superiorul mănăstirii, discipolul său, Petroald, și Gerbert însuși stilizase, în vara timpurie din 996, acea scrisoare a împăratului Otto al III-lea către papa Grigore al V-lea, care recomandase la Roma avansarea lui Petroald. Pe lîngă aceasta, se pare că Gerbert avea și în Germania dușmani influenți, care vroiau să înlăture favorurile împăratului. Cu atît mai îmbucurător trebuie să fi fost pentru arhiepiscopul eșuat că, încă în toamna tîrzie a anului 996, împăratul l-a salvat din situația lui nesigură, printr-o chemare onorabilă la curtea sa, numindu-l învățătorul și sfetnicul lui.

Cu Gerbert a venit, probabil, în Germania, unul dintre cei mai entuziaști discipoli francezi ai săi : călugărul Richer din mănăstirea Sf. Remigius din Reims, care, stimulat de exemplul lui Flodoard, renumitul istoric din Reims de la mijlocul secolului, își propusese un țel chiar mai înalt, mai artistic : să scrie o istorie a Franței în ultima sută de ani, orientîndu-se după istoriografia antică. Această operă, dedicată lui Gerbert, se încheie (în afară de unele completări) cu anul 995 și manuscrisul original se află în Germania, la Bamberg. În relatarea anilor din urmă, autorul împărtășește întru totul punctul de vedere al lui Gerbert. Deși zelul prezentării depășește, cîteodată, limitele impuse istoriografului și se încearcă mai degrabă să se producă istoria decît să fie relatată, totuși nu ne-am fi lipsit de lucrarea sa de istorie, atît ca izvor pentru cunoașterea faptelor, cît și pentru aprecierea lor.

Chiar dacă Gerbert ar fi dorit să se întoarcă în Franța și la Reims, perspectivele pentru aceasta scăzuseră și mai mult după moartea lui Hugo Capet, din 24 octombrie 996, de cînd regele Robert preluase singur cîrmuirea. Din motive pur personale, al doilea rege capețian căuta să ajungă la o bună înțelegere cu Roma și nu vroia ca relațiile sale cu papa să fie în continuare împovărate de supărătoarea ceartă pentru Reims. Robert, după o scurtă căsnicie, își alungase soția, mult mai în vîrstă, Suzana, fiica regelui italic Berengar al II-lea și văduva contelui Arnulf de Flandra și își îndreptase dragostea spre o vară de gradul al doilea, Bertha, fiica regelui burgund Konrad, văduvă după moartea primului ei soț, contele Odo de Blois. Aspirația firească a regelui era să legitimeze prin căsătorie relația cu această femeie, în ciuda interdicției legii

bisericești din cauza gradului apropiat de rudenie, și era dispus să cedeze în conflictul de la Reims, pentru a primi la Roma dispensa papală corespunzătoare.

Curînd după preluarea domniei și în urma tratativelor cu delegatul papal Leo, regele a trimis în acest scop pe abatele Abbo de Fleury, ca delegat personal, la Grigore al V-lea. Abatele nu l-a găsit pe acesta la Roma, ci l-a întîlnit pe papa, izgonit de Crescențiu în regiunea Spoleto și a stat acolo cu el cam o săptămînă. Este cunoscut că Abbo l-a prețuit pe acest papă german și a salutat numirea lui de către împăratul Otto ca un act care face onoare scaunului apostolic. Așa se explică poate că tocmai lui i-a fost încredințată, de către regele francez, această misiune, care, ce-i drept, pentru Gerbert și problema Reims-ului era destul de nefavorabilă, abatele făcînd parte dintre adversarii lui declarați din cauza avansării necanonice a lui Gerbert la demnitatea de arhiepiscop și care apărase punctul de vedere că biserica Franței nu trebuie să sufere din cauza schismei de la Reims. Biografia lui Abbo relatează cît de mult s-a bucurat papa de vizita învățatului abate și că ar fi vrut să-l țină pe lîngă el, ca sfetnic. Se redau mai departe discuțiile profunde ale celor doi bărbați despre suferințele pămîntești, un subiect, care îl va fi preocupat pe papă în mod deosebit, la puțin timp după izgonirea lui din Roma și despre care căuta să discute cu un om mai puțin legat de cele lumești, din cauza poziției sale. Dacă „Viața" mai adăugă că papa i-a dat abatelui la despărțire pe lîngă alte daruri și un privilegiu pentru mănăstirea Fleury în care renunță la toate taxele și impunerile, prin aceasta desigur vroia să se accentueze schimbarea față de tristele experiențe anterioare ale lui Abbo cu papalitatea.

Buna înțelegere între Grigore al V-lea și abatele Abbo de Fleury nu putea însă să facă să se uite că aveau de discutat probleme de politică bisericească dificile. E vădit că abatele înțelesese misiunea sa de mediator al păcii pentru dominația slăbită de crize a Capețienilor în Franța și probabil l-a influențat pe papă în acest sens.

Situația din Franța cerea însă concesii mari față de papă. În privința schismei din Reims s-a ajuns repede la o înțelegere. Deoarece regele Robert se declarase în principiu de acord cu reînscăunarea la Reims a arhiepiscopului Arnulf aflat în captivitate, Abbo a primit din partea lui Grigore al V-lea sarcina să ducă de îndată la îndeplinire această hotărîre și să-i predea lui Arnulf omoforul arhiepiscopal.

În chestiunea căsătoriei regelui Robert, papa nu putea și nu vroia să cedeze. Se pare că a dat abatelui Abbo chiar o interdicție categorică în privința căsătoriei lui Robert cu vara sa, Bertha. Cu atît mai surprins trebuie să fi fost Grigore al V-lea, cînd a aflat

că regele l-a pus în fața unui fapt îndeplinit. La începutul anului 997, Robert o luase totuși pe Bertha de soție, după ce unii episcopi francezi serviabili îngăduiseră căsătoria și arhiepiscopul Erchembald de Tour se învoise să binecuvînteze în biserică această legătură. Aceste știri au ajuns la papa Grigore al V-lea la începutul lui februarie 997, în timpul conciliului de la Pavia. Acolo episcopii francezi, chemați din cauza destituirii lui Arnulf, nu se prezentaseră, în schimb venise un sol din Franța, după cum se pare, trimis din nou de către rege. Misiunea lui va fi fost mai puțin să reprezinte episcopatul francez la conciliu, ci, mai degrabă, să discute încă odată cu papa, problema căsătoriei regale. Probabil că iar a fost vorba de a cumpăra dispensa papală pentru căsătorie cu promisiunea reînscăunării lui Arnulf. Însă papa și conciliul s-au arătat neînduplecați. Suspendarea participanților de la sinodul de la Reims, care îl destituiseră pe Arnulf, a fost reînnoită, cu atît mai mult cu cît aceștia n-au dat ascultare somației papale. Solul venit din Franța la Pavia, însă, n-a fost recunoscut ca reprezentant al episcopatului, deoarece nu era cleric, ci doar mirean. Pedeapsa suspendării îl lovi mai ales pe episcopul Adalberon de Laon, prin trădarea căruia arhiepiscopul Arnulf ajunsese prizonierul regelui francez. Apoi, au fost trași la răspundere în fața tribunalului papal toți acei episcopi care au consimțit la căsătoria incestuoasă a regelui. Și acesta și noua lui soție trebuiau să se justifice pentru încălcarea interdicțiilor bisericești și papale și au fost amenințați cu excomunicare.

Deși, după preluarea domniei de către regele Robert, tensiunea dintre curtea franceză și curia papală n-a fost înlăturată, ci, dimpotrivă, s-a ascuțit din nou, totuși vizita abatelui Abbo de Fleury la Grigore al V-lea n-a fost numai un episod. Și după întoarcerea acasă, abatele a rămas în contact cu papa prin scrisori, iar soli din Franța și Fleury plecau în Italia și se întorceau de acolo. Unii se adresau abatelui pentru intervenții la Grigore, alții îi cereau, înaintea pelerinajului în sud, scrisori de recomandare către papă. Și acesta știa să aprecieze legătura cu abatele francez. El îl ruga, în scris, să-i trimită o carte de rugăciuni din biblioteca mănăstirii Fleury, la folosirea căreia își va aminti mereu de abate. În schimb, abatele nu uitase convorbirea lui cu Grigore și interesul papei pentru istoria Fleury-ului. Abbo i-a trimis, pe lîngă alte cadouri prețioase, o relatare, scrisă de el despre minunile părintelui călugărilor, Benedict de Nursia, ale cărui moaște se păstrau la mănăstirea lui. Lucrarea, care s-a pierdut, trebuia să fie probabil o dovadă că relicvele venerate la Fleury sînt într-adevăr veritabile, un lucru despre care papa își exprimase îndoieli, deoarece și Monte Cassino, mănăstirea mamă a ordinului benedictin, susținea că posedă moaștele veritabile ale lui Benedict. În scrisoarea lui de mulțumire,

papa se interesa cu afecţiune prietenească de sănătatea abatelui şi ruga, în acelaşi timp, să-i trimită veşti despre arhiepiscopul Aelfrik de Canterbury, care la întoarcerea sa, după primirea omoforului, se îmbolnăvise în Franţa şi era îngrijit la Felury. Din timpul unei şederi anterioare în Anglia, Abbo era în relaţii bune cu Canterbury şi era şi bine cunoscut cu Aelfrik, despre exercitarea funcţiei căruia se spera, atît la Fleury cît şi la curia papală, că va continua cu energie reforma bisericii engleze, începută de arhiepiscopul Dunstan, mai ales că împotriva acestor osteneli se ridicaseră adversari şi greutăţi.

Papa Grigore va fi primit cu mare bucurie şi relatarea lui Abbo despre convorbirea acestuia cu regele Robert se pare că n-a fost uşoară. Abbo comunică papei, în primăvara anului 997, că el a îndeplinit misiunile primite, fără teamă de mînia regală şi că a apărat neînfricat justeţea cerinţelor papale. Regele ar dori să-l asculte pe papă ; el l-a eliberat pe Arnulf din închisoare ; acesta a fost reînscăunat la Reims şi a primit omoforul trimis de papă din mîinile abatelui ; însă ar fi bine să se dea Carolingianului unele indicaţii pentru exercitarea funcţiei sale.

Acestea erau necesare, nu numai pentru faptul că raporturile dintre arhiepiscopul reînscăunat şi rege, al cărui adversar politic fusese odinioară, vor fi încordate, dar şi pentru că papa, după cum se pare, n-a privit reînscăunarea lui Arnulf ca o rezolvare definitivă a schismei de la Reims şi a procesului împotriva arhiepiscopului. Trebuia să se accepte principiul canonic că un demnitar al bisericii pîrît nu este judecat ca un arestat — după cum se întîmplase în 991 la Verzy — ci ca un om liber, în posesia deplină a funcţiei sale. Richer din Reims subliniază, într-un adaos la opera lui istorică, că papa i-ar fi îngăduit arhiepiscopului exercitarea funcţiei sale numai în mod provizoriu, pînă la pronunţarea unei sentinţe potrivite cu dreptul bisericesc.

O asemenea judecată din partea papei n-a mai avut loc. Deşi Grigore al V-lea a trebuit şi în următoarea perioadă a pontificatului său să se ocupe de problemele franceze, schisma din Reims era practic rezolvată, de cînd Gerbert de Aurillac, fostul rival al lui Arnulf de Reims, fusese numit arhiepiscop de Ravenna, în aprilie 998. Astfel, la un sinod roman de la începutul lui mai 998, această chestiune n-a mai fost discutată, iar la începutul anului 999, cînd papa Grigore al V-lea şi împăratul Otto al III-lea au prezidat din nou un conciliu ţinut în catedrala Sf. Petru, a fost reînnoită, ce-i drept, ameninţarea de excomunicare, pronunţată cu doi ani în urmă, faţă de regele Robert şi soţia sa Bertha, deoarece nu îndepliniseră somaţia papală, de a desface căsătoria lor nelegiută din cauza rudeniei, iar arhiepiscopul Erchembald de Tour, care binecuvîntase această căsătorie, a fost destituit din funcţia sa şi toţi cei vinovaţi

de căsătoria regelui au fost din nou chemaţi în faţa papei ca să se justifice, dar despre carolingianul Arnulf şi conflictul lui cu regalitatea capeţiană nu s-a mai pomenit deloc. După cum se pare, nici ameninţarea excomunicării nu s-a făcut cu toată tăria, că nu putea să fie în interesul bisericii, ca, din cauza acestei chestiuni private, să slăbească poziţia lui Robert şi să submineze cu totul autoritatea regală în Franţa.

Chiar pentru biserică această pace era necesară în acele vremuri, care nu erau lipsite, pe alocuri, de tulburări bisericeşti şi de care şi papa într-o anumită măsură avea nevoie, pentru îndeplinirea ordinelor sale. Cînd, în mai 998, s-a discutat la Roma, în faţa împăratului şi a papei, o problemă bisericească a Mărcii Spaniei, care ţinea de Franţa, şi anume despre o schismă a episcopiei Vich, care provocase dincoace şi dincolo de Pirinei zăngănit de arme şi moarte, sentinţa a fost dată, ce-i drept, în numele autorităţii imperiale ; dar în cearta pentru episcopia Le-Puy-en-Velay din sudul Franţei, conciliul din Roma, în ianuarie 999, a cerut ajutorul regelui francez, cu toate că acelaşi sinod îl ameninţase pe Robert cu excomunicare.

În ce priveşte *relaţiile dintre papa Grigore al V-lea şi împăratul Otto al III-lea*, se poate spune desigur, că nu erau chiar atît de bune, după cum se aşteptase la ridicarea unui papă german în anul 996. Din motive lesne de înţeles, papa, în primul rînd, era preocupat de prioritatea bisericească a Romei şi de întărirea poziţiei sale în acest oraş şi în statul papal. În schimb, puterea imperială i se părea mai degrabă un ajutor folositor, care trebuie să se subordoneze dorinţelor bisericeşti, decît un factor independent al politicii romane. Dar această concepţie nu se prea putea împăca cu conştiinţa de sine a împăratului şi cu politica lui imperială, la baza căreia stăteau cu totul alte idei despre colaborarea între puterea supremă spirituală şi cea lumească. În afară de aceasta, Grigore al V-lea a rămas în unele cazuri descoperit şi aşa se înţeleg atît duşmănia din partea romanilor, cît şi faptul că împăratul, cu timpul, vedea în el tot mai puţin un colaborator potrivit.

În ultimele săptămîni ale pontificatului lui Grigore al V-lea, această situaţie şi contradicţiile ce au generat devin evidente, într-un caz, desigur, fără importanţă, dar destul de caracteristic. Abatele Hugo de Farfa, preocupat necontenit de restaurarea mănăstirii sale şi de recîştigarea bunurilor înstrăinate, ajunsese în conflict cu abatele din Roma, Grigore de la Sf. Cosma şi Damian din Trastevere din pricina unui schit la nord de Roma, pe rîul Mignone. Schitul aparţinuse odinioară Farfei, dar în timpul decăderii abaţiei imperiale a fost dat în arendă mănăstirii romane şi fusese privit de mult ca proprietatea ei, pentru care nu se mai plătea nici măcar arenda. Abatele Hugo înaintase diferendul îm-

păratului, dar acesta l-a pus să se adreseze papei, mai ales că, chiar în zilele acelea la începutul lui ianuarie 999, el întreprindea un pelerinaj în Italia de sud, la sanctuarul Sf. Mihail pe Monte Gargano şi cu această ocazie putea vizita și sihăstria lui Nilus din Serperi la Gaeta. Amînarea unor proiecte religioase mai importante din cauza unor certuri mărunte pentru posesiuni i s-a părut cu atît mai puţin demnă de atenţie, cu cît chestiunea cădea, de altfel, în competenţa autorităţii papale. Însă papa, la hotărîrea acestei pricini, n-a uitat de propriile sale interese şi de acele romane şi, în ciuda dovezilor juridice clare, a luat o decizie împotriva Farfei, al cărui abate a fost silit de către Grigore al V-lea să renunţe la drepturile sale și să predea documentele doveditoare pentru a fi nimicite. Această încălcare a dreptăţii din partea papei, care este greu de înţeles, probabil n-a fost făcută fiindcă abatele roman l-ar fi mituit — după cum susţinea Hugo mai tîrziu, în faţa curţii imperiale de apel — ci, deoarece papa nu vroia să renunţe la nici o poziţie romană şi mai ales în regiunea de la hotarul de nord al statului papal, nevrînd nicidecum să micșoreze teritoriul Romei.

Dezbaterea în palatul Lateran despre schitul Sf. Maria de pe Mignone a fost ultimul eveniment cunoscut din pontificatul lui Grigore al V-lea. La puţină vreme după aceea, în februarie 999, papa, încă tînăr fiind, a murit la Roma, după trei ani de pontificat, în timpul cînd Otto al III-lea se afla în sudul Italiei. Cît de agitată a fost cîrmuirea lui Grigore, atît de liniștit a rămas orașul etern acum ; locuitorii Romei au acceptat fără obiecţii, faptul că împăratul, în virtutea funcţiei sale a numit după un papă german pe unul francez şi din nou, fără să se ţină cont de alegătorii din Roma. El l-a mutat pe veneratul său sfetnic și învăţător, Gerbert de Aurillac, de la Ravenna la Roma. În duminica paştelui 999, noul papă a fost înscăunat sub numele semnificativ de *Silvestru al II-lea*, în prezenţa împăratului, întors din sudul Italiei la Roma.

Generaţii ulterioare nu și-au putut explica cariera remarcabilă a călugărului sud-francez, provenit din rîndul oamenilor de jos, despre a cărui origine și loc de naștere nu se știa nimic precis, și nici extraordinara sa erudiţie decît prin legenda despre un pact al acestuia cu diavolul. Se povestea că Gerbert nu și-ar fi însușit în Spania numai înţelepciunea de ai învăţa pe mahomedani, ce deja era destul de suspect, ci și-ar fi pregătit încă de mult cariera, prin practici magice învăţate de la ei, care l-au dus — după cum ar fi spus chiar el, glumind — de la R prin R la R, din Reims prin Ravenna la Roma. Prin magie, Gerbert ar fi reușit să descopere comori ascunse, pe care le-ar fi folosit în interesul lui. Iar pentru a deveni papă și-ar fi vîndut sufletul diavolului, iar acesta, în schimb, îi asigură reușita în toate privinţele, interzicîndu-i doar

să se ducă la Ierusalim și să celebreze acolo vreodată o liturghie. Gerbert ar fi acceptat cu ușurință aceasta, dar a fost înșelat de diavol care, în cele din urmă, l-a luat pe cînd făcea slujba la biserica Santa Croce din Gerusalemme, în apropierea Lateranului. Și nici măcar în mormînt n-ar avea pace, căci sarcofagul lui ar transpira, iar osemintele sale ar zdrăngăni, prevestind de fiecare dată moartea apropiată a unui papă.

Asemenea legende au ținut vie amintirea lui Gerbert în popor, în mai mare măsură decît faptele din timpul pontificatului său, de altfel, foarte scurt. Înalta erudiție a noului papă îl desemnase, și nu numai în ochii împăratului, ca personalitatea cea mai demnă pentru conducerea bisericii. Se poate spune că Silvestru al II-lea avea relații în toată lumea și era în legătură cu cei mai însemnați oameni ai vremii sale. I s-au cerut informări juridice, iar unele scrisori și diplome ale lui Silvestru al II-lea erau remarcabile, fiindcă marcau, prin hotărîrile luate, mai ales prin cele referitoare la dreptul laic al împăratului Justinian, preluarea dreptului roman. Din mănăstirea Laubach, profesorul Adalbold de la Liège îi scria papei despre probleme științifice, filozofice și astronomice și îi dedica una din operele sale, cu rugămintea să-i comunice părerea lui. Pe abatele Odilo de Cluny, care în timpul pontificatului lui Silvestru activa în continuare ca reformator monastic chiar și la Roma (și noul papă își însușise ideea reformei bisericești), papa îl numea prieten și l-a distins chiar cu titlul de frate.

Că în Marca Spaniei a fost salutată înălțarea lui Gerbert și că în unele situații grele, Barcelona, Urgel, Gerona și Vich, mănăstirile de la nord și sud de Pirinei se adresau mai mult Romei decît înainte, se înțelege de la sine. Papa n-a uitat nici fosta lui mănăstire italică, Bobbio, și pe abatele ei, Petroald, nici pe episcopul Notger de Liège, cu care fusese odinioară în corespondență.

În timpul lui Silvestru al II-lea, ajunsese arhiepiscop în dioceza franceză Sens, unul din foștii săi elevi, arhidiaconul Leotherich, ca urmaș al lui Seguin, iar papa a intervenit cu tărie, ca să înlăture opoziția împotriva preluării funcției de către acesta.

Gerbert putea să se simtă și în continuare ca fost învățător atît al împăratului, Otto al III-lea, cît și al regelui francez, Robert al II-lea. Împăratul nu-i refuza lui Silvestru al II-lea, ce nu reușise să obțină predecesorul său, anume restituirea unor teritorii ale Statului papal. Iar regele francez se zice că ar fi dat papei și bisericii romane domenii în sudul Franței, în apropiere de Alpi.

În schimb, rezolvarea problemei de la Reims și recunoașterea lui Arnulf ca arhiepiscop legitim, a fost probabil una din primele măsuri ale noului papă. Într-o diplomă, Silvestru al II-lea permitea Carolingianului să-și exercite din nou funcția și i-a conferit în acest

scop insignele, adică : omoforul, cîrja și inelul, de parcă acesta n-ar fi fost înainte arhiepiscop. Fostul adversar al lui Arnulf, care urcase la cea mai înaltă demnitate a creștinătății catolice, constată de la început că, destituirea de odinioară a lui Arnulf n-ar fi valabilă, deoarece fusese făcută fără asentimentul papal. Prin urmare, Gerbert, ca Silvestru al II-lea, își însușise punctul de vedere al înaintașilor săi papali, dezicîndu-se de fosta lui părere. Acest act nu pierdea nimic din gustul său amar, chiar dacă se susține că Gerbert ar fi vorbit ca așa-zis particular, iar Silvestru ca purtător al unei funcții, acela s-ar fi aflat în situația de autoapărare combativă, iar acesta, ca învingător de fapt, putea să-și permită să uite cele petrecute, căci problema dreptății sau nedreptății nu se modifică prin schimbarea situației. Cine își propune să aprecieze personalitatea lui Gerbert de Aurillac (respectiv, Silvestru al II-lea) va constata negreșit, cu cîtă abilitate putea acesta să se acomodoze împrejurărilor. Pe lîngă înalta sa erudiție se constată micimea lui ca om.

În timpul pontificatului lui Silvestru al II-lea nu s-a urmărit deloc despărțirea regelui Robert de vara sa, Bertha, după cum se pare, sau s-a făcut fără energie. În orice caz, în documentele papale, lipsește orice indicație în acest sens. Într-o altă problemă, papa nu numai că l-a menajat pe fostul său rege, ci chiar l-a susținut : au fost trimise scrisori papale de avertizare episcopului Adalberon de Laôn — destituit în zadar încă în timpul lui Grigore al V-lea din cauza purtării sale — el se învrăjbise atît de mult cu Robert, încît acesta a asediat Laôn în 999 și s-a adresat în sfîrșit cu grele plîngeri Romei pentru ajutor, de unde a și obținut o somație energică la adresa episcopului.

Mult mai pregnant decît Franța și Europa apuseană ies în evidență, în timpul domniei lui Otto al III-lea, țările de la granița de răsărit a Germaniei, și anume în legătură cu politica imperială universală, de un fel cu totul nouă. Acest lucru a fost pricinuit, măcar în parte, de o altă personalitate, pe care împăratul o aprecia de asemenea foarte mult : *episcopul Adalbert de Praga.*

Mitropolitul de Maiența adusese mereu vorba despre episcopia din Praga, subordonată lui, al cărei episcop Adalbert se afla, din 990, călugăr la mănăstirea romană de pe Aventin. Faptul că între timp, de dioceza părăsită se ocupa episcopul Folkhold de Meissen (acesta a murit chiar la Praga, în vara anului 992), se petrecea desigur cu acordul lui Willigis. Cu timpul însă arhiepiscopului îi va fi plăcut mai puțin că Folkhold activa ca subordonat al Magdeburgului și, prin urmare, era de temut că episcopia Praga se va înstrăina de provincia bisericească Maiența.

Din cauza obiecțiilor insistente ale arhiepiscopului de Maiența, Adalbert s-a întors de la Roma în dioceza lui, în anul 992. Pentru călugării care l-au însoțit în Boemia a fost întemeiată abația Břev-

nov lîngă Praga, care în 993 a primit privilegii din partea papei Ioan al XV-lea. Dar, în 994 a apărut din nou un conflict serios între ducele Boemiei, Boleslav al II-lea, și episcop, dușmănit și din cauza severității sale bisericești ; astfel, după ce îi excomunicase pe adversarii săi, Adalbert s-a îndreptat din nou spre Roma. Antagonismul între duce și episcop avea și motive politice. Fără îndoială, Přemislidul ar fi preferat ca în locul lui Adalbert, care făcea parte din familia principilor boemi, a Slavnicizilor, rivali ai familiei princiare cehe, să fi ajuns episcop la Praga un membru al propriei lui dinastii, de pildă, propriul său frate, Staliquaz, care devenise călugăr la Regensburg sub numele de Cristian. Pe acesta, Boleslav îl trimise în fruntea unei delegații a Boemiei la Willigis pentru a cere ori întoarcerea lui Adalbert, ori permisiunea de a alege și numi un episcop de Praga. Ultimul lucru nu se putea face din motive de politică bisericească și de drept bisericesc atîta timp cît Adalbert nu era destituit oficial.

Este de înțeles că Willigis a folosit șederea lui la Roma, cu ocazia înscăunării lui Grigore al V-lea și încoronării ca împărat a lui Otto al III-lea, în mai 996, pentru a obține o hotărîre în această problemă. Conciliul care avea loc atunci la Roma s-a declarat pentru întoarcerea lui Adalbert, dar e posibil ca Willigis să se fi îndoit de realizarea hotărîrii, căci el a trimis papei, în timpul călătoriei sale spre Germania, scrisori în care-i atrăgea atenția în mod corespunzător. Într-adevăr, Adalbert reuși să obțină de la Grigore al V-lea permisiunea de a desfășura activitate misionară în altă țară, în caz că, din cine știe ce motive, nu s-ar putea întoarce în Boemia, sau n-ar fi primit, sau ar fi alungat de acolo. Adalbert care prin firea lui se simțea atras mai mult de viața meditativ-evlavioasă, de acest monastic în chilia unei mănăstiri, decît în rolul de principe bisericesc aflat în mijlocul confruntărilor politice, va fi simțit datoria de a se întoarce acasă, după două eșecuri în funcția sa, ca o constrîngere, căreia se va fi supus doar din disciplină, dar fără tragere de inimă. Oricum ar fi, nu s-a grăbit deloc să-și revadă reședința din Praga.

Mai întîi Adalbert a rămas în anturajul lui Otto al III-lea, făcînd asupra tînărului împărat, foarte receptiv, ca și Gerbert de Aurillac, o impresie foarte puternică dar într-un chip cu totul deosebit. Adalbert l-a însoțit pe împărat peste Alpi și a întreprins după aceea, din Aachen, un pelerinaj în Franța, care l-a dus mai ales la Fleury, la locul mormîntului lui Benedict de Nursia. Reîntors în Germania, episcopul primi știrea îngrozitoare despre uciderea aproape a întregii sale familii de către partizani ai Přemislizilor în măcelul de la Libice. După aceasta, întoarcerea în Boemia și o activitate rodnică ca episcop de Praga părea cu totul imposibilă. Atît arhiepiscopul de

Maienţa, cît şi împăratul Otto al III-lea vor fi înţeles că Adalbert e mai puţin apt pentru funcţia de episcop, decît pentru alte slujbe bisericeşti. Bineînţeles că o întrebare în această privinţă a fost adresată curţii din Boemia, dar la primirea răspunsului negativ, care era de aşteptat, s-a luat o altă hotărîre cu privire la episcopia din Praga, — desigur, de asemenea necorespunzătoare dorinţelor Přemislizilor — şi călugărul Theodag din Corvey a fost hirotonisit ca episcop. Adalbert, însă, s-a îndreptat spre Polonia, unde familia sa avea relaţii bune, plecînd de acolo la pruşii păgîni. În apropierea Gdanskului el a suferit, curînd după sosirea sa, la 23 aprilie 997, moartea de martir, fiind împuns de suliţa unui preot păgîn. Trupul său a fost adus în capitala poloneză, Gniezno.

Împăratul a fost cutremurat de ştirea morţii omului pe care-l apreciase ca pe un sfetnic părintesc şi ca un model de credinţă şi pe care numai cu greu îl lăsase să plece din anturajul său. Păstrarea vie a amintirii acestuia trebuie să-i fi părut lui Otto al III-lea o îndatorire supremă pe care el căuta să o îndeplinească în diferite feluri. În cinstea lui Adalbert au fost întemeiate biserici şi mănăstiri în locuri importante, de exemplu : în 997, ctitoria Adalbert, în apropierea palatului imperial din Aachen şi, mai apoi, în 998, o biserică Adalbert la Roma, pe insula din Tibru. Împăratul găsea cu totul potrivit să unească de tradiţia imperială şi carolingiană — prin care atît Roma cît şi Aachen erau sfinte în conştiinţa lui — propria lui legătură cu Adalbert, dovedind prin aceasta, cît de mult îl apreciase pe episcopul martir.

În plus, Otto s-ar fi îngrijit personal şi ar fi pus să se scrie biografii corespunzătoare despre Adalbert şi să fie preamărit în poezii. O primă „Viaţă" a lui Adalbert, întocmită la Roma, este atribuită abatelui Ioan Canaparius, care conducea mănăstirea de pe Aventin ca urmaş al abatelui Leo, după ce acest important diplomat curial se ridicase la demnităţi mai mari prin bunăvoinţa imperială şi papală. Dar este probabil, ca Gerbert de Aurillac, mai tîrziu papa Silvestru al II-lea, să fi participat la întocmirea acestei biografii a lui Adalbert, să fi influenţat alcătuirea ei şi să fi pus la dispoziţie talentul său literar. Desigur că „Viaţa" avea şi scopul să pregătească sfinţirea martirului şi să servească drept bază pentru canonizare. Aceasta a fost făcută chiar de papa Silvestru al II-lea la sfîrşitul anului 999, la o adunare condusă de împărat şi papă, la Roma, unde era un arhiepiscop care participase şi care se semnase pe diploma alcătuită cu acest prilej ca „arhiepiscop la Sf. Adalbert". Personajul nu era altul decît fratele lui Adalbert, Radim, care devenise călugăr sub numele de Gaudenţiu ; el îl însoţise pe fratele lui în călătoria de misionar şi, din captivitatea prusană, se întorsese la curtea ducelui polonez Boleslav.

Autointitularea lui Gaudenţiu în diploma romană, permite următoarele două presupuneri : canonizarea lui Adalbert fusese realizată, cu toate că nu există nici o altă mărturie despre aceasta, iar în cinstea lui Adalbert se hotărîse să se creeze o arhiepiscopie și că acest plan se concretizase încă de pe atunci, fiind aprobat atît de papă cît și de împărat. Fireşte că n-a fost numai un simplu act de devoţiune, o cinstire tîrzie a misionarului și martirului, ci este vorba despre o importantă idee de politică bisericească provenită probabil de la însuși ducele Piast, Boleslav I și care a fost expusă în numele acestuia de Gaudenţiu la Roma. Ca centru de reședință a mitropolitului se puteau gîndi numai la Gniezno, capitala poloneză, unde se păstrau relicvele lui Adalbert. Este evident că această localitate trebuia să devină acum și centrul bisericesc al tînărului stat polonez și noua organizare a bisericii poloneze să contribuie la cucerirea deplină a independenţei Poloniei. Acest lucru se îndrepta însă împotriva intenţiilor vechii politici bisericești a Ottonilor.

Sarnicile bisericeşti ale arhiepiscopiei din Magdeburg, așezată atît de ciudat, excentric, la granița de răsărit a Germaniei, se extindeau desigur și asupra Poloniei, măcar în concepţia întemeietorului arhiepiscopiei. Fireşte că acest plan iniţial nu ajunsese să fie realizat întru totul, mai ales fiindcă Polonia, sub ducele Mieszko, tatăl lui Boleslav, prin legături directe cu Roma, căutase să se sustragă unei influenţări germane prea mari, atît pe tărîm bisericesc, cît și politic. Cu puţin timp înaintea morţii sale, din mai 992, Mieszko supusese întreaga sa ţară protecţiei apostolice și se obligase la plata așa-zisului dinar al Sf. Petru. Aceasta se întîmplase într-o vreme de grele ameninţări pentru Polonia, mai ales din partea Boemiei, dar și din partea saxonilor. Actul de danie întocmit de Mieszko și celei de a doua soţii a lui, Oda, fiica margrafului saxon Dietrich, cît și a copiilor perechii ducale poloneze, a fost cuprins în cărţile cancelariei papale, ca dovadă că Polonia ar fi un stat vasal al papalităţii, desigur protecţia romană trebuind să slăbească relaţia de vasalitate a Poloniei faţă de Germania. Pe tărîm bisericesc, situaţia însă era următoarea : episcopul misionar din Polonia, cu sediul la Poznan, era de fapt un german și își exercita funcţia sprijinit de Magdeburg, dar osteneala Magdeburgului de a încorpora Poznanul în propria provincie bisericească a rămas fără succes.

Se pare că arhiepiscopul Giselher de Magdeburg urmărea asemenea planuri chiar în primii ani ai domniei ducelui Boleslav și pusese să se întocmească documente pentru a le prezenta la Roma. Dar el n-a găsit sprijinul necesar nici la papă și nici la împărat.

Iar după aceea, la începutul anului 1000, împăratul Otto al III-lea întreprinsese un pelerinaj la Gniezno. În timp ce se cîntau

imnuri, împăratul desculț, cu suita sa de clerici și mireni, condus de episcopul Unger din Poznan, s-a apropiat de mormîntul episcopului martir, Adalbert, la căpătîiul căruia au înălțat rugăciuni. După aceea însă scena s-a schimbat, trecîndu-se la o acțiune solemnă de stat. Împăratul era oaspetele ducelui polonez Boleslav, care îl întîmpinase cu onoruri la hotarul Germaniei și organizase în cinstea lui festivități. Acestea au culminat cu ridicarea orașului Gniezno la rangul de metropolă a Poloniei și cu înscăunarea arhiepiscopului Gaudențiu, căruia i-au fost subordonate diferite episcopii existente sau nou întemeiate, din Silezia, Pomerania și Polonia, între care și Poznan. Măsurile bisericești au fost urmate de altele politice. Ducele polonez primea ca dar simbolic din partea împăratului o copie a lăncii imperiale, atribuită Sf. Maurițiu, ce se păstra la Magdeburg, și devenea — după cum spun izvoarele istorice — prietenul și tovarășul împăratului, ba chiar și colaborator al imperiului. Otto al III-lea l-a încoronat cu propria lui coroană.

Că Boleslav năzuia încă de pe atunci la mai mult, reiese din diferite dovezi și este un lucru sigur. Încoronarea festivă de la Gniezno, cînd pentru o clipă se aflase pe capul lui diadema imperială, nu-l satisfăcuse deloc. Se știe că Piastul a început curînd după aceea să se agite pentru a dobîndi o coroană regală, folosindu-se în acest scop de relațiile bisericești cu Roma, pentru a fi recunoscut de seniorul său papal ca rege independent al țării sale. Cîțiva ani mai tîrziu, Boleslav s-a proclamat singur rege al Poloniei.

Istoricii de mai tîrziu au înflorit toate aceste evenimente, adăugînd unele elemente de legendă și punîndu-le în legătură cu înălțarea Ungariei la rangul de regat, petrecută curînd după vizita lui Otto al III-lea la Gniezno și cu contribuția acestuia. Se spunea că ducele Poloniei trimisese o delegație fastuoasă, sub conducerea episcopului de Cracovia la papa Silvestru al II-lea, la Roma, cu rugămintea să li se acorde o coroană regală. Papa fusese cîștigat pentru înălțarea în rang a Piaștilor și pusese să se pregătească și o diademă corespunzătoare, cînd a avut o vedenie în vis, un înger care i-a anunțat episcopului roman venirea unei delegații ungare pentru a doua zi și l-ar fi sfătuit să țină coroana pregătită pentru acești soli, pentru stăpînitorul ungar Ștefan, mult mai demn de titlul de rege. Silvestru ar fi procedat potrivit acestei viziuni și ar fi dat diadema ungurilor, iar polonezii ar fi fost amînați pentru mai tîrziu, ei trebuind să se îngrijească mai întîi de creștinarea și civilizarea întregii lor țări și mai ales să înceteze agresiunile împotriva Ungariei.

Inventatorii legendei reprezentau, în mod vădit, punctul de vedere și interesele Ungariei, ale cărei raporturi cu Polonia în-

vecinată la începutul secolului al XI-lea, nu erau dintre cele mai bune. Și sosirea unei delegații ungare la papa Silvestru al II-lea este atestată. Ea a fost condusă de Așerik-Anastasiu, un confrate benedictin al lui Adalbert de Praga, care între timp devenise abatele unei mănăstiri ungare. Adalbert fusese în raporturi bune cu curtea ungară, el l-ar fi botezat pe prinţul arpadian, Vajk, devenit în 997 urmaşul principelui Gheza, cu numele de Ştefan şi ar fi mediat căsătoria acestuia cu o rudă a împăratului, Gisela, fiica ducelui bavarez Henric. De-abia prin această creştinare a maghiarilor a intrat în fază decisivă şi s-a produs transformarea lor într-o naţiune de tip occidental.

Delegaţia ungară i-a întîlnit pe împăratul Otto şi pe papa Silvestru, în primăvara anului 1001, la Ravenna şi din însărcinarea domnitorilor lor au supus Ungaria protecţiei romane. Rezultatul disensiunilor care au urmat era organizarea bisericii ungare sub conducerea arhiepiscopiei nou înfiinţate de la Gran şi ridicarea Ungariei la rangul de regat. Prima problemă, pur bisericească, papa a rezolvat-o cu ajutorul unui sinod, care se ţinea la Ravenna şi cu cel al împăratului. Însă coroana cu care a fost încoronat Arpadianul, în anul 1001, nu este identică cu diagrama regatului ungar, cu aşa-numita coroană a lui Ştefan ; este foarte discutabil, dacă aceasta a fost un dar al papei care trebuia, pe lîngă alte drepturi despre care se pretinde că le-ar fi conferit lui Ştefan, să dovedească — după cum s-a susţinut mai tîrziu — că regele Ungariei este vasal roman şi supus apostolic. Din izvoarele contemporane, cele mai apropiate de aceste evenimente, s-ar putea deduce că diadema a fost obţinută de la împărat.

Intemeierea arhiepiscopiilor din Gniezno şi Gran înseamnă independenţa definitivă a bisericii poloneze şi ungare. Împăratului Otto al III-lea i s-a reproşat în repetate rînduri că a renunţat la poziţii în răsărit, la posibilităţile şi perspectivele bisericii germane în nord, la cele ale episcopiei Magdeburgului şi în sud, la cele ale metropolei Salzburg şi episcopiei Passau şi că ar fi dăunat astfel propriei sale stăpîniri. Atitudinea apolitică a împăratului a fost explicată doar ca o stare de exaltare religioasă, ca veneraţie pentru Adalbert. Însă evenimentele politice din timpul şederii lui Otto al III-lea la Gniezno, ne arată totuşi în oarecare măsură, că împăratul a cunoscut realităţile şi s-a ghidat după ele. Printr-un mod nou de a concepe ideea imperială a încercat să menţină Polonia — care, de altfel, ieşise de mult din punct de vedere bisericesc cît şi politic, din dependenţa sa faţă de Germania şi biserica germană — într-o legătură mai strînsă cu imperiul. Asemănător era şi cazul Ungariei. Imperiul, aşa cum îl vedea Otto, avea pe deplin loc pentru state naţionale, cum erau

acele înființate de Piaști și Arpadieni. Astfel, atitudinea împăratului la Gniezno și față de Ungaria, apare nu ca o capitulare față de Boleslav și Ștefan, ci ca singurele măsuri posibile pe atunci, împotriva politicii acestora. Otto al III-lea nu apare ca nimicitorul operei lui Otto cel Mare, ci, așa cum se vedea, probabil, el însuși — ca cel care o desăvîrșește.

Și alte țări din Europa au ajuns atunci în sfera de interese, atît imperiale cît și bisericești-misionare, și au scos din nou la iveală valoarea Imperiului bizantin ca putere a ordinei creștine. Astfel se auzea din nou, în anul 1000, despre un schimb de delegații între Roma și Kiev, al cărui scop izvoarele istorice, sărace în informații, îl trec sub tăcere, dar care este privit chiar de ele în legătură cu schimbările intervenite în spațiul est-european. Soli romani au călătorit, probabil, prin Ungaria spre răsărit, lor li s-ar fi alăturat delegați maghiari și din Boemia, iar din Polonia s-a încercat probabil, din nou, cîștigarea popoarelor slave din răsărit pentru creștinismul roman. Un cleric saxon, Brun de Querfurt, care se călugărise la Roma, a fost avut în vedere pentru conducerea activității misionare în răsărit și distins mai tîrziu, din partea papei Silvestru al II-lea, cu titlul de arhiepiscop.

În același an, 1000, papa a încercat să folosească pentru Roma cucerirea *Dalmației* de către dogele venețian Pietro Orseolo și a trimis delegați peste Adriatica. Scrisori papale interesante au fost trimise atît dogelui cît și patriarhului Vitalis de Grado, care îi invitau la o reorganizare în tot spațiul venețian, în colaborare cu Roma. În același timp, s-a luat o hotărîre în vechiul conflict dintre patriarhul Ioan de Aquilea și rivalul său din Grado cu privire la biserica din Istria. În toate aceste măsuri, papa a procedat probabil cu asentimentul împăratului, care în anul următor a vizitat Veneția și pe dogele ei.

Întrucît Dalmația și Veneția făceau parte, din punct de vedere statal, din *Imperiul bizantin*, iar în Rusia începuse abia de curînd o activitate misionară a bisericii din Răsărit, acțiunile Romei și imperiului au atins și relațiile dintre cele două imperii. Însă dușmănia și rivalitatea ar fi dăunat doar țelurilor creștine ale acestor întreprinderi, indiferent dacă veneau din Apus sau din Răsărit. Împiedicarea acestui lucru era însuși conținutul politicii împăratului Otto al III-lea care, probabil, în anul 1000 trimisese, într-o nouă pețire, pe arhiepiscopul Arnulf de Milano în Imperiul oriental.

Dacă privim națiunile creștine, care la sfîrșitul secolului al X-lea erau adunate în jurul imperiului german, constatăm că numai *spațiul nordic* rămăsese în afara sferei de influență germană și în afara imperiului. Chiar dacă străduințele misionare ale arhiepiscopului de Hamburg-Bremen, cu toate greutățile, nu înce-

taseră, alături de ele acţiona cu mai multă tărie, bineînţeles, involuntar concurenţa bisericii engleze. Regele Eric al Suediei înclina spre creştinism şi nu împiedica activitatea misionarilor creştini, ceea ce va fi avut multe cauze externe. Între Suedia şi Rusia existau pe atunci contacte mai strînse, încît trecerea ruşilor la creştinism nu va fi rămas neobservată. Regele Suediei era căsătorit cu o soră a principelui polonez creştin, Boleslav, şi stăpînise mai demult şi Danemarca cîştigată în mare parte pentru biserica creştină, datorită activităţii misionare a Hamburgului. Cînd regele danez Sven, detronat şi izgonit de regele Eric, s-a întors după un exil mai lung în ţara sa, el a adus din Anglia predicatori creştini, care au restrîns puţin misionarismul german. La fel s-a prezentat situaţia în Norvegia, unde eroicul rege Olaf, din calcule politice, a introdus cu forţa creştinismul, pe care îl cunoscuse din raidurile vikingilor împotriva Angliei. Chiar şi în îndepărtata Islandă, în jurul anului 1000, a avut loc trecerea la creştinism, după exemplul Norvegiei, unde această religie a fost răspîndită de misionari irlandezi.

Astfel, trecerea la mileniul al II-lea este caracterizată prin cuprinderea şi a ultimelor ţări europene în marea familie a popoarelor creştine. Acest lucru se uită cînd se apreciază secolul al X-lea cu un oarecare dispreţ din cauza unor evenimente spectaculoase petrecute în teritorii de mult creştine şi mai ales la Roma. Acestea atrag mai mult privirea spectatorului, decît întîmplările de la hotarele creştinătăţii, a căror durabilitate şi ale căror urmări pe plan bisericesc şi cultural se fac observate abia într-o epocă mai tîrzie. Dacă într-o retrospectivă istorică se pot face relatări mai diferenţiate, unele schimbări importante au fost observate totuşi, fără îndoială, şi de către contemporani. De aceea s-a presupus pe drept că împăratul Otto al III-lea era conştient de cele ce se întîmplau în jurul imperiului. Trăsătura utopică, de care a fost des învinuită politica imperială, apare în cu totul altă lumină dacă o înţelegem ca un răspuns la provocările noilor realităţi, ca o confruntare cu ele. Iar modul cum s-a făcut aceasta, mai poate stîrni şi astăzi mirare şi justifică cognomenul de : minunea lumii, care a fost dat odinioară, din mai multe motive, tînărului împărat. Că Roma devenea tot mai mult obiectivul central al gîndurilor împăratului, nu era urmarea unui idealism utopic, ci o necesitate politică. Numai prin reînnoirea concepţiei despre Roma, imperiul putea să-şi menţină însemnătatea într-o lume schimbată şi mereu schimbătoare.

XII. Concepția despre Roma și reînnoirea imperiului

Nu sînteți voi romanii mei ?

Este semnificativ că Otto al III-lea după vizita sa, atît de importantă din punct de vedere politic, în capitala Poloniei, Gniezno, a plecat mai întîi la Aachen, adică din răsăritul slav — încorporat prin actul de la Gniezno într-un mod deosebit în imperiu — la metropola imperială din apusul imperiului. De ea era legată, atît pentru Otto cît și pentru contemporanii săi, pioasa *amintire a lui Carol cel Mare*, venerat ca reînnoitorul Imperiului roman de apus, care pentru tînărul împărat era marele său ideal a cărui operă vroia s-o desăvîrșească. Otto avusese mereu predilecție pentru orașul lui Carol cel Mare și a manifestat-o prin desele sale șederi la Aachen, iar dacă, în anul 997, papa Grigore al V-lea a acordat clerului din sediul imperial de la Aachen rangul de cardinal, desigur că aceasta corespundea intențiilor rudei sale imperiale, de a ridica prestigiul orașului și-și găsiseră expresia în frumoasele privilegii imperiale acordate catedralei din Aachen. De data aceasta Otto aducea din Polonia o relicvă a Sf. Adalbert. Depunerea ei solemnă semfinica, am putea spune, un raport pozitiv de activitate în fața marelui Carol.

Numai astfel putem înțelege deschiderea cavoului lui Carol, care s-a petrecut în timpul șederii împăratului aici și care a provocat o mare senzație, pe deplin justificată. Mormîntul a fost găsit în atriul catedralei, în fața portalului, sub tronul imperial care se afla acolo. În fața trupului neînsuflețit al lui Carol, care, după relatările contemporanilor, nu era deloc descompus, Otto și suita sa și-au spus rugăciunile, apoi împăratul a luat crucea de pe pieptul înaintașului său, ca pe o prețioasă relicvă. Pentru el aceasta era, probabil, un simbol și o garanție că propria lui domnie nu este altceva decît continuarea domniei lui Carol și că trebuie continuată în același sens, sub semnul crucii. Aspirațiile politice se împleteau cu manifestări creștine, urmînd tradiția marelui împărat, care domnise cu două secole înainte. Opera sa părea importantă și mare, atît pentru biserică cît și pentru imperiu, încît nu era îngăduit ca amintirea ei să fie lăsată să pălească, ci, mai degrabă, trebuiau extrase din ea noi și puternice imbolduri pentru faptele proprii. Desigur, împăratul Otto al III-lea a fost neîndreptățit, cînd ceremonia de la Aachen a fost asemănată cu cunoscuta

venerare a eroilor antici, cu cultul marilor demnitari și întemeietori de state din antichitate ca, de exemplu, Alexandru cel Mare, și cu deschiderea mormintelor de către cezarii romani despre care relatează istoria. În unele locuri, procedeul lui Otto la Aachen a fost apreciat ca necorespunzător pietății creștine și chiar criticat ca profanare de mormînt.

Dar și politica imperială și cea față de Roma au fost supuse criticii. În ultima ei etapă era prea evident contrastul față de vremurile anterioare și exista teama că, atît interesele regalității germane cît și cele ale bisericii germane să nu fie lezate ; noua linie a acestei politici și însemnătatea ei n-au fost înțelese.

Desigur că arhiepiscopul Giselher de Magdeburg nu era de acord cu atitudinea împăratului în răsărit. Dar, chiar înaintea călătoriei lui Otto al III-lea la Gniezno au existat discuții cu arhiepiscopul. A fost ridicată problema spinoasă a legitimității lui Giselher, cu alte cuvinte, dacă ridicarea lui la rangul de arhiepiscop al Magdeburgului fusese corectă. Fostului episcop de Merseburg i s-a reproșat, că și-ar fi părăsit episcopia numai din cauza ambițiilor sale și chiar că ar fi fost vinovat de desființarea acesteia, în ambele privințe procedînd necorespunzător unui cleric și împotriva reglementărilor dreptului bisericesc. Valabilitatea hotărîrilor conciliului din 981, pe baza cărora Giselher a fost mutat, iar episcopia Merseburg desființată, a fost pusă sub semnul întrebării. Încă din primăvara lui 997, sinodul din Pavia, prezidat de Grigore al V-lea, ceruse o anchetă în această privință și chemarea lui Giselher pentru justificare. În anul 999, la un conciliu roman s-a hotărît, în prezența împăratului, restaurarea episcopiei Merseburg și reîntoarcerea lui Giselher în vechea lui dioceză, în caz că arhiepiscopul n-ar putea să dovedească că alegerea lui ca mitropolit de Magdeburg a fost canonică. Aceasta era o amenințare gravă, pe care Giselher a putut s-o pareze numai prin încercarea de a amîna procesul prevăzut împotriva lui, scuzîndu-se prin trimiși la papa Silvestru al II-lea sub pretextul că ar fi bolnav. Asupra dedesubturilor dușmăniei față de Giselher putem face doar presupuneri, dar, desigur, se pot descoperi aici legături cu politica răsăriteană a împăratului Otto al III-lea.

Între împărat și cancelarul Germaniei, Willigis de Maiența, s-a produs pe atunci o îndepărtare. Renumita ceartă dintre acesta și fostul educator al lui Otto, episcopul Bernward din Hildesheim, a dus la izbucnirea deschisă a conflictului, dar nu e probabil că această ceartă să fi fost cauza lui. Disputa a fost dusă în legătură cu apartenența la dioceză a mănăstirii familiei ottone, Gandersheim, a cărei conducere de fapt o avea pe atunci ambițioasa soră a lui Otto, Sofia, în locul bătrînei starețe Gerberga,

din linia bavareză a Liudolfingilor. Cînd în anul 1000 Willigis a sfinţit, la rugămintea Sofiei, biserica nou construită din Gandersheim, episcopul Bernward s-a simţit lezat în privilegiile sale şi s-a adresat la Roma împăratului şi papei pentru ajutor şi i s-a făcut dreptate. Arhiepiscopul însă nu s-a sfiit să apere cu energie pretenţiile bisericii sale din Maienţa, chiar şi împotriva autorităţilor supreme.

Otto al III-lea plecase în vara anului 1000 de la Aachen spre Roma, unde, la mijlocul lunii august, îşi făcuse o intrare triumfală în oraşul etern. Pe atunci ar fi apărut şi s-ar fi cîntat versul de slavă citat mai sus (vezi pg. 195), despre domnia lui Otto al III-lea. Relatarea cu privire la şederea la Gniezno urmată de aprobarea papală a măsurilor luate de împărat pentru organizarea bisericii polone, discutarea altor probleme politice, mai ales a celor privind răsăritul — despre care vorbesc izvoarele istorice sau ne permit să facem presupuneri — n-au putut desigur să-i preocupe prea mult timp pe împărat şi papă. Italia şi însăşi Roma le puneau pe atunci probleme grele, care nu erau rezolvate prin aclamarea tînărului împărat.

Astfel, în Lombardia erau tulburări din cauza margrafului *Arduin de Ivrea.* Acesta era nepotul regelui italic Berengar al II-lea, destituit de Otto cel Mare, şi pusese stăpînire pe marca Ivrea, ţara de baştină a familiei sale, în timpul regenţei împărătesei Teofano. În jurul margrafului se strînsese opoziţia lombardă împotriva stăpînirii ottone, iar una dintre primele lor victime fusese episcopul Petru de Vercelli, un partizan credincios al lui Otto al III-lea. O ceată înarmată, sub conducerea lui Arduin, atacase în martie 997 reşedinţa episcopală, îl ucisese pe Petru şi incendiase catedrala. Abia doi ani mai tîrziu împăratul a putut să ia măsuri împotriva răufăcătorilor. Arduin fusese declarat duşman al imperiului pe baza plîngerii episcopatului lombard, din cauza fărădelegilor lui împotriva bisericii. În martie 999, la Roma trebuise să se supună împăratului şi papei. O parte din domeniile sale, ce i-au fost luate, fuseseră trecute atunci episcopiei Vercelli, ca danie de expropriere ; iar ca episcop nou, Otto înscăunase pe unul din cei mai învăţaţi capelani ai săi, elocventul Leo, bun cunoscător al ştiinţelor juridice. Totuşi restabilirea liniştei şi ordinii în Italia de nord nu reuşise întru totul, căci Arduin mai avea partizani. Se pare că nici între înalţii clerici n-ar fi avut numai duşmani. Pe cînd episcopul Warmund de Ivrea se plînsese amarnic de el, şi în vreme ce alţi episcopi nord-italieni s-au folosit de trecerea împăratului prin Lombardia spre Roma, ca să prezinte domnitorului noi plîngeri, episcopul Petru de Asti fusese chemat de papa Silvestru al II-lea, în repetate rînduri şi în cele din urmă, în toamna anului 1000, deci după sosirea lui Otto la Roma, ca

să se justifice în fața unui sinod roman. Se presupunea, probabil, pe bună dreptate, că episcopul de Asti fusese de partea margrafului, iar ordinul papal trebuia să servească susținerii efective a măsurilor imperiale luate la Pavia.

Dar nu numai în Italia de nord, ci și *la Roma* și în împrejurimile ei izbucniseră în acel timp *tulburări*. Un edict papal din iunie 1000 vorbește despre un atac al cetății Sant Angelo și evenimentul trebuie să fi căpătat amploare atît de mare, încît Silvestru al II-lea se mută în afara Romei, la Orte. Dar nici aici n-a fost primit amabil, ci, dimpotrivă, i s-au refuzat servicii care i se cuveneau, chiar s-au produs ciocniri armate între suita papală și oamenii contelui, cînd papa intervenise în jurisdicția comitatului, la îndemnul unei femei. Silvestru a trebuit să fugă și a trimis de îndată pe contele Grigore de Tusculum în întîmpinarea împăratului, cu un raport corespunzător și cu rugămintea de a grăbi *călătoria la Roma*.

Sosirea lui Otto al III-lea în orașul etern, în august 1000, și rămînerea lui la Roma, par să fi potolit situația într-atît, încît s-a putut chiar plănui pentru începutul noului an un mare sinod. În puținele date care ne-au fost transmise despre această adunare, care în sfîrșit a reușit să fie ținută, se subliniază însemnătatea ei — sîntem tentați să spunem — universală. Acest conciliu s-a ocupat în aceeași măsură de recenta evoluție a evenimentelor din răsărit, ca și de problemele franceze și spaniole, de situația din Italia și Roma. Faptul că sinodul era prezidat, pe lîngă papa Silvestru al II-lea și de către împărat, arată limpede că toate aceste probleme erau socotite ca fiind nu numai ale bisericii, ci și ale imperiului.

La adunare au participat și principi germani, în primul rînd ducele Henric al IV-lea al Bavariei, fiul lui Henric Certărețul, cea mai apropiată rudă bărbătească a împăratului pe care îl ajutase în ultima vreme cu vorba și fapta. Episcopul Bernward de Hildesheim a sosit în ajunul sărbătorii Epiphaniei și a fost primit solemn de papă și împărat în atriul palatului imperial din Roma. El trebuia să informeze în mod deosebit despre cearta lui cu arhiepiscopul Willigis de Maiența. Pe lîngă Henric și Bernward, la Roma și în anturajul împăratului se mai afla pe atunci — poate — și cea mai distinsă personalitate a lumii monastice din acea vreme, abatele Romuald de Pereum, originar dintr-o familie nobilă din Ravenna, de numele căruia se leagă reînnoirea monahismului și redescoperirea idealului eremit al vechilor călugări. Fiul de patrician, devenit mai tîrziu cunoscut ca întemeietorul ordinului Camaldolenzilor, se retrăsese în locul cel mai neospitalier din împrejurimea orașului său natal și strînsese în jurul său

tovarăși însuflețiți de aceleași convingeri, cărora viața din numeroasele mănăstiri bogate nu li se părea destul de ascetică. Romuald îi făcuse împăratului Otto o impresie atît de puternică, încît acesta l-a invitat mai tîrziu în sihăstrie.

Toate trei personalitățile pomenite mai sus — ducele, episcopul și abatele — s-au evidențiat în sfatul împăratului, alături de papa Silvestru al II-lea.

Evenimentul cel mai marcant de la începutul anului 1001 a fost decizia împăratului Otto al III-lea de a satisface cerințele teritoriale ale bisericii romane și de a restitui papalității unele regiuni din Italia mijlocie, aflate de mult în litigiu. Aflăm despre aceasta din proiectul unui document remarcabil, din care reiese clar felul de a gîndi al domnitorului. Toate cerințele exagerate ale papilor din timpurile trecute și lăcomia lor după cît mai bogate teritorii și putere lumească sînt respinse cu tărie, transferul de domenii ordonat acum, fiind prezentat ca o danie cu totul voluntară a împăratului pentru principele apostolilor, Petru, pentru care n-a existat nici un fel de obligație și care a fost determinată doar de respectul și dragostea împăratului pentru actualul episcop roman, Silvestru al II-lea, fostul său învățător. Otto al III-lea nu s-a sfiit de fel să critice aspru papalitatea din perioada din urmă. El nu o scutește de reproșul că s-a îngrijit puțin de domeniile primite prin dărnicie imperială ci, dimpotrivă, le-a irosit încercînd după aceea să le recîștige prin documente falsificate. În mod vădit, el se referă la renumita donație a lui Constantin. Aceasta jucase un anumit rol în tratativele dintre curtea imperială și curie, pe timpul lui Otto cel Mare și la ea se referise, probabil mai tîrziu, Grigore al V-lea, cînd la înscăunare îi ceruse lui Otto al III-lea restaurarea statului papal. Afirmația din pretinsul document al lui Constantin cel Mare că împăratul ar fi cedat Roma în întregime papalității și și-a mutat reședința în Bizanț, nu corespundea, bineînțeles, *planurilor lui Otto al III-lea cu privire la Roma* și ideilor sale despre restaurarea vechiului Imperiu roman. Documentul de donație al lui Otto începe cu mărturisirea credinței în Roma, nu numai ca mamă a bisericii ci și drept cap al lumii. Iar pentru el însuși, Otto alesese titlul straniu : *slujitor al apostolilor.*

Este a doua oară cînd în documentele lui Otto al III-lea apare o autointitulare atît de semnificativă, care ca și prima dată avusese caracterul unei confesiuni. În timpul călătoriei sale la Gniezno, împăratul se numise : *slujitorul lui Isus Cristos.* Ca împuternicit al stăpînului suprem și al apostolilor săi, el vroia să-și exercite funcția imperială față de popoarele convertite de curînd la creștinism, ca și față de Roma. Alegerea unor astfel de titluri înalte nu izvora din modestie umilă ci din mari pretenții imperiale.

La baza lor se afla o nouă concepție despre imperiu care, ca imperiu creștin, nu putea fi limitat în cadrul creștinătății de nici o graniță și trebuia să servească în egală măsură scopurilor religioase, fundamentul său fiind de natură religioasă. După cum se vede, Otto nu vroia să fie numai un nou Constantin, drept care a fost aclamat odinioară Otto cel Mare, ci și cel care reînnoia și desăvîrșirea *Imperium christianum* al lui Carol cel Mare, imaginat în mod ideal. Astfel ideea reînnoirii se născuse dintr-un anumit neajuns al operei politice a lui Otto cel Mare.

În noua concepție despre stăpînirea imperială, Roma avea un rol deosebit. Dezvoltarea istorică greșită, care înlăturase puterea imperială din Roma, lăsîndu-i doar titlul roman, trebuia înlăturată. Nu era cazul să fie urmat Constantin cel Mare, care lăsase Roma bisericii, dar nici să se rămînă la Carol și Otto cel Mare. Pentru împăratul care se știa urmaș al princepelui apostolilor și în același timp se simțea cu adevărat imperator, Roma nu era numai capitala bisericii, ci și a imperiului — și, evident, dacă orașul de pe Tibru nu mai reprezenta acest lucru, era necesar să-și redobîndească rangul.

Asemenea aspirații se pot constata la Otto al III-lea încă de pe vremea victoriei împotriva revoltei din Roma a senatorului Crescențiu. În orice caz, cancelaria ottonă folosea, din aprilie 998, o bulă imperială metalică, care trebuia să înlocuiască sigiliul de ceară, imprimat pînă atunci pe documentele imperiale. Acest lucru se făcuse atît după exemplul papilor de la Roma cît și după acela al împăraților bizantini, cărora le era — în mod simbolic — astfel contestată pretenția de a fi singurii urmași de drept ai fostului Imperiu roman. Pe bulă apar cuvintele programatice, *Reînnoirea Imperiului roman,* pe care Otto al III-lea le alesese ca deviză pentru domnia sa imperială. Dacă formula era împrumutată epocii lui Carol cel Mare, exprimînd venerație față de acesta, tînărul împărat își depășise însă modelul. El voia să transforme titlul său imperial într-o realitate și să nu ia doar numele după Roma, ci să fie efectiv împărat la Roma și să devină un domnitor al universului de un fel cu totul nou.

Otto al III-lea își construise la Roma un palat nou, care trebuia să le înlocuiască pe cele vechi (construcția carolingiană de lîngă catedrala Sf. Petru și reședința folosită de el însuși pe Aventin). El alesese în acest scop, într-un mod foarte caracteristic, locul palatelor imperiale de pe Palatin, consacrat prin tradiție antică. Din ruine trebuia să se înalțe ceva nou, Roma trebuia să devină iar oraș imperial, în sensul cel mai exact al cuvîntului, reședința unui veritabil împărat roman.

În jurul lui Otto al III-lea se aduna o curte imperială cu o nouă caracteristică, ai cărei membri purtau în parte vechi titluri

romane or bizantine. Astfel, cancelarul imperial purta titlul de logothet. Acesta era Heribert, numit mai tîrziu arhiepiscop de Colonia, la intrarea căruia în funcţie se folosise, probabil nu întîmplător, pretinsa cîrjă a apostolului Petru. Episcopul Leo de Vercelli ocupa demnitatea de arhidiacon al palatului imperial. Prefectul oraşului Roma, Ioan, purta şi titlul de conte palatin roman. Contelui de Sabina, Girard, i se încredinţase, ca maestru al miliţiilor imperiale, comandamentul militar al Romei. Pe cel mai puternic stăpînitor din Campagna romană, contele Grigore de Tusculum, împăratul l-a numit prefect al flotei şi comandant al portului Romei, încredinţîndu-i astfel aprovizionarea oraşului. Fiul lui Grigore, Alberic, deveni comandantul gărzii palatului roman, ocupînd astfel cel mai important post de încredere pe care Otto al III-lea îl putea acorda la Roma.

Dar chiar şi membrii familiei conţilor de Tusculum, promovaţi în acea vreme prin favorurile împăratului, îl vor dezamăgi curînd. Faptele însăşi îi dovedeau că interesele nobilimii din Roma erau cu totul altele decît cele ale cîrmuitorului imperiului. Privirii retrospective a istoricului îi apar însă limpede cît de mărunte au fost posibilităţile împăratului de a orîndui într-un mod nou situaţia Romei. O avansare acordată de împărat era socotită, evident, numai ca un mijloc pentru atingerea unor scopuri egoiste şi nu stîrnea ataşamente durabile şi credinţă neclintită, nu reprezenta, în nici un caz, un antidot împotriva infidelităţii.

Puţin timp după sinodul roman de la începutul anului 1001, împăratul Otto al III-lea se văzu silit să întreprindă o acţiune militară în împrejurimile Romei. *Tivoli*, care de-a lungul istoriei fusese adeseori rivalul Romei şi numai în timpul domniei senatorului Crescenţiu la Roma îl susţinuse, probabil pe acesta, se revoltase acum împotriva propriei căpetenii, ducele Mazolin — impus de împărat — şi împotriva regimului său aspru. Mazolin a fost ucis, iar autoritatea imperială, care ar fi putut fi chemată împotriva asupritorului, era ameninţată. Desigur, Otto nu putea să accepte această situaţie, care punea în primejdie propria sa domnie la Roma. Ceea ce la început părea o mică expediţie de pedepsire, devenise în curînd semnalul de declanşare a unei largi revolte. Oraşul Tivoli opunea o rezistenţă îndîrjită şi a trebuit să fie asediat. Împăratul, foarte mîniat, se şi hotărîse să nimicească localitatea după cucerirea ei, cînd rugăminţile comune ale papei Silvestru al II-lea, episcopului Bernward de Hildesheim şi abatelui Romuald au îngăduit începerea unor tratative de pace. Toţi trei s-au dus în oraşul răsculat. După predica abatelui şi după cele arătate de papă şi episcop, cetăţenii asediaţi le-au dat ascultare. Aceştia au acceptat să trimită pe cei mai nobili dintre ei ca soli, înveşmîntaţi în haine de penitent, să-l roage pe împărat

să-i ierte, ceea ce, la intervenţia mijlocitorilor, au şi obţinut. Acestea s-au întîmplat la 20 ianuarie 1001.

Locuitorii Romei fireşte nu s-au bucurat deloc de pacea repede încheiată şi de tratamentul îngăduitor aplicat oraşului Tivoli. Cu mare plăcere ar fi vrut să-l vadă nimicit. La acestea s-au mai adăugat şi alte motive care au făcut ca la Roma să izbucnească o revoltă. La sfîrşitul lui ianuarie 1001 oraşul s-a răzvrătit împotriva împăratului, prin închiderea porţilor, locuitorii Romei au reuşit să-l izoleze pe împărat de oastea sa, care se afla în afara Romei şi se pregătea să cucerească palatul imperial de pe Palatin. Otto a fost asediat acolo trei zile, apoi a reuşit să iasă din încercuire cu mica sa suită şi să se unească cu trupe imperiale care, în alte părţi ale oraşului, se apărau de atacurile răzvrătiţilor. Împăratul personal a comandat acţiunea de ieşire din palat, iar episcopul Bernward a purtat sfînta lance imperială. Ei vroiau să aştepte într-un turn întărit, sosirea armatei, comandate de ducele Henric de Bavaria, care a reuşit însă abia pe la mijlocul lunii februarie să pătrundă în Roma şi să-l elibereze pe împărat. Acesta a fost îndurerat, probabil, în mod deosebit de faptul că între conducătorii revoltei din Roma se afla şi contele Grigore de Tusculum, a cărui familie fusese favorizată de Otto al III-lea şi pe colaborarea căruia sperase să-şi poată întemeia stăpînirea asupra Romei. Dar însăşi răscoala locuitorilor Romei împotriva sa trebui să-l fi lovit în mod dureros pe împărat.

O mărturie în acest sens este, în primul rînd, cuvîntarea pe care Otto al III-lea, din locul lui de refugiu, a adresat-o cetăţenilor Romei, înainte de a părăsi oraşul. Aceasta este plină de adîncă mîhnire, de implorări, dezvăluind întreaga tragedie a trudei sale zadarnice, de a cîştiga Roma. Împăratul arăta locuitorilor Romei cum îşi părăsise pentru ei patria şi neamurile, cum îi considerase pe saxoni şi pe germani mai puţin importanţi, pentru a reda numelui Romei în faţa întregii lumi vechea măreţie şi să o facă cunoscută în toate părţile lumii. Împăratul s-ar fi ostenit să se poarte ca un adevărat părinte faţă de cetăţenii Romei şi tot cuvinte părinteşti vroia să le adreseze şi de această dată lor, romanilor săi.

Dar, ei nu vroiau să fie ai împăratului, cu toate că vorbele acestuia n-au rămas fără efect asupra unei părţi a răzvrătiţilor şi unii au depus armele. Totuşi, oraşul rămăsese atît de agitat, încît împăratul a preferat să-l părăsească şi să se pună sub protecţia trupelor sale ; papa Silvestru a plecat cu el. Otto al III-lea, care dorise să fie un împărat al romanilor, n-a mai putut să intre niciodată în Roma. Aproape un an mai tîrziu, în toiul pregătirilor de război pentru redobîndirea oraşului imperial, el a

murit, la 24 ianuarie 1002 la Paterno, la nord de Roma, de malarie, periculoasa boală italică.

În vreme ce credinciosul cancelar, Heribert, îl transporta pe împărat decedat în orașul imperial, Aachen, și-l înmormînta acolo, în catedrala lui Carol cel Mare, în imperiul nu domnea decît neliniște și dezbinare. În Germania izbucni o *luptă* aprigă *pentru succesiune*. Ultimul Liudolfingian, ducele Bavariei, Henric, numai cu greu s-a putut impune împotriva altor pretendenți la tron, după ce-l silise pe Heribert să-i predea însemnele imperiale. În Italia, cortegiul funerar al lui Otto al III-lea, în drumul său spre nord, a trebuit să dea unele lupte cu partizani ai margrafului Arduin de Ivrea, pus în afara legii ; acesta a fost ales și încoronat, în februarie 1002, la Pavia, ca rege italic, chiar pe vremea cînd la Bari sosise mireasa lui Otto al III-lea, adusă din Bizanț de arhiepiscopul Arnulf de Milano. La Roma însă, Ioan Crescențiu — fiul senatorului Crescențiu, executat cu patru ani înainte — preluase domnia ca *patricius romanorum*, iar papa Silvestru al II-lea, pentru restul pontificatului său, era nevoit să se împace cu el și cu noua situație din orașul său de reședință. În perioada aceasta care a durat ceva mai mult de un an, în jurul episcopului a domnit o liniște ciudată care, ca papa Silvestru I odinioară, vroise să dăruiască Romei, alături de un mare împărat, un nou început.

La baza acestor proiecte ale împăratului din Saxonia și ale papei, originar din sudul Franței, stătea o *imagine a Romei* care nega despărțirea ideii Romei imperiale de cea a Romei bisericești, adică o reunire a imperiului roman și a bisericii romane, devenită realitate istorică cu secole înainte. Prăpastia între cele două mărimi cu pretenții de universalitate părea ușor de învins, cînd împăratul și papa se considerau slujitori ai lui Dumnezeu și ai apostolilor. Din orașul apostolilor, cei doi trebuiau să-și exercite misiunea lor universală, deci să-și aibă reședința legitimă într-o Romă sfințită ca oraș etern prin existența singurei domnii adevărat universale, domnia lui Cristos, care depășea întreaga tradiție imperială antică. Împotriva situației istorice de pînă atunci, un imperiu și o Romă care aparțineau lui Cristos trebuiau să devină o adevărată realitate.

Împăratul Otto al III-lea și papa Silvestru al II-lea erau străini la Roma și, după cum se pare, le-au rămas străini și cetățenii Romei, care-și vedeau orașul cu alți ochi și nu puteau descoperi în el, ceea ce căutaseră ei și li se păruse că văzuseră chiar în ruine. Din această cauză, deoarece imaginea Romei era diferită și aprecierea domniei imperiale la Roma era alta, concepția despre imperiu și Roma a lui Otto al III-lea a fost menită să eșueze. Po-

sibilitatea unei organizări politice ideale a Occidentului murise încă înainte de a se fi născut în întregime.

Şi în alte părţi, departe de Roma şi de anturajul împăratului şi al papei, existau cu totul alte idei despre imperiu şi Roma. La nord de Alpi, în Germania se găseau destui critici ai politicii nerealiste, de neînţeles, a împăratului cu privire la imperiu şi Roma. În Franţa la Reims, pretinsul oraş-soră al Romei, Roma decăzută cu biserica ei, era privită mai degrabă ca lăcaşul lui Anticrist, decît ca oraşul lui Dumnezeu. Într-un loc oamenii erau împotriva pretenţiilor universale ale imperiului, iar în altul se aştepta, poate, ca sfîrşitul mileniului să fie şi sfîrşitul lumii şi să se înfăptuiască un imperiu din altă lume. Din Burgundia parveneau ştiri despre o mişcare escatologico-apocaliptică ; în Champagne un ţăran, pe nume Leutard, care se prezentase drept profet, a fost demascat ca eretic. Abatele Abbo de Fleury a găsit că e necesar să-i solicite regelui francez Robert, numit mai tîrziu cel Pios, combaterea ereziilor ; abatele contrazicea cu fermitate prevestirile despre sfîrşitul lumii.

Dreptatea a fost de partea lui, chiar dacă nu a înţeles întru totul ce vroiau să spună acei predicatori şi profeţi. Viaţa a mers mai departe şi în momentul morţii lui Otto al III-lea şi Silvestru al II-lea, se sfîrşise numai secolul al X-lea şi începuse al XI-lea.

Istoria se îndrepta iar, după înaltele zboruri ale noilor planuri, spre tărîmul realităţii istorice, deschizîndu-ne ochii pentru a putea aprecia realizări, care — probabil — în alte împrejurări ar fi fost împinse în umbră ; şi aceasta nu pentru că secolul al X-lea ar fi fost un secol întunecat, ci pentru că observatorul epocilor trecute poposeşte admirativ mai degrabă acolo unde năzuinţele spre idealuri mai înalte par să împrăştie mai multă lumină. Realitatea politică a Occidentului, a cărei bază şi formă au fost puse în secolul al X-lea şi care ar fi trebuit să aibă o lungă durată, n-a reprezentat totuşi o unitate imperialo-creştină a Europei, ci aceea a mai multor puteri, state diferite, alături de care continua să existe şi cele mai mari puteri, cea imperială şi cea a papalităţii, a imperiului şi a Romei.

Postfață

La capătul lecturii acestei cărți, cititorul avid de cunoștințe istoriografice, chiar dacă pregătirea sa nu este de specialitate, își va fi format cu certitudine o imagine fidelă asupra veacului al X-lea european și asupra acelor evenimente și mentalități care i-au îndemnat pe istoricii de mai tîrziu să considere acest secol ca fiind obscur, adică întunecat.

Asupra fiecărui veac istoric stăruie lumini și umbre în facultatea de percepere a observatorilor contemporani și posteriori. Sentința lor în alb-negru este desigur subiectivă și se situează în afara unei judecăți științifice a ceea ce înseamnă istoria. Dar această sentință a existat și va exista întotdeauna, cu ea avînd să-și consacre și să-și consume multă energie și mult spirit de discernămînt cel care și-a ales meseria de interpret al surselor istorice. Afirmația se verifică din plin la autorul Harald Zimmermann și la cartea sa intitulată sugestiv *Veacul întunecat*. Însăși alegerea acestui titlu trădează intenția programatică și metodologică a autorului în sensul unei angajări polemice cu o sentință provocatoare aruncată asupra acestui veac de unul din cei mai iluștri istorici eclesiastici ai Contrareformei. Autoritatea științifică și politico-confesională de necontestat a lui Cezar Baronius, din secolul al XVII-lea, s-a transmis și asupra judecății sale privitoare la secolul al X-lea, ca să fie luată în discuție critică de către posteritate, îndeosebi de către cea catolică. Au existat desigur și excepții, voci izolate care s-au pronunțat pentru o apreciere mai „luminoasă" a acestui veac chipurile întunecat. Harald Zimmermann se înscrie pe linia acestor excepții, căutînd așadar să demoleze un mit, o prejudecată istoriografică seculară, fără ca să cadă în cealaltă extremă, diametral opusă sentinței aspre a lui Cezar Baronius și emulilor săi. Căci, multă substanță evenimențială și spirituală istorică din secolul al X-lea este — și rămîne — obscură, întunecată, dar nu atît de consistentă și densă ca să justifice o condamnare în bloc a istoriei unui veac închegat. Îndemnul lăuntric al autorului se simte pe fiecare pagină ca fiind unul de cea mai înaltă probitate și profesionalitate științifică, anume să facă lumină acolo unde există, fie și chiar mai slabă

posibilitate, dar să se și resemneze acolo unde orice efort științific este zădărnicit de însăși istoria. Rezultatul acestei introspecții istoriografice este cartea de față.

Metoda de investigație condiționează pe cea de concepție. Sursele primare, contemporane formează punctul de pornire, detaliul semnificativ dobîndește adesea valori generalizatoare, caracterizante. Sinteza se alcătuiește pe această osatură și de aceea ea îl legitimează pe autor ca istoric de vocație și cu har științific de netăgăduit. Exactitatea faptelor, interpretarea lor științifică, prezentarea rezultatelor de investigație istoriografică fac din lectura acestei cărți o plăcere deopotrivă științifică și estetică, ea adresîndu-se cu ecou pozitiv și cu împlinirea speranțelor oricărui cititor, fie de meserie, fie de amator al istoriei ; primul poate să fie sigur de exactitatea faptelor expuse și de interpretarea lor științifică, al doilea nu va afla cu certitudine în nici o clipă o lectură aridă, plictisitoare. *Veacul întunecat* este realmente o lucrare științifică solidă și riguroasă, dar și un roman istoric, în care absența continuității epice, de neconceput într-o creație beletristică, artistică, este compensată printr-o închegare concepțională unitară, condiționată de ceea ce este și mai ales de ceea ce nu este obscur în desfășurarea istorică din secolul al X-lea.

Savantului autentic îi este străină automulțumirea ; el este necontenit conștient că orice creație este limitată, imperfectă, că ea ar fi putut să fie și mai bună. Din această convingere lăuntrică a izvorît și acordul spontan al autorului cu o propunere din partea Editurii Științifice și Enciclopedice de a proiecta și cîteva lumini asupra „obscurității" veacului al X-lea românesc în limitele economiei generale a monografiei secolului al X-lea european. Sarcină deloc ușoară ! Prevederi editoriale contractuale riguroase limitează din capul locului orice inițiative ale autorului în schimbarea textului unei lucrări ce apare „numai" în traducere la o altă editură. Pe de altă parte, oricare autor cunoaște dificultățile și riscurile unor autointerpolări în propria-i lucrare ; de obicei recunoaște necesitatea lor, dar evită transpunerea în fapt. În chip paradoxal există o mai mare predispoziție spre rescrierea lucrării decît spre o comodă și fugară peticire, în fond un transplant pe un organism închegat, care de regulă îl respinge. În cazul de față se adaugă o dificultate în plus, condiționată de penuria știrilor divulgate de sursele istorice familiare medievistului Harald Zimmermann și de pregătirea sa de specialist al evului mediu apusean. Aceste rezerve obiective nu l-au împiedicat — din fericire — pe autor să dea curs propunerii amintite mai sus.

Cititorul versiunii române a *Veacului întunecat* va afla așadar unele lucruri în plus față de cel al versiunii originare, germane, de acum zece ani.

Concepută şi prezentată ca o sinteză a veacului al X-lea european, a ceea ce a însemnat acest secol în spaţiul geografic şi politico-istoric pornind de la Rusia kieveană pînă la coasta atlantică, din Scandinavia pînă în bazinul mediteranean, incluzîndu-se şi implicaţiile europene ale unor factori politici cu centrul lor de greutate şi gravitaţiune ce se situează în afara configuraţiei politico-geografice europene a acestui secol, lucrarea de faţă nu putea să atingă decît tangenţial şi spaţiul românesc. Intenţia autorului nici nu a fost, de altfel, să prezinte monografic clar-obscurul unei anume zone geografice limitate din acest veac, ci dimpotrivă ce a însemnat această perioadă istorică pentru Europa istorică. Pentru aflarea în detaliu a veacului al X-lea kievean, bizantin, sud-slav, maghiar, german, franc, normand, anglo-saxon, romano-italian etc. se vor consulta deci alte lucrări sau, cum ar fi bunăoară cazul spaţiului carpato-danubian, vor trebui să se alcătuiască lucrări monografice speciale.

Ce înseamnă aşadar acest veac pentru spaţiul românesc ? Se verifică oare aci mult hulita obscuritate ce învăluie apusul european în mintea unui Baronius şi în cea a succesorilor săi catolici ? Departe de noi pretenţia de a realiza aici deja amintita prezentare necesară asupra veacului al X-lea românesc. Intenţia noastră urmăreşte doar o modestă completare sintetică a studiului de specialitate a profesorului Harald Zimmermann, prilejuită tocmai de traducerea sa în limba română.

Aşadar un veac românesc obscur, întunecat de umbrele celui european ? Întrebarea este de circumstanţă, deci ştiinţificeşte mai mult decît îndoielnică, ocazionată de acest loc unde se ridică, şi condiţionată de însăşi lucrarea postfaţată. Numai, şi numai de aceea vom folosi şi noi în continuare expresiile de „obscur“ şi „întunecat“ ; inutilă este asigurarea cititorului că aceste expresii sînt termeni pur tehnici, că în nici o clipă sau împrejurare nu le atribuim vreun sens peiorativ.

Dacă în chip metaforic orice naştere este o ieşire la lumină dintr-o gestaţie în întuneric, apoi şi secolul al X-lea înseamnă pentru români învingerea perioadei seculare a etnogenezei şi ieşirea lor la lumina surselor istorice care-i menţionează prima oară ca un popor medieval nou, înscriindu-l ca atare cu un nume propriu în tabela noilor popoare medievale. Asupra implicaţiilor istorice ale acestui fapt ca şi asupra semnificaţiilor etniconului noului popor pentru evoluţia ideii de romanitate românească am stăruit în altă parte ; păstrîndu-ne aceeaşi opinie nu se cade s-o repetăm aici.

Dar nu numai înregistrarea în premieră a poporului român cu un termen cît se poate de pertinent şi grăitor pentru conşti-

inţa romanităţii încă de la prima menţionare a românilor la mijlocul celei de-a doua jumătăţi a veacului al X-lea se alcătuieşte ca o trecere din tăcerea întunecată în lumina izvoarelor, deci în cea a istoriei scrise în secolul acesta. Cel puţin încă un fapt dobîndeşte aceeaşi valoare şi dimensiune istorică. Este vorba de înmulţirea ştirilor istorice despre spaţiul carpato-dunărean şi despre locuitorii săi primari din acelaşi veac.

Vorbind de „saeculum obscurum", Cezar Baronius a avut înaintea sa îndeosebi raporturile încordate între Roma papală şi Imperiul roman (adică german) de la nord de Alpi, şi stările decăzute dinăuntrul Romei veacului al X-lea. Obscuritatea aceasta este agravată însă şi de faptul că sursele istorice contemporane sînt uneori prea laconice pentru a completa cu detalii excitante judecata şi prejudecata odată formată asupra tenebrelor factologice şi psihologice ce-şi întind aripile nefaste asupra istoriei acestui veac. Penuria surselor cojustifică aşadar obscuritatea istorică!

Acceptînd formal şi condiţionat această viziune, obscuritatea veacului al X-lea se verifică şi pentru spaţiul românesc — dar mai ales pentru secolele premergătoare, ceea ce a şi îndemnat de altfel pe unii istorici mai vechi sau mai noi să vorbească nu numai de un secol întunecat ci de un mileniu obscur din istoria românească.

Din capul locului se impune o precizare de metodă, se înţelege în cercetarea ştiinţifică, obiectivă a istoriei. Neînregistrarea unui fapt istoric, a unei realităţi istorice nu exclude aprioric existenţa acestora, aşa cum nici înregistrarea lor devine automat o certificare a existenţei lor reale. Neluînd în seamă această posibilitate fundamentală a exegezei izvorului istoric, s-a ajuns la „constatarea" mileniului obscur românesc cu toate concluziile sale. Punctul de pornire fiind aşadar profund neştiinţific, concluziile sale nu puteau să nu fie altfel, iar speculaţiile din jurul acestora nu mai au nimic comun cu ştiinţa istorică.

Cercetările mai recente au infirmat de altfel premisa de la care s-a pornit în stabilirea pretinsului mileniu obscur românesc, ceea ce însă, din păcate — şi aici se vădeşte reala intenţie a întregului eşafodaj pseudoştiinţific — nu a putut să clatine peste tot şi la toţi pretinşii istorici, adesea amatori şi de circumstanţă, construcţia şi concluziile din jurul acestuia. Astăzi istoricii dispun de mult mai numeroase surse istorice despre spaţiul românesc şi locuitorii săi din amintita perioadă decît atunci cînd s-a vorbit prima oară de acesta ca fiind un mileniu obscur.

Afirmaţia nu are în vedere atît izvoarele scrise, cu toate că nici acestea nu lipsesc cu desăvîrşire, ci mai cu seamă pe cele arheologice. Dacă izvoarele scrise, cunoscute de altfel de mai multă vreme, avîndu-se în vedere faptul că speranţele descoperirii unor

izvoare istorice scrise în primul mileniu al erei noastre sînt infime, reclamă o mai obiectivă interpretare nu atît în conținutul lor concret, factologic, cît mai ales în ceea ce privește valoarea unor termeni ca „Dacia“ și „daci“, cele arheologice reclamă cu stăruință o punere în circuitul istoriografic contemporan internațional. Valoarea lor istorică constă în atestarea existenței unei populații romanice postimperiale în fosta Dacie traiană. Această valoare deopotrivă științifică și politică este prea mare ca să fie păstrată și păzită cu o strășnicie greșit investită de către arheologii români. Ei sînt cei chemați să sistematizeze nenumăratele descoperiri fundamentale, să depășească odată faza, oarecum comodă, a descriptivelor rapoarte arheologice și să se înscrie în sfîrșit cu rezultate competitive și convingătoare în circuitul istoriografic contemporan și internațional.

Descoperiri arheologice scot la lumină viața cotidiană a unei neașteptat de dense populații pe teritoriul carpato-danubian. Materialul arheologic permite în multe locuri sesizarea simbiozei etnice între populația autohtonă daco-romană, într-un continuu proces de romanizare provincială, și valurile succesive de neamuri mai mult sau mai puțin statornice pe meleagurile cuprinse între Dunăre și Carpați. Urmează ca arheologii și medieviștii români să separe, acolo unde se poate, cu obiectivitate și fără suprasolicitări izvorîte dintr-un patriotism local exagerat, adică științificește, materialul arheologic romanic de cel influențat de etniile migratoare și de cel de certă, evidentă și autentică proveniență a acestora din urmă. Realizîndu-se și acest deziderat ieșirea din întunericul istoric la lumina istoriei a etnogenezei românești în veacul al X-lea va afla cu siguranță predispoziția spre convingere la istoricii contemporani ; axioma etnogenezei românilor la nord de Dunăre poate fi, și este, depășită cu ajutorul arheologiei, chemată așadar să demonstreze științificește o teorie care la unii istorici mai persistă să rămînă o axiomă și ca atare supusă îndoielii.

Sursele istorice scrise, la rîndul lor, permit și ele continuarea jocului terminologic întuneric-lumină cu aplicativitatea în spațiul carpato-danubian. Dacă pînă în secolul al X-lea izvoarele scrise cu referiri la acest spațiu nu știu să relateze altceva decît că aici a fost — sau mai este — „Dacia“ locuită de „daci“, continuînd așadar tradiția antică sau postantică și confirmînd parcă descoperirile arheologice ce denotă o curgere a vieții cotidiene postromane fără convulsiuni și schimbări spectaculoase, fundamentale, societatea aceasta odată intrată în secolul al X-lea, „întunecat“ în concepția lui Cezar Baronius, intră în lumina izvoarelor scrise, este așadar scoasă din obscuritatea la care o condamnaseră producția istoriografică antică tîrzie și medieval-timpurie.

Aceste izvoare scrise, îndeobște cunoscute de mult istoriografiei moderne, scot în evidență îndeosebi realitatea istorică limitrofă spațiului românesc din secolul al X-lea, dar nu una dinafara acestuia ci cea dinăuntrul său, cum ar fi linia Dunării de-a lungul căreia un Ioan Tsimiskes își desfășoară campania, dar de-a lungul căreia se și aflau zeci de cetăți fortificate menționate în analele rusești. Frontiera răsăriteană a românismului istoric din acest veac va afla cu certitudine noi contururi prin depistarea izvoarelor nordice, vikinge sau varege, avîndu-se în vedere rolul acestor războinici din miezul nopții europene în istoria Rusiei kievene și a Bizanțului. Cel mai amănunțit, în raport cu aceste știri oarecum laconice, ni se relevă extremitatea nord-vestică și apuseană a existenței istorice românești din acest veac datorită confruntării ei cu agresivitatea neamului arpadian, care a „întunecat" destul de serios și Europa centrală și apuseană din această epocă, și a reținerii acestei confruntări de către autorul anonim al uneia din primele producții cronicărești maghiare păstrate pînă în zilele noastre.

Cetățile dunărene din analele rusești și ducatele „blache", adică românești la cealaltă extremitate a spațiului carpato-danubian sînt în măsură să arunce o lumină puternică asupra „obscurității" veacului al X-lea românesc, impunînd cu stăruință concluzia logică după care luminarea treptată a pretinsului mileniu întunecat trebuie să fi început mult mai devreme, scurtînd așadar istoricește în chip considerabil acest mileniu și atributul său.

Veacul al X-lea luminează așadar aproape fără vreun scurtcircuit însemnat întreaga circumferință a întinderii vieții românești. În „beznă" ar rămîne oarecum doar colțul sud-vestic, pentru care însă o sursă bavareză, *Analele france* și descoperirea tezaurului de la Sînnicolaul Mare ar putea aduce și ele suficiente informații iluminatoare. Tezaurul amintit nu are nimic comun cu vreo creație românească, dar ascunderea lui în plin veac X trădează evenimente dramatice de aici în care nu se poate să nu fi fost implicată și societatea românească.

Arheologia românească este așadar chemată să scoată la lumină și realitățile istorice din interiorul acestui spațiu circumscris de amintitele surse scrise.

Fie-ne îngăduită exprimarea unei speranțe. Istoria în general, și în special cea românească nu se scrie astăzi pe veacuri. Dar nu este mai puțin adevărat că anumite veacuri dobîndesc pentru anumite țări și popoare istorice o însemnătate epocală care reclamă prezentări monografice (cum ar fi de exemplu în istoria românească veacul-epocă a constituirilor statelor feudale sau cea a unificării statale moderne).

Traducerea în limba română a *Veacului întunecat* ar trebui să fie prilej și moment de reflecție pentru scrierea necesară a unei

monografii asupra veacului al X-lea românesc, poate cel mai însemnat din întreaga istorie a românilor, acceptîndu-se afirmaţia că actul de naştere este cel mai important act în istoria omenirii.

Acest îndemn, oarecum involuntar şi spontan, dar nicidecum de neglijat, îl datorăm nu în ultimul rînd autorului acestei cărţi. Cartea este prea însemnată şi obligă prea mult pe cititorul român la reflecţie asupra secolului al X-lea românesc ca să nu-l putem prezenta pe autorul ei publicului din România.

Istoricilor români familiarizaţi cu cercetarea medievală contemporană numele profesorului Harald Zimmermann le este cu certitudine cunoscut, el fiind o autoritate de necontestat a medievisticii germane din zilele noastre.

În multe din publicaţiile sale cu referire la Transilvania şi în convorbirile purtate cu interlocutori din România sau originari din această ţară, profesorul Harald Zimmermann şi-a mărturisit cu mîndrie originea săsească, transilvană. El s-a născut la 12 septembrie 1926 la Budapesta din părinţi saşi, tatăl bistriţean, mama braşoveancă. În anul 1929 părinţii săi se mută în capitala Austriei unde Harald Zimmermann urmează şcoala generală, medie şi superioară. La Universitatea vieneză studiază istoria, teologia şi ştiinţele juridice ; într-un interval scurt (decembrie 1950 — noiembrie 1952) trece două doctorate în primele două discipline de studiu. În 1953 absolvă celebrul Institut für Geschichtsforschung din Viena, al cărui asistent va fi între 1955—1962. La începutul anului 1962 este numit conferenţiar la Universitatea din Viena, iar pînă în 1967 lucrează ca cercetător ştiinţific al Academiei austriace de ştiinţe. În acest an devine profesor la catedra de istorie medie a Universităţii din Saarbrücken, de unde, după 11 ani, se mută la catedra de istorie medie şi modernă a renumitei Universităţi din Tübingen, pe care o deţine şi astăzi, fiind actualmente şi decanul facultăţii de istorie.

În întreaga sa activitate, profesorul Harald Zimmermann a îmbinat şi îmbină în chip fericit vocaţia sa didactică cu cea de cercetător pasionat al istoriei medievale. Rezultatele celei din urmă sînt impresionante, cuprinzînd atît ediţii de regeste după diplome papale, monografii consacrate unor aspecte speciale sau generale ale istoriei evului mediu european, cît şi numeroase articole de specialitate, multe din ele fiind consacrate istoriei medii a României.

Ca o recunoaştere internaţională a acestei activităţi ştiinţifice stau alegerea sau primirea profesorului Harald Zimmermann în multe organisme academice de renume, cum ar fi Academia austriacă de ştiinţe (Harald Zimmermann şi-a păstrat cetăţenia austriacă), Academia de ştiinţe şi literatură din Mainz, Direcţia

centrală Monumenta Germaniae Historica, Academia de medievistică din America, Societatea de medievistică din Konstanz, Academia Villa d'Este ş.a.

De la întemeierea lui *Arbeitskreis für siebenbürgische Landeskunde* (1962) profesorul Harald Zimmermann a fost un membru activ al cercului pentru studierea Transilvaniei, domnia sa fiind din 1978 preşedintele său adjunct şi şeful sectorului de istorie. Îndeosebi acestei calităţi ca şi originii sale săseşti se datorează şi aplecarea sa asupra unor aspecte din istoria românească cu implicaţii în cea general-europeană a evului mediu. Aceste preocupări l-au îndemnat pe profesorul Harald Zimmermann în repetate rînduri să viziteze România şi să întreţină raporturi de prietenie ştiinţifică cu unii dintre istoricii din România. Asemenea împrejurări au stat şi la originea proiectului de a-l face cunoscut unui public mai larg de cititori din România prin traducerea uneia dintre lucrările sale. Propunerea a găsit ecou favorabil la conducerea Editurii Ştiinţifice şi Enciclopedice din Bucureşti, atît de receptivă în ultimii ani în editarea unor lucrări de istorie românească şi universală. Mulţumim şi de aici şi pe această cale conducerii editurii în speranţa continuării acestui curs fructuos şi merituos pentru cultura românească.

Ratingen, 12 septembrie 1981 *ADOLF ARMBRUSTER*

LUCRĂRI PUBLICATE DE H. ZIMMERMANN :

1) *Tratatul despre schisme al lui Thomas Ebendorfer* (Rohrer, Viena, 1954)

2) *Detronări de papi din evul mediu* (editura Böhlau, Graz-Viena-Köln, 1968)

3) *Regestele papale 911—1024* (editura Böhlau, Graz-Viena-Köln, 1969)

4) *Veacul întunecat, un portret istoric* (editura Styria, Graz-Viena-Köln, 1971)

5) *Evul mediu,* 2 volume (editura Westermann, Braunschweig, 1975 şi 1979)

6) *Canossa 1077, răsunet şi realitate* (editura Steiner, Wiesbaden, 1975) şi traducerea în limba italiană : *Canossa 1077, storia e attualità* (Forni editore, Bologna, 1977)

7) *Istorie papală în evul mediu* (editura Ullmer, Stuttgart 1981)
de asemenea cca. 40 de studii în reviste ştiinţifice
„ colaborări la lucrări colective, lexicoane etc.
„ editor (îngrijitor de ediţii) la serii de cărţi
„ la reviste de etnografie a Transilvaniei (din 1980)
a Transilvaniei (din 1980)

în special la :

a) Hospites Teutonici, *Probleme de drept ale aşezărilor germane din sud-estul Europei în evul mediu* (în : Gedenkschrift Harold Steinacker = serie de cărţi a comisiei de istorie sud-est europeană nr. 16, München 1966, pag. 67—84)

b) *Problematica evului mediu în istoriografia bisericească a protestantismului german* (în : Geschichtswirklichkeit und Glaubensbewährung, scriere amagială dedicată episcopului D.dr.h.c. Friedrich Müller, Stuttgart 1967, pag. 108—129)

c) *Observaţii privitoare la istoricul Asociaţiei de etnografia Transilvaniei* (în : Scriere omagială dedicată lui Karl Kurt Klein = Siebenbürgisches Archiv 6, Köln-Graz 1967, pag. 24—55)

d) *Activitatea lui Honterus în spiritul umanismului* (în : Forschungen zur Volks- und Landeskunde 17, Bucureşti-Sibiu 1974, pag. 60—71)

e) *Împăratul Sigismund de Luxemburg şi Transilvania* (în : Jahrbuch des siebenbürgisch-sächsischen Hauskalenders 22, München 1977, pag. 49—55)

f) *Politică europeană şi respingere a turcilor în timpul lui Sigismund de Luxemburg* (în : Forschungen zur Volks- und Landeskunde 21, Bucureşti-Sibiu 1978, S. 17—22)

g) Culegeri critice privitoare la *Istoria germanilor din Transilvania,* de August Ludwig Schlözer (editura Böhlau, Köln-Viena, 1979)

h) *Ordinul teuton în Transilvania* (în : Vorträge und Forschungen des Konstanzer Arbeitskreises für mittelalterliche Geschichte 26, Sigmaringen 1980, pag. 267—298)

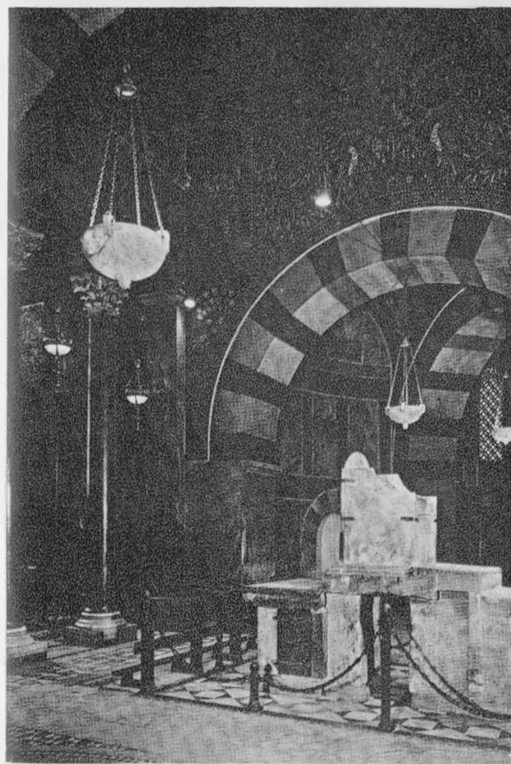
LUCRĂRI DE REFERINŢĂ.

Répertoire international des médiévistes (ultima ediţie, Paris 1979)

Who's who in Germany (ultima ediţie, München 1980)

Kürschners Deutscher Gelehrten Kalender (ultima ediţie, Berlin 1980)

R. Sutter, *Siebenbürger Sachsen in Österreichs Vergangenheit und Gegenwart)* (Innsbruck 1976)

Imagine reprezentînd
tronul imperial de la Aachen

Coroana imperială ottonă,
aflată în **Tezaurul de la Viena**

Sigiliul din 972, al împăratului Otto I

Vechea catedrală Sf. Petru din Roma. Reconstrucţie

Acuarelă reprezentînd palatul Lateran

Otto I purtînd macheta catedralei din Magdeburg

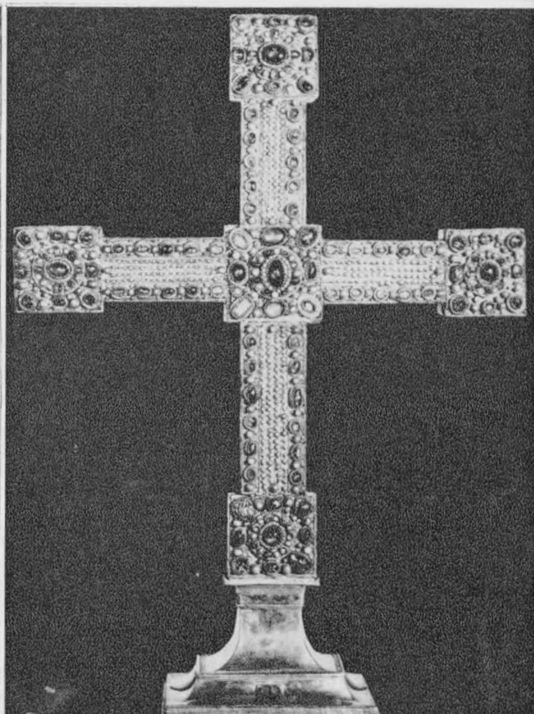
Impăratul Otto I, soţia sa Adelheid cu copilul Otto al II-lea, Maria şi Mauriţiu

Desen reprezentînd fațada abației Cluny

Împăratul Otto al II-lea, îmbrăcat cu veșmintele princiare și așezat pe tron. Reprezentare din **Registrum Gregorii**

Crucea imperială, comandată probabil de împăratul Henric al II-lea și terminată în timpul lui Konrad al II-lea

Henric Certărețul

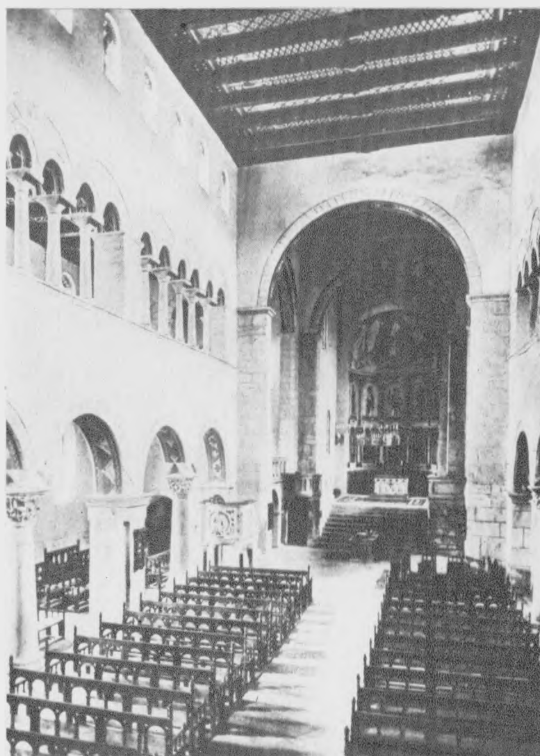
Actul de căsătorie, din 972, al împăratului Otto al II-lea cu prințesa bizantină Teofano. Este scris pe pergament de purpură cu litere de aur

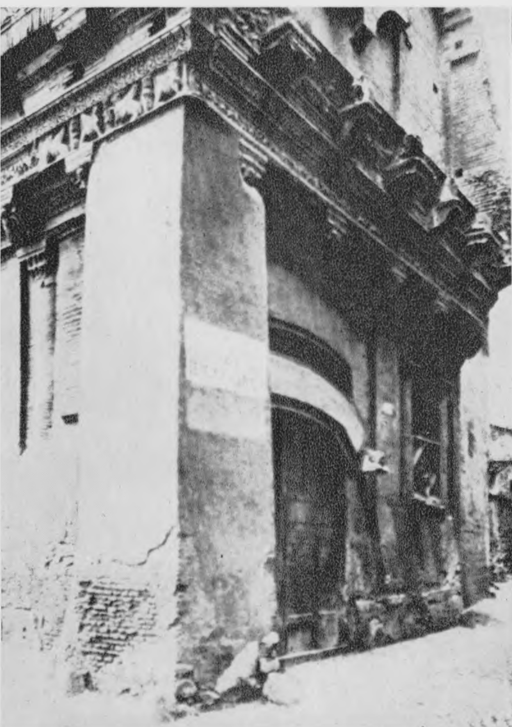
Capac de carte, sculptat în fildeş şi datat în sec. al X-lea. Reprezintă interiorul unei **cancelarii,** în care Sfîntul Grigore stă la masa de scris, iar trei copişti lucrează la multiplicarea prin copiere a celor scrise.

Sarcofagul împăratului Otto al III-lea din cripta catedralei Sf. Petru din Roma

Pictură din sec. al XIX-lea reprezentînd înfrîngerea ungurilor la Lechfeld, în 955, de către împăratul Otto I

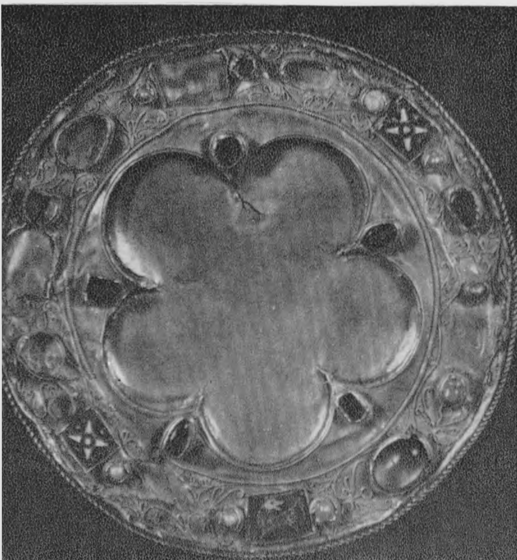

Aspect interior din biserica Sf. Chiriac din Gernrode

Construcție reprezentînd așa-numitul palat al lui Crescențiu din Roma

ırfuria pentru ostii a Sfîntului Gauzlin

Potir ornamentat cu perle, email și pietre prețioase, lucrat de maeștrii artizani în timpul imperiului carolingian

Cetatea bizantină de la Păcuiul lui Soare (jud. Constanța) construită în sec. X–XI. Zidul de incintă

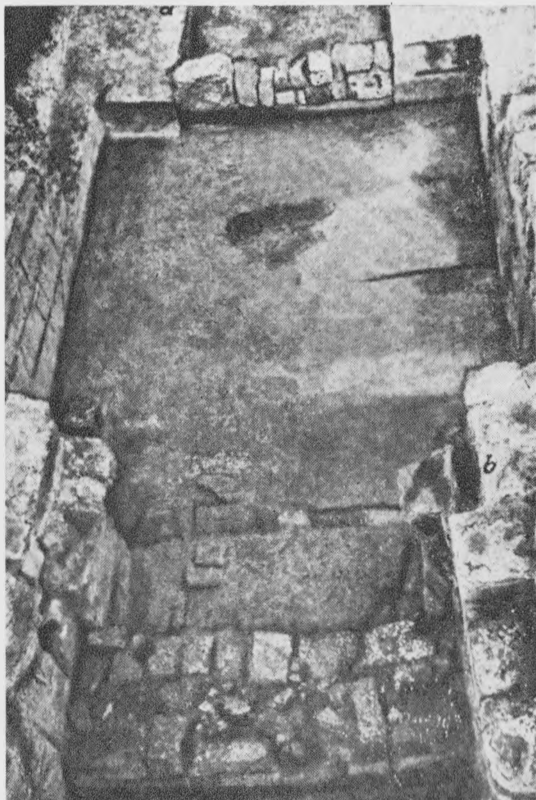

Păcuiul lui Soare. Fragment din zidul de incintă demantelat de apele Dunării

Păcuiul lui Soare. Debarcaderul

Păcuiul lui Soare. Poarta de nord, văzută dinspre exterior

Păcuiul lui Soare. Cei doi „pinteni" ai porții văzuți, dinspre sud

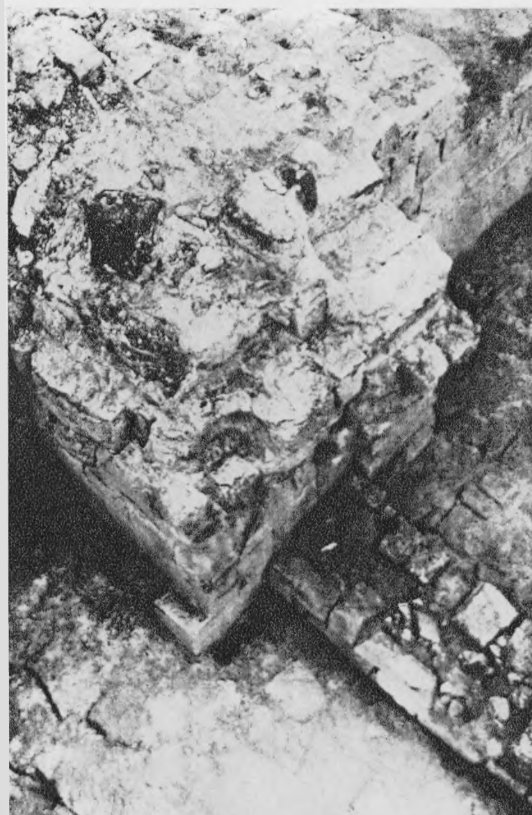

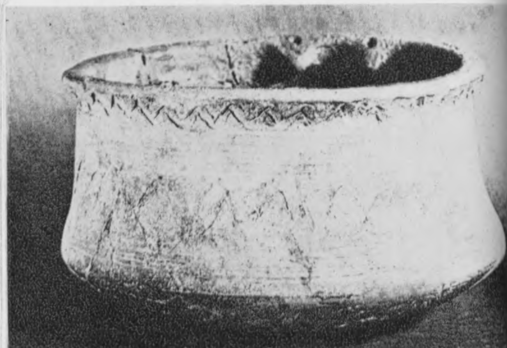
Păcuiul lui Soare. Poarta văzută de sus

Mici cruci de bronz descoperite la Păcuiul lui Soare

Păcuiul lui Soare. Poarta de nord

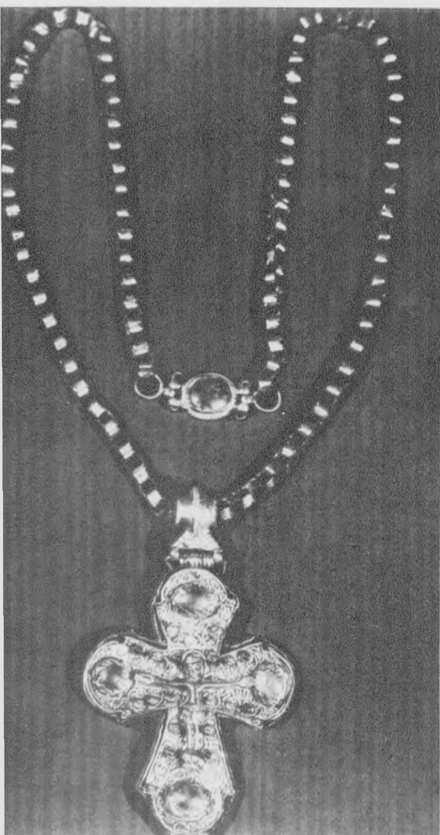
Vas căldare datat în sec. al X-lea, descoperit la Dinogetia–Garvăn

Cetatea Dinogetia–Garvăn (jud. Tulcea). Poarta principală a cetății romane cu încăperea exterioară construită în sec. al X-lea

Monede bizantine din aur descoperite în așezarea de la Dinogetia–Garvăn

ce relicvar aparținînd sec. al X-lea,
coperită la Dinogetia–Garvăn

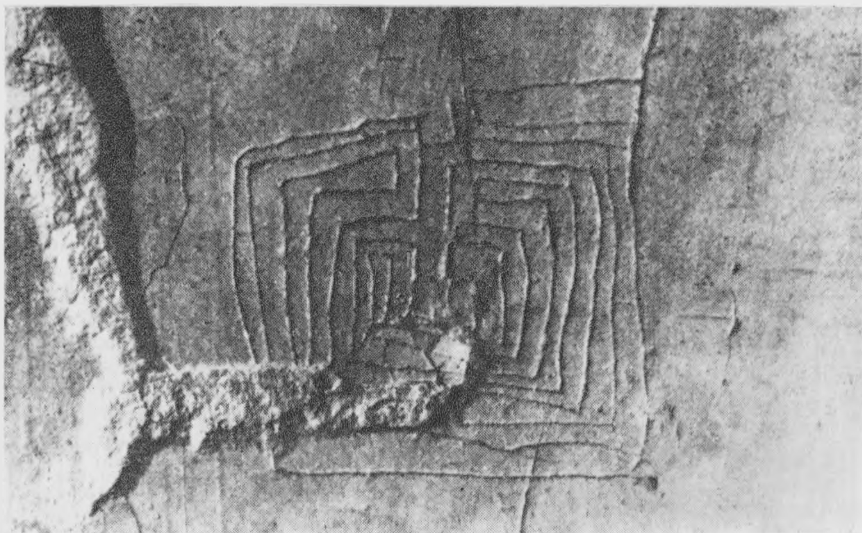
Tipar pentru pandantive circulare, descoperit în așezarea de la Canlia (jud. Constanța) și datat în sec. al X-lea

Ceramică de factură locală, descoperită în așezarea de la Capidava și datată în sec. al X-lea

Fragment din ulciorul amforoidal de la Capidava, datat în sec. al X-lea, pe umărul căruia sînt înscrise literele grecești și numele **Petre**

Bisericuța B_4 de la Murfatlar cu reprezentarea labirintului incizat în peretele de cretă

ı incizaţi în peretele bisericuţei de la
ırfatlar

Monumentul rupestru de la Murfatlar, cioplin în masivul de cretă în sec. al X-lea. Vedere interioară

umbel, cruci, orant şi inscripţie, menţio-
d pe **jupan Gheorghe,** incizat pe unul din
ɔii dintre pronaosul şi naosul bisericuţei B_4

INDICAȚII BIBLIOGRAFICE

Secolul al X-lea este tratat în general, dar mai ales cu privire la Imperiul și la istoria culturală și spirituală în cartea lui E. Duckett, *Death and Life in the Tenth Century* (1967). R. S. Lopez a ilustrat secolul al X-lea în 1959 sub titlul *How Dark the Dark Ages?* în colecția *Source Problems in the World Civilization* printr-un număr de pasaje din izvoare, din secolul al X-lea traduse în limba engleză. În *The American Historical Review* 57/1951, pag. 1—21, același autor ridică, referitor la secolul al X-lea, întrebarea : Still Another Renaissance ? și răspunde afirmativ. Cu ea s-a ocupat în 1952 și un *Symposium on the Tenth Century american,* ale cărui rezultate au fost tipărite în volumul 9 al revistei „Medievalia et Humanistica", pg. 3—29 cu contribuțiile lui R. S. Lopez *(Some Tenth Century Towns),* H. M. Cam *(The Adolescent Nations),* L. C. MacKinney *(Tenth Century Medicine),* H. Lattin *(Astronomy),* L. Wallah *(Education and Culture),* K. J. Conand *(Cluny)* și L. White *(The Vitality of the Tenth Century).* L. Wallah a respins acceptarea unei renașteri în secolul al X-lea, însă totodată a subliniat că acest secol nu a fost un Dark Age. Problema așa-numitei Renașteri ottone, ar trebui cercetată încă odată mai temeinic și anume folosindu-se lucrarea lui E. Panofsky, *Renaissance and Renascenses in Western Art* (1960). Pentru istoria artei se recomandă și H. Jantzen, *Ottonische Kunst* (1947) și W. Messerer, *Zur byzantinischen Frage in der ottonischen Kunst* (în *Byzantinische Zeitschrift* 52/1959, pg. 32—60). De scriitorii epocii ottone se ocupă lucrarea lui W. Wattenbach și R. Holtzmann, *Deutschlands Geschichtsquellen im Mittelalter, Die Zeit der Sachsen und Salier,* partea I : *Das Zeitalter des ottonischen Staates* (900—1050) a cărei nouă ediție a fost îngrijită de F. J. Schmale în 1967. Pentru istoria Romei se poate indica cartea lui P. Brezzi, *Roma e l'impero medioevale* (1947), cît și prezentarea mai veche a lui W. Kölmel, *Rom und der Kirchenstaat im 10. und 11. Jahrhundert bis in die Anfänge der Reform* (1935). Lucrările lui F. Schneider, *Rom und Romgedanke im Mittelalte* (1925) și a lui P. E. Schramm, *Kaiser, Rom und Renovatio, Studien zur Geschichte des römischen Erneuerungsgedankens* (1929) au fost retipărite în 1959, respectiv 1962. De critica Romei în evul mediu se ocupă mai recent J. Benzinger sub titlul *Invectiva in Romam* (1968). Pentru istoria bisericii trebuie consultat acum volumul III, partea I a lucrării *Handbuch der Kirchengeschichte* (1966) editată de H. Jedin, și mai ales pg. 219—293, articolul lui F. Kempf, *Abendländische Völkergemeinschaft und Kirche von 900 bis 1026.* Pentru Germania încă mai este importantă a 3-a parte din *Kirchengeschichte Deutschlands* a lui A. Hauk, a cărei ediție a 6-a a fost retipărită în 1952. Acolo se găsesc și pasaje esențiale cu privire la istoria culturii. O problemă bisericească specială din secolul al X-lea a fost de curînd tratată de E. Quiter în *Untersuchungen zur Entstehungsgeschichte der Kirchenprovinz Magdeburg* (1969) însă care încă n-a putut ține cont de lucrările lui H. Büttner, *Die christliche Kirche ostwärts der Elbe bis zum Tode Ottos I.* (*Festschrift für F. v. Zahn,* vol. I, 1968, pg. 145—181), și H. Beumann, *Die Bedeutung Lotharingiens für die ottonische Missionspolitik im Osten* (în

Rheinische Vierteljahrsblätter 33/1969, p. 14—46). Înainte de aceasta publicase W. Schlesinger, în 1962, primul său volum al lucrării *Kirchengeschichte Sachsens im Mittelalter,* care la început se ocupă cu politica bisericească în răsărit a Ottonilor. Cu privire la Ungaria să se consulte acum G. Györffy, *Zu den Anfängen der ungarischen Kirchenorganisation* (Archivum Historiae Pontificiae 7/1969, p. 79—113). Pentru înţelegerea politicii bisericeşti a Ottonilor indicăm atît L. Santifaller, *Zur Geschichte des ottonisch-salischen Reichskirchensystems* (ediţia a 2-a 1964), cît şi raportul de cercetări al lui O. Köhler, *Die ottonische Reichskirche (Adel und Kirche, Festschrift für G. Tellenbach,* 1968, p. 141—204). De văzut şi J. Fleckenstein, *Die Hofkapelle der deutschen Könige im Rahmen der ottonisch-salischen Reichskirche* (1966). Istoria papilor a fost tratată în lucrările lui J. Haller, *Das Papstum, Idee und Wirklichkeit,* vol. 2 : *Der Aufbau* (ediţie revăzută 1951), cît şi a lui F. X. Seppelt, *Geschichte der Päpste,* volumul 2 : *Die Entfaltung der päpstlichen Machtstellung im frühen Mittelalter von Gregor dem GroBen bis zur Mitte des 11. Jahrhunderts* (ediţia a 2-a, 1955) încă valabile. În 1970 şi W. Ullmann a publicat în a 3-a ediţie cartea sa : *The Growth of Papal Government in the Middle Ages,* în care în capitolul 8 se tratează pe scurt epoca Ottonilor. *Der römische Primat im 10. Jahrhundert* este titlul unui important articol de H. M. Klinkenberg în *Zeitschrift für Rechtsgeschichte, Kanonistische Abteilung* 71/1955, p. 1—57. Pretenţiile papale reies limpede din articolele lui H. Fuhrmann, *Konstantinische Schenkung und abendländisches Kaisertum (Deutsches Archiv* 22/1966, p. 63—178) şi *Pseudoisidor in Rom (Zeitschrift für Kirchengeschichte* 78/1967, p. 15—66). Tulburările atît de numeroase, chiar în secolul al X-lea, a istoriei papilor sînt tratate de H. Zimmermann în cartea sa despre *Papstabsetzungen des Mittelalters* (1968). Izvoarele pentru istoria papilor din 911 pînă în 1024 au fost acum valorificate în volumul *Papstregesten* prelucrat de H. Zimmermann, acestea au apărut în 1969 în partea a 2-a, a secţiunii a 5-a din *Regesta Imperii* de J.F. Böhmer. Din aceeaşi serie, editată de Academia de Ştiinţe Austriacă, trebuie consultate pentru istoria împăraţilor volumele de regeste de E. V. Ottental, *Die Regesten des Kaiserreichs unter Heinrich I. und Otto I,* 913—973 (ediţie nouă din 1967, cu completări de H.H. Kaminsky), de H.L. Mikoletzy, *Die Regesten des Kaiserreichs unter Otto II,* 955—983 (1950) şi M. Uhlirz, *Die Regesten des Kaiserreichs unter Otto III,* 980—1002 (1956). Din seria paralelă : *Jahrbücher des Deutschen Reiches,* care se publică de Comisia istorică a Academiei de Ştiinţe Bavareze, face recent parte numai volumul despre Otto al III-lea, şi anume M. Uhlirz, *Jahrbücher des Deutschen Reiches unter Otto II und Otto III,* vol. 2 : *Otto III* (1954). Volumul despre *Henric I* de G. Waitz din anul 1885 a fost retipărit în 1963 cu completări de R. Buchner şi M. Lintzel, iar pentru această epocă se poate consulta şi W. Mohr, *König Heinrich I* (1950). Volumul anuarelor despre *Otto I* a fost retipărit în 1962, după prelucrarea lui R. Köpke şi E. Dümmler din 1876, volumul despre *Otto al II-lea* e opera lui K. Uhlirz şi a apărut în 1902. O prezentare cuprinzătoare dă R. Holtzmann în *Geschichte der sächsischen Kaiserzeit,* 900—1024, retipărită în 1961 în a 4-a ediţie. Dar mai ales o tratare a epocii, cu bogate indicaţii bibliografice, de J. Fleckenstein intitulată *Das Reich der Ottonen im 10. Jahrhundert,* care se găseşte acum în a 9-a ediţie a tratatului *Handbuch der Deutschen Geschichte* de B. Gebhardt, editat de H. Grundmann (1970). De curînd a tratat şi M. de Ferdinandy vremea Ottonilor, într-un mod cu totul particular sub titlul ce induce în eroare *Der heilige Kaiser Otto III, und seine Ahner* (1969). Cartea lui A. Cartellieri, *Die Weltstellung des Deutschen Reiches,* 911—1047 (1931), apărută în 1932, poate fi indicată şi pentru tratarea istoriei din afara Germaniei. Cu ocazia împlinirii unui mileniu de la încoronarea ca împărat a lui Otto cel Mare s-a făcut o reevaluare a rolului real al imperiului în diferitele lucrări de cercetare. În 1967 a apărut cartea lui R. Folz, *La naissance du Saint-Empire,* care se

bazează pe cercetări proprii mai vechi a istoriei ideilor şi a cărei prezentare cuprinde întreaga vreme a Ottonilor, şi care este ilustrată prin anexarea de texte traduse din izvoare. Mai înainte de toate trebuie indicată, tot din cauza relaţiilor lui Otto cel Mare cu regiunile extra-germane *Festzeitschrift zur Jahrtausendfeier der Kaiserkrönung Ottos des GroBen*, publicată în 1962, caietul nr. 1 al volumului anexă nr. 20 a *Mitteilungen des institutes für österreichische Geschichtsforschung*. Acesta conţine contribuţii ale lui L. Santifaller (*Otto I., das Imperium und Europa*), P. E. Schramm (*Die Kaiser aus dem sächsischen Hause im Lichte der Staatssymbolik*), E. Dupres-Theseider (*Otto I, und Italien*), H. F. Schmid (*Otto I, und der Osten*), W. Ohnsorge (*Otto I, und Byzanz*) şi H. Zimmermann (*Ottonische Studien : Frankreich und Reims in der Politik der Ottonenzeit*, şi : *Das. Privilegium Ottonianum von 962 und seine Problemgeschichte*). În Italia, în 1961 a avut loc o sesiune cu ocazia sărbătorii mileniului, ale cărei rezultate au fost publicate sub titlul *Renovatio Imperii, Atti della Giornata internazionale di studio per il Millenaria*, publicat în 1963 de către Società di Studi Romagnoli. De comparat cu aceasta sînt recenziile lui W. von den Steinen, *Nach dem Millenium Ottos des GroBen* (*Schweizerische Zeitschrift für Geschichte* 14/1964, p. 407—416). În continuare trebuie indicate lucrările următoare : H. Grundmann, *Betrachtungen zur Kaiserkönung Ottos des Großen* (1962), H. Beumann şi H. Büttner, *Das Kaisertum Ottos des GroBen* (1963), H. Löwe, *Kaisertum und Abendland in ottonischer und frühsalischer Zeit* (*Historische Zeitschrift* 196/1963, p. 529—562), H. Keller, *Das Kaistertum Ottos des GroBen im Verständnis seiner Zeit* ,(*Deutsches Archiv* 20/1964), p. 335—388) şi K. U. Jäschke, *Königskanzlei und imperiales Königtum im 10. Jahrhundert* (*Historisches Jahrbuch* 84/1964, p. 288—333), cît şi lucrările mai vechi : G. A. Berzola, *Das ottonische Kaisertum in der französischen Geschichtsschreibung des 10. und beginnenden 11. Jahrhunderts* (1956) şi tratînd aceleaşi probleme : K. F. Werner, *Das hochmittelalterliche Imperium im politischen BewuBtsein Frankreichs* (*Historische Zeitschrift* 200/1965, p. 1—60). Împotriva tezei lui P. E. Schramm şi H. M. Decker-Hauff din : *Die Reichskrone angefertigt für Kaiser Otto I.* (P. E. Schramm, *Herrschaftzeichen unl Staatssymbolik*, volumul 2, 1955, p. 560—637), s-a pronunţat, bazîndu-se mai ales pe argumente filologice, J. Deér în *Kaiser Otto der GroBe und die Reichskrone* (*Beiträge zur Kunstgeschichte und Archäologie des Frühmittelalters*, Akten zum 7. *Internationalem KongreB für Frühmittelalterforschung* 1958, 1962, p. 261—277) şi de curînd H. Wolfram a propus o nouă datare pentru vremea lui Otto al II-lea în : *Uberlegungen zur Datierung der Wiener Reischskrone* (*Mitteilungen des Instuts für österreichische Geschichtsforschung* 78/1970, p. 84—93). Schramm s-a pronunţat împotriva lui Deér şi a rămas la părerea lui ; pentru aceasta vezi articolele şi contribuţiile lui P. E. Schramm apărute în volumul 3 (1969) sub titlul : *Kaiser, Könige und Päpste*, p. 185—199. Volumul citat conţine studiile referitoare la vremea Ottonilor într-o nouă prelucrare. Volumul 2, referitor la vremea Ottonilor, a lucrării : *Ausgewählte Schriften* de M. Lintzel a apărut în 1961 şi conţine şi cartea lui Lintzel, *Die Kaiserpolitik Ottos des GroBen*, din anul 1943. E. E. Stengel a publicat în 1965 într-o formă mult prelucrată lucrarea sa *Abhandlungen und Untersuchungen zur Geschichte des Kaisergedankens im Mittelalter*, în care găsim mai ales articolele sale despre *Heerkaiser* şi *Imperator und Imperium bei den Angelsachsen*. După ce H. Baethgen a editat încă în 1951 din moştenirea lui C. Erdmann : *Forschungen zur politischen Ideenwelt des Frühmittelalters*, în 1968 s-a îngrijit H. Beumann de o reeditare a lucrării *Ottonische Studien* ale lui C. Erdmann, care se referă mai ales la timpul lui *Henric I.* H. Büttner tratează despre *Heinrichs I. Südwest-und Westpolitik* (1964) şi E. Hlawitschka despre *Lotharingien und das Reich an der Schwelle der deutschen Geschichte* (1968). Pentru istoria franceză din secolul al X-lea, cartea lui F. Lot, *Les derniers Carolingiens* (1891), a rămas încă importantă. Despre regii Italiei

de la sfîrşitul secolului al IX-lea şi începutul secolului al X-lea se găseşte totul la G. Fasoli, *I re d'Italia* (1949), dar mai trebuie consultată şi lucrarea lui R. Hiestand, *Byzanz und das Regnum Italicum im 10. Jahrhundert* (1964). Pentru istoria *Imperiului de răsărit*, despre Bizanţ, lucrarea de bază mai este şi acum opera lui G. Ostrogorsky, *Geschichte des byzantinischen Staates* (ediţia a 2-a, 1952). La aceasta se adaugă cele două volume cu articole ale lui W. Ohnsorge, *Abendland und Byzanz* (1963) şi : *Konstantinopol und der Okzident* (1966). Situaţia din Italia de sud bizantină a fost tratată de curînd de V. v. Falkenhausen, *Untersuchungen über die byzantinische Herrschaft in Süditalien vom 9. bis 11. Jahrhundert* (1967). Situaţia din spaţiul mediteranean o prezintă E. Eickhoff în disertaţia sa la Saarbrücken despre : *Seekrieg und Seepolitik zwischen Islam und Abendland. Das Mittelmeer unter byzantinischer und arabischer Hegemonie,* 650—1040 (1966).

O sumedenie de alte cercetări de detaliu ar mai trebui numite, însă cititorul interesat va fi îndrumat prin bibliografia pe care am indicat-o aici, nu tocmai completă, la alte publicaţii şi peste limitele imperiului tratat de noi. Autorul pregăteşte un studiu despre atitudinea lui V. E. Löscher faţă de problema evul mediu întunecat şi despre lucrarea sa : *Saeculum obscurum.* Însă acum mai facem trimitere la L. Varga, *Das Schlagwort vom finsteren Mittelalter* (1932) şi G. Falco, *La polemica sul Medio Evo* (1933).

INDICE

Numele localităţilor sînt trecute separat numai dacă nu fac parte din numele unei persoane. Lăcaşurile în cuprinsul unei localităţi, se găsesc la numele localităţii respective. Nu s-a ţinut cont de persoanele care n-au trăit şi activat în epoca tratată. Numele de localităţi compuse cu **St.** sau de persoane cu **al-** se vor căuta la numele principal. Datele trecute în paranteză după numele de persoană, indică anul documentului, anii de domnie sau anul morţii (dec.). Celelalte cifre indică paginile din text.

CUPRINS

Redactor : CORINA BUŞE
Tehnoredactor : ŞTEFANIA MIHAI
Coli de tipar 16,5, pag. planşe 16.
· *Bun de tipar 25.II.1983*

Tiparul executat sub comanda nr. 76
la I.P. „Filaret“ str. Fabrica de chibrituri
nr. 9—11, Bucureşti
Republica Socialistă România